

BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN

SERIA ARHEOLOGIE

2-2010

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

Renaissance

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN
SERIA ARHEOLOGIE

2 - 2010

Editura Renaissance
București
2010

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN. SERIA ARHEOLOGIE 2

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor șef:

Dr. Ecaterina Țânțăreanu, *Muzeul Județean Teleorman*

Membrii:

Dr. Radian R. Andreescu, *Muzeul Național de Istorie a României*

Dr. Abraham van As, *Leiden University*

Dr. Douglass W. Bailey, *San Francisco State University*

Dr. Ioana Bogdan-Cătănciu, *Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan'*

Dr. Sabin Adrian Luca, *Universitatea 'Lucian Blaga' din Sibiu, Muzeul Național Brukenthal*

Dr. Steve Mills, *Cardiff University*

Dr. Cristian Schuster, *Universitatea din București, Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan'*

Dr. Laurens Thissen, *Thissen Archaeological Ceramics Bureau, Amsterdam*

Secretar de redacție:

Drd. Pavel Mirea, *Muzeul Județean Teleorman*

Coperta: farfurie smălțuită, sec. XIV, descoperită la Zimnicea, colecția Muzeului Județean Teleorman
(desen de Cătălina Dănilă)

Traduceri din limba engleză: Pavel Mirea

Tehnoredactare: Pavel Mirea și Pompilia Zaharia

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de către autori.

Correspondența, manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb se vor trimite Colegiului de redacție, pe următoarea adresă: MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN, str. 1848, nr. 1, cod poștal 140033, ALEXANDRIA, jud. Teleorman, ROMANIA sau prin email: muzjudteleorman@yahoo.com; ecaterinaan@yahoo.com; pavelcmirea@yahoo.com.

Volum editat cu sprijinul Consiliului Județean Teleorman

Editura Renaissance 2010
www.editurarenaissance.ro
(Editură recunoscută C.N.C.S.I.S.)
Editor: Sorin Alexandru ȘONTEA
Telefon/fax: 031.808.91.97/0744.652118
E-mail: sorinsontea@rdslink.ro

©Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii

ISSN 2065-5290
Tipar: ABSTRACT MEDIA SRL
Tel/fax: 031.808.91.97

SUMAR CONTENTS

Adina BORONEANȚ Ostrovul Corbului - o discuție asupra mormintelor mezolitice și neolitice timpurii <i>Ostrovul Corbului. Mesolithic and Neolithic burials - a discussion</i>	5
Abraham VAN AS 'How and why?' The Neolithic pottery from Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran, Teleorman River Valley, southern Romania 'Cum și de ce?' Ceramica neolitică de la Teleor 003, Teleor 008 și Măgura-Bran, valea râului Teleorman, sudul României	29
Alin FRÎNCULEASA, Octav NEGREA Un sit din epoca neo-eneolitică în zona colinară a Munteniei - Seciu, jud. Prahova <i>A Neolithic site in the hills area of Walachia - Seciu, Prahova County</i>	45
Pavel MIREA, Ion TORCICĂ Locurile neolitice și eneolitice din zona Vistireasa, com. Nanov, jud. Teleorman. Note preliminare <i>Neolithic and Eneolithic habitations from Vistireasa, Nanov, Teleorman County. Preliminary Notes</i>	69
Ana ILIE, Iulia Neaga Câteva date despre o posibilă producție metalurgică în tel-ul de la Geangoești <i>Some data about possible metallurgical production to the Geangoiesti tell-settlement</i>	79
Ion TORCICĂ Observații asupra unor vase gumelnițene cu perforații din tel-ul de la Vitănești 'Măgurice', jud. Teleorman <i>Remarks on some Gumelnița perforated vessels from 'Măgurice' tell settlement, Vitănești, Teleorman County</i>	99
Dragoș MĂNDESCU Sur la chronologie des habitations du type Alexandria <i>Asupra cronologiei așezărilor de tip Alexandria</i>	107
Bogdan CIUPERCĂ, Pavel MIREA Sud - Vestul Munteniei în secolele VIII - X <i>The south-west of Walachia in VIII - X centuries</i>	115
Ecaterina ȚÂNȚĂREANU Observații asupra ceramicii smălțuite - artistice de la Zimnicea, jud. Teleorman <i>Observations on glazed pottery from Zimnicea, Teleorman County</i>	163
Steve MILLS The Contribution of Sound to Archaeology <i>Contribuția sunetului în arheologie</i>	179
Cătălin LAZĂR Considerații teoretico-metodologice privind studiul practicilor funerare (II): Contribuțiile arheologiei <i>The theoretical and methodological considerations concerning the study of funerary practice (II): the contribution of archaeology</i>	197
Piotr JACOBSSON Optically Stimulated Luminescence as a tool in environmental archaeology <i>Luminiscența Stimulată Optic ca instrument în arheologia de mediu</i>	227
Colaboratori <i>Contributors</i>	237

OSTROVUL CORBULUI - O DISCUȚIE ASUPRA MORMINTELOR MEZOLITICE ȘI NEOLITICE TIMPURI

Adina BORONEANȚ

Abstract: *The understanding of the Mesolithic-Early Neolithic transition in the Iron Gates of the Danube is hindered by the fact that many of the sites excavated during the 1960's and 1970's are poorly published, especially in relation to the Early Neolithic. The present paper introduces new data concerning the Early Neolithic occupation from Ostrovul Corbului, one of the three Romanian sites in the Iron Gates where Mesolithic burials were uncovered. Although only one burial was reported as being definitely Mesolithic, the author draws on old field documentation and analogies to the Serbian bank burials to suggest that at least six of them could have been Mesolithic or of Mesolithic tradition. Consequently, the correlation between these burials and the Mesolithic complexes should be re-assessed.*

Rezumat: *Înțelegerea procesului de tranziție de la mezolitic la neolitic timpuriu din zona Porțile de Fier este îngreunată de faptul că o mare parte a rezultatelor cercetării nu au fost publicate, mai ales în ceea ce privește neoliticul timpuriu din zonă. Articolul de față aduce informații noi asupra locuirii neolitice timpurii de la Ostrovul Corbului. Acest sit este și unul dintre cele trei care au furnizat morminte mezolitice. Deși numai unul fusese atribuit cu certitudine mezoliticului, vechea documentație de șantier și analogii de pe malul drept al Dunării sugerează că până la șase dintre ele ar putea fi mezolitice sau de tradiție mezolitică. Astfel este necesară și re-evaluarea legăturilor între aceste momente și complexele arheologice atribuite mezoliticului din acest sit.*

Keywords: *Ostrovul Corbului; Mesolithic; Early Neolithic; burials.*

Cuvinte cheie: *Ostrovul Corbului; mezolitic; neolitic timpuriu; morminte.*

Insula Ostrovul Corbului (comuna Hinova, județul Mehedinți) era localizată între kilometrii fluviali 916 și 911 (Pl. I). Cele două puncte de interes pentru lucrarea de față, **Botul Piscului** (km 916, neolitic timpuriu) și **Botul Cliuciului** (km 911, mezolitic, neolitic timpuriu) au fost redescoperite în urma unei periegeze din anul 1970 (Roman 1996: 14). Cercetări arheologice au avut loc între 1970-1979 (pe treptele inferioară, mijlocie și superioară ale insulei) și 1980-1984 (spre est, pe terenul plat) (Roman 1996: 16). Ca și în cazul cercetării de la Ostrovul Banului (condusă tot de domnul P. Roman) planul de cercetare a urmărit sondarea tuturor așezărilor și complexelor observate sau depistate (Roman 1987: 341).

În punctul **Botul Cliuciului** s-au desfășurat săpături în două sectoare: A și B (aflat la 280 m spre est), din care numai în sectorul A au fost cercetate complexe arheologice subiect al lucrării de față (Pl. II). În acest sector au fost trasate 20 de secțiuni numerotate SI/1970, I-XVII, XXV-XXVI (Păunescu 2000: 409).

Stratigrafia **Sectorului A** după P. Roman (1996: 17) era următoarea (pornind din nivelul cel mai de jos):

- mezolitic Schela Cladovei
- neolitic Starčevo-Criș¹
- eneolitic final (cimitir)
- Coțofeni III
- Glina finală
- Gârla Mare timpuriu
- Complexe Hallstatt, daco-romane, epoca migrațiilor

Punctul **Botul Piscului** nu a fost cercetat arheologic² dar P. Roman (1996: 17) menționează pe plaja Dunării prezența unor materiale arheologice aparținând:

- neoliticului timpuriu Starčevo-Criș
- neoliticului Vinča-Rast
- Sălcuța clasică
- Sălcuța IV
- Cârna
- morminte dacice

Pentru înțelegerea situației arheologice se impune a scurtă trecere în revistă a rezultatelor cercetării:

I. Mezoliticul tip Schela Cladovei-Lepenski Vir

Cercetările au fost făcute de Fl. Mogoșanu (însotit de M. Nica) între 1972-1976 iar în perioada 1977-1980 de Al. Păunescu. Locuirea mezolitică a fost identificată în două zone (Pl. II): zona de NNV la confluența celor două brațe ale Dunării (18 mp, SXIII-SXIV) și zona ENE (50x34 m, SXI-XII, SVI-SVII, SXII, SXV, SI) (Păunescu 2000: 409).

Orizonturile de locuire ale mezoliticului fuseseră deja stabilite pentru zona cea mai densă pe baza profilului de sud al secțiunii SXI (Mogoșanu 1978: 337, Fig. 1; Păunescu 1990: Fig. 2), pornind de la succesiunea vetrelor și locuințelor din această secțiune. Fl. Mogoșanu observa o locuință de tip bordei, cu multiple etape de locuire identificate prin nivelele succesive de refacere a vetrelor. În afara locuinței au fost identificate vetre rectangulare sau rotunde cu gardină de piatră.

Etapizarea propusă de Al. Păunescu (1990), pornind de la cea a lui Fl. Mogoșanu, făcea referiri și la aspectul tipologic și materia primă a industriei litice, la care se adăugau, ca elemente fundamentale, caracteristicile industriei osului și cornului.

Un aspect interesant pentru situl de la Ostrovul Corbului, îl reprezintă mormintele descoperite, atribuite controversat, mezoliticului sau neoliticului.

II. Neoliticul timpuriu Starčevo-Criș

Din nefericire, informațiile referitoare la neoliticul timpuriu pentru acest sit sunt aproape inexistente, cu excepția referirii la mormintele atribuite acestui culturi, prezentate recent de P. Roman (Roman și Dodd-Oprițescu 2008) și la profilele publicate de-a lungul timpului care indicau și existența unui astfel de nivel (Pl. III) dar fără a discuta complexele de locuire identificate în așezare.

Datele publicate referitoare la locuirea Starčevo-Criș de la Ostrovul Corbului, punct Cliuci (rezumând din descrierea secțiunilor cercetate (Roman, 1987, 1996, 2009) sunt următoarele:

- Suprafața ocupată de așezare a fost estimată la cca. 4500 mp din care 2000 mp au fost distruși de Dunăre (Roman 1996: 29). După P. Roman (1996, 2008) în cele două etape ale locuirii sale neolitice, situl pare să se fi dezvoltat spre est și nord.
- În SXIII-SIV, în aluviuni, desupra stratului mezolitic au apărut fragmente sporadice Starčevo-Criș și Sălcuța (Roman 1996).
- La limita dintre secțiunile SXI și XII sedimentele Starčevo-Criș aveau grosimea de numai 20-25 cm.
- În SXII.I și părțile estice ale lui SXIIk, SI, SVI, SVII stratul Starčevo-Criș avea 40 cm, și "era format din două niveluri separate prin aglomerări de ceramică, inclusiv vase întregi și întregibile, ce zac pe niveluri de călcare". În SXII.I, pătrat 8, într-o adâncitură naturală a existat un semibordei 'cu un cuptor scobit în perete' aparținând acestei culturi (Roman 1996: 21).

În SI (localizată în zona cea mai înaltă din sectorul A, cu o locuire mezolitică bogată) - stratul Starčevo-Criș este gros de cca. 15-50 cm (îl suprapunea uneori direct pe cel mezolitic), cu baza la 3,70-3,80 m, fiind puse în evidență gropi care coborau pâna la steril. Stratul neolitic, de culoare neagră-cenușie, bogat în humus, conținea cantități importante de ceramică, oase și cuarțite.

În SXV stratul Starčevo-Criș avea grosimea de cca. 30-35 cm, fiind divizat în două niveluri, cel superior fiind mai bogat.

În SXVI-SXVIa-c nu s-a săpat mai jos de nivelul Coțofeni (Pl. II).

Cele două surse inedite de documentare privitoare la situația așezării Starčevo-Criș sunt notele de săpătură ale lui Fl. Mogoșanu (1976, 1977) și Al. Păunescu (1977-1980). Până în momentul de față nu au fost identificate în arhiva Institutului de Arheologie 'Vasile Pârvan' București filme, fotografii sau clișee referitoare la nivelurile mezolitic sau neolitic timpuriu de la Ostrovul Corbului deși o parte dintre ele au fost publicate.

Notele de săpătură (mai ales cele ale lui Al. Păunescu care sunt mai detaliate) prezintă stratigrafia secțiunilor pe adâncimile de săpare dar fără a oferi alte date asupra materialului rezultat în afară de numărul de piese din fiecare categorie arheologică rezultată. Astfel, pentru eventualele complexe arheologice, în lipsa materialului propriu-zis³ și a unor planuri, este imposibilă o înțelegere a caracterului complexelor respective. De asemenea, în lipsa unor informații detaliate asupra coordonatelor și formei diverselor complexe, cartarea acestor s-a făcut la nivel de carou, harta

rezultată oferind informații doar asupra grupării acestor complexe și a densității de locuire în anumite zone. (Pl. VII)

Am considerat necesară și prezentarea unor complexelor mezolitice care nu au fost publicate.

Pentru că ele reprezintă un aspect particular și controversat al sitului de la Ostrovul Corbului, discuția mormintelor se va face separat.

Secțiunea SI (1975-1976) (Carnete de șantier Fl. Mogoșanu 1975, 1976⁴).

Nu s-au păstrat planuri sau fotografii.

Nivelul Starčevo-Criș era localizat între 3,70-4,15 m, fiind caracterizat de fragmente ceramice și multe oase sparte, pietre (puține cuarțite).

Se menționează următoarele complexe⁵:

Groapă neolitică Starčevo-Criș (localizată în întreg c.2 și $\frac{3}{4}$ din c.3), observabilă la 3,75 m. Conținea multe oase sparte și pietre, fragmente ceramice, o săpăligă tip mezolitic (presupusă ca provenind din deranjarea nivelului mezolitic...). Pe fundul gropii (4,60-4,80 m) se aflau fragmente ceramice și un vas întregibil Starčevo-Criș. În apropierea acestui complex dar în c.4 era localizat mormântul M9. Caracterizat de Fl. Mogoșanu ca *epipaleolitic*, apartenența sa culturală a fost contestată de P. Roman (1996, 2008) și Al. Păunescu (1990, 2000) care l-au încadrat neoliticului timpuriu.

O altă groapă era localizată în marginea de vest a caroului 2 și conținea multe oase și fragmente ceramice neolitice.

Secțiunile SI, SIa-e (1977, 1978) (Al. Păunescu, Carnete de șantier 1977-1979).

SI/1 3,58-3,70m - nivel Criș

SI/3 La 4,30-4,37 m groapă Starčevo-Criș. Nu este menționată pe plan. Nu există alte detalii.

SIa/2 La 4,43m este menționată o groapă Starčevo-Criș. Nu este menționată pe plan. Nu există alte detalii.

SIa/3 La 3,95-4,13 m - este menționată existența unei gropi Starčevo-Criș la aceste adâncimi dar nu se precizează de unde pornea și la ce adâncime se afla fundul ei.

În **SIa/4** nivelul neolitic era de la 3,64-3,66-3,71 m până la 3,79 m, fiind foarte abundent în material ceramice (100 fragmente), piese de cuarțit (137 piese) și fragmente de os și vertebre de pește (199). Sunt menționate 16 piese de silex, melci, scoici și pietre de dimensiuni variabile.

SIb/1 Nivel Criș de la 3,37-3,70 m, tăiat de o groapă Sălcuța (fundul la 3,65 m) ce se continua și în SIb/2. În jumătatea de est a caroului "s-a găsit un complex de pietre și oase umane (membrile inferioare în conexiune anatomică). De remarcat că este vorba de o groapă Criș care a fost tăiată mai sus de o groapă Sălcuța. În groapă s-au găsit în afară de resturile de oase umane, și unele pietre (în partea de est și nord-est a pătratului). S-au găsit și câteva cioburi Criș în peretele de est al pătratului sau chiar pe oase (două mici cioburi). Scheletul uman se desfășoară pe o grosime de 0,33 m, de la 3,65-3,98 m. Partea inferioară a gropii, săpată în argila galbenă, are o formă ovală cu diametrul de 0,47 m și adâncimea de 0,12 m (deci fundul ei se află la 4,10m)". În planul publicat (Păunescu 1996: Fig.14), adâncimea mormântului (**M25**) apare ca 3,65-3,78 m.

SIb/3 Nivelul Criș a fost sesizat între 3,50-3,60 m. Groapă Criș care apare figurată pe plan (Pl. VI), ea secționând partea de est a unui complex de tip Schela Cladovei, aflat în partea nordică a caroului. Avea fundul la 4,02 m.

SIb/4 3,47-3,55 m era localizat nivelul Criș. În acest carou a fost localizat mormântul **M32**, publicat de Al. Păunescu (1990, 1996), atribuit mezoliticului.

SIc/4 Nivelul Criș începea de la 3,55 m. În jumătatea de est a caroului s-a profilat o groapă Starčevo-Criș care mergea până la stratul de argilă gălbuie la cca. 3,90-3,95 m, trecând prin stratul mezolitic Schela Cladovei. Nu apare în planuri.

SIe/4 La 3,64-3,96 m - groapă Starčevo-Criș. Nu apare în planuri. Umplutura gropii, pe adâncimi era detaliată după cum urmează:

- 0,64-0,66-0,71 m: 19 fragmente ceramice, 18 piese cuarțit, 7 fragmente os, 2 valve scoici, 11 pietre sparte;
- 3,71-3,73 m: 12 fragmente ceramice, 6 piese cuarțit, 1 piesă silex, 4 fragmente os, 4 valve scoici;
- 3,71-3,79 m: 34 fragmente ceramice, 5 piese cuarțit, 7 valve scoici, 8 pietre (gresii râu);

- 3,79-3,81 m: 77 fragmente ceramice, 15 piese cuarțit, 16 fragmente oase și vertebre pește, 10 valve scoici, 1 melc;
- 3,81-3,96 m: 102 fragmente ceramice, 30 piese cuarțit, 2 piese silex, 8 melci, 6 valve scoici, 28 fragmente oase.

SId/Ib 3,48-3,69 m - nivelul Criș.

SId/I 3,55-3,70 m - nivel Criș.

Secțiunea XI (Carnete de șantier Fl. Mogoșanu 1975, 1976⁶).

Secțiunea fusese începută de M. Nica în 1974, acesta descoperind 3 nivele (cu vetre) mezolitice de tip Schela Cladovei. Secțiunea a fost reacoperită la sfârșitul campaniei 1974. După degajare în anul următor, ea a fost lărgită de la 8x4 m la 8,50x5 m. Caroiajul a fost codificat de la 1 la 8 (respectiv 9) pe lungime și probabil de la A la D (respectiv E) pe lățime. Pe întreaga lungime a secțiunii, în partea de SSE (8x1,2 m) fusese lăsată o treaptă, adâncită în anul precedent până la 6,30 m sub stratul Sălcuța.

Stratigrafie (nivelul 0, conform notației din carnetul lui Fl. Mogoșanu⁷, este considerat cel de început al stratului Sălcuța).

1. Nivel Sălcuța, grosime 45-50 cm;
2. Strat brun gălbui, steril arheologic pe o grosime de 30-35 cm (adâncime 0,75-0,85 m);
3. Nivel Starčevo-Criș, la baza stratului brun-gălbui și în partea superioară a stratului negru de dedesubt (adâncime 0,80-0,85-0,92 m). Nivelul era caracterizat de ceramică, cuarțite și oase sparte;
4. Nivelul mezolitic Schela Cladovei (0,92-? m), caracterizat de multe cuarțite, oase sparte și diferite pietre și plăci de gresie.

Complex arheologic:

Locuința L1 era adâncită într-un nisip fin argilos aluvionar de culoare galbenă cu nuanțe verzui. În cadrul ei au fost observate (atît de M. Nica cât și de Fl. Mogoșanu) trei nivele mezolitice de tip Schela Cladovei, din care cele două inferioare cu amenajări de vetre (numerotarea nivelurilor vetrelor este cea a lui Fl. Mogoșanu din carnetul de șantier).

Sunt de asemenea descrise cele 7 niveluri de vetre publicate drept mezolitice.

Merită menționat cel de la 1,08 m adâncime (descriș în carnet ca "pietre fără o ordine anume. Sunt însă concentrate și au în jur cioburi și cenușe". În ciuda acestui fapt, în publicația din 1978 (Pl. IV) vetrele de la 1,08 m sunt atribuite mezoliticului, fiind considerat drept ultimul nivel de refacere.

Secțiunea SXII (1978) (Al. Păunescu, Carnete de șantier 1977-1979).

Nu s-au păstrat planuri care să permită identificarea complexelor menționate mai jos.

SXII/7b 3,74-4,00 m - nivel Criș.

SXII/1c - nivelul Criș începe la 3,76 m. A fost localizată o groapă Starčevo-Criș care se întindea și în SXII 1d, și întreg 2d, pierzându-se în peretele de nord. Groapa a fost sesizată de la nivelul de 4,20 m. Avea adâncimea de cca 0,60 m. Umplutura ei conținea foarte multă ceramică și oase. Cum un carou avea dimensiunile de 1x1 m, dimensiunile acestui complex depășeau (după aprecierile mele), cel puțin pe o latură, 2 m lungime. Este posibilă să fi fost vorba de o locuință semi-îngropată.

SXII/2c 3,72-4,12 m - nivel Criș.

SXII/3c 3,72-3,90 m - nivel Criș.

SXII/4c 3,72-3,90 m - nivel Criș.

SXII/5c 3,76-4,11 m - nivel Criș.

SXII/6c 3,76-3,90 m - nivel Criș.

SXII/7c - nivelul neolitic începea la 3,76 m. La 3,83-3,90 m în partea de est a profilului a fost observată o vatră (3,86 m) ce se continua în peretele de est al lui SXII/7c-d. De formă ovală, era făcută din pietre de râu, având dimensiunile de 0,60x0,38 m. La demontarea ei au fost recuperate fragmente de cărbune și câteva fragmente ceramice. Nivelul neolitic se oprea la 3,90 m.

SXII/1d 3,72-4,21 m. A fost identificată o groapă (vezi și mai jos) ce se întindea în carourile SXII/2d, SXII b/2e atingând și marginile de nord ale lui SXII/1c-2c și SXII/1d). Dimensiunile sale erau 2,10x1,15 m. Groapa conținea foarte multe fragmente ceramice, cuarțit, silex și oase. Fundul său atingeau sterilul argilos.

SXII/2d 3,72-4,20 m - nivel Criș; de la 4,20 la 4,80 m a fost observată o groapă Criș cu adâncimea de cca. 60 cm ce cuprindea aproape întreg caroul, continuându-se atât în peretele de nord cât și în carourile SXII/1d și SXIIb/1e. Groapa conținea foarte multe fragmente ceramice și oase.

SXII/3d	3,75-4,18 m - nivel Criș.
SXII/4d	3,72-3,90 m - nivel Criș.
SXII/5d	3,76-4,02 m - nivel Criș.
SXII/6d	3,76-4,03 m - nivel Criș.
SXII/7d	3,76-3,86 m - nivel Criș.

Secțiunile SXIIa, SXIIc, SXIIk (1979) (Al. Păunescu, Carnete de șantier 1977-1979) (pentru planurile păstrate vezi Pl. III).

Secțiunea SXIIa (Pl. V)

Nivelul neolitic începea la 3,80 m. În peretele de sud al secțiunii, în carourile 1a, 2a, 3a, 4a, 2b, 3b, pe o lățime de maximul 40 cm (de la perete) se observa o groapă Starčevo-Criș, din notele de șantier având fundul la 4 m (probabil o locuință semi-adâncită cu o lungime de cca. 4 m). Notele de șantier menționează și un complex mare de pietre de râu care se continuă în peretele de sud. Complexul de pietre ajungea până la 4,02 m având o grosime de 0,20 m. De la 4,08 m începea nivelul Schela Cladovei.

Este greu de stabilit care dintre aceste complexe este cel surprins în Pl. V, în carourile 3a-3b/4a-4b, la adâncimea de 4 m.

Secțiunea SXIIb

SXIIb/1d 3,79-4,18 - nivel Criș; sub el era steril.

SXIIb/2d 3,72-4,29m - nivel Criș; suprapunea un nivel Schela Cladovei.

SXIIb/1e 3,91-4,32m - nivel Criș. O mare parte din acest carou este acoperită de o groapă Criș (vezi și SXIIb/1d și SXII 1d-1c, 2d) care cobora până la sterilul arheologic.

SXIIb/2e 3,91-4,02m - nivel Criș. Suprapunea un nivel Schela Cladovei.

Secțiunea SXIIc

SXIIc/2a De la 3,80-4,00 m s-a observat în carourile 2a-3a o groapă Starčevo-Criș care continua în peretele de sud al secțiunii (SXIIId).

SXIIc/2b De la 3,80-4,05 m: o mică groapă Starčevo-Criș de formă ovală cu dimensiunile 0,42 x 0,47 m și adâncă de 0,22 m. Conținea fragmente de os și fragmente ceramice. Nu este precizată relația cu complexul de mai mare întindere din vecinătate. În planul din Pl. V în SXIIc/2b este figurat fundul unei gropi aflat la 4,27 m.

SXIIc/3a De la 3,46-4,18 m s-a sesizat o groapă Starčevo-Criș (vezi și SXIIc/2a-b) care se continua în peretele de sud al secțiunii. În centrul caroului exista o adâncitură a gropii de formă ovală cu diametrul de cca. 0,80x0,90 m având fundul la 4,18 m de la suprafața solului (acest complex nu apare în Pl. V). Groapa (?) conținea fragmente ceramice Starčevo-Criș, piese de cuarțit și oase de animale, un bulgăre de ocru roșu și câteva fragmente de oase umane printre care și un fragment de calotă craniană (**M30**). La baza alveolării existau câteva pietre (gresii).

Secțiunea SXIIe

SXIIe/c 4,04-4,18 m - nivel Criș.

SXIIe/d 3,90-4,12 m - nivel Criș.

Secțiunea SXIIg

SXIIg/2a-2b 3,55-3,80 m - nivel Criș.

Secțiunea SXIIk

SXIIk/1c 3,56-3,90 m - nivel Criș.

SXIIk/1d 3,56-3,93 m - nivel Criș; au fost observate foarte multă ceramică între care și fragmente de vase mari, un vas oală întreg, o lamă mijlocie de silex și oase.

SXIIk/2c 3,56-3,88 m - nivel Criș.

În două cazuri, Al. Păunescu vorbește în notele de săpătură despre materialul ceramic descoperit:

În **SXIIk/2d** unde nivelul Criș începea la 3,35 m, la 3,56-3,65 m au fost observate fragmente ceramice dintre care unele de la vase mari cu decor. Între 3,65 m-3,77 m solul conținea foarte multe fragmente ceramice, între care se remarcă un fragment de tăviță (probabil 'recipientul'/partea superioară a unui altar) cu decor cu alveole, și fragmente de măsuțe de cult (altare?) similare (după Al. Păunescu, Carnete de șantier 1978-1979) celor de la Cuina Turcului. Acestea erau însoțite de cuarțite (4), oase și așchii de silex. Între 3,77-3,88 m unde se oprea nivelul, ceramica era foarte puțină.

Secțiunea SXIV (Carnete de șantier Fl. Mogoșanu 1976).

Nu s-au păstrat planuri.

Secțiunea SXIV era o taluzare în colțul de vest al așezării, (probabil cca. 10 m lungime, împărțită în carourile 1-5). Spre deosebire de P. Roman, Fl. Mogoșanu observa aici existența unui nivel Starcevo-Criș, nu doar a unor fragmente ceramice în sediment aluvionar.

Stratigrafie

1. Nivel Starcevo-Criș în sol negricios, 1,20-1,40 m adâncime.

2. Nivel mezolitic Schela Cladovei, la baza solului negricios ușor gălbui roșcat, 1,40-1,50 m

Fl. Mogoșanu nota: "diferența stratigrafică între aceste două straturi de cultură este insesizabilă. Stratigrafierea se face dificil din cauza celor două gropi Criș (vezi mai jos) care se deosebesc foarte greu din cauza uniformității pământului".

Complexele arheologice:

Prima 'groapă' era localizată în c.1 iar a doua în c.2 (la 61 cm de M18). Nu există alte informații.

L2 era o locuință mezolitică asemănătoare celei din SXI, publicată de Fl. Mogoșanu (1978). În interior au fost identificate urmele unor vetre rectangulare, incomplete însă. Au fost observate pietre mari dislocate (posibil din vetre) și un schelet de animal mare, probabil un cerb⁸.

Mormântul **M18**, localizat în caroul 2 era acoperit și înconjurat de pietre de diferite mărimi. La 61 cm de el se afla o groapă (fără a se specifica altceva, ar fi putut fi vorba de cea de a doua 'groapă' menționată mai sus).

Prelungirea secțiunii SXIV (Al. Păunescu, Carnete de șantier 1977-1979) s-a făcut către ENE cu încă 8,50 m (carourile 6-9), probabil pe treapta plajei.

Stratigrafie

Caroul c.6 conținea o ravină care a distrus nivelurile culturale.

Carouri 7-9:

1. Nivel cu rare urme de epoca bronzului, 0-0,60 m;
2. Nivel Sălcuța, 0,60-1 m (la 0,80 m urmele unei platforme);
3. Nivel steril arheologic, 1-1,20 m;
4. Nivel Starcevo-Criș, 1,20-? M.

Mormintele de la Ostrovul Corbului⁹

Înainte de a trece la discuția propriu-zisă, prezentăm în continuare informația referitoare la mormintele neolitice/mezolitice așa cum reiese ea din publicații și din fișele antropologului Alexandra Comșa¹⁰.

M2, 1973, SVII (localizare: Institutul de Antropologie Iași), Pl. VIII:1.

Descriere: Schelet de adult, bine conservat, îngropat în poziție 'șezând mult ghemuită'. La ceafă suferise o lovitură puternică. Fără inventar. (Mogoșanu 1978: 348). Groapa (trapezoidală, 0,50x0,63x0,80 m), adâncă de cca. 50 cm, fusese săpată într-o depunere cenușie humoasă, cu concrețiuni calcaroase, într-o zonă în care Dunărea spălase sedimentul până sub nivelul Coțofeni (Roman și Dodd-Oprițescu 2008: 10). Adâncime relativă: -0,75-1 m de la nivelul de eroziune.

Determinare antropologică: bărbat, adult.

Comentarii: Descoperit de M. Nica, publicat inițial de Fl. Mogoșanu ca mezolitic (1978: 348, Pl. V), atribuit ulterior pe criterii stratigrafice de Al. Păunescu și P. Roman culturii Starcevo-Criș (Roman 1996; Păunescu 1996; Roman și Dodd-Oprițescu 2008: 11): groapa "secțiunea se pare depuneri care conțineau slabe urme Criș, deci îngroparea s-a făcut într-o vreme când așezarea Criș nu se întinsese în această zonă. În umplutura gropii și în apropierea scheletului (deasupra) s-au găsit câteva fragmente ceramice Criș iar la nivelul lui un bulgăre de ocră". Același autor păstrează însă o rezervă față de atribuirea mormântului neoliticului timpuriu pe baza observațiilor stratigrafice, limitele gropii nefiind prinse în profilul secțiunii...

Din singura fotografie existentă, poziție scheletului pare să fie cea șezând cu picioarele încrucișate turcește și brațele aduse pe abdomen. Atât poziția sa cât și lovitură puternică de la ceafă sugerează apartenența sa la mezoliticul tip Schela Cladovei.

M9, 1975, SI/4,40-4,10 m (localizare: Institutul de Arheologie Iași) (Pl. VIII:2, Pl. IX).

Descriere (Fl. Mogoșanu, Carnete de șantier 1975): schelet descoperit în poziția șezând-ghemuit, similar cu M2. Majoritatea oaselor mici fuseseră distruse. Craniu se păstrase întreg. Mandibula era căzută peste clavicula dreaptă. Ambele tibii erau în poziție verticală. Prezenta, (Mogoșanu 1978: 348) o puternică lovitură în zona toracelui. Dimensiunile gropii (pe profilul de nord al lui SI) erau 0,84x0,44 cm (Roman și Dodd-Oprițescu 2008: 11). Forma gropii este necunoscută, ca și orientarea scheletului.

Inventar: pe stern două cuarțite, alte trei în jurul capului. Foarte multe fragmente de ocră roșu. Nu au apărut fragmente ceramice. În dreapta scheletului, la cca. 25 cm s-a observat un corn de cerb neprelucrat. Groapa mormântului era adâncită cu cca. 15 cm în nisipul galben deschis fin.

Determinare antropologică: Infans I, 6-7 ani.

Comentarii: Deși Fl. Mogoșanu aprecia că sigur nu poate aparține altei culturi, fiind 'îndubitabil mezolitic' (Fl. Mogoșanu, Carnete șantier 1975) el a fost atribuit de Al. Păunescu și P. Roman neoliticului Starčevo-Criș (și considerat fără inventar). Schimbarea atribuirii culturale a fost făcută pe baza analizei stratigrafice ulterioare a gropii care "secționa de la baza nivelului Criș, depunerea nivelului II epipaleolitic și incomplet nivelul I al aceleiași culturi [...] La curățirea locului în vederea desenării profilului, noi am găsit fragmente ceramice Criș" (Roman și Dodd-Oprițescu 2008: 11).

Pe baza aceluiași considerente ca și mai sus (poziție, traumatismul toracic, prezența ocrului roșu) M9 poate fi considerat mezolitic.

M18, 1976, SXIV, c2 (Locație necunoscută, fără fotografii sau plan).

Descriere: Mormânt ce conținea resturile antropologice ale unui adult și ale unui copil. Au existat și câteva oase dezarticulate de al treilea individ, bărbat, așa cum se menționează în fișa antropologică.

Schelet nr. 1 (Fl. Mogoșanu, Carnete de șantier 1976).

Descriere: Schelet uman, "acoperit și înconjurat de pietre de diferite mărimi", orientat N-S. Lipseau oasele de la genunchi în jos. Craniul era așezat pe o piatră. Maxilarul inferior se afla la cca. 15 cm depărtare de craniu. Mai mulți dinți apăreau în zona picioarelor. Scheletul era răsucit, coastele și craniul întoarse spre est (sugerând astfel că scheletul fusese depus întins pe spate). Membrele superioare erau așezate de-a lungul toracelui și abdomenului, strânse între picioare (probabil aduse pe bazin).

Se observa mult ocră peste schelet și în jur. În jurul scheletului, "pe o distanță de cca. 50 cm nu a fost descoperit nici un fragment ceramic". Pietrele din jurul scheletelor nu aveau un aranjament anume. Ele alcătuiau o bordura, unele pietre fiind puse pe schelet.

Inventar: S-a recoltat mult ocră, multe scoici și melci, multe cuarțite, unele tipice și prelucrate cu grijă. În spate, lângă coaste au fost descoperite două vârfuri 'musteroid' din cuarțit.

Determinare antropologică: adult, femeie.

Schelet nr. 2 (Fl. Mogoșanu, Carnete de șantier 1976).

Descriere: Lângă craniul primului schelet¹¹, în partea de sud a gropii, se afla un schelet de copil de cca. 2-3 ani, ghemuit. Oasele aveau aceeași orientare N-S. Stare de conservare precară, oase foarte friabile. Ca și la scheletul nr. 1, multe pietre erau dispuse în jur și câteva pe schelet, multe cuarțite, o unealtă de os (daltă). Multe scoici, melci și câteva oase de animale.

Determinare antropologică: Infans I, 2-3 ani

Comentarii: Mormântul a fost atribuit de Fl. Mogoșanu mezoliticului tip Schela Cladovei informația fiind preluată de P. Roman (1987: 342). Ulterior, Al. Păunescu (1996, 2000) și P. Roman (1996, 2009) îl re-atribuie neoliticului de tip Starčevo-Criș.

Morminte mezolitice acoperite cu pietre au fost semnalate la Lepenski Vir (Bonsall et al. 2009) și Schela Cladovei (Boroneanț și Boroneanț in press). Poziția scheletului de Infans este, așa cum am arătat mai sus, frecventă în mezoliticul de la Porțile de Fier. Mormintele duble (adult/infans) sunt și ele relativ frecvente, cu analogii pe malul românesc la Schela Cladovei (Boroneanț și Boroneanț in press).

M24, 1978, peretele nordic al lui SIa/4-5 (Pl. IX; Pl. X:1).

Descriere (Roman și Dodd-Oprițescu 2008: 12-13): Schelet întins pe spate, capul spre est. S-a păstrat jumătatea superioară: capul, gâtul, umerii, humerusurile, o parte din coloană, coaste. În fișa antropologică se menționează: "s-au potrivit și tibia și peroneul de la piciorul drept, în poziție verticală".

Determinare antropologică: matur, probabil bărbat.

Comentarii: La suprafața și în umplutura gropii erau pietre, cuarțite și fragmente de oase mari. Partea vestică și cea estică a gropii par să fi avut umpluturi diferite: "partea estică fusese săpată într-o fostă albiere naturală de scurgere a apelor umplută în perioada Schela Cladovei" în timp ce cea vestică fusese săpată într-un sol galben argilos cu concrețiuni calcaroase, cele două părți ale gropii fiind contemporane și având fundul la același nivel. S-a sugerat că numai partea superioară a scheletului ar fi fost îngropată deși inițial ipoteza unei secționări a gropii mormântului fusese de asemenea luată în considerație (Roman și Dodd-Oprițescu 2008: 13). A fost însă respinsă de aceeași autori din patru motive:

- lipsa restului oaselor în umplutura unei posibile gropi. Fișa antropologică însă menționează existența unei tibii și a unui peroneu drept descoperite în poziție verticală, ceea ce pledează pentru un deranjament.

- neobservarea unui contur al unei noi gropi. Este posibilă însă existența unei gropi cu dimensiunile mai mici decât ale celei inițiale și cu limite greu de observat, săpată la un scurt interval de timp de la depunerea scheletului - practica scoaterii unor categorii de oase fiind atestată în practicile funerare din mezoliticul Porților de Fier (Bonsall, 2007, 2008; Bonsall et al. 2009).

- Lipsa unui deranjament al oaselor și desprinderea 'curată', de la ligamente, a oaselor lipsă. Aceasta ar fi fost posibilă însă și în cazul scoaterii oaselor după o perioadă suficient de lungă de la înmormântare - așa cum arătat mai sus.

- Existența unor fragmente ceramice - poziția lor este însă discutabilă (așa cum reiese din descriere - Roman și Dodd-Oprițescu 2009: 12): cele din partea vestică apar "chiar spre corpul scheletului, în zona bazinului" (deci în zona lipsă) iar din cele patru din zona estică, trei apar deasupra scheletului și al patrulea în dreptul vertebrei din apropierea bazinului, deci în posibila zonă de contaminare.

Considerăm astfel că este posibilă existența unui deranjament al mormântului.

M24 a fost atribuit neoliticului Starčevo-Criș (Roman 1996, 2009) pe baze stratigrafice groapa sa pornind "de la baza stratului Criș și perforează depunerile Schela Cladovei" (Roman și Dodd-Oprițescu 2008: 12) și a prezenței fragmentelor ceramice amintite mai sus.

Mormintele întins pe spate sunt însă rare în neoliticul timpuriu Starčevo-Criș și inexistente în zona Porțile de Fier pentru această perioadă. Lungimea gropii sugerează depunerea pe spate a scheletului, cel mai des tip de înmormântare în mezoliticul din zonă. Pentru acesta pledează și lipsa oaselor părții inferioare a corpului, în lipsa unui deranjament evident. Este greu însă de ignorat evidența stratigrafică...

M25, 1978, Sib/1 (Pl. VI:2; Pl. VIII:3, 4; Pl. XI) (Al. Păunescu, Carnete de șantier 1978; 1990, 1996).

Descriere: Schelet în poziție întins pe spate cu picioarele așezate 'turcește', cu mâinile între picioare. Al. Păunescu (Carnete de șantier 1978) menționează: "S-au găsit și câteva cioburi Criș în peretele de est al pătratului sau chiar pe oase (două mici cioburi). Scheletul uman se desfășoară pe o grosime de 0,33m, de la 3,65-3,98m. Partea inferioară a gropii, săpată în argila galbenă, are o formă ovală cu diametrul de 0,47m și adâncimea de 0,12m (deci fundul ei se află la 4,10m)". Groapa sa era tăiată de o groapă Sălcuța.

Descrierea din fișa antropologică este următoarea: schelet cranian absent. Scheletul postcranial era reprezentat de o parte din oasele lungi: radius drept, diafiza cubitusului drept, ambele femure (cel stâng fără cap femural), tibia dreaptă, epifizele inferioare ale humerusului, două vertebre lombare, oase coxale incomplete, un astragal, două calcaneae, metatarsiene, falange.

În groapă au fost identificate și oase de animale:

- Epifiza inferioară a unui humerus de mistreț;
- Epifiza inferioară a unei tibii de cervideu;
- Epifiza superioară a unei tibii de cervideu;
- Osul canan (metacarp) de bizon sau bour;
- Fragment corn de cerb;
- Un premolar bovid.

Determinare antropologică: bărbat, 30-35 ani. Statura medie 173 cm. Robust, talie de tip înalt.

Comentarii: Mormântul a fost atribuit de Al. Păunescu neoliticului Starčevo-Criș, în principal, ca și în cazul mormintelor M2, M9, M24, pe baza poziției considerate chircite (?) a scheletului, ceea ce ar fi contrastat puternic cu cea perfect întinsă a celor de tip Schela Cladovei (Păunescu 1996: 146). Poziția scheletului pare să fi fost cea de întins pe spate cu picioarele încrucișate turcește, din nou cu analogii pe malul drept al Dunării la Padina, Lepenski Vir și Vlasac. Existența deranjamentului în partea de est a gropii poate explica și prezența celor două mici fragmente ceramice.

M30, 1979, SXIIc/3a.

Descriere: (după Al. Păunescu, Carnete de șantier 1979): Într-o groapă Criș au fost identificate fragmente de oase umane și o bucată de calotă împreună cu fragmente ceramice, piese de cuarțit, fragmente de oase animale, bucăți de ocru roșu. O descriere asemănătoare este citată de P. Roman (2008: 14) ca provenind din carnetul de săpătură al studentei Rodica Iancu.

Determinare antropologică: foarte probabil bărbat matur (35-40 ani). Mențiune pe fișa antropologică: oasele nu au fost colectate.

Comentarii: În publicații însă, Al. Păunescu citează acest mormânt împreună cu M2, M9, M24, M25 ca aparținând nivelului neolitic, pornind de la poziția chirchită (?) a scheletului în mormânt (Păunescu 1990: 139; 1996: 146-7). Numai prezența ceramicii în groapă nu este suficientă însă pentru a încadra aceste resturi osteologice neoliticului timpuriu. De altfel, complexul descris la M30 reprezintă mai degrabă o groapă a cărei umplutură ar fi putut-o constitui resturile unui mormânt deranjat decât o depunere funerară. În lipsa materialului osteologic (care nu a fost colectat) apartenența culturală a resturilor osteologice va rămâne necunoscută.

M32¹², 1979 SXIIc: a/4a, a/3a, a/-4b, 4,23m (Pl. X:2).

Descriere: Schelet complet întins, orientare ENE-VSV. Brațele întinse pe lângă bazin. Fundul gropii era săpat în solul argilos de culoare gălbuie (Păunescu 1990: 198).

Inventar: Al. Păunescu îl publică ca neavând inventar. Notează totuși că sub craniu și vertebrele cervicale existau câteva valve de scoici și două cuarțite iar din jurul scheletului sau de pe oase au fost colectate un burin diedru pe așchie corticală de silex, și o bucată mică de ocră cărămiziu.

Determinare antropologică: Bărbat, 50 ani (Necrasov et al. 1990: 176; Necrasov și Botezatu 1981: 11-14), statură 168/172/175 cm - în funcție de metoda folosită. Scheletul analizat era foarte prost păstrat, analiza antropologică rezumându-se în mare parte la craniu. Dinții prezentau un grad mare de uzură cu excepția molarilor 3. Din studiul celor câteva oase păstrate ale scheletului postcranian individul avea caracteristici gracile, nefiind robust ca populația din situl de la Schela Cladovei.

Comentarii: Este singurul mormânt care a fost atribuit de către de Al. Păunescu (1990, 1996, 2000) mezoliticului de tip Schela Cladovei, pe baza poziției scheletului.

Problema unei atribuirii culturale certe a mormintelor de la Ostrovul Corbului în lipsa unor datări cu radiocarbon și a unor analize de dietă este una delicată. Patru dintre morminte conțineau indivizi așezați întinși pe spate sau șezând, cu picioarele flexate de o parte și de alta a corpului - poziția turcească, acesta fiind motivul principal pentru care ei nu au fost atribuiți inițial mezoliticului. În literatura de specialitate din afara României ei chiar apar citați ca mezolitici: I. Radovanović (1993: 98) citează patru morminte mezolitice la Ostrovul Corbului din care unul în poziția întins și trei în poziția șezând.

Morminte în poziția șezând apar la Vlasac, Lepenski Vir I, Lepenski II, Padina și Kula (Radovanović 1993, 1996). Mormântul 69 de la Lepenski Vir (Pl. XII:1) conținea un individ întins pe spate cu picioarele aduse turcește. Groapa mormântului avea o formă trapezoidală (ca și cea a lui M2) iar scheletul fusese acoperit cu pietre (Pl. XII:1, 2). Capul adus pe piept a fost văzut ca o indicație a faptului că inițial se sprijinise de peretele vertical al gropii, cum este posibil să fi fost cazul și la M9.

Morminte de copii în această poziție apar la Vlasac (scheletul de copil din casa 31) și la Velesnica (mormântul 2G). Interesant este că în ambele cazuri mormintele sunt legate de caracteristici ale neoliticului timpuriu: la Vlasac M97 apare sub podeaua locuințe 31 iar la Velesnica, scheletul 2G apare în mormântul colectiv 2 ce conținea, deasupra acestuia, numai indivizi depuși în poziție ghemuit pe o parte. Tot la Vlasac, sub podeaua locuințelor apar și morminte de copii depuși ghemuit pe o parte (Borić și Stefanović 2004) asociați neoliticului timpuriu.

M69 se datează 8784±72 BP, fiind mult mai timpuriu decât locuințele trapezoidale de la Lepenski Vir și aparținând probabil mezoliticului timpuriu (Bonsall et al. 2008: 184). Paralele pentru acest tip de înmormântare au fost identificate și la Padina (mormintele 15, 16, 21), Vlasac (mormântul 17), Kula (mormântul 5), Velesnica (mormântul 2G) (Borić și Miracle 2004; Vasić 2008), deși poziția scheletului are ușoare variații: cei de la Padina, Kula, Vlasac (Pl. XII: 3) sunt întinși pe spate cu picioarele încrucișate în timp ce Lepenski Vir și Velesnica scheletul este întins pe spate cu picioarele flexate pe ambele părți și tălpile lipite (12.1, 12.4). Datele de radiocarbon sunt 9138±71 BP (mormântul 15 de la Padina), 9729±73 BP (mormântul 21) (Borić și Miracle 2004: tabel 3), încadrându-se tot mezoliticului timpuriu.

Poziția șezând sau întins pe spate cu picioarele încrucișate turcește pare să se mențină de la începutul mezoliticului timpuriu și până în perioada de tranziție la neolitic. Este un element funerar care sugerează un contact direct al celor două tipuri de populații.

De altfel, din Pl. XI se observă că cinci dintre ele se grupează în secțiunile I și XII. Este însă necesar însă o reluare a studiului complexelor mezolitice, pentru a se urmări dacă există o eventuală

corelație a mormintelor cu vetrele și locuințele, așa cum a fost ea postulată pentru cultura Schela Cladovei. Și desigur, datarea cu C14 a scheletelor rămase.

Note

^{1.} În carnetele de șantier ale lui Florea Mogoșanu și Alexandru Păunescu se folosesc termenii de Criș și respectiv epipaleolitic; în articolul de față ei au fost în locuiți cu Starčevo-Criș, respectiv mezolitic.

^{2.} P. Roman (1997: 339) menționează că în 1970 a găsit așezarea de la Botul Piscului complet distrusă.

^{3.} O parte a materialului se află în depozitele Centrului de Tracologie din cadrul Institutului de Arheologie 'Vasile Pârvan' București. O altă parte este posibil să se afle în depozitele Muzeului Olteniei Craiova, fiind cercetate la vremea respectivă de M. Nica.

^{4.} Nu s-au păstrat planuri de șantier care să permită localizarea acestor complexe.

^{5.} Numerotarea complexelor aparține autoarei articolului de față.

^{6.} Nu s-au păstrat planuri de șantier care să permită localizarea acestor complexe.

^{7.} Pentru stratigrafia nivelurilor superioare vezi Roman 1987, 1996; Roman și Dodd-Oprițescu 2009.

^{8.} Analogii pentru locuință cu schelet de animal mare există la Lepenski Vir, Dimitrijevic, 2000, 2009.

^{9.} Este vorba doar de cele ce pot fi atribuite nivelului mezolitic sau celui neolitic timpuriu.

^{10.} Mulțumesc doamnei dr. Alexandra Comșa pentru bunăvoința arătată și accesul la aceste determinări antropologice (probabil efectuate de Olga Necrasov).

^{11.} Fl. Mogoșanu publică acest mormânt ca fiind al unei femei cu un copil în brațe (1978: 348). Localizarea scheletului 2 lângă craniul scheletului 1 (din notele de șantier) face însă acest lucru imposibil.

^{12.} Este de menționat că M32 nu apare decât ca o mențiune în carnetele de săpătură existente ale lui Al. Păunescu. Dată fiind descrierea din publicații, este posibilă existența unui alt carnet, nelocalizat încă.

Bibliografie

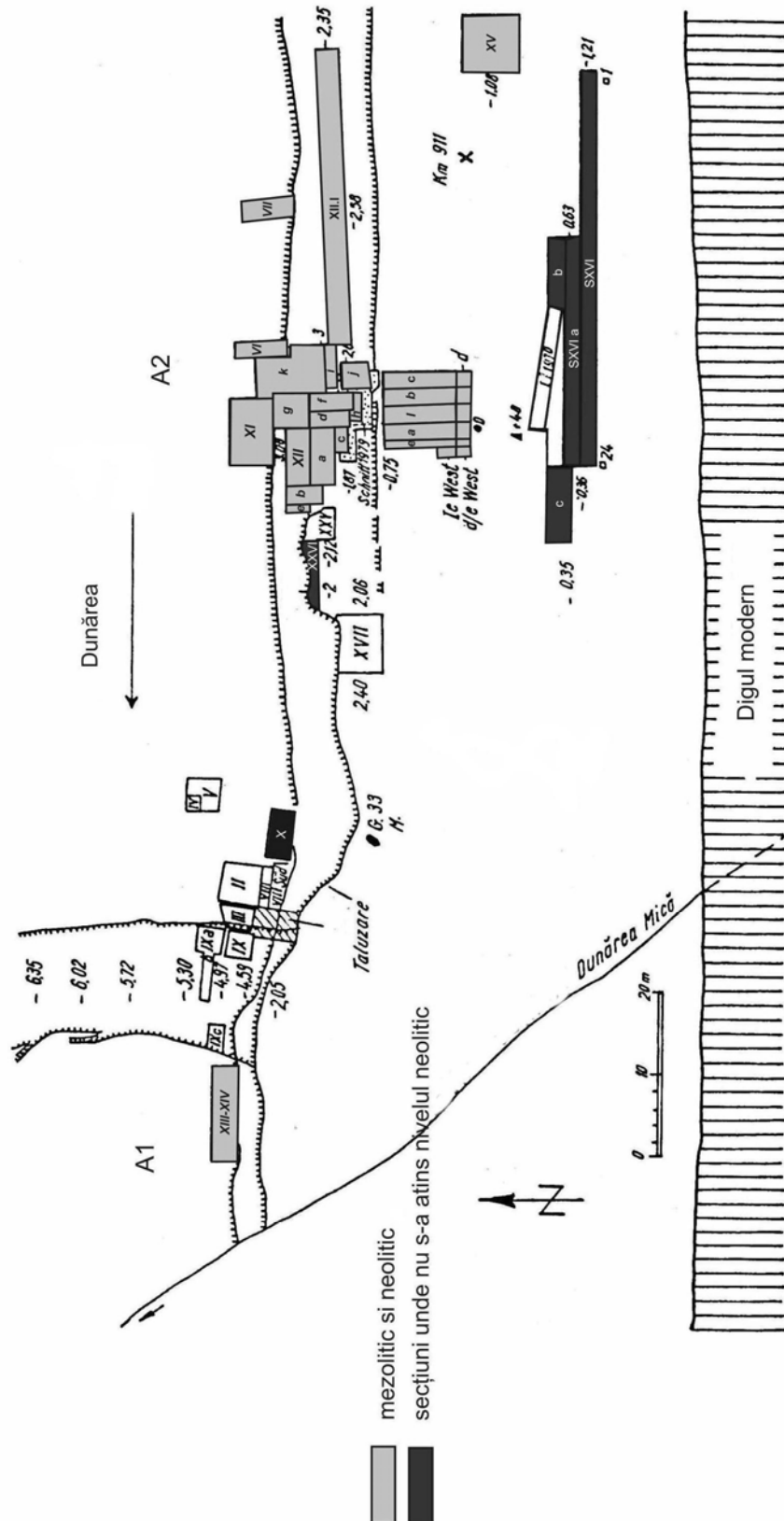
- Bonsall, C. (2008) 'The Mesolithic of the Iron Gates', in Geoff Bailey, Penny Spikins (eds.), *Mesolithic Europe*, pp. 238-79, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bonsall, C., Radovanović, I., Roksandić, M., Cook, G., Higham T. and C. Pickard (2008) 'Dating burials and architecture at Lepenski Vir', in C. Bonsall, V. Boroneant and I. Radovanović (eds.) *The Iron Gates in Prehistory. New Perspectives*. British Archaeological Reports. International Series 1893, pp. 175-204, Oxford: Archaeopress.
- Borić, D., Miracle, P. (2004) 'Mesolithic and Neolithic (Dis)continuities in the Danube Gorges: New AMS Dates from Padina and Hajdučka Vodenica (Serbia)', *Oxford Journal of Archaeology* 23 (4): 341-71.
- Borić, D., Stefanović, S. (2004) 'Birth and death: infant burials from Vlasac and Lepenski Vir', *Antiquity* 78: 526-46.
- Boroneanț, A., Boroneanț, V. (in press) *Schela Cladovei 1965-1968. După 40 de ani*.

- Mogosanu, F. (1978) 'Mezoliticul de la Ostrovul Corbului, o noua așezare de tip Schela Cladovei', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 29 (3): 335-51.
- Necrasov, O., Botezatu, D. (1981) 'Les caractéristiques anthropologiques d'un squelette decouvert a Ostrovu Corbului, appartenant a l'aspect culturel Schela Cladovei', *Annuaire Roumain Anthropologique* 18: 11-14.
- Păunescu, Al. (1990) 'Locuirea mezolitică de tip Schela Cladovei de la Ostrovul Corbului (jud. Mehedinți)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 41: 123-47.
- (2000) *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre, București*, București: Ed. Agir.
- Radovanović, I. (1993) 'A Review of Formal Disposal Areas in the Mesolithic of Europe', *Starinar* XLIII-XLIV (1992-1993): 93-102.
- (1996) *The Iron Gates Mesolithic*. International Monographs in Prehistory, Archaeological Series 11: Ann Arbor.
- Roman, P. (1987) 'Despre istoricul cercetarilor și stratigrafia unor așezări din Ostrovul Corbului', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 38 (4): 335-65.
- Roman, P., Păunescu, Al. (1996) *Ostrovul Corbului*, București: Ed. Caro.
- Roman, P., Dodd-Oprițescu, A. (2008) *Ostrovul Corbului între km fluviali 911-912. Morminte și unele așezări preistorice*, București: Ed. Academiei Române.
- Vasić, R. (2008) 'Velesnica and the Lepenski Vir culture', in C. Bonsall, V. Boroneant and I. Radovanović (eds.) *The Iron Gates in Prehistory. New Perspectives*. British Archaeological Reports. International Series 1893, pp. 227-41, Oxford: Archaeopress.

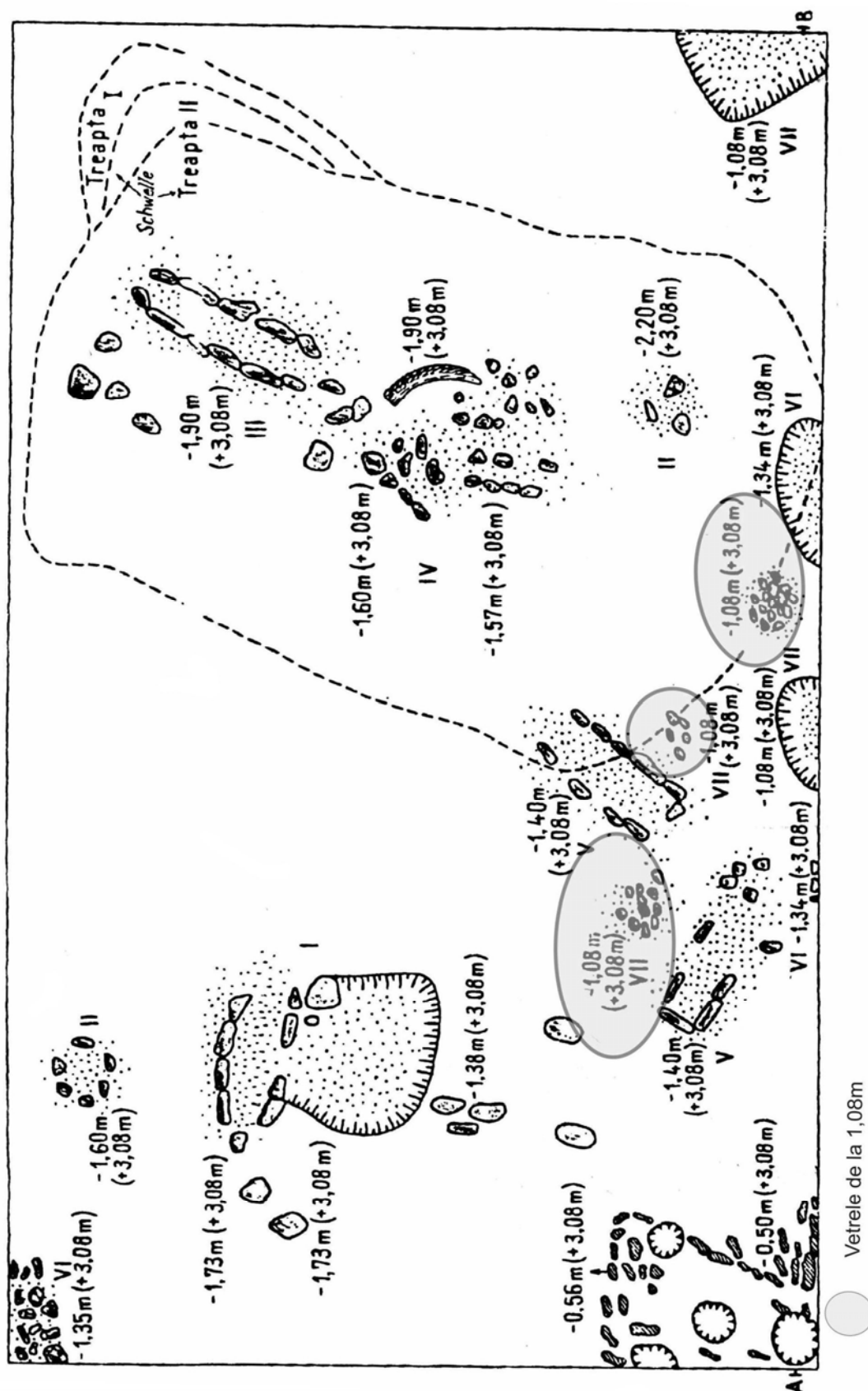
Planșa I Ostrovul Corbului și localizarea celor două sectoare A și B, km. 911 (după Roman și Păunescu 1996).

Ostrovul Corbului. Location of A and B sectors (after Roman și Păunescu 1996).

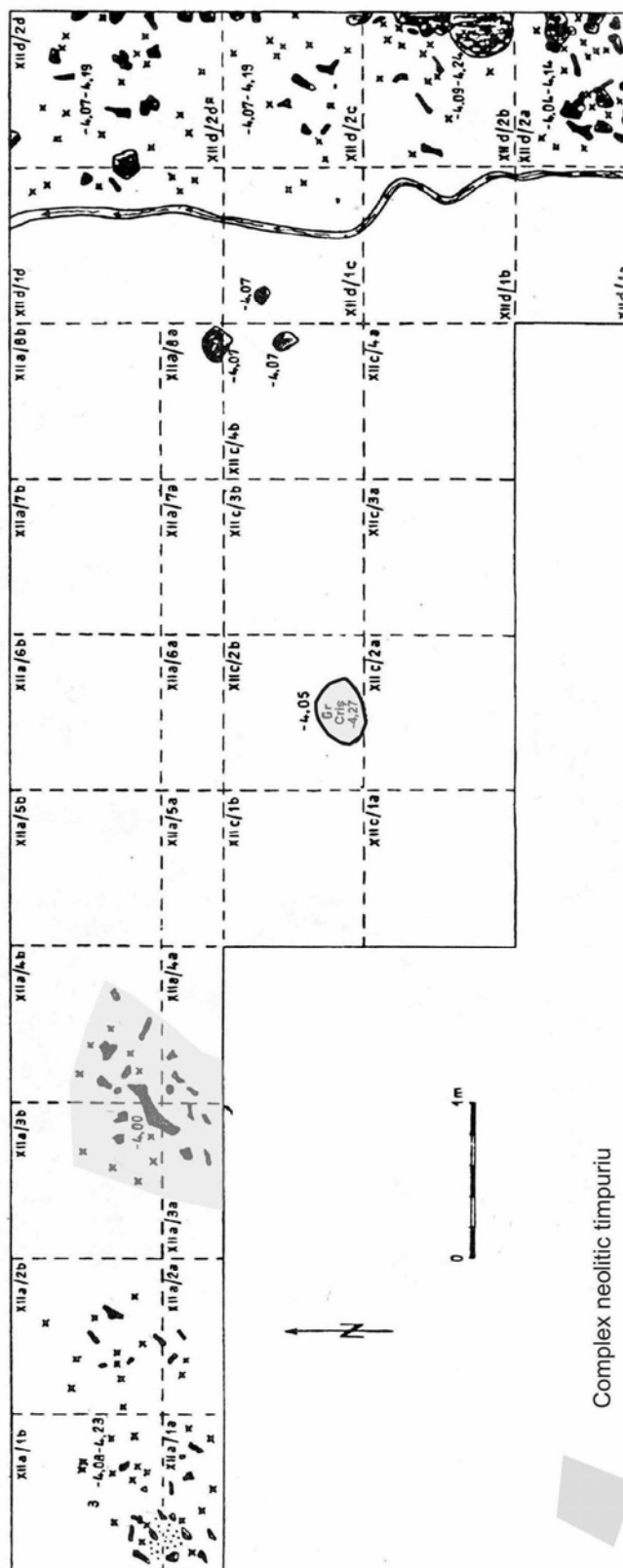
Planșa II Ostrovul Corbului - Cliuci. Planul general al secțiunilor și localizarea descoperirilor mezolitice și neolitice timpurii (adaptat după Roman și Păunescu 1996).

Ostrovul Corbului-Cliuci. General plan of the trenches and the areas with Mesolithic and Early Neolithic discoveries (adapted after Roman 1996 și Păunescu 1996).

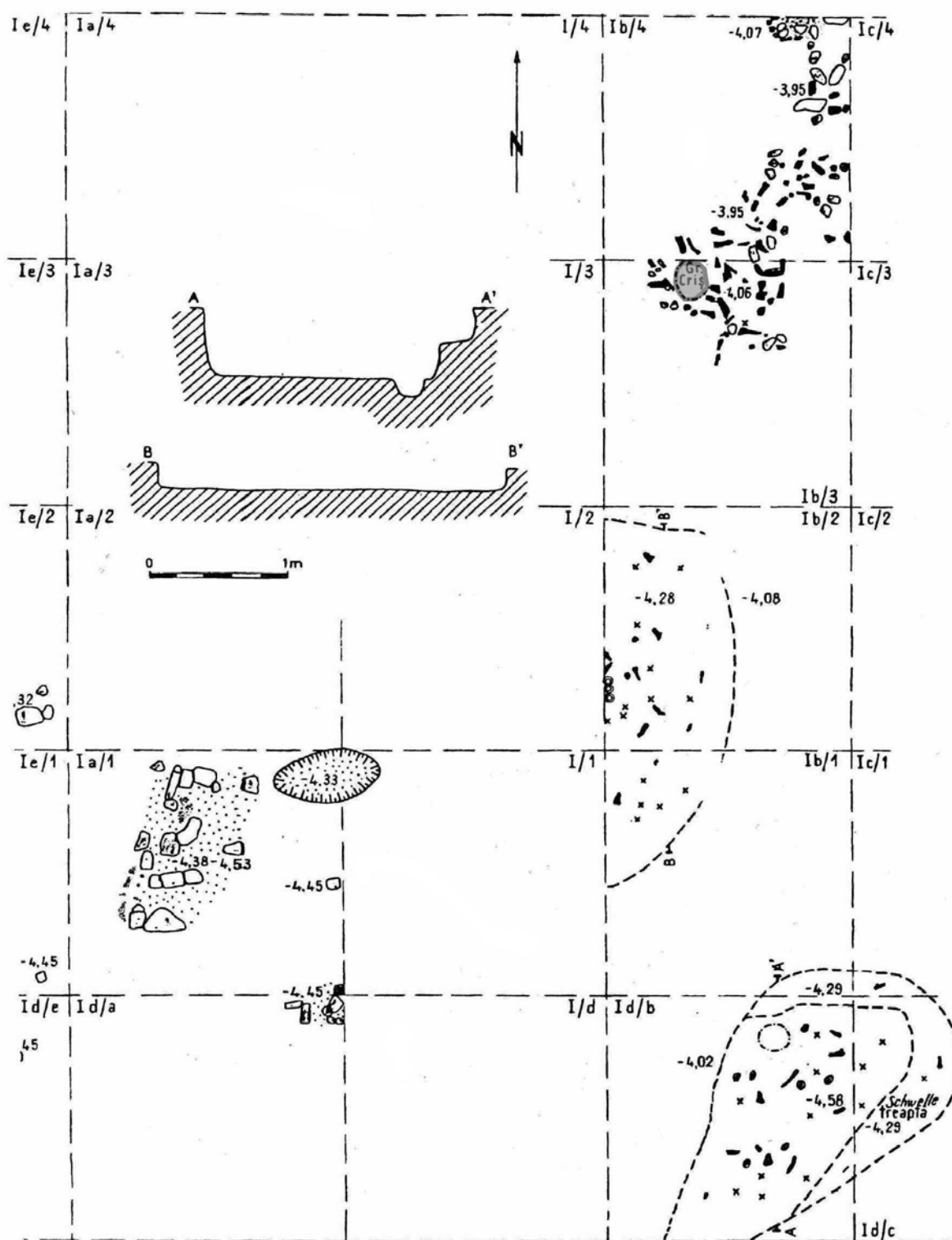
Planșa IV Ostrovul Corbului. Vetrele din SXI (după Mogoșanu 1978).

Ostrovul Corbului. Hearths from trench SXI (adapted after Mogoșanu 1978).

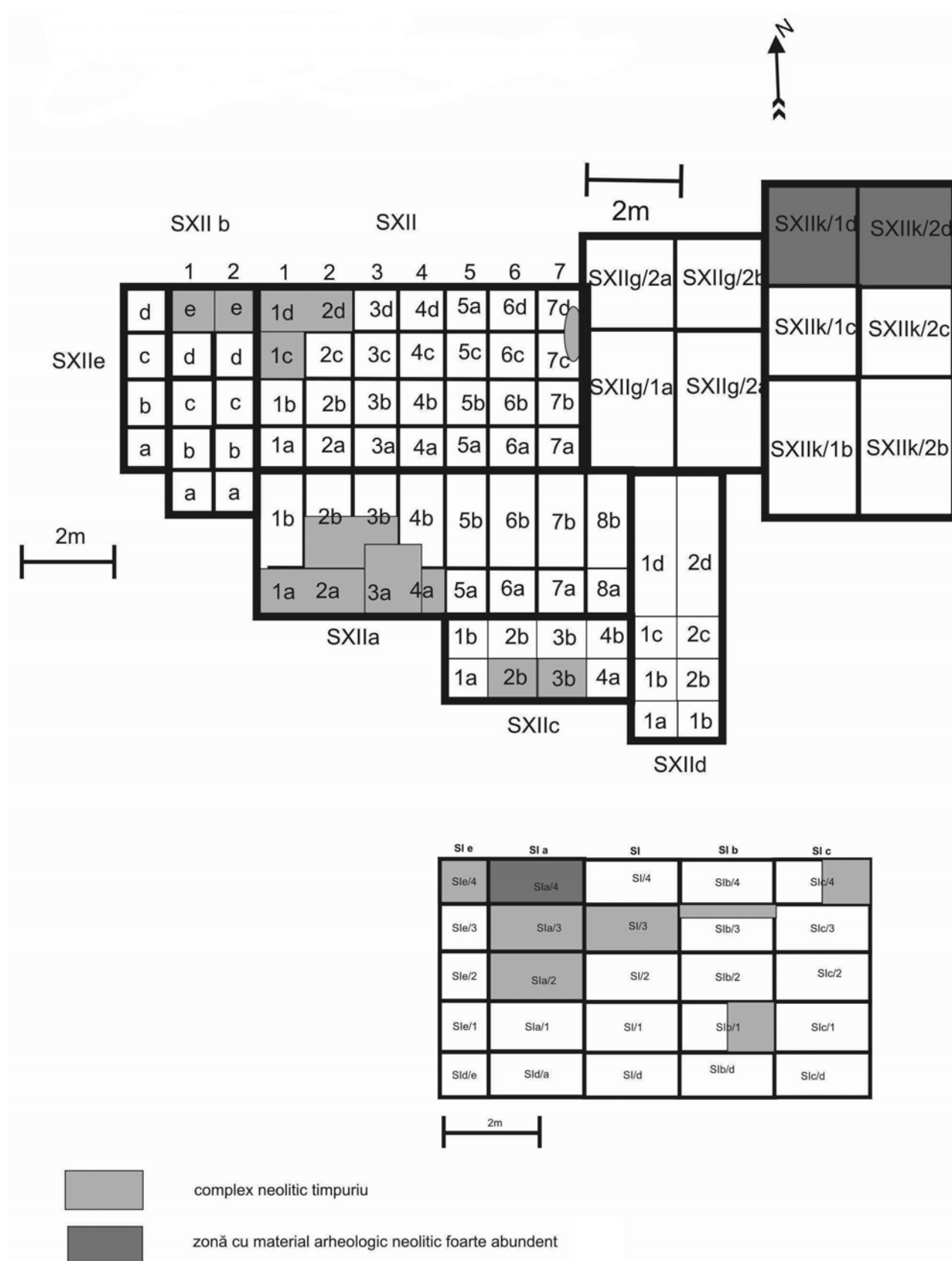
Plansa V Ostrovul Corbului. Complexele neolitice din SXIIa și SXIIc (după Roman și Păunescu 1996: 199).

Ostrovul Corbului. The Early Neolithic complexes from SXIIa and SXIIc (adapted after Roman și Păunescu 1996: 199).

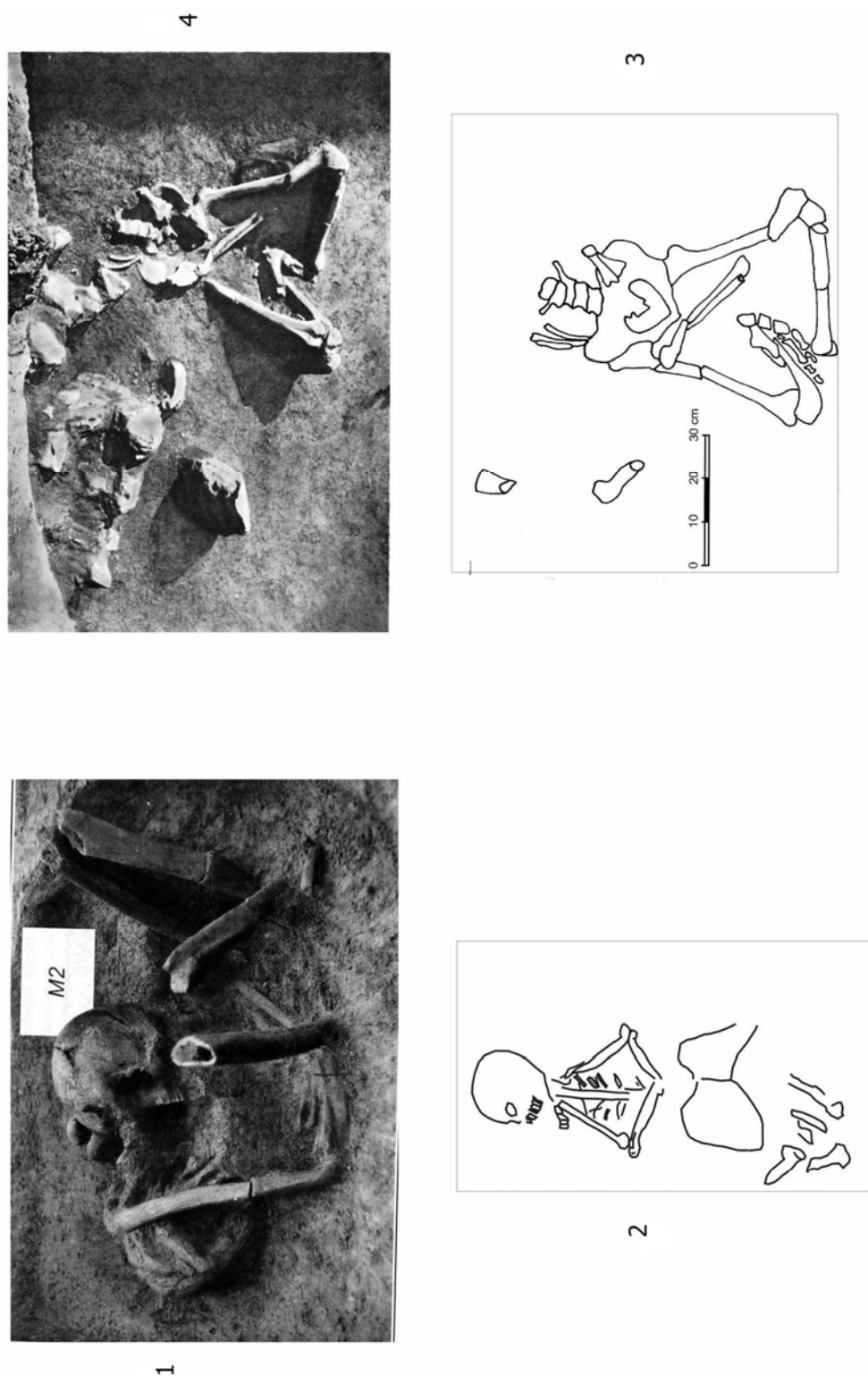

Planșa VI Ostrovul Corbului. Fundul gropii neolitice din SIb/3 (după Roman și Păunescu 1996).

Ostrovul Corbului. Bottom of the Neolithic pit from SIb/3 (adapted after Roman și Păunescu 1996).

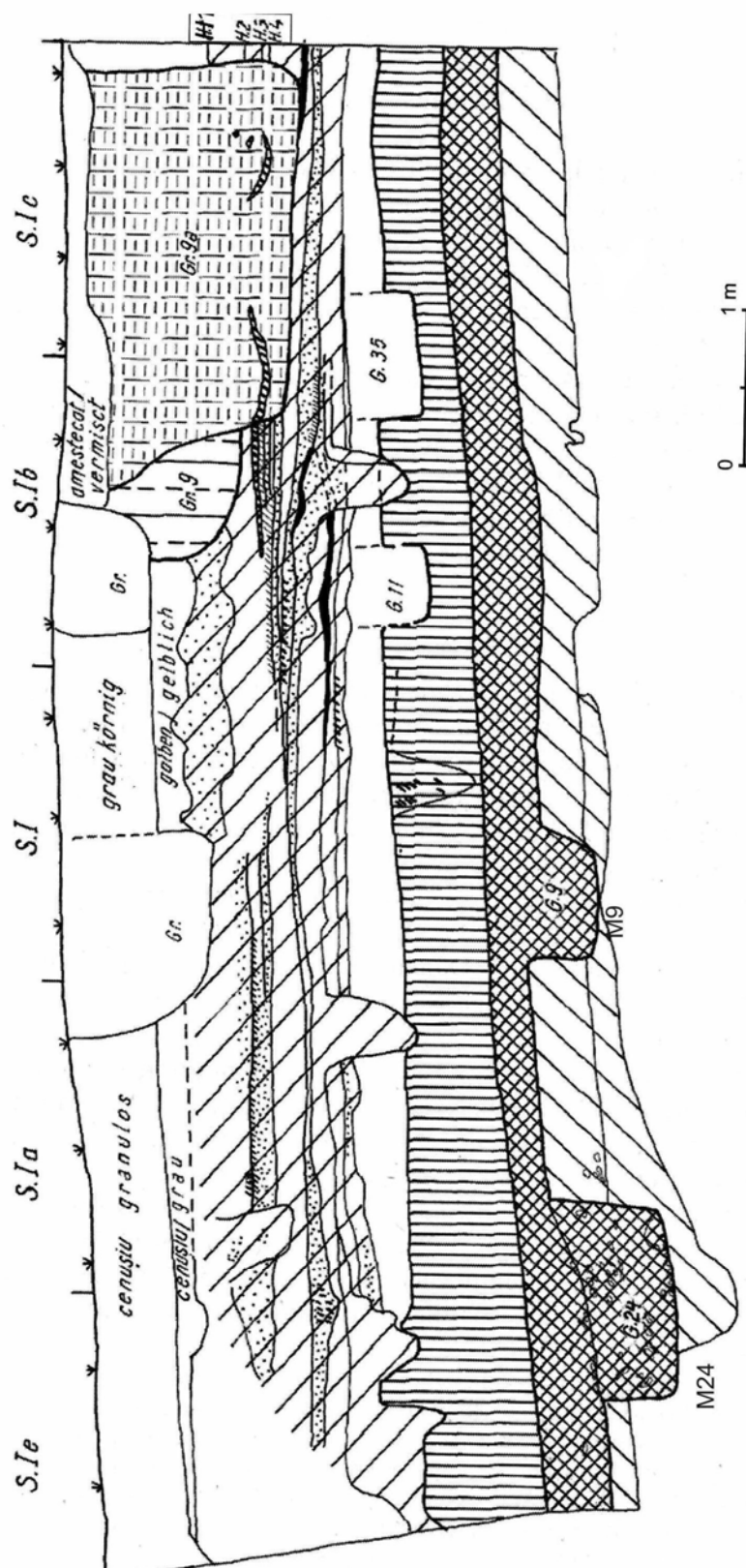

Planșa VII Ostrovul Corbului. Încercare de localizare pe carouri a complexelor neolitice.
 Ostrovul Corbului. Attempt to locate the Early Neolithic complexes on a square/trench basis.

Planșa VIII Ostrovul Corbului. 1-M2 din SVII; 2-M9 din SI/4; 3, 4-M25 din SIb/1 (1-3 după Roman și Dodd-Oprițescu 2008: 11, 14; 2 după o schiță din carnetul lui Fl. Mogoșanu din 1975; 4 după Roman și Păunescu 1996).

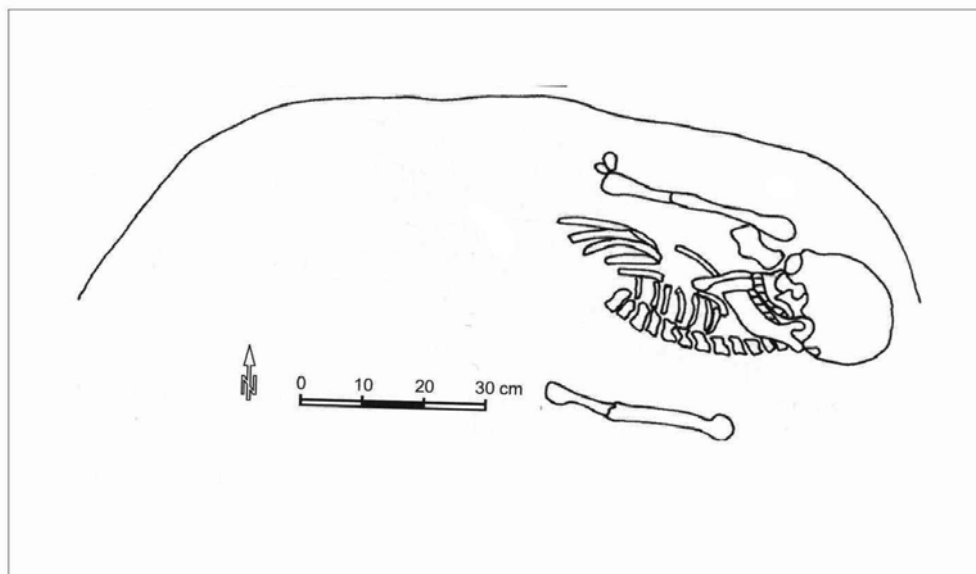
Ostrovul Corbului. 1-Burial M2 from SVII; 2-Burial M9 from SI/4; 3, 4-Burial M25 from SIb/1 (1-3 adapted after Roman and Dodd-Oprițescu 2008: 11, 14; 2 sketch on Fl. Mogosanu's 1975 field notes; 4 adapted after Roman și Păunescu 1996).

Planșa IX Ostrovul Corbului. Profilul de nord al lui SI și localizarea lui M9 și M24 (după Roman și Păunescu 1996).

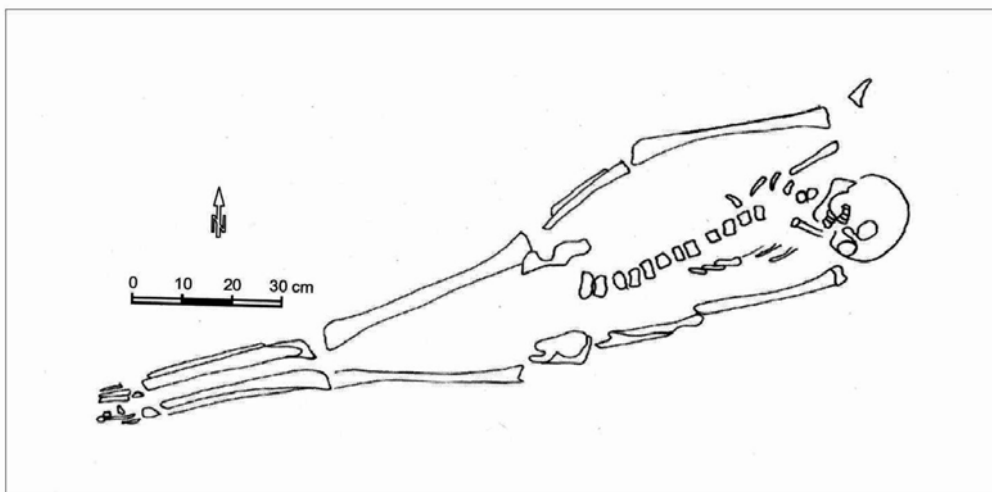
Ostrovul Corbului. Northern profile of SI and location of M9 and M24 (after Roman și Păunescu 1996)

M24, SIa

1

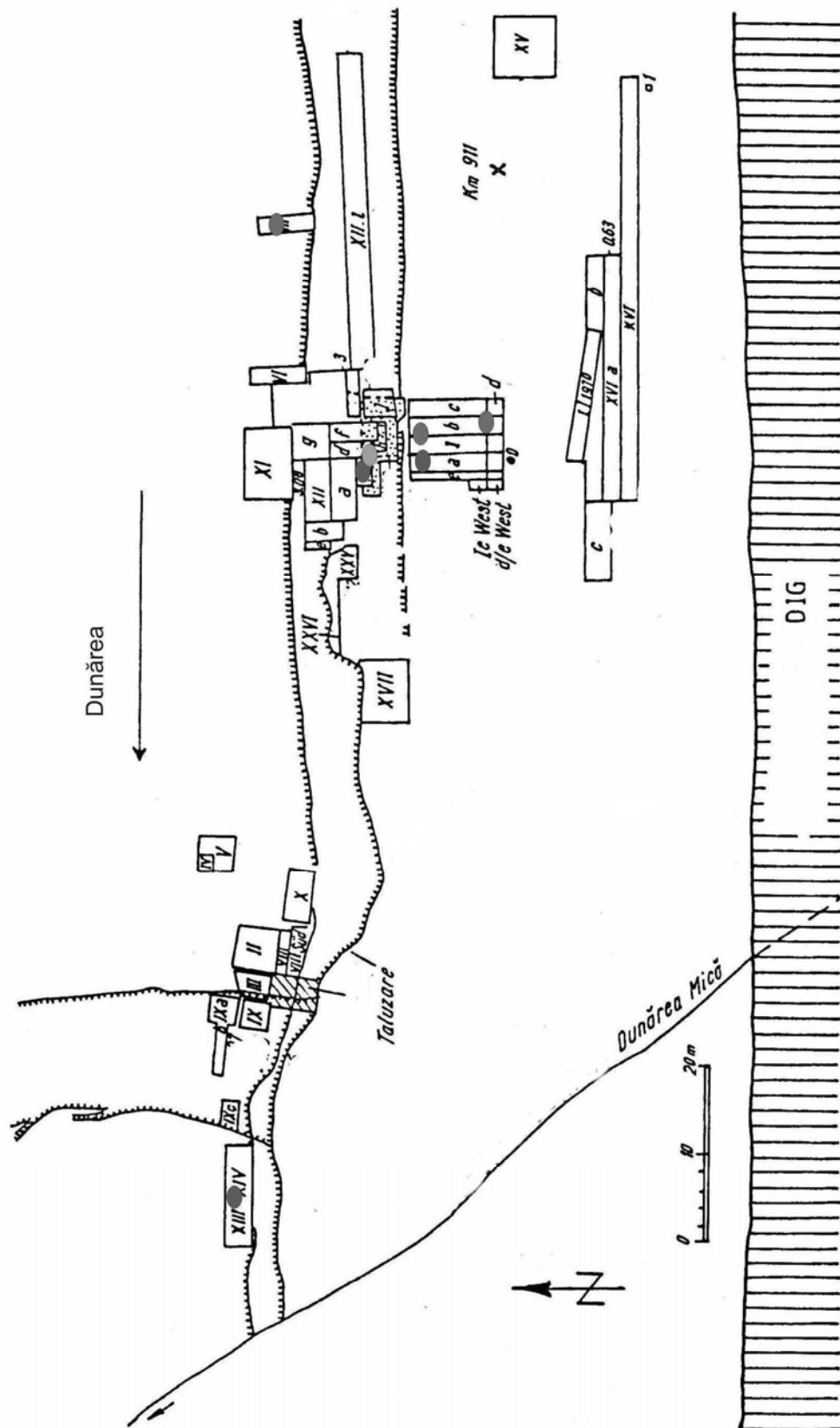
M32

2

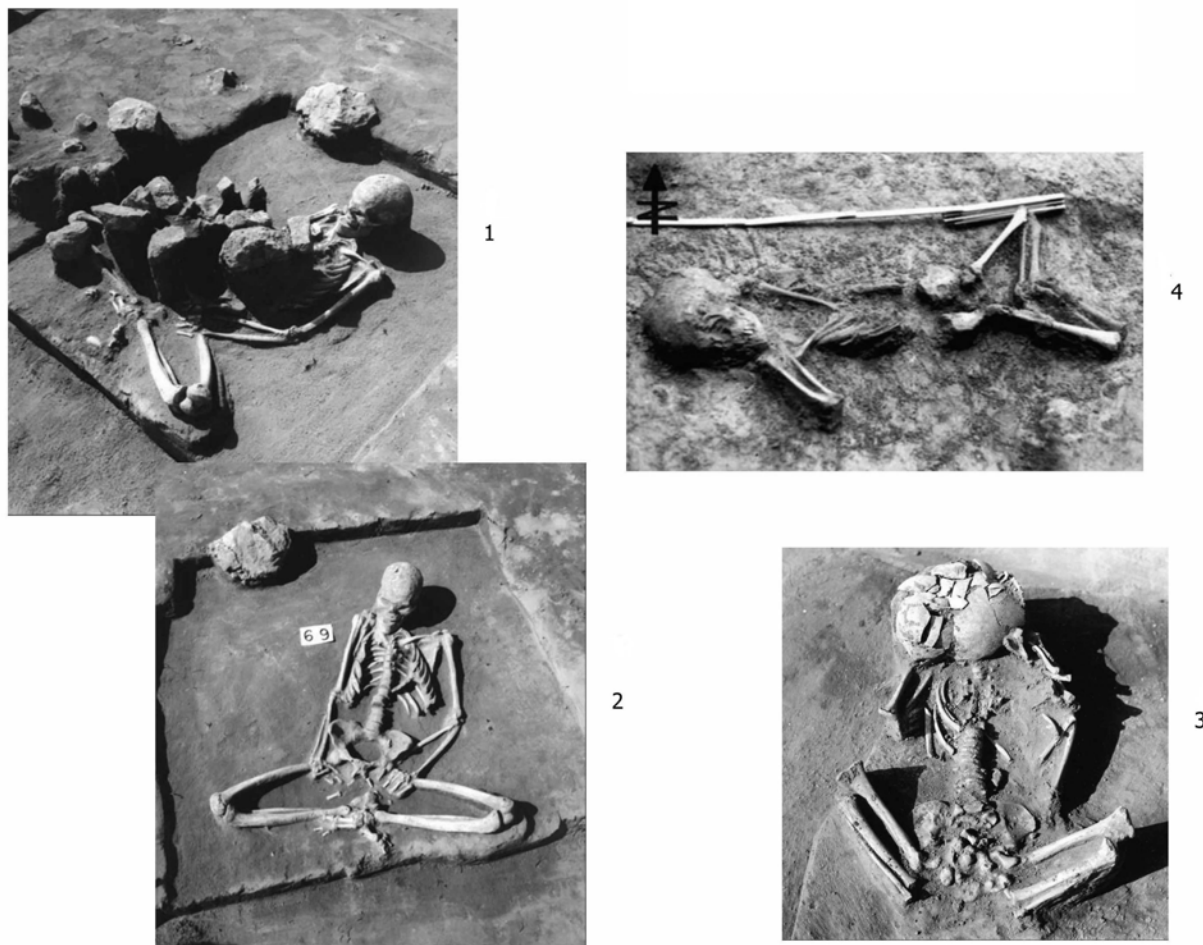
Planșa X Ostrovul Corbului. 1-M24, SIa, carouri 4-5; 2-M32, SXIIa, carouri 3 a-b/4 a-b (1 după Roman și Dodd-Oprîțescu 2008: 13; 2 după Roman și Păunescu 1996: 199).

Ostrovul Corbului. 1-M24, SIa, squares 4-5; 2-M32, SXIIa, squares 3a-3b/4a-4b (1 after Roman and Dodd-Oprîțescu 2008: 13; 2 after Roman și Păunescu 1996: 199).

Planșa XI Ostrovul Corbului. Amplasarea mormintelor.

Ostrovul Corbului. Location of burials.

Planșa XII 1. Lepenski Vir, M69 acoperit cu pietre; 2. M69 demontat; 3. Vlasac, mormântul de copil din casa 31; 4. Valesnica, schelet 2G (1-3 după Bonsal et al. 2008; după Vasić 2008).

1. Lepenski Vir, M69 covered with stones; 2. Lepenski Vir. M69 after removal of stones; 3. Vlasac child burial from House 31; 4. Valesnica, skeleton 2G (1-3 after Bonsall et al. 2008; 4 after Vasić 2008).

'HOW AND WHY?'
THE NEOLITHIC POTTERY FROM TELEOR 003, TELEOR 008 AND MĂGURA-BRAN,
TELEORMAN RIVER VALLEY, SOUTHERN ROMANIA

Abraham VAN AS

Abstract: From 1960 onwards, archaeological pottery studies were no longer focused on answering the questions 'when and where?', that is to say chronology and distribution. The attention of the archaeologists shifted to finding an answer to the questions 'how and why?' How were pots made and how was the pottery production organized? For what purpose were the vessels used and what was their use-life? These and other questions play an important role in current archaeological ceramic analysis. In this article the contribution of technological pottery research to archaeology will be elucidated in view of a study of the Neolithic pottery from Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran in the Southern Romanian Teleorman River Valley executed in the Muzeul Județean Teleorman in the context of the Southern Romania Archaeological Project (SRAP) directed by Douglass W. Bailey and Radian R. Andreescu.

Rezumat: Din 1960 încoace, studiile de ceramică arheologică nu s-au mai concentrat pe răspunsul la întrebările 'când și unde?', adică pe cronologie și pe distribuție. Atenția arheologilor a fost transferată la găsirea unui răspuns la întrebările 'cum și de ce?' Cum au fost făcute vasele și cum a fost organizată producția ceramică? În ce scop au fost utilizate vasele și care a fost perioada lor de utilizare? Acestea și alte întrebări joacă un rol important în actualele analize arheologice ceramice. În acest articol va fi lămurită contribuția cercetării tehnologiei ceramicii pentru arheologie, prin intermediul unui studiu al ceramicii neolitice de la Teleor 003, Teleor 008 și Măgura-Bran, din sudul României, respectiv valea Râului Teleorman, realizat la Muzeul Județean Teleorman, în cadrul proiectului Southern Romania Archaeological Project (SRAP), condus de Douglass W. Bailey și Radian R. Andreescu.

Keywords: archaeological ceramic research; methodology; Neolithic pottery from Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran; pottery technology; stone cooking.

Cuvinte cheie: cercetările arheologice ceramice; metodologie; ceramică neolitică din Teleor 003, Teleor 008 și Măgura-Bran; tehnologie ceramică; pietre pentru gătit.

Introduction

In 1956 Anna O. Shepard published *Ceramics for the Archaeologist* (Shepard 1956). This book is still a 'classic' for every student of archaeology, providing an understanding of the nature of ceramic materials and techniques. The publication had an important impact on archaeological ceramic research in later years. All topics described in her book are still current issues in modern archaeological pottery research (Bishop and Lange 1991). In the early 1960s, Shepard's work effected a change in the history of archaeological pottery studies (Orton et al. 1993: 13). Here, it is not the place to provide a full overview of the history of these studies. For this, the reader is referred to Orton et al. (1993: 3–22). Only a short characterization will be presented of the period before 1960, the so-called typological phase, and the period after 1960, the so-called contextual or explanatory phase of the history of pottery studies. Next, attention will be paid to the approach to ceramic studies initiated by Henk J. Franken and Jan Kalsbeek at Leiden University in the 1960s and focused on the explanation of the pottery production sequence (chaîne opératoire). This approach forms the basis of the technological analysis of the Neolithic pottery from Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran in the Teleorman River Valley, Southern Romania, of which the results will finally be summarized. The research that for the greater part was executed in the Muzeul Județean Teleorman took place in the context of the multidisciplinary British/Romanian Southern Romania Archaeological Project (SRAP).

Archaeological ceramic studies before 1960

Because of the ever-increasing amounts of pottery and potsherds that were excavated at the end of the 19th century the necessity of classifications and typologies became obvious. Before this time pottery was mainly collected due to its art-historical value (Orton et al. 1993: 5–8). Between 1880 and 1960, in the typological phase of the history of pottery studies, the significance of pottery was understood for dating purposes (Orton et al. 1993: 8–13). In addition, the first distribution map of pottery was made. Pots and potsherds were considered to be chronological and spatial type-fossils ('when and where?'). The pottery studies in this period were above all descriptive. Form and

decoration play an all-important role. Generally, no attempts were made to explanation. This changes in the next period of the history of pottery studies, after 1960.

Archaeological ceramic studies after 1960

Inspired by the work of Anna O. Shepard, the period of archaeological ceramic studies after 1960 to this day, the contextual phase (Orton et al. 1993: 13–18), is focused on the understanding of the cultural context in which the pottery was made and used (Matson 1965: 202). Matson (1965: 203) considers pottery to be an ecological and socio-cultural product par excellence enabling us to use pottery for solving problems related to social organization and human behavior. In order make behavioral inferences from ancient vessels, a clear understanding of their manufacturing technique and their function and use is essential. As to that, we see the increasing importance of the contributions of new ways of research to technological ceramic studies (e.g. Lindahl and Stilborg 1995; Rice 1987: 371–405; Tite 1999) and functional pottery studies (e.g. Evershed et al. 1992; Oudemans 2006; Skibo 1992). Pottery studies were no longer focused on answering the questions 'when and where?' as in the preceding typological phase, but were at once focused on an answer to the questions 'how and why?' (van der Leeuw and Pritchard 1984: 6). The contextual phase of pottery studies "saw serious attempts to integrate ethnographic studies, scientific techniques and aspects of technology" (Orton et al. 1993: 14). An exponent of such an approach is the methodology followed in the Leiden pottery studies.

Leiden pottery studies

The Leiden pottery studies (van As 2004) are focused on "a theory of pottery typology, the use of ethnographic and ethnoarchaeological observation, and linkage of laboratory analysis with production studies" (Loney 2000: 652). James M. Skibo, in a review of an article on a Leiden archaeological-technological pottery study in Northwestern Anatolia, calls this approach "a holistic approach including archaeometry, experimental archaeology and ethnoarchaeology" (Skibo 1997: 150; see also Roodenberg 1995; Roodenberg and Thissen 2001; Roodenberg and Alpaslan Roodenberg 2008). The initiator of the Leiden pottery studies was the archaeologist Henk J. Franken, who together with the ceramist Jan Kalsbeek analysed the Early Iron Age pottery from Tell Deir 'Alla in the Jordan Valley (Franken and Kalsbeek 1969). Their study was quite innovative in a period when pottery studies in archaeology were still mainly focused on the description and classification of vessel shapes and some other features. They analysed the various features of the pottery in terms of the production sequence, i.e. the preparation of the clay and the forming and firing technique. Their study of the non-plastic inclusions in the clay that was used by the potters was based on microscopic thin section analysis. Franken and Kalsbeek (1969) demonstrated that understanding the work of the ancient potter is a prerequisite for all typological work on ancient pottery (Lapp 1970). Also later Leiden pottery studies were based on a systematic 'scientific' approach with a theoretical base, which included the proposition that the 'genesis' of pottery is important in order to be able to make full use of this form of material culture. The Leiden technological pottery studies did not end with Palestinian archaeology. In the course of years, Leiden was involved in a number of archaeological research projects. Some projects pertain to on-site or period-specific issues, while others look at the broader issue of developments in ceramic technology over time. The current projects are mainly focused on the ancient Near East, Anatolia, the Balkans and the Caribbean (van As 2004: 14–18). Meanwhile, ethnoarchaeology, i.e. "the study by archaeologists of variability in material culture and its relation to human behavior and organization among extant societies, for use in archaeological interpretation" (Longacre (1991: 1), had become a relevant part of the Leiden analytical ceramic studies. An important stimulans was given by Maria Beatrice Annis, who for a number of years contributed greatly to our ceramic studies in the field of ceramic ethnoarchaeological research in Sardinia (e.g. Annis 1996; Annis and Jacobs 1986).

Methodology

The Leiden approach aims at studying the potter's craft in its entire scope, including the production and trading of the products. The research also deals with such questions as how to recognize and define production centers or workshops, pot-making traditions and the history of traditions. The research program covers (1) the technological study of pottery and potsherds, (2) the analysis of clay samples, (3) the use of ethnographic and ethnoarchaeological observations.

The technological study of pottery and potsherds includes (a) the microscopic fabric analysis and (b) the reconstruction of the manufacturing technique (forming and firing). The

microscopic fabric analysis comprises the investigation of the matrix of the clay and the inclusions and pores observed (x10 to x50 magnification) before and after firing in an electric kiln on a fresh break and on a ground edge. With respect to the non-plastic inclusions, attention is paid to the type, shape, sorting, colour, size and amount of the grains present in the clay. The pores point to burnt out organic matter in the clay. The microscopic fabric analysis is a low-tech method. It needs minimal equipment, is inexpensive and many sherds can be processed in the field. The low-tech fabric analysis forms the basis for the selection of samples for mineralogical thin-section analysis and for the various more costly high-tech chemical analyses such as SEM, NAA and XRF that are particularly useful for archaeological provenance studies.

The reconstruction of the forming technique is based on the observation and interpretation of the traces left by the potters such as throwing spirals, smoothed surfaces and other features. The surface colours and the colours of the core seen on a fresh break indicate the original firing atmosphere of a pot. The original firing temperature of a vessel can be estimated by re-firing a fragment in a neutral to slightly oxidizing atmosphere at several temperatures, increasing 50°C at a time, from 750°C to 1000°C. The hardness and porosity of the fragment is inspected after each 50°C increment in the firing temperature. As soon as the hardness and porosity change, a temperature higher than the original one has been reached (see also Hulthén 1976). Subsequently, the reconstruction of the manufacturing technique is followed by simulation experiments. For these we need clay with approximately the same workability properties as the clay used by the potters in the past. In case we assume that the pottery was locally made, clay samples taken in the direct surroundings of the archaeological site where the pottery was excavated are preferred. If a simulation experiment isolates the variations and problems involved, we may suppose that the results of the reconstruction of the manufacturing technique is correct.

Clay samples are taken for simulation experiments and the determination of the pottery production location. Hamer (1975: 319) defines workability as "the character of clay that is a combination of strength, plasticity and thixotropy (the property of plastic clays to resist initial pressure)". It is "a human or subjective quality, defined by the potter's judgement of how well suited a particular clay or body is to the processes he envisages using" (Rye 1981: 20, 21). There is a relationship between the workability properties and the various forming techniques that can be applied. Relatively plastic clay, for instance, is suitable for throwing pottery on the fast wheel. Relatively short clay, on the contrary, is suitable for making pottery in the coiling technique. If the composition of the clay samples taken close to the site where the pottery was excavated matches with the fabric of the pottery, we may assume that the pottery was made locally.

Finally, ethnographic and ethnoarchaeological observations of extant traditional potters at work play an important part in the archaeological-technological ceramic analysis for they help to clarify the human behavior that contributes to the form, finish and function of excavated pottery (for a comprehensive study of ethnoarchaeology see Nicholas and Kramer 2001).

The Neolithic pottery from Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran

Introduction

In the context of the Southern Romania Archaeological Project (SRAP), active since 1998 and investigating prehistoric land-use and settlement patterns in the Teleorman River Valley in the Lower Danube Plain (Baily et al. 2004), the study of pottery manufacture and use plays an important role. Various archaeological sites inhabited throughout the sixth and fifth millennium B.C. were investigated: Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran (figure 1). The opportunity presented itself to trace shifts in the ceramic assemblages over this time-span (successively, the Starčevo-Criș, Dudești, Vădastra, Boian and Gumelnița periods).

The ceramic assemblage of Teleor 003, dating to of the Early Neolithic Starčevo-Criș and succeeding Dudești period, existed of 1,295 diagnostic and non-diagnostic potsherds (figure 2).¹ In addition, a total of 800 diagnostic and non-diagnostic sherds were recovered dating to the Vădastra period (end sixth millennium B.C.) (figure 3).² The small site of Teleor 008 and Măgura-Bran are both situated close to Teleor 003. The ceramic assemblage of Teleor 008 existed of a total of 2,941 diagnostic and non-diagnostic potsherds dating to the Boian period (first half of the fifth millennium B.C.)(figures 4–6).³ The pottery dating to the Gumelnița period (second half of the fifth millennium B.C.) was excavated at Măgura-Bran (figure 7).⁴

Since 2003 the Department of Pottery Technology of the Leiden Faculty of Archaeology has participated in the SRAP. Following up Laurens Thissen's study of the complete Neolithic pottery assemblages of Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran (Thissen 2002, 2008), a more in-depth

technological study of a representative sample of the pottery assemblages was undertaken by the author in close cooperation with the ceramist Loe Jacobs (see also van As et al. 2004, 2005a, 2006).⁵ This study included the reconstruction of the manufacturing technique and the microscopic fabric analysis of the potsherds.⁶ At the same time clay samples taken in the direct vicinity of the sites were studied. During our stay in Romania we also had the opportunity to carry out experiments in order to test the plausibility of the idea that Starčevo-Criș cooking pots were used for stone cooking (van As et al 2005b). Following is a summary of the results of the technological and experimental study focusing on trying to find answers to the questions 'how and why?'

The forming and decoration technique

The pottery was handmade, in particular by using the coiling technique. Some open forms were probably made in a mould. This seems also be the case for the lower part of some bowls on top of which the shoulder was made by adding a coil of clay. Indications of the sequential slab building technique were not found.

Looking at the finishing of the surface of the pottery various categories could be distinguished. In all periods we find surface roughened ware and plain burnished ware. In the Vădastra period and subsequent Boian and Gumelnița periods the burnished ware was sometimes also decorated. This decorated burnished ware includes various decoration techniques: polishing patterns (*plissé*), appliqué, tool or fingernail impressions and incisions (sometimes with chalk incrustation). In some cases the roughened surface seems to be scraped by using a flint tool. In other cases the surface was roughened by means of applying a rough clay coat on the outside (barbotine ware). The roughened surface gives a better grip (traditional explanation) or is related to thermal performance (Pierce 1999). The Gulmenița ceramic assemblage of Măgura-Bran includes also a category consisting of surface roughened vessels with a burnished rim. This category has been classed in the category of surface roughened vessels. In general, the gloss of the plain burnished ware is not very shiny. Only in the Starčevo-Criș period red-slipped and red-slipped painted ware was found. For the red slip an iron containing engobe was used. In this period other decoration techniques could also be distinguished such as incisions, fingernail and tool impressions and appliqué decoration.

The firing technique

Many potsherds have a black core. The surface colours are not always uniform, but often show a range of colouring. The colours vary between very dark grey (5YR3/1; 10YR3/1), grey (5YR5/1; 7.5YR5/1), light brownish grey (2.5Y6/2; 10YR6/2), pale brown (10YR6/3), brown (7.5YR5/4), light reddish brown (5YR6/4), light red (2.5YR6/6), and yellowish red (5YR5/6). This indicates that the pottery was fired in a pile where the pottery was in direct contact with the fuel and flames. The atmosphere varied from reducing to neutral. The red (10R5/6; 10R4/8; 10R5/8; 2.5YR4/8) and reddish yellow (5YR6/6) surface colour of the red slipped ware points to a short period of end oxidation. The firing temperature of the pottery was ca. 750/800°C.

The fabric

Because of the dark core of most of the sherds the microscopical identification of the mineral inclusions was rather difficult. Therefore, the sample was brought to Leiden. In the Ceramic Laboratory of the Leiden Faculty of Archaeology the sherds have been re-fired in an electric kiln (oxidizing atmosphere) in order to turn the dark core of the sherds into a light colour.

For an detailed overview of the fabric properties of the various categories of pottery throughout the Starčevo-Criș, Dudești, Vădastra, Boian and Gumelnița periods the reader is referred to van As et al. 2004: tables 1 and 2; van As et al. 2005: table 1 and van As et al. 2006: tables 1 and 2. The dominant type of mineral inclusions in each category of pottery throughout sixth and 5th millennium B.C. is quartz in clear and milky varieties. In the surface rough ware the maximum size of these inclusions is between 3 and 8 mm. For the other wares the maximum size varies between 2 and 4 mm. The roundness of the grains is angular, sub-angular or sub-rounded. Besides the dominant mineral inclusions, feldspar, iron oxide siltstone, calcareous siltstone, pyroxene and some other mineral inclusions are also found in varying minor quantities. The percentage of mineral inclusions in the clay generally varies between 10% and 35%. Only in the Dudești period this percentage was sometimes higher (45%). The sorting of the mineral inclusions was mainly moderate. The Starčevo-Criș pottery was tempered with fibrous material of organic origin with a maximum length of 5 mm, sometimes even 8 mm. The percentage of the fibres varies between 5% and 30%. The potters of the Dudești period added much less organic material to the clay. In the sample we studied no fibre-

tempered sherds were present. A relatively small part of the Vădastra, Boian and Gumelnița pottery assemblages was tempered with organic material. In some cases, the addition of organic fibres seems to have been desirable. During the forming process, when the clay is still in a plastic condition, the organic fibres tend to keep the clay mixture together. Furthermore, the organic fibres may have been used to prevent the development of cracks due to uneven drying (see also van As et al. 2005b: 104–106).

Clay samples

Close to Teleor 003, eleven clay samples were taken: three from the floodplain of the Teleorman River and eight from the floodplain of the Clanița River, a tributary of the Teleorman. In the field, the clay samples were tested for their workability properties (determination of the plasticity by means of the piglet's tail test and by making small pots using the pinching technique). In order to execute simulation experiments, another clay sample was taken from the floodplain of the Clanița.

In general the natural clay is suited for the manufacturing techniques as applied by the potters in this region during the Neolithic period. Seven out of twelve clay samples are suited for making pottery using the coiling technique. The colours of the fired clay samples and re-fired sherds (both in an electric kiln at 750°C in an oxidizing atmosphere) are identical, varying between light brown (7.5YR6/4, reddish yellow (7.5YR6/6) yellowish red (5YR5/6), pink (7.5YR7/4), very pale brown (10YR7/4) and pink (7.5YR7/3). In other words, the clay samples and the clays used to make the pottery in the Neolithic period have the same firing colour. This makes it plausible that the pottery of Teleor 003 was made of local clay. The fired clay samples present the same types of mineral inclusions as the sherds. This is another indication for a local pottery production. As to the measurable characteristics (size, roundness, percentage and sorting) of the mineral inclusions about half of the clay samples roughly matches with the sherds. The other clay samples contain a relatively high percentage of mineral inclusions, some even over 50%. Such clays are not suitable for pottery production. We may assume that the potters must have been selective in the choice of their clays. They probably collected only those clays that were usable for making their pottery without a minimum of preparation.

Conclusions

Because of the results of the fabric analysis of the pottery from Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran and the clay samples taken in the vicinity of these sites from the floodplain of the Teleorman and Clanița River, we may conclude that the potters selected local clay for the production of their pottery. The natural clay contained quartz and other mineral inclusions in varying quantities, amongst which calcareous siltstone. In the Dudești period we find a fabric that more often seems to contain calcareous siltstone than in the previous period. Although various reasons for this change of clay body can be thought of, for the moment it better supports the idea of a shift to other clay beds used by the potters than an archaeological/chronological important fabric category. The potters of the Starčevo-Criș period nearly always added organic material to their clay. Those of the subsequent Dudești period added organics much less so. Although not as common as it had been in the Starčevo-Criș period, the potters in the Vădastra period the potters sometimes added fibrous material to the clay. In the subsequent Vădastra, Boian and Gumelnița periods, the pottery showed also organic tempering material that could have been added for technical reasons (to keep the clay mixture together and to prevent the development of cracks)

Throughout the entire Neolithic period the pottery was handmade using the coiling technique. The surface of the pottery was either roughened or burnished. The potters decorated their ware by using various techniques: appliqué, tool or fingernail impressions and incisions (sometimes with chalk incrustation). Only in the Starčevo-Criș period did they apply a (painted) red slip decoration. During the entire sixth and fifth millennium B.C. the pottery was fired in an open fire, for the greater part under reducing to neutral firing conditions. We may say that it roughly concerns a continuous technological pottery tradition.

Simulation experiments

Introduction

Assuming the Starčevo-Criș society as partly mobile, or semi-sedentary, one of the major aims of the pottery studies is to understand how mobility might relate to pottery use. In this context the aim is to find answers on difficult questions like 'were cooking methods a continuation from older, previous practices, or had ceramics and new foodstuffs a major impact on ways of preparing food?'

(cf. Thissen 2005, 2007; Thissen et al. 2007). A combination of factors such as the heaviness of the pots, the presence of attrition marks on the insides of the Starčevo-Criș cooking pots from Teleor 003, the stones found in a broken vessel in situ dating to the early stage of Dudești period at the same site and the lightly baked clay objects, of different sizes and shapes, sometimes perforated or half-perforated, from the earliest Neolithic site of Măgura led up to the idea of the practice of stone cooking in this period of incipient pottery production. This hypothesis stimulated us to carry out a number of stone cooking experiments (see also van As et al. 2005b; Thissen et al. 2007). Water was brought to boil by using fired clay balls and clay rings. In addition to stone heating of water, water was also normally boiled in a vessel on a fire. The stone cooking experiments were carried out using a vessel made by Loe Jacobs with local clay from the borders of the Clanița River.

Pottery technology

Two vessels were made that bear more or less the hallmarks of the Starčevo-Criș cooking pots.⁷ This took us ten days: two days for preparing the clay body and shaping the vessels, seven days for drying and one day for firing. The period between shaping and firing was barely long enough to let them thoroughly dry.

The clay was selected in the floodplain of the Clanița River and prepared by adding chopped straw and a small amount of sand. The chopped straw was coarser than the fibres observed in the Starčevo-Criș pottery. This made it less easy to scrape the vessels afterwards in a leatherhard stage. From a potter's point of view the conditions for shaping the pots were not ideal. As a consequence of working in full sunlight, the prepared clay body dried very rapidly and became stiff during the forming process.

After rolling a number of clay coils the base was made by flattening out a piece of clay. Four coils of clay were used to make the lower part of the body. While this part was drying the clay was kneaded for the manufacture of a second vessel in the same way. As soon as the lower body of the second vessel was formed, the first vessel was dry enough to make the upper body of three more coils of clay. Next, the rim was finished and the outside body was scraped and roughened by using clay slip and a handful sand. The inside was polished. The second vessel, finished in the same way, was decorated with nail impressions. The remaining prepared clay was used to make a coiled small vessel, clay balls and clay rings. Firing took place in an open pit fire to a temperature of about 750°C under neutral to reducing conditions. The pit measured 1.5 x 1 m with a depth of ca. 0.5 m. Wood was used as fuel. The firing lasted well over six hours.

Pottery use: stone cooking

The stone cooking experiment was carried out in one of the coiled vessels. In order to make this vessel less permeable, its wall (7 mm thick) was polished on the inside as well as on the outside. The vessel had a volume of ca. 1.5 liter and was about 20 cm high. The diameter of the mouth was ca. 15 cm.

For stability and some extra isolation to avoid a quick cooling down, the vessel was placed in sand. Next, the vessel was filled up to the rim with clear water of about 20°C. Five clay-baked rings were used as heaters or cooking stones. Each doughnut-shaped ring had a diameter of about 6 cm and a weight of about 90 gram. The rings were put in a small charcoal fire. At 11 a.m., with use of a stick, the first two rings were put into the cold water; there was a sizzling sound and the water became warm (figure 8). Two or three rings were alternatively heated and put into the water. After eight cycles of this type were completed the water began to simmer at 12 o'clock. A quarter of an hour later the water boiled violently, developing many bubbles and steam (figure 9). At the same time, about half the water in the vessel was lost, mainly because it either adhered to the porous chaff-tempered clay rings or it evaporated. A disadvantage of the method described here is that with each use the wet cooking rings need to be placed in the fire to absorb heat again. Because of this, a considerable amount of time and energy is lost. Each time a set of clay rings is changed, between five and ten minutes are needed to reheat them. During these periods the water in the vessel cools down again. Altogether, this time-consuming way of stone cooking keeps a person continuously at work. However, the amount of energy that could be stored in the clay rings was surprising.

In an attempt to bring the water to the boil faster a second experiment was undertaken. This time the clay rings were not heated by turns. Thus, five cooking rings were kept together and heated in the fire for twenty minutes. The rings were put into the cold water, which made a sizzling sound and the water was brought to boil in no more than twenty minutes and continued it to cook.

Discussion

Stone cooking or indirect heating seems a rather inefficient method viewed through modern spectacles. However, our and other experiments (see also Jones 1998) show that it is possible to bring water to boil using heated stones or fired clay balls/rings. Stone cooking is associated with thick walled fibre-tempered vessels and was even common practice in American Indian contexts (cf. Braun 1983; Brown 1989; Crown and Willis 1995; Sassaman 1995). In the American south-east, perforated soapstone cooking stones which were first interpreted as net sinkers are now understood as heating elements; perforations enabled the use of sticks or antlers for easy manipulation and for transporting them from fire to pot (Sassaman 1995: 229 and figure 18.4, mentioning ethnographical examples). Pre-heated stones were used to boil the vessels' contents, and baked-clay objects might have been successfully used for the same purpose. Given this proven capability to boil water with preheated cooking stones and baked-clay objects, we should rethink the (often perforated) baked-clay objects found within Starčevo-Criș contexts all over the Balkans and traditionally labeled as net sinkers, loom weights or even figurines, taking into account the potential use of these objects for indirect moist heating.

Conclusion

Current contextual, explanative pottery research, using technological and archaeometrical analysis, experiments and ethnographic information, enables us to answer questions with respect to 'how and why?' of ancient pottery. The study of the Neolithic pottery from Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran in the Teleorman River Valley, Southern Romania, provided knowledge about the production location and the production sequence (preparation of the clay, forming-, decoration- and firing technique). In addition it gave an argument for the discussion with regard to the possible practice of stone cooking in the early Neolithic Starčevo-Criș period.

Acknowledgements

The author wishes to thank the following SRAP team members for their contribution without which this article could not have been written: Radian Andreescu (National Historical Museum, Bucharest), Douglass Bailey (San Francisco State University), Loe Jacobs (Leiden University), Steve Mills (Cardiff University), Pavel Mirea (Teleorman County Museum,) and Laurens Thissen (Thissen Archaeological Ceramics Bureau, Amsterdam).

Notes

1. These sherds derive from sondage S8 executed in 2001 by Pavel Mirea: 405 sherds dating to the Starčevo-Criș period from pit B5 and 890 sherds dating to the Dudești period from pit B3.

2. These sherds derive from three discrete pit contexts.

3. These sherds derive from three sondages representing three consecutive stages of occupation.

4. No data about the total number of sherds were available.

5. The in-depth technological study was executed in August/September 2003, 2004 and September/October 2006 in the Teleorman County Museum at Alexandria.

6. For the reconstruction of the manufacturing technique most diagnostic sherds have been observed. For the microscopic fabric analysis a sample of 356 were selected (Starčevo-Criș period: 42 sherds; Dudești period: 48 sherds; Vădastra period: 100 sherds; Boian period: 83 sherds; Gumelnița period: 83 sherds).

7. The cooking pots show the following characteristics: restricted bag-shaped vessels; roughened exterior surface; wall thickness 9–10 mm; mouth diameter 12–30 cm (mainly 12–20 cm); solid thick disk base with traces of use-wear underneath; exterior colours: buff or brown; interior colour: dark brown to blackish; inside covered with a diluted clay slip and carefully burnished; a few

traces of smudging and smolke blackening; use-abrasion on the the interior of some bases and traces of smudging; bleached interior of some base fragments (may be the result of frequent water heating and cooking).

References

- Annis, M.B. (1996) 'Organization of pottery production in Sardinia. Variability and change', in Lüdtké, H. and Vossen, R. (eds.), *Töpfereiforschung zwischen Mittelmeer und Skandinavien* (Töpferei- und Keramikforschung Band 3), pp. 143–70, Bonn.
- Annis, M.B. and Jacobs, L.C. (1986) 'Ethnoarchaeological research: pottery production in Oristano (Sardinia). Relationships between raw materials, manufacturing techniques and artefacts', *Newsletter of the Department of Pottery Technology (Leiden University)* 4: 56–85.
- van As, A. (2004) 'Leiden studies in pottery technology', *Leiden Journal of Pottery Studies* 20: 7–22.
- van As, A., Jacobs, L.C. and Thissen, L. (2004) 'Preliminary data on Starčevo-Criș and Dudești pottery from Teleor 003, Teleorman River Valley, Southern Romania', *Leiden Journal of Pottery Studies* 20: 121–7.
- (2005a) 'Preliminary data on Vădastra pottery from Teleor 003, Teleorman River Valley, Southern Romania', *Leiden Journal of Pottery Studies* 21: 61–8.
- (2005b) 'Arguments for and against stone cooking in early sixth millennium B.C. Southern Romania', *Leiden Journal of Pottery Studies* 21: 103–10.
- (2006) 'Preliminary data on Boian and Gumelnița pottery from Teleor 008 and Măgura-Bran respectively, Teleorman River Valley, Southern Romania', *Leiden Journal of Pottery Studies* 22: 137–48.
- Bailey, D.W., Andreescu, R.R., Thissen, L.C., Howard, A.J., Macklin, M.G., Haita, C. and Mills, S.F. (2004) 'Landscape archaeology of Neolithic southcentral Romania: aims, methods and preliminary results of the Southern Romania Archaeological Project', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 52: 3–40.
- Bishop, R.L. and Lange, F.W. (eds.) (1991) *The ceramic legacy of Anna O. Shepard*, Niwot, Colorado.
- Braun, D. (1983) 'Pots as tools', in Moore, J. and Keene, A. (eds.), *Archaeological hammers and theories*, pp. 107–34, New York.
- Brown, J.A. (1989) 'The beginnings of pottery as an economic process', in van der Leeuw, S.E. and Torrence, R. (eds.), *What's new? A closer look at the process of innovation*, pp. 203–24, London.
- Crown, P. and Wills, W. (1995) 'Economic intensification and the origin of ceramic containers in the American southwest', in Barnett, W. and Hoopes, J. (eds.), *The emergence of pottery. Technology and innovation in ancient societies*, pp. 241–54, Washington D.C.
- Evershed, R.P., Heron, C., Charters, S. and Goad, L.J. (1992) 'The survival of food residues: new methods of analysis, interpretation and application', *Proceedings of the British Academy* 77: 187–208.
- Franken, H.J. and Kalsbeek, J. (1969) *Excavations at Tell Deir 'Alla I. A stratigraphical and analytical study of the Early Iron Age pottery*, Leiden: Brill.
- Hamer, F. (1975) *The potter's dictionary of materials and techniques*, New York: Pitman.
- Hulthén, B. (1976) 'On thermal colour test', *Norwegian Archaeological Review* 9: 1–6.
- Jones, S. (1998) 'More news from the archaic kitchen: the roots of ceramic technology in North America', *World Archaeology Magazine* 1 (<http://www.atlatl.net/>).
- Lapp, P.W. (1970) 'The tell Deir 'Alla challenge to Palestinian archaeology', *Vetus Testamentum* 20: 243–56.
- van der Leeuw, S.E. and Pritchard, A.C. (eds.) (1984) *The many dimensions of pottery. Ceramics in archaeology and anthropology*, Amsterdam: University of Amsterdam.
- Lindahl, A. and Stilborg, O. (eds.) (1995) *The aim of laboratory analyses of ceramics in archaeology*, Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Loney, H.L. (2000) 'Society and technological control: a critical review of models of technological change in ceramic studies', *American Antiquity* 65(4): 646–68.
- Longacre, W.A. (1991) *Ceramic ethnoarchaeology*, Tucson: University of Arizona Press.
- Matson, F.R. (1965) *Ceramics and man*, Washington D.C.: Aldine.
- Nicholas, D. and Kramer, C. (2001) *Ethnoarchaeology in action*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Orton, C., Tyers, P. and Vince, A. (1993) *Pottery in archaeology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Oudemans, T.F.M. (2006) *Molecular studies of organic residues preserved in ancient vessels*, Leiden.
- Pierce, C. (1999) *Explaining corrugated pottery in the American Southwest: an evolutionary approach*, Unpublished PhD Dissertation Department of Anthropology, University of Washington, Seattle.
- Rice, P.M. (1987) *Pottery analysis. A sourcebook*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Roodenberg, J.J. (ed.) (1995) *The Ilipinar excavations I. Five seasons of fieldwork in NW Anatolia 1987–91*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Roodenberg, J.J. and Thissen, L.C. (eds.) (2001) *The Ilipinar excavations II*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Roodenberg, J.J. and Alpaslan Roodenberg, S. (eds.) (2008) *Life and death in a prehistoric settlement in Northwest Anatolia. The Ilipinar excavations, volume III. With contributions on Hacilar-tepe and Menteşe*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Rye, O.S. (1981) *Pottery technology: principles and reconstruction*, Washington, D.C.: Taraxacum.
- Sassaman, K. (1995) 'The social contradictions of traditional and innovative cooking technologies in the prehistoric American southeast', in Barnett, W. and Hoopes, J. (eds.), *The emergence of pottery. Technology and innovation in ancient societies*, pp. 223–40, Washington D.C.
- Shepard, A.O. (1956) *Ceramics for the archaeologist*, Washington, D.C.: Carnegie Institution of Washington.
- Skibo, J.M. (1992) *Pottery function. A use-alteration perspective*, New York and London: Plenum Press.
- (1997) 'A review of 'The aim of laboratory analyses of ceramics in archaeology': A. Lindahl and O Stilborg (eds.), Stockholm 1995'. *American Antiquity* 62(1): 150–1.
- Thissen, L.C. (2002) 'The ceramics of Teleor 008, a Boian period site in S Romania', *Internal SRAP report*.
- (2005) 'The role of pottery in agropastoralist communities in early Neolithic southern Romania', in Bailey, D.W., Whittle, A. and Cummings, V. (eds.), *(Un)settling the Neolithic*, pp. 71–8, Oxford: Oxbow.
- (2007) 'Die Anfänge der Keramikproduktion in der Türkei – ein Überblick', in Badische Landesmuseum Karlsruhe (ed.), *Vor 12.000 Jahren in Anatolien. Die ältesten Monumente der Menschheit*, pp. 218–29, Karlsruhe.
- (2008) 'The ceramics of Teleor 003/Măgura-Budiasca, A Neolithic site in S Romania', *Internal SRAP report*.
- Thissen, L.C., van As, A. and Jacobs, L. (2007) 'Some thoughts on the appearance of pottery in the Lower Danube Plain (Romania)', *Leiden Journal of Pottery Studies* 23: 109–20.
- Tite, M.S. (1999) 'Pottery production, distribution and consumption – the contribution of the physical sciences', *Journal of Archaeological Method and Theory* 6(3): 181–233.

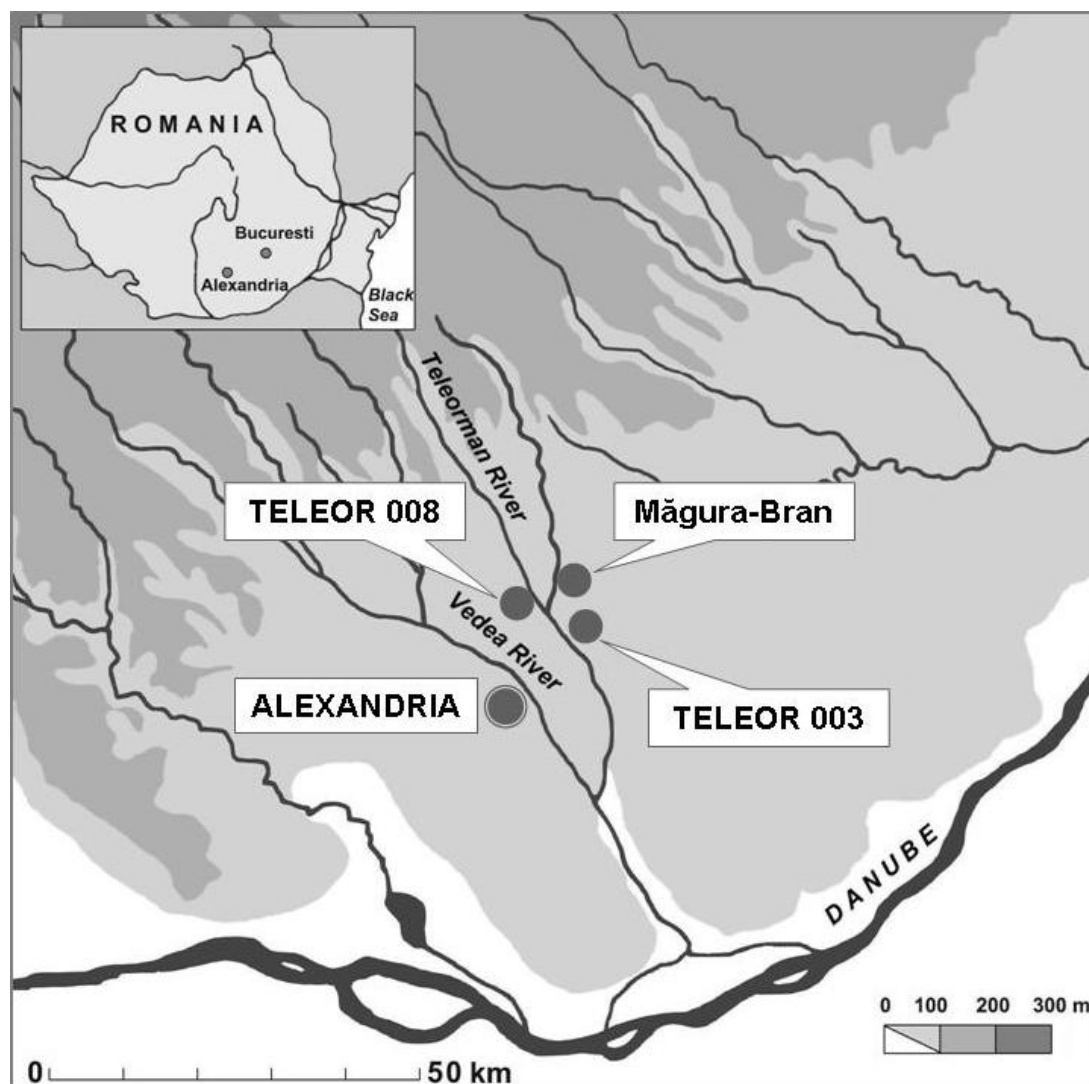

Figure 1 Location of Teleor 003, Teleor 008 and Măgura-Bran in the Teleorman River Valley in south central Romania.

Amplasarea siturilor Teleor 003, Teleor 008 și Măgura-Bran în valea Teleormanului, sudul României.

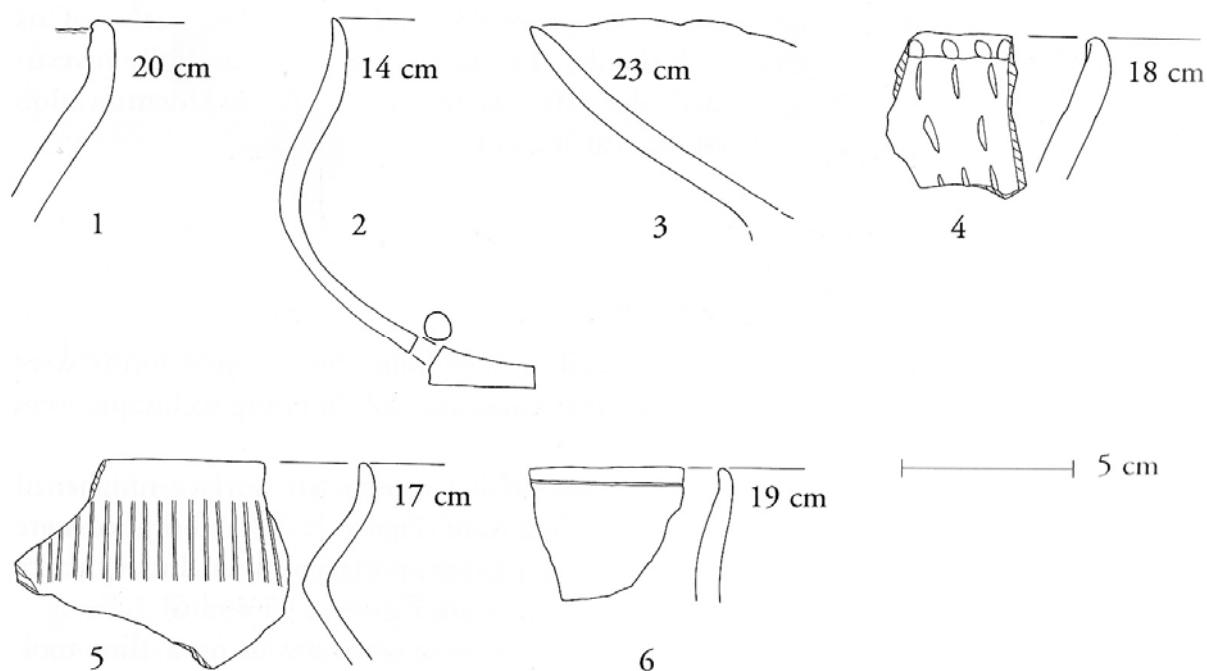

Figure 2 Starčevo-Criș and Dudești pottery: (1) Starčevo-Criș surface roughened ware; (2) Starčevo-Criș plain burnished ware; (3) Starčevo-Criș red-slipped ware; (4) Dudești surface roughened ware; (5 and 6) Dudești plain burnished ware.

Ceramică Starčevo-Criș și Dudești: Starčevo-Criș, cu suprafața aspră (1), cu suprafața lustruită (2), cu suprafața pictată cu roșu (3); Dudești, cu suprafața aspră (4), cu suprafața lustruită (5, 6).

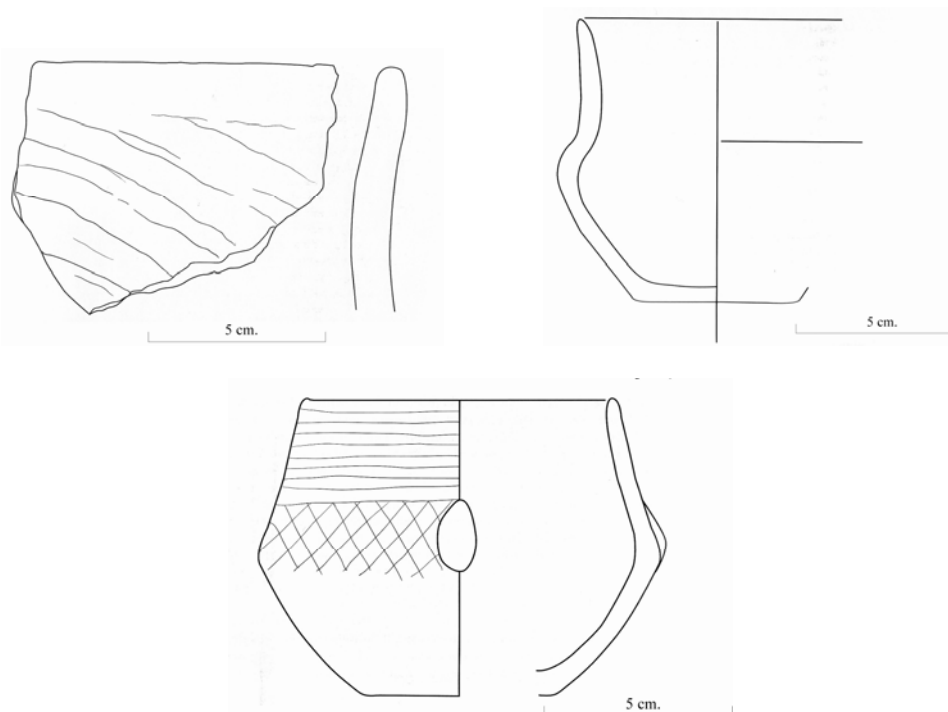

Figure 3 Vădastra pottery: (1) surface roughened ware; (2) plain burnished ware; (3) decorated burnished ware.

Ceramică Vădastra: cu suprafața aspră (1), cu suprafața lustruită (2), cu suprafața decorată prin lustruire (3).

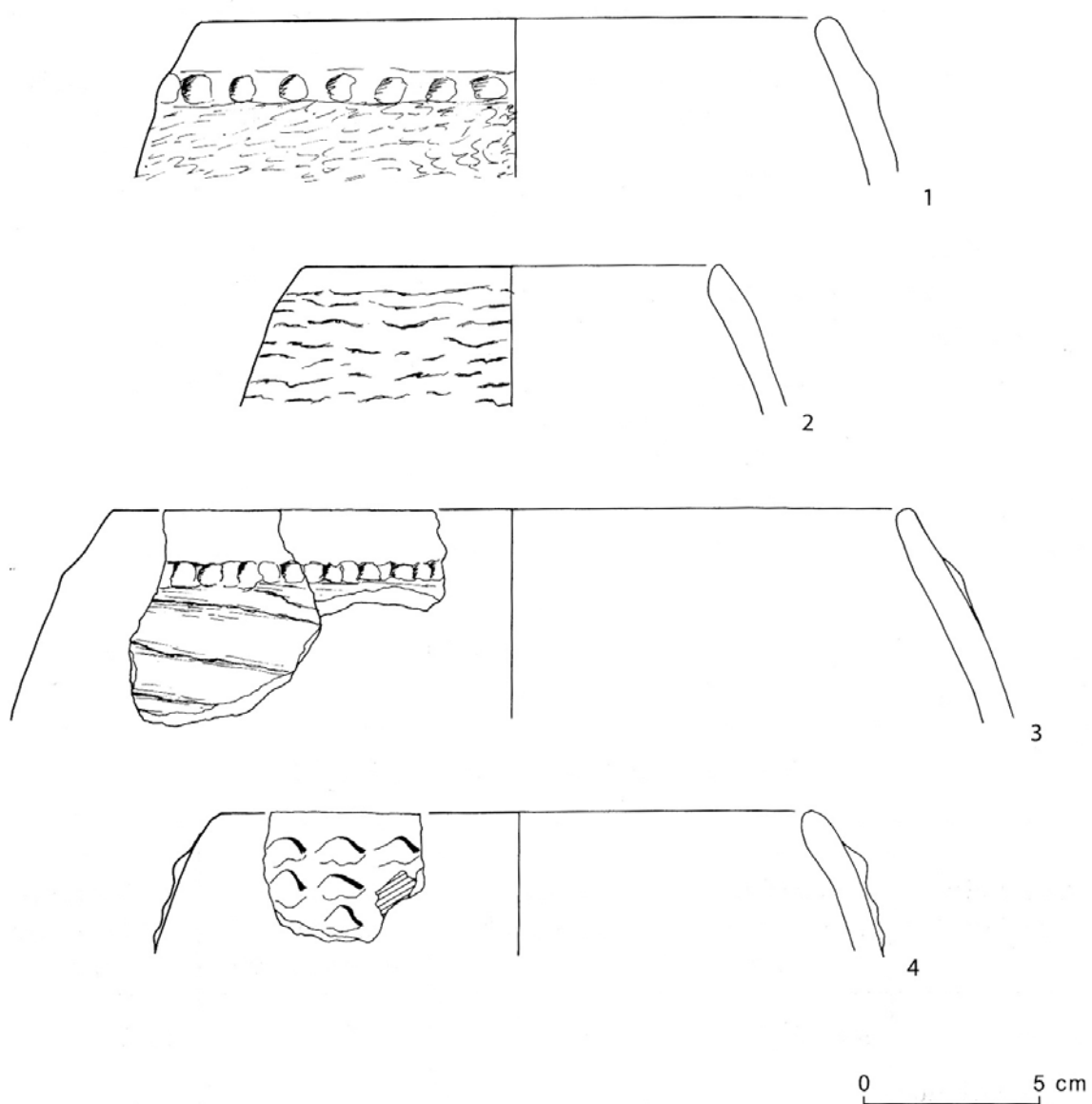

Figure 4 Boian pottery: surface roughened ware.
Ceramică Boian cu suprafața aspră.

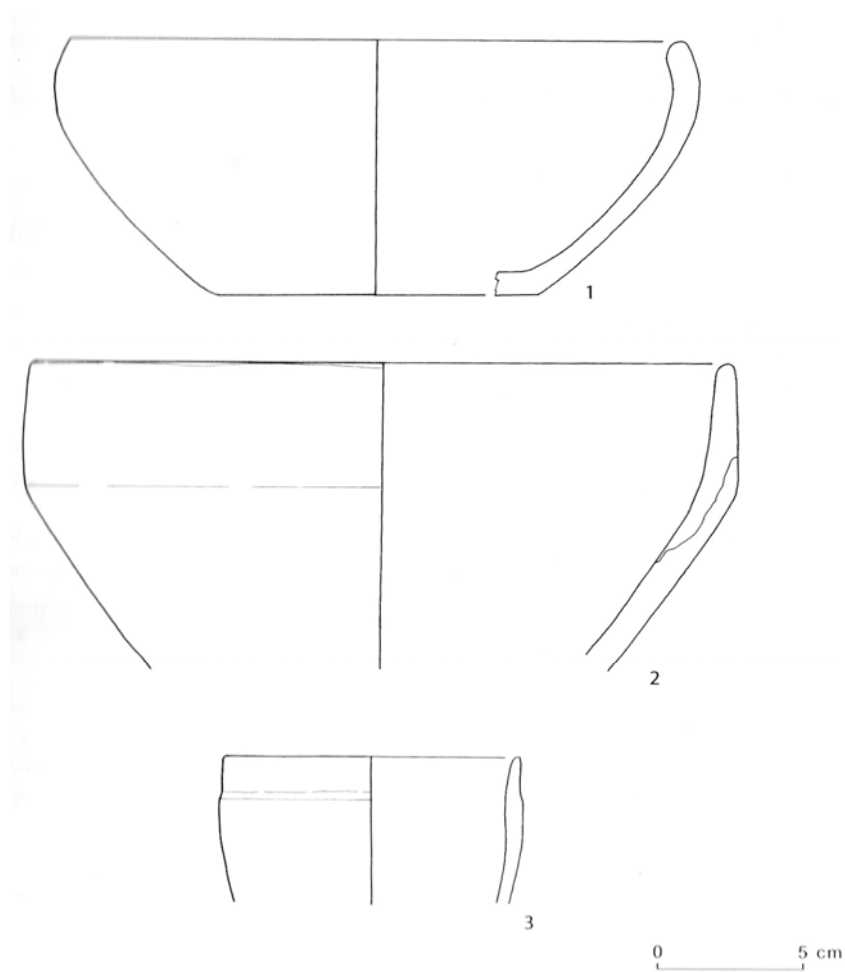

Figure 5 Boian pottery: plain burnished ware.

Ceramică Boian cu suprafața lustruită.

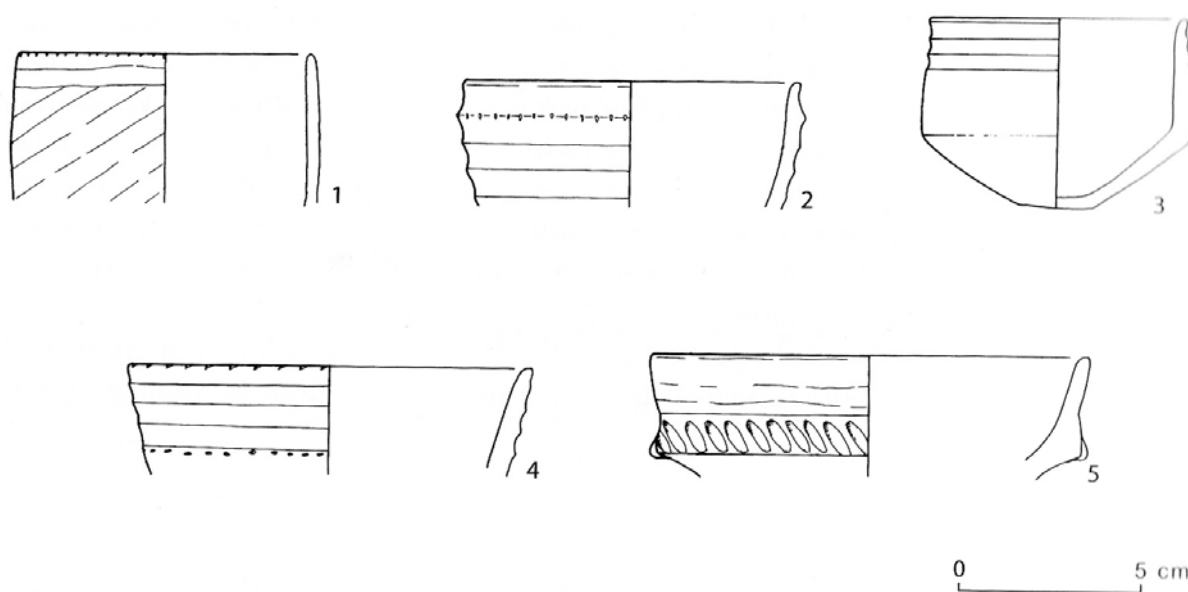

Figure 6 Boian pottery: decorated burnished ware.

Ceramică Boian cu suprafața decorată prin lustruire.

Figure 7 Some Gumelnița vessels from Ciolănești.
Câteva vase de la Ciolănești.

Figure 8 The use of clay-baked rings.
Folosirea inelelor de lut ars.

Figure 9 Boiling water by using heated clay rings.
Fierberea apei folosind inele de lut.

UN SIT DIN EPOCA NEO-ENEOLITICĂ ÎN ZONA COLINARĂ A MUNTENIEI - SECIU, JUD. PRAHOVA

Alin FRÎNCULEASA
Octav NEGREA

Abstract: *The archaeological site of Seciu was discovered fortuitously in the middle of the 1970's and investigated by E. Comsa. The results are unpublished. The site of Seciu ('To the Firemen') is almost destroyed by modern houses and farms. In the 1990's a house was built in the middle of the site. In the summer of 2009 we carried out a rescue excavation because a landowner wanted to build a house that would impact the eastern area of the site. The archaeological investigations identified two habitation levels dated to the early Neolithic and the Eneolithic. In the Eneolithic level several burnt houses were partially identified associated with pottery, stone, flint, horn and copper tools and anthropomorphic and zoomorphic figurines. The Eneolithic level is characterized by vertical stratigraphy; the early Neolithic is inconsistent. Based on the archaeological finds, the first level belongs to the Starčevo culture and the second to the Gumelnița culture. In this article we introduce our scientific research methodology and some preliminary data concerning the site.*

Rezumat: *Situl arheologic de la Seciu a fost descoperit întâmplător la mijlocul anilor 70, fiind cercetat de E. Comșa. Rezultatele sunt inedite. Precizăm că situl arheologic Seciu 'La Pompieri' este distrus în cea mai mare parte a sa de mai multe case și gospodării moderne. La mijlocul anilor 90 în centrul acestuia a fost construită o casă. În vara anului 2009 am efectuat cercetări arheologice preventive. În urma cercetărilor arheologice au fost identificate două nivele de locuire datând din neoliticul timpuriu, respectiv eneolitic. În nivelul de locuire eneolitic au fost surprinse parțial mai multe locuințe incendiate. Au fost descoperite alături de ceramică, piese din piatră, silex, corn, cupru, plastică antropomorfă și zoomorfă. Nivelul eneolitic este caracterizat de o stratigrafie verticală, cel neolitic timpuriu este inconsistent. Pe baza materialului arheologic descoperit, primul nivel de locuire aparține culturii Starčevo-Criș, iar al doilea culturii Gumelnița. În rândurile de mai jos am dorit să introducem în circuitul științific câteva date preliminare privind cercetările arheologice derulate la Seciu.*

Keywords: *Neolithic; Eneolithic; dwellings; pots; hill; chronology.*

Cuvinte cheie: *neolitic; eneolitic; locuințe; vase; deal; cronologie.*

Introducere

Cercetarea unor obiective arheologice atribuite epocii neo-eneolitice în zona colinară din nordul Munteniei nu a fost o preocupare constantă. Sunt de remarcat câteva situri arheologice, în care au fost realizate cercetări arheologice, situate în localitățile Aldeni, Sărata-Monteoru, Bălănești, Retevoiești, Tigveni, Pietroasele etc, iar mai recent Mălăieștii de Jos, Coțatcu, Urlați. Deși reduse cantitativ, în raport cu zona Dunării de Jos, cercetările arheologice au precizat câteva aspecte de real interes. Astfel, în nord-nord-estul Munteniei (dar și sudul Moldovei) se naște și evoluează aspectul cultural Stoicani-Aldeni. Acesta își are originea în contactul unor elemente culturale din nordul Munteniei și ale unora din centrul și sudul Moldovei, pe un orizont crono-cultural Gumelnița faza timpurie și Precucuteni III/Cucuteni timpuriu. Mai evidențiem cercetările de la Sudiți, jud. Buzău, pe baza cărora a fost definit aspectul Sudiți (Teodorescu 1966). De asemenea, cercetările de la Brătești, dar și de la Retevoiești sau Tigveni vor determina definirea aspectului Brătești (Tudor 1977, 1978).

În vara anului 2009 Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova a efectuat cercetări arheologice preventive în cartierul Seciu, orașul Boldești-Scăieni, în punctul 'La Pompieri'. Cercetarea a fost necesară deoarece urma ca situl arheologic identificat în respectivul punct să fie afectat de construirea unei *case de vacanță*.

Obiectivul arheologic de la Seciu 'La Pompieri' a fost descoperit întâmplător la mijlocul anilor '70, iar în anul 1976 sau 1978 E. Comșa a realizat aici cercetări arheologice. Se pare că au fost trasate două secțiuni, rezultatele sunt încă inedite. Alături de ceramică au fost descoperite mai multe statuete antropomorfe din lut, dintre care două de tip cu rochie clopot, o pintaderă cu decor în volută. Pe un fragment ceramic a fost identificată amprenta unei semințe de *trititicum sp.* (Cârciumaru 1996: 114). Câteva piese după ce au stat expuse în primăria din Boldești-Scăieni, se află în colecția profesorului I. Dumitru (o pintaderă, trei statuete antropomorfe, câteva unelte, o imitație de dăltiță modelată din lut). Ceramică fragmentară și o statueta antropomorfă din categoria celor cu 'rochie' (Frînculeasa 2004: 28, Pl. 5:2), se află în colecția Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova.

Situl arheologic Seciu 'La Pompieri' este situat la altitudinea de 372 m, având coordonatele geografice 45° 02,001" N, 26° 04,382" E. Din punct de vedere geomorfologic ne aflăm în zona dealurilor subcarpatice. Obiectivul arheologic se află pe un bot de deal, la est, sud și nord fiind delimitat de văi adânci, accesul făcându-se pe latura de vest. La nord-est, la baza dealului curge spre est râul Bucovel (un afluent al Teleajenului), ce își are izvoarele în această zonă.

Precizăm că situl este distrus în cea mai mare parte a sa. La mijlocul anilor '90 în centrul acestuia a fost construită o casă. De asemenea pe latura de sud este suprapus/tăiat de drumul județean 232 ce face legătura între Seciu și satul Gâlmeanca, nivelul acestuia de utilizare fiind în acest moment sub nivelul depunerii arheologice. Terenul ce urma să fie descărcat de sarcină arheologică, are o deschidere la drumul județean maximă de 13 m, iar la nord de 11 m, era singurul neafectat de construcții. Are aspectul unei fâșii orientată aproximativ sud-nord, lungă de peste 60 m, și se află pe limita de est a sitului arheologic. Partea de sit aflată pe terenul respectiv are lungimea de 25 m și lățimea de aproximativ 10 m. În prezent terenul pe latura de est prezintă, datorită intervențiilor moderne, o pantă lină de aproximativ 10°, în vechime fiind probabil ceva mai abruptă. Partea de nord are o pantă accentuată de peste 30°, diferența altimetrică maximă dintre limitele de sud și nord ale proprietății fiind de peste 8 m.

Metoda de cercetare

Metoda de cercetare a fost adaptată necesității de a descărca terenul de sarcină arheologică într-un timp relativ scurt. Conform documentației înaintată de proprietar, construcția ce urma să fie realizată acoperă o suprafață de 34 mp. S-a preferat descărcarea unei suprafețe ceva mai mari de teren, deoarece în viitor probabil se vor construi diverse dependințe specifice unei gospodării, ce nu vor necesita autorizații de construcție (Pl. II, III).

Au fost trasate patru secțiuni și două casete. Secțiunile au fost trasate de-a lungul proprietății, având orientarea aproximativ sud-nord. Au avut următoarele dimensiuni: S. I=21,30x1,5 m; S. II=16,20x1,5 m; S. III=8x0,60 m; S. IV=7,5x1 m; caseta 1=2x2,10 m; caseta 2=3x1,5 m. Secțiunea S. I a fost trasată la marginea de vest a proprietății, la aproximativ 1,5 m est de proprietatea de la numărul 131 A. Secțiunea S. II a fost trasată la 0,5 m est de S. I, iar S. III la 0,80 m de S. II. Secțiunea S. IV a fost trasată paralel cu latura de est a *casei de vacanță*, la 2,5 m de aceasta. S. II în zona carourilor 1-2 a fost lărgită spre est cu 1 m, astfel în zona acestor carouri avea lățimea de 2,5 m. Caseta 1 a fost trasată în zona beciului casei și a suprapus parțial S. II. Caseta 2 a fost trasată la 0,5 m est de S. II și la 1 m sud de colțul de sud-est al casei (Pl. III). Suprafețele săpate au acoperit în total 85 mp.

Stratigrafia

Depunerea arheologică variază ca grosime în funcție de zona abordată. Dacă exceptăm nivelul arabil, dar în care apar totuși materiale arheologice rulate, întoarse de plug, depunerea arheologică are grosimea maximă de circa 1,30 m, spre marginile de nord și est având în jur de 0,50 m. De jos în sus stratigrafia sitului este următoarea:

- nivel natural gălbui, nisipos;
- nivel cultural, culoarea maronie, argilos, pigmentat cu chirpici ars, grosime 0,20-0,30 m, aflat imediat deasupra sterilului;
- nivel cenușiu, argilos, pigmentat cu chirpici ars, lemn ars, rare fragmente ceramice, gros de 0,20 m;
- nivel cultural, culoare diferită în funcție de tipul de depunere (verzuie, maronie, roșiatică, gălbuie); prezent chirpicul ars, cenușa, gunoiul menajer, podelele din lut gălbui; grosime 0,30-1,10 m; am observat că acesta se afla imediat deasupra stratului cultural anterior; stratul arheologic se subțiază spre nord mulându-se pe panta actuală a terenului ce are peste 30°;
- arabil, culoarea maroniu-roșcat (datorită pigmentului de chirpici întors de plug), gros de 0,20-0,30 m; și în acest strat apar materiale arheologice din epoca eneolitică.

Din punct de vedere cultural depunerea arheologică are două etape de locuire. Depunerea aflată la baza nivelului arheologic are grosimea de 0,20-0,30 m. Are culoarea maronie, pigmentată cu chirpici ars. Materialul descoperit, destul de sărăcăcios, constă în ceramică fragmentară, oase de animale. Pe baza materialului am putut încadra acest nivel arheologic în cultura Starčevo-Criș. Nivelul al doilea de locuire, cu grosimi variabile în zona centrală, are aproximativ 1,30 m, iar la nord în marginea sitului are 0,30 m. Este caracterizat de prezența chirpicului ars ce are grosimi de la 0,15 m la 0,45 m. De asemenea, în acest nivel de locuire un alt strat consistent are culoarea verzuie, este

friabil, prăfos, bogat în ceramică fragmentară, oase de animale. Acest strat îl considerăm rezultat al unor depuneri menajere.

Nivelul de locuire eneolitic **Complexele arheologice**

Am identificat trei tipuri de complexe arheologice, respectiv locuințe, gropi, zone menajere. Toate locuințele identificate sunt incendiate (Pl. III). Se prezintă sub forma unor aglomerări de chirpici ars, compact sau mai puțin compact, groase de 0,15-0,45 m. Sunt locuințe de suprafață, care au podina din lut de culoare gălbuie, groasă de 0,08-0,12 m. Am descoperit și câteva urme de gropi de par, ce au diametrul de 0,25-0,40 m. Datorită cercetării restrânse și a distrugerii sitului am identificat parțial locuințele, cea mai bine surprinsă fiind locuința L. 1. A fost identificată în S. I, S. II, parțial caseta 2, în zona □ 1-2, parțial □ 3, la adâncimea de -0,30-0,55 m. Stratul de chirpici este compact, la partea superioară este roșu-cărămiziu, iar la cea inferioară are culoarea negricioasă. Podeaua este din lut galben, cu grosimi ce nu depășesc 0,10-0,12 m, amenajată într-un plan relativ orizontal. Sub chirpici am descoperit câteva vase întregi sau întregibile. Nu am descoperit vatra, dar în profilul de sud a lui S. II am descoperit lentile de cenușă.

O altă locuință identificată este L. 2. A fost descoperită în S. I și S. II, în □ 4-5 la adâncimea de 0,60-0,65 m. Apare ca o masă de chirpici ars oxidant, groasă de 0,20-0,25 m. Sub chirpiciul nu foarte compact am descoperit mai multe vase întregibile de mici dimensiuni, dar și un vas de mari dimensiuni, din categoria celor de provizii, decorat cu barbotină. Podeaua este din lut galben, cu grosimi ce nu depășesc 0,10-0,12 m, amenajată într-un plan relativ orizontal. Am surprins și trei gropi de par, având diametre de 0,25 m și 0,35 m.

Locuința L. 3 a fost descoperită în S. I și S. II, în □ 7-9, la adâncimea de 0,45-0,50 m. Apare ca o masă de chirpici ars oxidant, groasă de 0,20-0,25 m. Întră în profilul de vest al S. I. Sub chirpiciul nu foarte compact am descoperit foarte puțină ceramică. Podeaua este din lut galben, cu grosimi ce nu depășesc 0,08 m, amenajată într-un plan relativ orizontal. Am surprins și trei gropi de par, având diametre de 0,55 m și 0,40 m.

Locuința L. 4 a fost descoperită în S. II, caseta 2, în zona □ 4-5, la adâncimea de 0,40-0,60 m. Apare ca o masă de chirpici ars oxidant, groasă de 0,10-0,15 m. Sub chirpiciul nu foarte compact am descoperit foarte puțină ceramică. Podeaua este din lut galben, cu grosimi ce nu depășesc 0,05 m, amenajată într-un plan relativ orizontal.

Un fragment de locuință (L. 5) l-am identificat în S. II, □ 1, la adâncimea de 1,25-1,40 m. Apare ca o masă relativ compactă de chirpici ars, groasă de 0,12-0,15 m. Sub masa de chirpici am descoperit câteva fragmente ceramice. Aceasta pare să fie, alături de L. 6, din punct de vedere stratigrafic, cea mai veche locuință cercetată. Este plasată la baza depunerii arheologice eneolitice. Pentru primul nivel de locuire situația pare diferită, în plan orizontal dispunerea altimetrică variază datorită evoluției ulterioare a așezării. Astfel L. 6 dispusă în marginea așezării și care pare să aparțină tot celui mai vechi nivel de locuire, apare la adâncimea de maxim 0,60 m, iar L. 5 la 1,20-1,40 m. Aceste diferențe altimetrice arată o concentrare a locuirii spre zona centrală a așezării, dar și posibile amenajări, terasamente sau nivelări ale terenului pentru amenajarea de locuințe, surprinse de noi în zona L. 3 sau L. 4.

Locuința L. 6 a fost identificată în S. III și S. IV, în zona □ 3-5, la adâncimea de 0,45-0,60 m. Apare ca o masă de chirpici ars oxidant, groasă de 0,10-0,15 m. Sub chirpiciul nu foarte compact am descoperit foarte puțină ceramică. Podina este din lut galben, cu grosimi ce nu depășesc 0,05 m, amenajată într-un plan relativ orizontal.

Am descoperit și zone cu depuneri 'menajere' consistente. Nu am identificat gropi menajere, ci suprafețe în care au fost aruncate materiale ce pot intra la un moment dat în categoria 'gunoaielor'. Am definit acest tip de complex ca 'zonă menajeră', prezent de altfel în *tel*-urile gumelnițene de pe valea Dunării. Sunt caracterizate ca suprafețe bogate în ceramică fragmentară, mai rar întregibilă, statuete fragmentare, unelte fragmentare, rupte sau epuizate, foarte multe oase și coarne de animale, cenușă, chirpici nears și mai puțin ars, lemn ars, cochilii de melci. Aceste zone menajere sunt amplasate deasupra și sub locuințe incendiate și abandonate, dar și în spațiul aflat între acestea. Grosimea variază ajungând până la 0,50 m. Depunerea menajeră are culoare gălbuie-verzuie, friabilă când săpătura este proaspătă, la uscare devine prăfoasă. Probabil este bogată în cenușă, dar și resturi de pereți provenind de la locuințe neincendiate. Remarcăm bogăția de material dur de origine animală. De asemenea am descoperit multe cochilii de melci. Faptul că acest 'strat' este relativ compact și în același timp orizontal, indică, probabil, o nivelare realizată înaintea construirii locuințelor din nivelul superior.

Alte complexe descoperite constau în câteva gropi ce taie alte complexe arheologice. În general sunt de mici dimensiuni (0,60 m diametrul) și puțin adânci (0,20-0,40 m). O groapă ceva mai mare a fost descoperită în S. I. Aceasta are diametrul de 0,80 m, se adâncește în nivelul de locuire neolitic timpuriu. Mai remarc și câteva gropi contemporane ce au deranjat complexele arheologice eneolitice.

Materialele arheologice

Ceramica

A fost descoperită o cantitate foarte mare de material ceramic, în general în stare fragmentară. Cea mai mare parte a ceramicii a fost descoperită în 'zonele menajere'. Din zonele menajere s-au restaurat puține vase. Ceramica a fost recuperată și din locuințe. Remarc totuși că sub dărâmăturile de pereți ale locuințelor a fost descoperită relativ puțină ceramică. Cu excepția locuințelor L. 1 și L. 2, în celelalte locuințe nu a fost descoperită ceramică întregibilă. În general vasele întregibile sunt cele de dimensiuni mici, dar și medii. Ceramica grosieră este în cea mai mare parte în stare fragmentară.

Ceramica descoperită respectă caracteristicile specifice epocii și aparține categoriilor grosieră, semifină și fină (Pl. IV-VII). Ceramica a fost arsă atât reducător, având culoarea cenușie sau negricioasă, cât și oxidant, având culoarea gălbuie sau roșiatic-portocalie. Uneori are aspectul unei ceramici lustruite. Foarte multă ceramică este arsă secundar.

Ceramica grosieră, modelată oarecum neglijent, are pereții de până la 3 cm grosime, decorată cu barbotină, pe tot corpul sau parțial. Uneori este decorată cu incizii sau pictată cu roșu crud. În general vasele sunt de dimensiuni mari, dar și medii. Ca degresant este utilizată ceramica pisată, nisipul grosier, uneori pietricele.

Ceramica semifină este modelată îngrijit, ca degresant este folosit nisipul, mai puțin ceramica pisată. Ceramica este arsă reducător predomină față de cea arsă oxidant. Din această categorie fac parte, în general, castroanele și străchinile, dar și alte forme precum vasele borcan, vasele de provizii, *askoi*. Această categorie de vase este mai rar decorată, fiind prezentă ca modalitate de decorare incizia, excizia largă sau pictura cu roșu crud.

Ceramica fină este modelată îngrijit, ca degresant a fost folosit nisipul fin. Pereții vaselor sunt subțiri, arderea este de cele mai multe ori reducătoare, mai rar oxidantă. Din această categorie fac parte, în general, cupele/paharele, castroanele de dimensiuni mici, dar și alte forme. Ceramica este decorată prin incizie, imprimare, canelură, lustruire, pictură. Există și vase nedecorate.

O categorie ceramică specială este cea a vaselor miniaturale, modelate din ceramică fină sau semifină. În general sunt modelate în miniatură tipuri de vase întâlnite în așezare.

Ca forme ceramice întâlnim toată gama de forme specifice nivelului de locuire eneolitic. Remarcăm vasele de provizii, străchinile de diferite tipuri și subtipuri, castroanele de diverse dimensiuni și forme, cupele, capacele, vasele borcan, vase cu corpul sferoidal, suporturi de tip colac sau conici, strecurătoare, polonicele. Toate aceste categorii au o gamă variată de subtipuri. O categorie aparte o reprezintă vasul de tip *askos* (Pl. VII:2). De asemenea mai remarcăm un vas tubular, curbat, fragmentar, ce pare să fie un *rhyton* (Pl. V:12; VII:4). Au fost descoperite vase cu perforații ce pot fi categorisite drept strecurători (Pl. IV:6; VII:5). O străchină de mari dimensiuni de formă tronconică, cu buza rotunjită la interior, are diametrul gurii de aproximativ 0,65 m.

O parte importantă din ceramica de la Seciu este decorată. Remarcăm mai multe modalități de a decora vasele: prin barbotinare, incizare, canelare, imprimare, pictare, lustruire. Pictura este realizată cu alb sau roșu, mai rar cu grafit. Dacă pictura cu alb s-a realizat înainte de ardere, cea cu roșu a fost realizată după ardere. Cu roșu crud sunt acoperite suprafețe mari din vas sau umplute spații delimitate prin incizie (Pl. V:4, VI:7). Cu alb sunt realizate benzi subțiri, verticale, orizontale, oblice, formând de multe ori registre (Pl. IV:10). Cu buline albe circulare a fost decorat cu castronaș imediat sub buză. Ceramica fină este decorată atât cu ajutorul picturii, dar și prin incizie, imprimare, canelură, lustruire. De foarte multe ori coexistă pe vase decorurile incizate cu cel pictat cu roșu crud, acesta din urmă acoperind zone delimitate de incizii, registre hașurate. Ceramica grosieră, dar și cea din categoria celei semifine este decorată cu barbotină, pe tot corpul sau parțial, uneori gâtul, sau partea inferioară rămân nedecorate. Există vase modelate din pastă grosieră pictate la exterior cu roșu crud. Din toate cele trei categorii expuse, o mare parte din ceramică este nedecorată.

Cu ajutorul canelurii sunt decorate vasele din categoria fină, în special cupele, dar și vase de dimensiuni ceva mai mari, din categoria semifină. În general canelura este dispusă pe orizontală mai rar oblic sau pe verticală pe corpul vaselor, uneori pe gât în cazul cupelor sau castronașelor.

Decorul imprimat constă în 'gropițe' de formă elipsoidală sau circulară, realizate pe cupe, dispuse simetric pe corpul vaselor sau gât. Decorul pictat cu roșu crud, în general, acoperă părți importante din vas, uneori în registre delimitate de incizii. Pictura cu alb constă în benzi subțiri dispuse orizontal, oblic, mai rar vertical, uneori organizate în motive unghiulare.

Decorul lustruit este prezent mai rar, pe vase din categoria ceramicii fine, rar pe cele semifine. Decorul incizat prezent pe vasele fine sau semifine constă în hașuri organizate în registre, linii orizontale, verticale, oblice, volute, spirale. Câteva fragmente ceramice sunt decorate cu 'paranteze', prin 'ciupire' sau cu 'unghia'.

Unelte. Armele

Au fost descoperite doar câteva unelte din silex, toate fragmentare (Pl. VIII:6-9, 12). Silexul are culoarea maronie, cenușie sau negricioasă. De asemenea, am descoperit și deșeuri de prelucrare. Piese sunt reprezentate de lame și răzuitoare. Răzuitoarele folosesc ca suport lamele. A fost descoperit și un vârf de săgeată, formă triunghiulară, bipolar, fără peduncul de înmănușare (Pl. VIII:11). Subliniem apariția unor piese din silex de culoare negricioasă, translucid, categorie atribuită platformei moldovenești.

Din piatră am descoperit doar câteva unelte, între care remarcăm o dălțiță șlefuită. Are formă trapezoidală (Pl. VIII:10). De asemenea au fost descoperite foarte multe râșnițe, frecătoare, mai rar percutoare. Râșnițele sunt realizate din piatră de râu.

Industria materiilor dure animale (IMDA)

Unelte modelate din os sunt relativ numeroase. Remarcăm prezența dălțițelor, străpungătoarelor sau sulelor. Un străpungător este șlefuit pe tot corpul, fiind circular în secțiune (Pl. VIII:2). Din corn au fost descoperite multe piese, întregi sau fragmentare. Cele mai multe sunt modelate din corn de cervide. A fost descoperită o piesă întreagă, perforată vertical în zona centrală, ce are aspectul unui ciocan alungit (Pl. VIII:1). Tot din corn remarcăm un 'ciocan' păstrat parțial, ce are gaură de înmănușare transversală (Pl. VIII:5). Mai evidențiem prezența străpungătoarelor realizate din coarne de cervide.

Plastica

Plastica antropomorfă și zoomorfă este modelată după canoanele plasticii gumelnițene. Apare mai ales abandonată, fiind descoperită în depuneri menajere, rar în locuințe. Plastica antropomorfă este toată fragmentară (Pl. IX). Apar statuete feminine cu rochie și brațele dispuse în orantă. Sâni sunt reprezentați prin două pastile aplicate (Pl. IX:2, 3). De asemenea au fost descoperite statuete modelate în poziție verticală, având fundul profilat. Remarcăm și un cap antropomorf, realist modelat, se observă ochii, bărbia și maxilarul, găurile în urechi pentru prinderea cerceilor (Pl. IX:1). Fața statuetelor este realizată prin presarea lutului moale, nasul fiind reprezentat de nervura rezultată din această acțiune. Capul era modelat separat și atașat de corp, urmele unei perforații verticale, la baza gâtului, fiind observate la una din statuetele cu rochie. Pe spatele unei statuete au fost incizate motive geometrice constând în două romburi (Pl. IX:4), decor specific plasticii antropomorfe gumelnițene din lut (Andreescu 2002: 44). Un cap antropomorf a fost modelat ca protomă atașată pe un vas păstrat fragmentar (Pl. IX:9).

O altă reprezentare antropomorfă descoperită este un *phalus* tubular modelat din lut (Pl. IX:7). Există cercetători ce dau o interpretare diferită a acestei categorii de piese ca fiind instrumente de tip suflai (Brudiu 2001). Astfel de piese au fost descoperite atât în mediul cultural Gumelnița, la Brăilița, Gumelnița, Suceveni, dar și Cucuteni, la Frumușica, Hăbășești, Izvoarele, Berești, Văleni, Trușești, Târgu Ocna-Podei etc (Brudiu 2001). De asemenea la Seciu a fost descoperit un picior antropomorf de tip 'calapod', modelat din lut. Lungimea acestuia este de 108 mm, iar înălțimea de 97 mm. Are reprezentată glezna, lipsind alte detalii, nu are orificiu (Pl. IX:8). Picioare de tip 'calapod' au fost descoperite atât în așezări gumelnițene, la Medgidia, Gumelnița, Șeinoiu, Căscioarele, Plosca, sau Sălcuța la Slatina, cât și cucuteniene, la Frumușica (Șimon și Șerbănescu 1987). De asemenea au fost descoperite în mediu cultural contemporan în Bulgaria, la Zavet, Ruse (Șimon și Șerbănescu 1987: 31). La Seciu am descoperit și un picior provenind probabil de la un vas antropomorf (Pl. IX:10).

Plastica zoomorfă, relativ numeroasă, este reprezentată de piese fragmentare (Pl. X). Sunt animale modelate realist, au dimensiuni de câțiva centimetri. Remarcăm o piesă păstrată ceva mai bine, ce are împunsături pe corp (Pl. X:4). Au fost descoperite și protome zoomorfe (Pl. X:5).

Podoabele

La Seciu a fost descoperit un ac de păr realizat din cupru (Pl. VIII:4). Are lungimea de 11,5 cm. Este circular în secțiune. Partea superioară se păstrează parțial, de aceea este dificil să precizăm dacă avea volute sau capul era bilobat. În urma analizei spectrale a reieșit că acul este confecționat din cupru. Nu au fost detectate alte elemente cum ar fi argintul, plumbul, arsenul¹.

Descoperirile antropologice

În S. II, caroul 2, la adâncimea de 0,50/0,60m în zona menajeră de sub L. 1 a fost descoperită o mandibulă umană². Aceasta s-a păstrat în două fragmente: de la condilul stânga până la molarul 1, lipsește o porțiune din corp până la premolarul 4, iar celălalt fragment se continuă de aici până la condilul dreapta și prezintă următoarele lipsuri: condilul stânga și dreapta, procesul coronoid dreapta. Mandibula provine de la un individ adult (35 - 45 de ani), posibil de sex masculin.

În ce privește dentiția sunt prezenți: premolarul 4 stânga, incisivul 2 dreapta, caninul dreapta, premolarul 4 dreapta, molarul 1 și 2 dreapta. Alveole prezente, dar cu dinții pierduți postmortem: molarul 3 stânga, premolarul 3 stânga, caninul stânga, incisivul 1 și stânga, incisivul 1 dreapta. Dinți pierduți în timpul vieții sunt molarul 1 și 2 stânga cu resorbția alveolei și premolarul 3 cu același fenomen; la acesta din urmă se observă la rădăcină un abces vindecat care a afectat și premolarul 4. Corpul mandibulei de la molarul 3 și până la premolarul 4 stânga este redusă dimensional, posibil din cauza căderii molarilor, care în prealabil au prezentat abcese. Atât lipsa condililor și a procesului coronoid dreapta, cât și a porțiunii de corp mandibular de pe stânga pot fi perimortem și cauzate de lovituri intenționate cu un corp dur.

Date arheozoologice³

Materialul arheozoologic de la Seciu a fost descoperit cu preponderență în 'zonele menajere'. Prelevarea materialului s-a făcut direct. Lotul descoperit, relativ numeros, constă în oase de mamifere, dar și coarne. De asemenea au fost descoperite cochilii de melci. Ca specii domestice predomină *Bos taurus*, urmat de ovicaprine și *Sus domesticus*. Au fost descoperite și oase de *canis familiaris*. La Seciu ponderea faunei sălbatice este la același nivel cu cel al animalelor domestice (Tabel 1). Predomină *Cervus elaphus* și *Sus scrofa*. Apar în proporții mai mici *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius*, *Castor fiber*, *Lepus europaeus*, *Canis lupus*. Din oase și coarne au fost realizate și unelte.

Pentru nordul Munteniei analizele arheozoologice se rezumă la câteva loturi de oase prelevate la Aldeni, Drăgănești-Tecuci (Bălășescu, Radu și Moise 2005: 53), Lișcoteanca (Haimovici 1998), Însurăței (Moise 1999; Radu 1999), Glavacioc (Haimovici 2005), Uralți (Frînculeasa, Niță și Dumitrașcu 2008). În așezările din nordul Munteniei, cu excepția celei de la Seciu, predomină creșterea animalelor, ponderea mamiferelor domestice este mare, depășind la Lișcoteanca 88%, iar la Glavacioc peste 70%. Ca specii domestice predomină bovinele, urmate de ovicaprine și porcine situație remarcată și la Seciu. Câinele are o pondere redusă.

Legat de vânătoare informațiile pentru acest areal sunt și mai puține. La Aldeni au fost identificate speciile sălbatice *Martes martes*, *Cervus elaphus* (Bălășescu, Radu și Moise 2005: tabel 91). La Glavacioc speciile sălbatice ce reprezintă 13,54% sunt: *Bos primigenius*, *Sus scrofa*, *Cervus elaphus*, *Caprolueus caproleus* și *Meles melles* (Haimovici 1998: 284)⁴. La Teiu au fost descoperite unelte din coarne de *Cervus elaphus* (Nania 1967: 20). La Drăgănești-Tecuci fauna sălbatică ce are o pondere de aproape 7% este reprezentată de următoarele specii: *Canis lupus*, *Vulpes vulpes*, *Meles meles*, *Equus ferus*, *Sus scrofa*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius*, *Lepus europaeus* (Bălășescu, Radu și Moise 2005: tabel 91). Materialul analizat de la Însurăței constă în resturi de oase de pește provenind de la speciile *Silurus glanis* (somnul), *Cyprinus carpio* (crapul), *Esox lucius* (știuca), *Stizostedion lucioperca* (șalăul), *Abramis brama* (plătica) și *Scardinius erythrophthalmus* (roșioara) (Radu 1999).

Din punct de vedere paleoeconomic așezările din acest areal, mai ales cele Stoicani-Aldeni, se aseamănă mai curând cu cele Precucuteni și Cucuteni, decât cu cele gumelnițene din sudul Munteniei. Pentru așezarea de la Seciu, datele obținute sunt asemănătoare cu cele din sudul Munteniei. În cultura Gumelnița, mai ales în zona Dunării de Jos, crește ponderea vânatului și pescuitului. Uneori fauna sălbatică o depășește pe cea a animalelor domestice. În zona de sud comunitățile gumelnițene aveau și datorită mediului divers strategii de exploatare variate. Ponderea porcinelor crește simțitor față de culturile anterioare, ceea ce arată o sedentarizare sporită. Bovinele își păstrează rolul predominant, urmate de ovicaprine. Pescuitul se practica intens în apele din apropierea așezărilor. Au fost determinate un număr de 17 specii (Bălășescu, Radu și Moise 2005: 232). Din cochilii de *cardium*, *spondylus*, *dentalium* sunt realizate și podoabe.

Specii	nr. resturi
<i>Bos taurus</i>	46
<i>Ovis aries</i>	5
<i>Capra hircus</i>	10
ovicaprine	30
<i>Sus domesticus</i>	17
<i>Canis familiaris</i>	3
<i>Bos taurus/Cervus elaphus</i>	25
<i>Sus domesticus/Sus scrofa</i>	79
<i>Bos primigenius</i>	2
<i>Cervus elaphus</i>	48
<i>Capreolus capreolus</i>	8
<i>Sus scrofa</i>	43
<i>Canis lupus</i>	1
<i>Castor fiber</i>	3
<i>Lepus europaeus</i>	1
total determinate	321
total indeterminate	99
total mamifere	420

Tabel 1 Repartiția numerică a resturilor osteologice pe specii de mamifere (nivelul eneolitic).

The distribution of the mammals osteological remains (Eneolithic level).

Cronologia relativă

Pe baza materialului arheologic descoperit, așezarea poate fi încadrată în epoca eneolitică, cultura Gumelnița. Există câteva elemente ce permit încadrare descoperirilor în etapa A2 a culturii Gumelnița, fără să excludem posibilitatea ca așezarea să fie fondată undeva la sfârșitul etapei A1. În acest sens aș remarca puternicele influențe atribuite aspectului cultural Stoicani-Aldeni în ce privește ceramica fină. Subliniem analogiile cu ceramica eneolitică descoperită la Mălăiești de Jos, o așezare aflată la nord-vest de cea de la Seciu. Dacă privim din perspectiva cronologiei relative, aceste două așezări au evoluat parțial contemporan. Legat de analogiile cu ceramica de la Mălăiești de Jos, subliniem apariția în ambele așezări a unor vase de formă tronconică cu peretele perforat la care are atașat un 'jgheab' pentru scurgerea lichidului, tip de vas ce apare până în acest moment doar în zona dealurilor subcarpatice din nordul Munteniei. Vasul *askos*, statuetele antropomorfe cu rochie, apar în general în niveluri de locuire post Gumelnița A1. Vasele de tip *rhyton*, deși sunt puține descoperite, apar în niveluri gumelnițene A2 și B1 la Căscioarele, Vidra, Sultana, Stara Zagora (Marinescu-Bîlcu 1999-2000; Voinea 2005: 47). Mai evidențiem descoperirea unui vas cu corpul sferoidal și gât înalt având torți etajate, tip de vas prezent în așezări Precucuteni, dar și Stoicani-Aldeni, având în multe cazuri torțile antropomorfizate (Frînculeasa 2006b). Remarcăm în ce privește ceramica, apariția decorului cu 'paranteze' (Pl. VII:7), specific etapelor A2 și B1 ale culturii Gumelnița (Voinea 2005).

Acul de cupru ar putea fi un indicator cronologic. Acest tip de piesă apare la nord de Dunăre în etapele A2 și B1, deși la sudul fluviului astfel de ace au fost descoperite în nivele de locuire contemporane cu etapa A1 (Bem 1999-2000: 162; Mareș 2002). În nordul Munteniei astfel de ace au fost descoperite la Geangoesti (Mihăiescu și Ilie 2003-2004: Pl. 8:5), Corbii Mari (Ilie 2005: 332, fig. 1b). Picioarele de tip calapod au fost identificate în orizonturi culturale Gumelnița A2-B1 (Șimon și Șerbănescu 1987: 31). Pintaderile sunt prezente în eneolitic, atât în așezări Gumelnița A2 sau Stoicani-Aldeni (Paveleț și Grigoraș 2006), dar și Cucuteni, etapa A2 (Popovici 2006) și A3 în cazul descoperirii de la Scânteia. Astfel de piese nu au fost încă descoperite în niveluri de locuire Boian sau Precucuteni (Popovici 2006: 177).

Nivelul de locuire neolitic timpuriu

La baza nivelului eneolitic, sub un strat de pământ cenușiu pigmentat cu chirpici ars, gros de aproximativ 0,20 m, am identificat un strat puțin compact, dar diferit din punct de vedere cromatic și al consistenței. Are grosimi de 0,20-0,25 m, este argilos-humos, de culoare maronie. Apare și chirpici ars, mărunțit. Nu am identificat complexe arheologice, ci numai materiale arheologice izolate

constând în ceramică fragmentară și oase de animale. Ceramica are pleavă în pasta arsă negricios în interior și roșiatică la exterior. Am descoperit și ceramică cu pictură roșie, cu angobă ce acoperă partea exterioară a vaselor (Pl. XI:1). Alte decoruri întâlnite sunt cele cu brâu alveolat, 'spic de grâu' (Pl. XI:3), 'fagure' (Pl. XI:6), barbotină. Ca forme sunt prezente vasele borcan, castroanele, străchinile. Castroanele au baza groasă, înaltă uneori de câțiva centimetri. Remarcăm descoperirea unui vas-altar ce poate fi încadrat în categoria celor zoomorfizate (Pl. XI:13). Piesa este compusă dintr-un vas tronconic modelat și atașat pe partea dorsală a unei reprezentări zoomorfe. Lipsește capul animalului pentru a putea determina genul. Acest altar pare să fie o combinație între cel zoomorfizat și cel cu recipient circular (Maxim 1999: 62). A mai fost descoperit un picior de altar (Pl. XI:12) ce la partea superioară are aplicate două pastile - 'ochi'. Vasele-altar sunt prezente în cultura Starčevo-Criș, frecvența lor crescând în ultimele etape (Maxim 1999; Buzea și Mateș 2008: 45-6). Nivelul arheologic aparține culturii Starčevo-Criș, probabil faza a III a, conform cronologiei Lazarovici (Lazarovici 1984).

Pentru nivelul neolitic au fost determinate opt resturi osteologice atribuite mamiferelor domestice, șapte fiind de *Bos taurus*, unul de ovicaprină, alte șase neputând fi determinate.

Concluzii

Pe baza cercetărilor de suprafață și preventive, a configurației actuale a terenului, am putut stabili că situl, cel puțin în etapa de locuire atribuită comunităților Gumelnița, avea diametrul de aproximativ 60 m. Avea o depunere arheologică groasă de maxim 1,60 m. A avut două faze de locuire, una atribuită culturii Starčevo-Criș, cealaltă culturii Gumelnița. Dacă locuirea neolitică timpurie, surprinsă în cercetări, a fost relativ modestă, cea eneolitică este de remarcat prin tipul de stratigrafie, ce are analogii cu cea din *telefurile* gumelnițene. Pentru nivelul de locuire eneolitic am putut determina trei etape de construcții, două reprezentate de resturi de locuințe incendiate, o a treia fiind indirect identificată prin prezența depunerii menajere, ce se află intercalată între locuințe incendiate (L. 1 și L. 2 sau L. 1 și L. 5). Este de evidențiat faptul că în locuințele eneolitice de la Seciu, mai ales cele din nivelul inferior, au fost descoperite relativ puține vase întregibile și chiar material arheologic, ceea ce sugerează evacuarea inventarului acestora înaintea de declanșarea incendiului.

Nivelul de locuire Starčevo-Criș surprins în săpături este inconsistent. Cercetarea nu a permis observațiile cele mai edificatoare, nivelul fiind documentat pe suprafețe relativ mici. Ceramica este tipică pentru respectivul orizont cultural.

În nordul Munteniei criteriul după care au fost identificate așezările Starčevo-Criș a fost prezența ceramicii cu pleavă în pastă, suprafețele exterioare roșiatice, miezul negricios. În cantități reduse a fost descoperită ceramica ce are aplicată pe partea exterioară culoarea roșie (Târgșoru Vechi, Bălteni, Budureasca, Fântânele, Ceptura de Sus, Sărăcești, Urlați, Tohani, Coțatcu, Seciu), foarte rar apar urme de culoare albă (Coțatcu). Ca forme au fost identificate, cupele cu picior, plin sau gol în interior, vasele globulare cu gât scurt sau mediu, castroane tronconice cu pereții ușor curbați etc.

În nordul și centrul Munteniei ceramica descoperită are un aspect grosier, foarte rar apar urme de pictură cu culoarea roșie. Aceasta este în general aplicată ca fond al vasului. Aspectul 'rudimentar' al ceramicii Starčevo-Criș a fost explicat, potrivit conceptului difuzionist, printr-un proces de 'barbarizare' pe care îl capătă civilizația Starčevo-Criș pe măsură ce se depărtează de nucleul ei central, ce ar corespunde mai ales ultimei faze. Poate fi observat că ceramica descoperită în restul ariei culturii Starčevo-Criș de la nord de Dunăre este în cantități reduse. Astfel ceramica pictată de la Măgura, jud. Teleorman, din ambele niveluri de locuire, apare în procente ce nu depășesc 1%⁵, deși loturile de material sunt foarte bogate. Un alt exemplu îl reprezintă Trestiana unde ceramica pictată în ambele niveluri arheologice atinge procente de aproximativ 5-7% (Păpușoi 2005: 79, 82). La Târgșoru Vechi ceramica din ambele așezări nu depășește ca număr 200 de fragmente (Frînculeasa 2007: 13). Celelalte loturi de ceramică adunate din restul așezărilor din nordul Munteniei descoperite sunt de ordinul zecilor de fragmente. În această situație șansele de a descoperii ceramică pictată scade simțitor, cantitatea fiind determinată și de eșantionul prelevat. De asemenea nu aș fundamenta standardul de viață al unei societăți în funcție de decorul ceramicii. Probabil mai curând există o categorie ceramică de 'lux', ce procentual este în cantitate mai redusă decât cea uzuală, distribuirea acesteia într-un teritoriu dat fiind legată de factori ce momentan ne scapă.

Descoperirile de la Târgșoru Vechi, Fântânele, Budureasca, Brătești de Sus, Ceptura de Sus, Dulceanca, Coțatcu au fost plasate într-un interval cronologic Starčevo-Criș II final – Starčevo-Criș IIIA-B. Așezarea din sectorul D de la Târgșoru Vechi, dar și descoperirile izolate de la Ceptura, Sărăcești, Lapoș (vetre aflate probabil în locuințe de suprafață) și Grozăvești ar putea fi posterioare

celor de mai sus. Și nivelul de locuire de la Seciu pare să aparțină aceleiași etape. Datele de care dispunem sunt inconsistente, de aceea aceste încadrări trebuie să se facă cu rezervă.

În stadiul actual al cercetării se observă că în nordul Munteniei locuirea Starčevo-Criș este încadrată pe un nivel cronologic ce corespunde fazei a III-a. Aceste așezări sunt ulterioare celei de la Măgura, unde a fost precizată o pătrundere de la sud de Dunăre la un nivel cronologic al fazei IIB a culturii Starčevo-Criș. Tot la Măgura a fost cercetată recent o așezare timpurie, aparținând orizontului Gura-Baciului-Cârcea sau Preciș (Andreescu și Mirea 2008).

Imaginea asupra neo-eneoliticului din această zonă, dar și din cea adiacentă pare să sufere o schimbare direct proporțională cu ritmul intens al cercetărilor din ultimii ani. În zona de nord a Munteniei au fost realizate în ultimii ani cercetări sistematice la Mălăieștii de Jos, Pietroasele 'Gruicul Dării', Pietrosu, Coțatcu, Ziduri, dar și Însurăței (în nord-estul Munteniei), cercetări restrânse la Urlați, Apostolache, Budureasca, Ploiești, Seciu. Au fost cercetate așezări atribuite culturilor Starčevo-Criș (Urlați, Coțatcu, Seciu), Boian (Pietrosu, Urlați), Gumelnița (Ziduri, Urlați, Seciu, Ploiești), Cernavoda I (Pietroasele, Budureasca, Ploiești) sau aspectului cultural Stoicani-Aldeni (Mălăieștii de Jos, Coțatcu, Apostolache, Budureasca). Remarcăm că situațiile stratigrafice sunt diferite în ce privește așezările Stoicani-Aldeni. Deși toate aceste așezări sunt amplasate pe terase aflate la baza dealurilor, stratigrafia acestora orizontală (Mălăieștii de Jos, Apostolache, Budureasca) sau verticală (Coțatcu, Aldeni), pare să indice diverse modalități de utilizare a spațiului, mobilitatea comunităților, caracterul temporar al unor așezări, importanța mai mare a altora din acestea etc.

De asemenea au fost (re)valorificate cercetări mai vechi din nordul Munteniei cum sunt cele de la Geangoești (Mihăiescu și Ilie 2003-2004), Suduți (Frînculeasa și Grigoraș 2009), Târgșorul Vechi (Frînculeasa 2007), Boboci (Peneș și Paveleț 2001), Colceag (Frînculeasa 2004a), identificate noi situri la Iordăchianu (Frînculeasa et al. 2008: 66), Câlțești (Constantin și Constantin 2008), Grozăvești (Ilie 2005: 64) etc.

Putem remarca la Coțatcu, Seciu, Boboci, fără să excludem și siturile de la Aldeni sau Bălănești, depuneri stratigrafice consistente (pe verticală), iar la Urlați, Târgșorul Vechi probabil Iordăchianu așezări gumelnițene cu stratigrafie orizontală. Așezarea de la Mălăieștii de Jos este situată în zona colinară, plasată la limita de nord a unei microzone caracterizată de terase întinse, înalte, aflate în apropierea confluenței râurilor Vărbilău și Teleajen. Cei ce au locuit în așezarea de la Mălăieștii de Jos, au găsit soluții ingenioase în a amenaja un bot de terasă, construind locuințe adaptate terenului restrâns ca suprafață și în același timp accidentat. Succesiunea de complexe arheologice arată o activitate intensă, dar și o dinamică importantă a comunității eneolitice de la Mălăieștii de Jos.

Așezarea eneolitică de la Seciu se află la distanțe relativ mari (în linie dreaptă) față de alte descoperiri din aceeași epocă aflate în apropiere. Raportându-ne la câteva așezări, avem 10,7 km de cea de la Mălăieștii de Jos, 12,2 km de cea de la Gura Vitoarei, la 14 km de cea de la Urlați, 10,59 km de cea de la Ploiești 'Tabaci' sau la 17,98 km de cea de la Apostolache. De la Seciu există vizibilitate asupra așezărilor eneolitice descoperite la Mălăieștii de Jos sau Gura Vitoarei. În bazinul râului Cricovul Sărat - ce traversează estul județului Prahova - distanțele dintre așezările eneolitice identificate (Apostolache, Iordăchianu, Urlați, Colceag, Ciorani, Băraitaru) sunt asemănătoare. În zona Ghinoiaica - Budureasca, pe văi de râuri relativ modeste, ascunse între dealurile din nord-estul județului Prahova, așezările gumelnițene/Stoicani-Aldeni sunt și mai apropiate, uneori la câteva sute de metri, existând o densitate mult mai mare de locuire (Ghinoiaica 'Persu', 'Valea Scheii', 'Mazili', 'Puțul lui Călin', Budureasca 'La Stănescu', 'La Hulă', 'La grec', 'Puțul Tătarului', 'Valea Pietrii', Boboci 'Băile Boboci', Tohani 'Dumbrava'). Mai remarc faptul că în zona Budureasca nivelurile eneolitice sunt inconsistente, ceea ce pare să indice o anumită mobilitate a comunităților umane din această zonă.

Vechile descoperiri de la Seciu au fost atribuite culturii Gumelnița. Dacă ceramica grosieră nu diferă de cea gumelnițeană, o parte din cea fină își găsește analogii în mediul cultural Stoicani-Aldeni. Plastica antropomorfă este modelată după canoane gumelnițene. Ca o observație suplimentară, plasarea așezării în zona colinară, într-un mediu relativ 'străin' comunităților clasice Gumelnița este un comportament ce poate fi catalogat drept atipic. Așezarea de la Seciu este situată la cea mai mare altitudine dintre așezările gumelnițene cunoscute în prezent, depășind din acest punct de vedere și așezările Stoicani-Aldeni (Frînculeasa 2007a: 23), cu excepția celei de la Câlțești, jud. Buzău aflată la 510 m (Constantin și Constantin 2008: 60). Nu credem că aceasta este o excepție, ci doar consecința unei anumite axiome a cercetării ce încă vede în comunitățile eneolitice gumelnițene

niște grupuri de oameni ce aveau ca 'ocupatie' agricultura și creșterea animalelor, ce locuiau cu predilecție în apropierea apei, pe văile râurilor din zona de câmpie.

Deși pare o așezare situată la periferia ariei culturale gumelnițene, comunitatea de la Seciu avea acces și în același timp manipula mare parte din gama de 'materiale' tipice/specifice acestei culturi. Din acest punct de vedere nu pare deloc o comunitate izolată la periferia unui teritoriu definit drept cultural. În plus contactele sunt inclusiv cu zona aflată la nord-est așa cum arată materialele arheologice ce au analogii cu mediul Stoicani-Aldeni sau Cucuteni timpuriu. Deși ne așteptam ca aceste ultime elemente să fie prezente din plin, așezarea de la Seciu surprinde atât prin prezența artefactelor specifice, dar și a tipului de stratigrafie, complexe cercetate (locuințe, zona menajeră), toate înglobând caracteristicile unei comunități tipice gumelnițene.

Așezări precum cele de la Coțatcu, Boboci, Seciu sau Aldeni, Bălănești, situate în zona colinară a Munteniei, au depuneri arheologice eneolitice consistente, cu stratigrafii asemănătoare celor din *tel*-uri chiar dacă la altă scară. Probabil că nu sunt singurele, cercetările viitoare vor confirma prezența constantă a comunităților eneolitice în zona colinară a Munteniei. Siturile descoperite deși sunt plasate în bazine ale unor râuri importante, ele sunt situate mai curând în apropierea unor râuri secundare. În mai toate tratatele și sintezele în care este abordată, cultura Gumelnița și *tel*-urile sale par să coexiste numai în sudul Munteniei și Dobrogea. Nordul este doar superficial abordat. Trebuie spus că în nordul și nord-vestul Munteniei, mai ales în zona câmpiei piemontane, au fost identificate numeroase *tel*-uri gumelnițene (Frînculeasa 2008).

În acest areal geografic definit de câmpie înaltă, dealuri, bazine de râuri bogate, situația este mult mai complexă, zona nu are atributul doar al unui refugiu în care s-au retras comunitățile gumelnițene târzii odată cu pătrunderea comunităților ce vor defini cultura Cernavoda I.

Note

¹. Analiza a fost realizată cu spectrometrul portabil X - MET 3000TX de către dr. Bogdan Constantinescu de la Institutul Național de Cercetare și Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară 'Horia Hulubei', în cadrul proiectului *Romarchaeomet*. Analiză realizată cu sprijinul arheologului Anca Popescu de la Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan' București, căreia îi mulțumim.

². Analiza și textul au fost realizate de către Andrei Soficaru de la Institutul de Antropologie 'Francisc Reiner' din București, căruia îi mulțumim; analiza materialului arheozoologic a dus la descoperirea unei maxile umane, informație Adrian Bălășescu (Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare, Muzeul Național de Istorie a României), căruia îi mulțumim.

³. Determinări realizate de Elek Popa, Adrian Bălășescu și Valentin Radu (Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare, Muzeul Național de Istorie a României) cărora le mulțumim.

⁴. Nu este menționat din care dintre siturile de la Lișcoteanca provine materialul osteologic; presupunem că este vorba de 'Movila Olarului'.

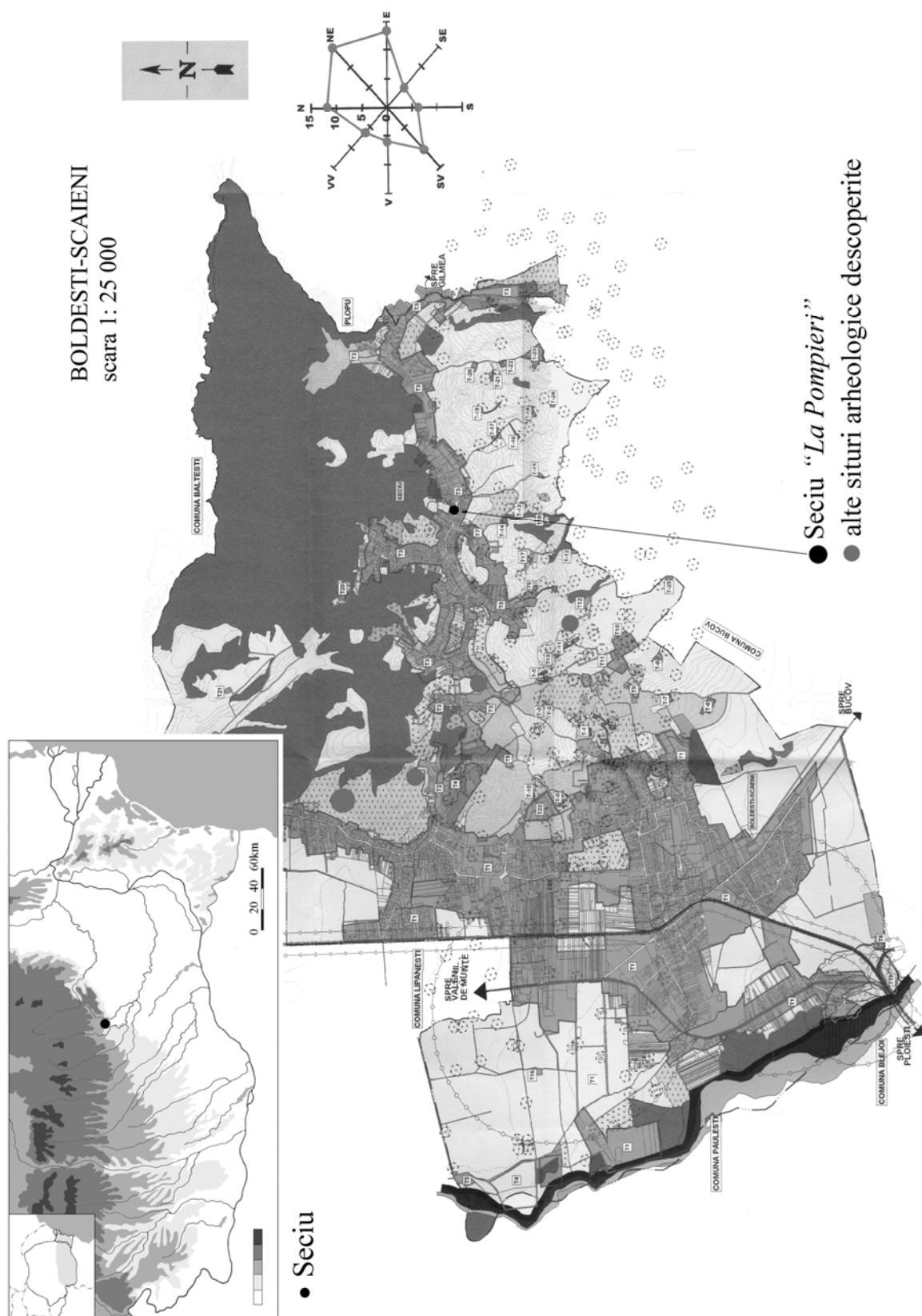
⁵. Informație Pavel Mirea de la Muzeul Județean Teleorman, căruia îi mulțumim.

Bibliografie

- Andreescu, R. (2002) *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, București.
- Andreescu, R.; Frînculeasa, A.; Paveleț, E.; Nica, T.; Torcică, I. (2006) 'Considerații preliminare asupra așezării eneolitice de la Mălăieștii de Jos (Jud. Prahova)', *Mousaios* XI: 9-33.
- Andreescu, R.; Frînculeasa, A.; Garvăn, D.; Nica, T.; Torcică, I.; Niță, L.; Dumitrașcu, V. (2007) 'Noi cercetări arheologice în Muntenia. Descoperirile de la Urlați (jud. Prahova)', *Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie* XVI: 11-37.
- Andreescu, R.; Mirea, P. (2008) 'Teleorman Valley. The beginning of the neolithic in Southern Romania', *Acta Terrae Septemcastrensis* VII: 57-75.
- Andreescu, R.; Grigoraș, L.; Paveleț, E.; Moldoveanu, K. (2008) 'Raport preliminar privind cercetările arheologice din *tel*-ul neo-eneolitic de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău, Campania 2008', *Mousaios* XIII: 41-50.

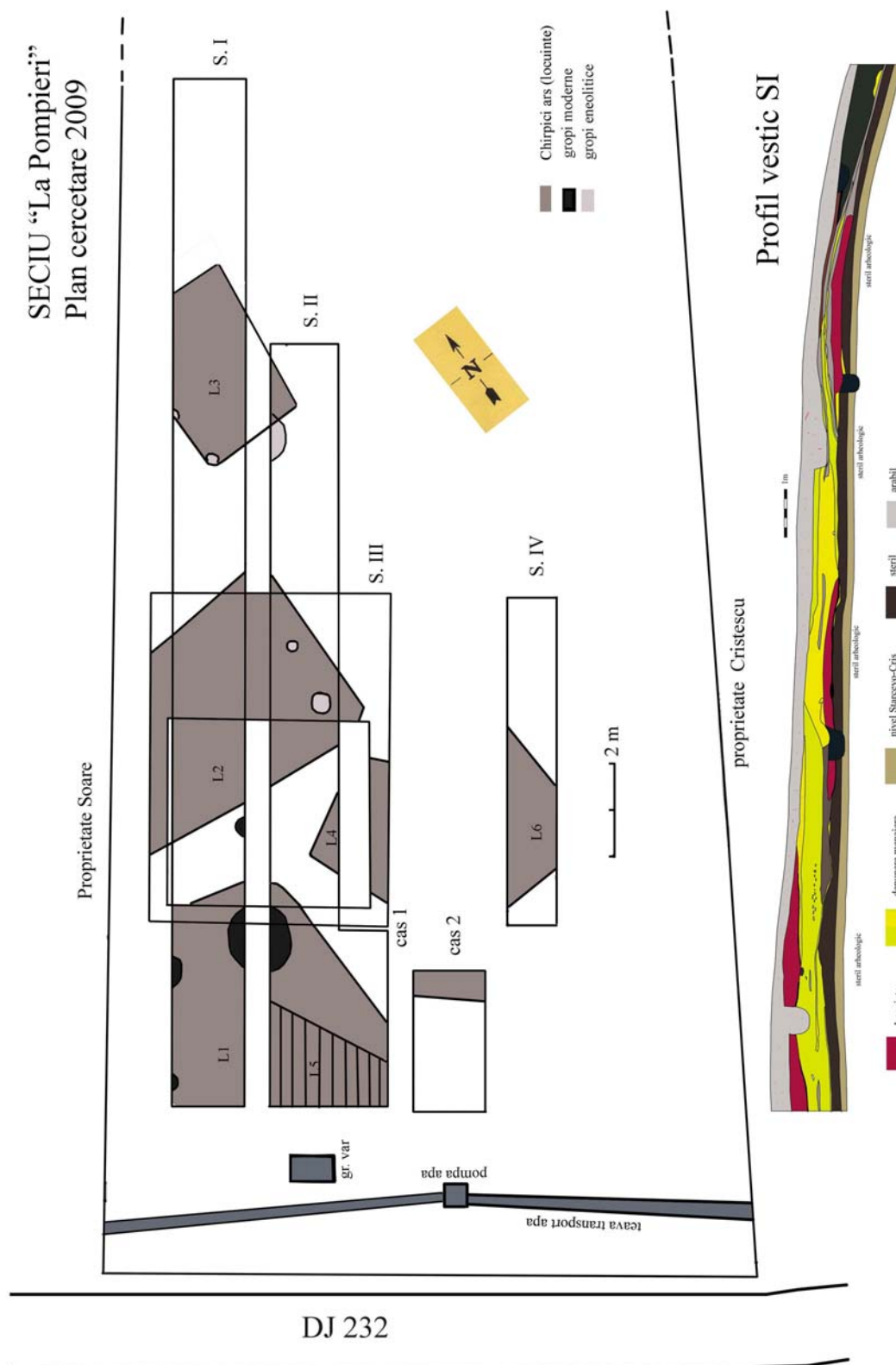
- Bălășescu, A., Radu, V., Moise, D. (2005) *Omul și mediul animal între mileniiile VII-IV î.e.n. la Dunărea de Jos*, Târgoviște: Cetatea de Scaun.
- Bem, C. (1999-2000) 'Considerații privind o serie de tipuri de piese din aramă gumelnițene', *Buletinul Muzeului 'Teohari Antonescu'* 5-6: 155-79
- Brudiu, M. (2001) 'O problemă controversată în arheologia românească: phalloi sau tuburi suflante pentru foale', *Mousaios* VI: 9-23.
- Buzea, L., D.; Mateș, A. (2008) 'Modele miniaturale de altare descoperite la Olteni – "Cariera de nisip", Situl B, jud. Covasna', *Angustia* 12: 41-56.
- Cârciumaru, M. (1996) *Paleoetnobotanica*, Iași: Helios.
- Constantin, M.; Constantin, C. P. (2008) 'Rezultatele cercetărilor de suprafață de la Câlțești, com. Pietrosele, jud. Buzău', *Mousaios* XIII: 59-74.
- Frînculeasa, A. (2004) 'Plastica antropomorfă și zoomorfă din epoca neo-eneolitică din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova', *Cumidava* XXVI: 26-46.
- (2004a) 'Un vas zoomorf descoperit la Colceag (județul Prahova)', *Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie* XIII: 11-26.
- (2006) 'Cultura Starčevo-Criș în Muntenia (Cu privire specială asupra centrului și nordului Munteniei)', *Valachica* 19: 35-56.
- (2006b) 'Fragmente ceramice decorate antropomorf descoperite în așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos-Județul Prahova', *Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie* XV: 31-40.
- (2007) 'Descoperiri arheologice din epoca neo-eneolitică la Târgșoru Vechi, județul Prahova', *Cumidava* XXIX: 11-27.
- (2007a) 'Aspectul cultural Stoicani-Aldeni, repere de cronologie relativă', *Peuce* V: 7-32.
- (2008) 'Așezarea eneolitică de la Apostolache, județul Prahova', *Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova, Serie Nouă* III-IV (11-12): 19-46.
- (2008a) 'Epoca eneolitică în nordul Munteniei. O evaluare cultural-istorică', *Mousaios* XIII: 7-39.
- Frînculeasa, A.; Garvăn, D.; Frînculeasa, M.; Voicu, B.; Adamescu, I. (2008) 'Descoperiri arheologice în bazinul râului Cricovul Sărat, județul Prahova', *Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova, Serie Nouă* III-IV (11-12): 47-100.
- Frînculeasa, A.; Niță, L.; Dumitrașcu, V. (2008) 'Asupra descoperirilor aparținând culturii Gumelnița de la Urlați (jud. Prahova)', *Acta Musei Tutovensensis* III: 94-105.
- Frînculeasa, A.; Grigoraș, L. (2009) 'Cercetările arheologice de la Sudiți', în Garvăn, D.; Buzea, D.; Frînculeasa, D. (eds.), *Precucuteni. Originea unei mari civilizații*, Biblioteca Musei Antiquitatis XXIII, pp. 11-13, Piatra Neamț.
- Grigoraș, L.; Paveleț, E. (2007) 'Studiu preliminar privind cercetările arheologice efectuate în tell-ul eneolitic de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău', *Mousaios* XII: 7-26.
- Haimovici, S. (1998) 'Unele probleme arheozoologice privind aspectul cultural Stoicani-Aldeni din sud-estul României', *Cercetări Istorie, serie nouă* 17(1): 283-7.
- (2005) 'Studiul materialului arheozoologic din nivelul gumelnițean de la mănăstirea Glavacioc (jud. Argeș)', *Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie* XIV: 75-80.
- Ilie, A. (2005) 'Contribuții la repertoriul arheologic al județului Dâmbovița. Situri preistorice pe Valea Neajlovului', *Valachica* 18: 72-6.
- Lazarovici, Gh. (1984) 'Neoliticul timpuriu în România', *Acta Musei Porolissensis* VIII: 48-104.
- Mareș, I. (2002) *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Suceava: Ed. Bucovina-Istorică.
- Marinescu-Bîlcu, S. (1999-2000) 'Rhyta sau vase zoomorfe', *Buletinul Muzeului 'Teohari Antonescu'* 5-6: 251-61.
- Maxim, Z. (1999) *Neo-eneoliticul din Transilvania*, Bibliotheca Musei Napocensis XIX, Cluj-Napoca.
- Mihăiescu, G.; Ilie A. (2003-2004) 'Tell-ul gumelnițean de la Geangoești (com. Dragomirești, jud. Dâmbovița)', *Ialomița* IV: 71-80.
- Mirea, P. (2005) 'Considerații asupra locuirii Starčevo-Criș din sud-vestul Munteniei', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XXII: 37-52.
- Moise, D. (1999) 'Studiul materialului faunistic aparținând mamiferelor descoperite în locuințele gumelnițene de la Însurăței "Popina I" (jud. Brăila)', *Istros, Serie Nouă* IX: 171-90.
- Nania, I. (1967) 'Locuitorii gumelnițeni în lumina cercetărilor de la Teiu', *Studii și Articole de Istorie* IX: 7-24.
- Paveleț, E.; Grigoraș, L. (2007) 'Catalogul pintaderelor din colecția de arheologie a Muzeului Județean Buzău', *Mousaios* XI: 35-47.
- Peneș, M.; Paveleț, E. (2001) 'Așezarea de la Boboci, comuna Jugureni, județul Prahova', *Mousaios* VII: 9-15.

- Popovici, D. (2006) 'Observations about the pintaderas from the Cucuteni culture area in Romania', *Cercetări Arheologice* XIII: 173-87.
- Popușoi, E. (2005) *Trestiana. Monografie arheologică*, Bârlad: Sfera.
- Radu, V. (1999) 'Studiul resturilor osoase de pește de la Însurăței Popina IA. Campaniile 1995-1998', *Istros, Serie Nouă* IX: 191-6.
- Șimon, M., Șerbănescu, D. (1987) 'Considerații privind reprezentarea simbolică a piciorului uman din aria culturii Gumelnița', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* III-IV: 29-34.
- Teodorescu, V. (1966) 'Date preliminare privind cultura cu ceramică liniară din teritoriul de la sud de Carpați al României', *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 17 (2): 223-33.
- Tudor, E. (1977) 'Un aspect cultural post-gumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (Săpăturile de la Brătești 'Coasta biserici', jud. Dâmbovița)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*. 28 (1): 37-53.
- Tudor, E. (1978) Die gruppe Brătești, *Dacia. Revue d'archeologie et d'histoire ancienne, Nouvelle Serie*, XXII: 73-86.
- Voinea, V., M. (2005) *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI, fazele A1 și A2*, Constanța: Ex Ponto.

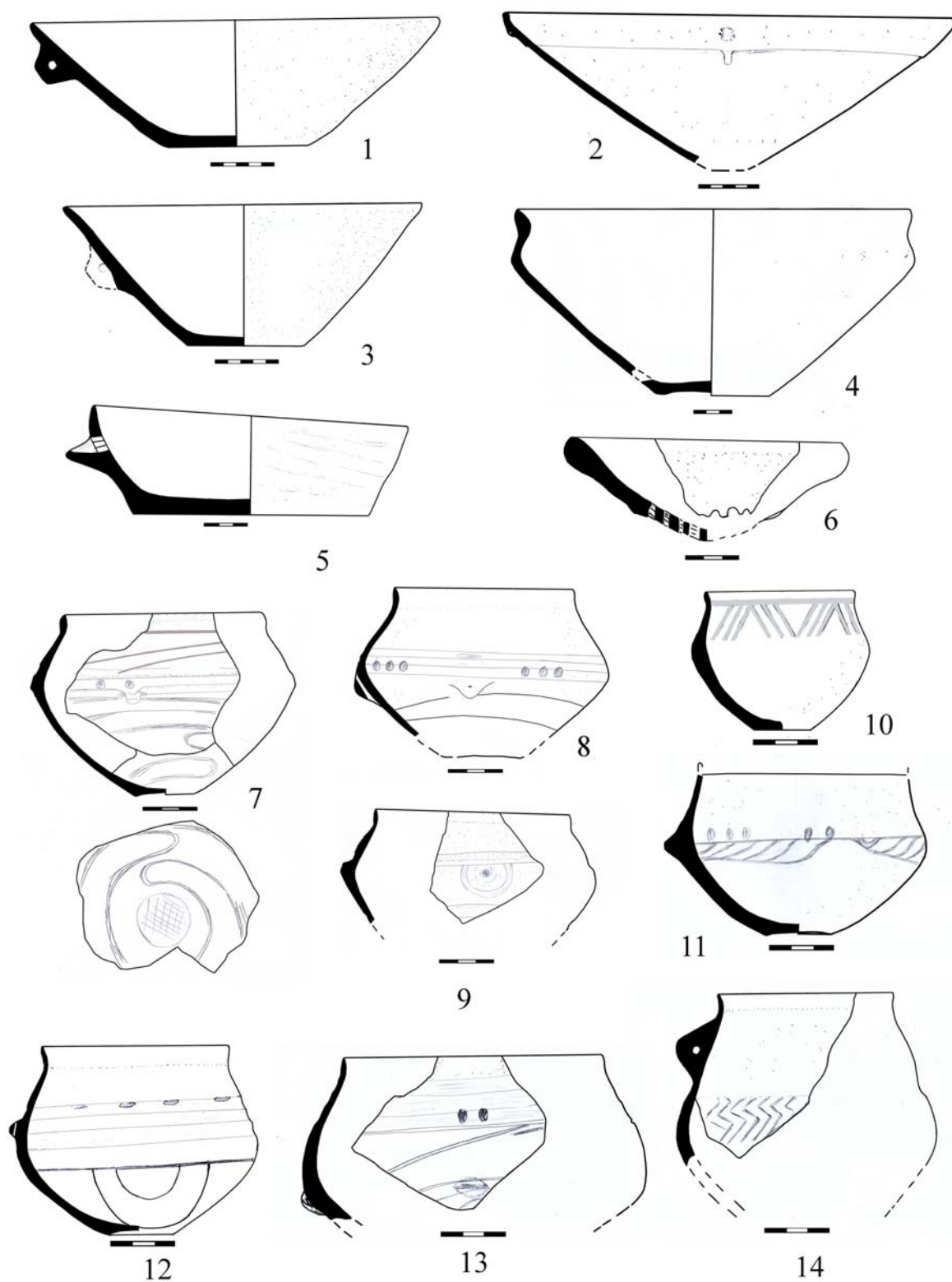

Planșa I PUG Boldești-Scăieni, încadrarea în teren a sitului arheologic de la Seciu.

The location of the Seciu site on the general plan of Boldești-Scăieni.

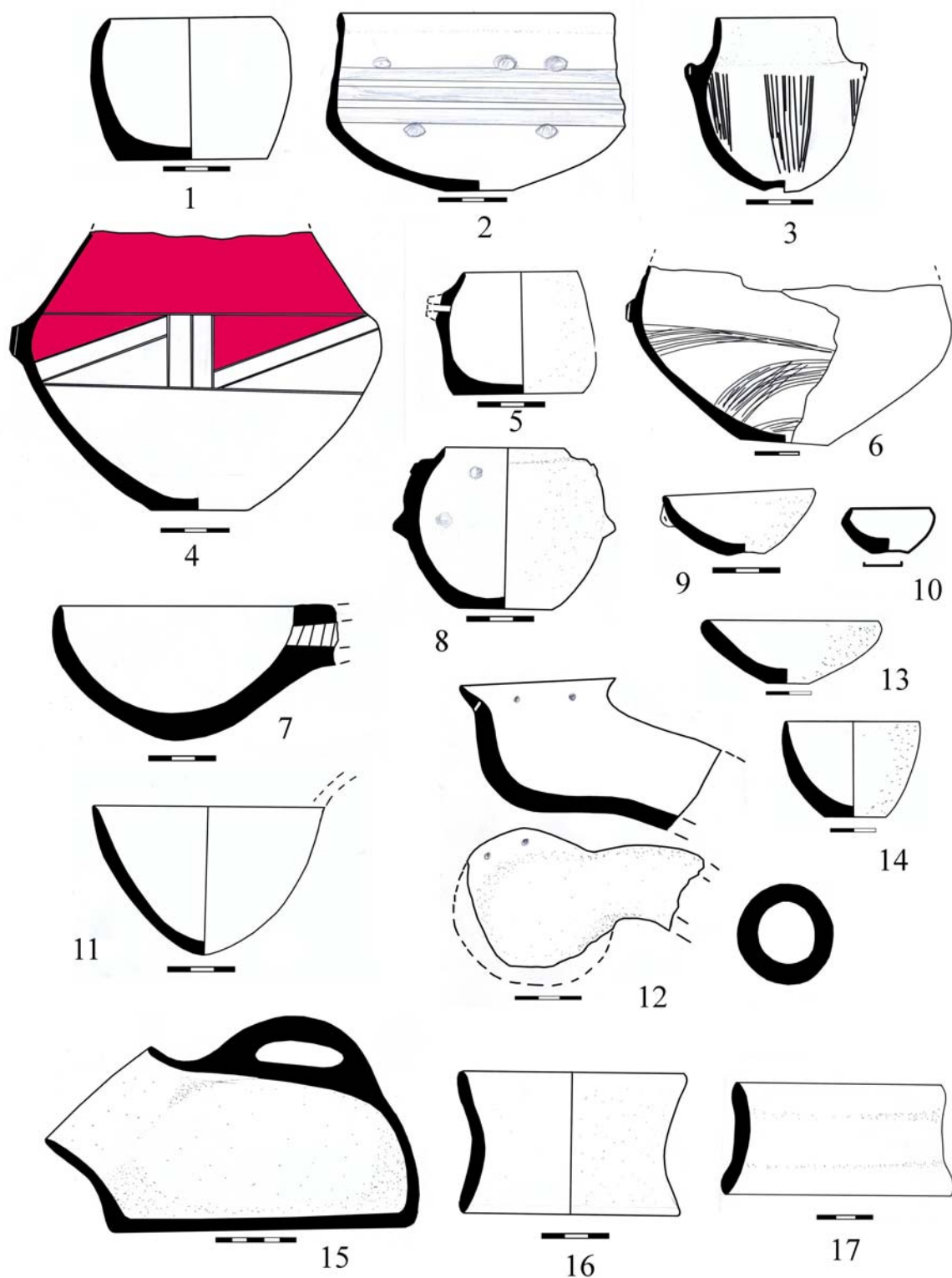

Planșa III Plan săpături arheologice; profil vestic S. I.
The plan of the archaeological excavations; S. I, west profile.

Planșa IV Ceramică, cultura Gumelnița.

Gumelnița culture pottery.

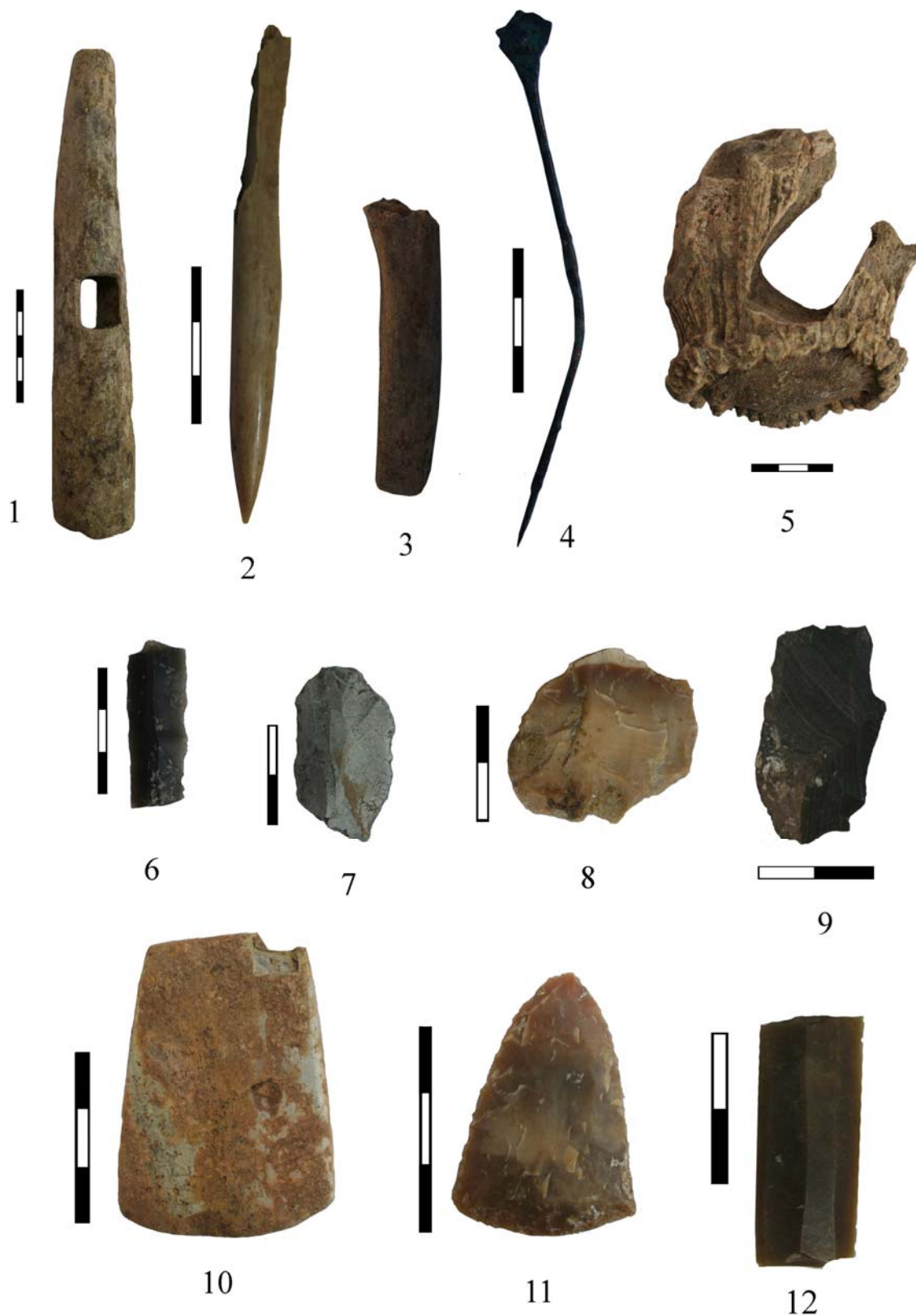
Planșa V Ceramică, cultura Gumelnița.
Gumelnița culture pottery.

Planșa VI Ceramică, cultura Gumelnița.
Gumelnița culture pottery.

Planșa VII Ceramică, cultura Gumelnița.
Gumelnița culture pottery.

Planșa VIII Unelte din corn (1, 5), os (2, 3), silex (6-9, 13), piatră (10), vârf din silex (11), ac din cupru (4).

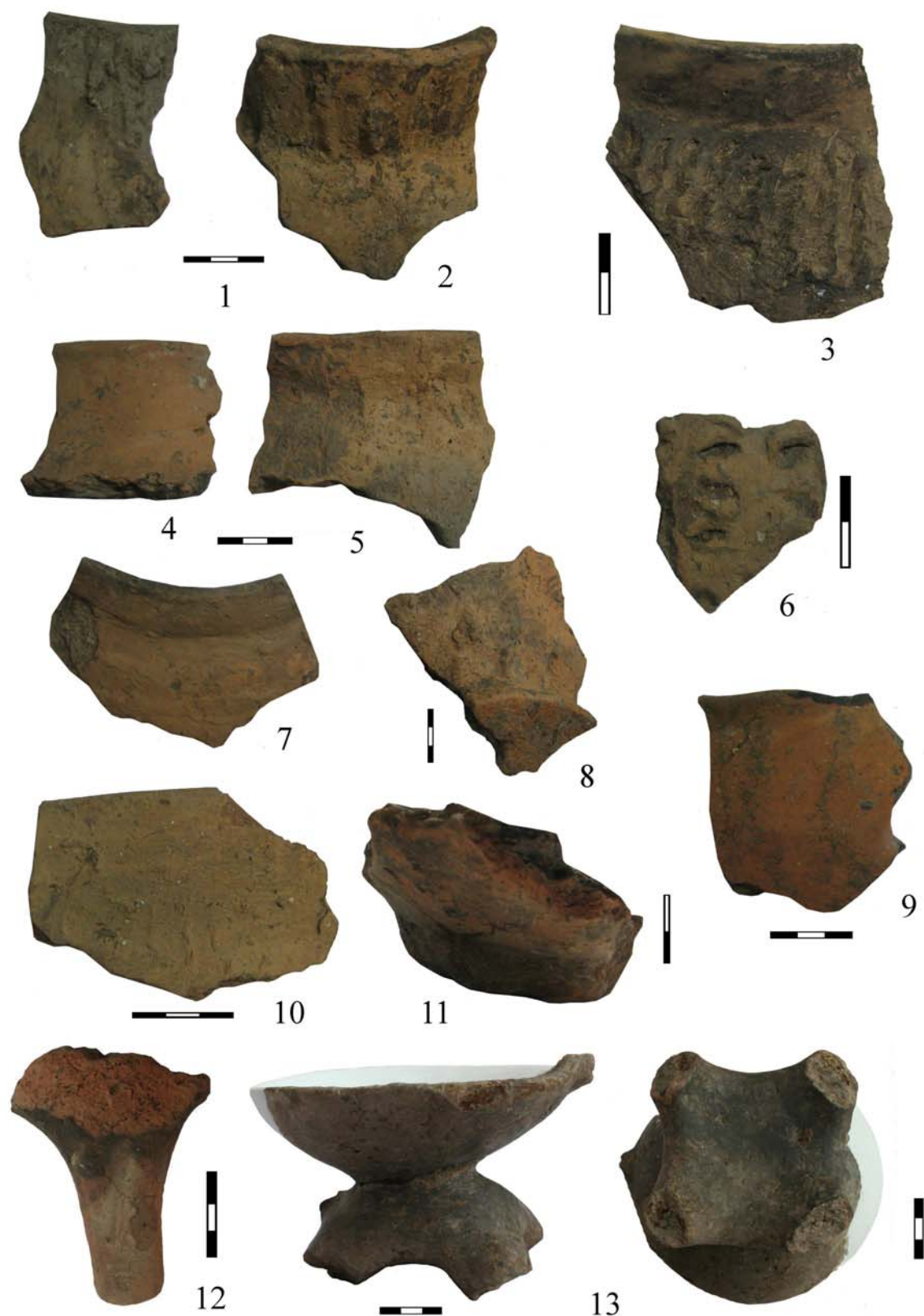
Horn (1, 5), bone (2, 3) and flint (10) tools; peak flint (11); cooper needle (4).

Planșa IX Plastică antropomorfă.
Anthropomorphic figurines.

Planșa X Plastică zoomorfă.
Zoomorphic figurines.

Planșa XI Ceramică cultura Starčevo-Criș.
Starčevo-Criș culture pottery.

LOCUIRILE NEOLITICE ȘI ENEOLITICE DIN ZONA VISTIREASA, COM. NANOV, JUD. TELEORMAN. NOTE PRELIMINARE

Pavel MIREA
Ion TORCICĂ

Abstract: *These notes are intended to highlight the Neolithic and Eneolithic habitations located in the neighbourhood of the modern town of Alexandria. We note the archaeological finds identified at two sites called 'Vistireasa 1' and 'Vistireasa 2' that have been analysed, and we comment on the present condition of these sites following intermittent soil extraction for local domestic purposes.*

Rezumat: *Notele de față sunt menite să aducă în atenție locuirile neolitice și eneolitice dintr-o zonă aflată în apropierea municipiului Alexandria. Sunt analizate materiale din cele două puncte identificate, 'Vistireasa 1' și 'Vistireasa 2', dar și situația în care cele două situri se găsesc, ca urmare a excavărilor neautorizate, practicate de localnici pentru diferite lucrări gospodărești.*

Keywords: *Vedea; Vistireasa; Neolithic; Eneolithic; Boian-Giulești; Boian-Spanțov.*

Cuvinte cheie: *Vedea; Vistireasa; neolitic; eneolitic; Boian-Giulești; Boian-Spanțov.*

Amplasamentul geografic

Zona cunoscută sub numele de Vistireasa (Vistireanca) este situată pe teritoriul administrativ al comunei Nanov (jud. Teleorman), la cca. 3 km vest-nord-vest de Alexandria și ocupă o suprafață de aproape 300 ha, în partea de est a comunei (Pl. I:1). Denumirea de Vistireasa a fost dată de un mic afluent ce se varsă în râul Vedea, la sud-est de Nanov. Pârâul, cu o lungime de aproximativ 3 km, ocupă un braț părăsit al Vedei și este alimentat de izvoarele aflate la baza terasei joase. Configurația inițială a terenului a fost modificată prin amenajarea, de-a lungul cursului acestui pârâu, a trei heleșteie, vărsarea în râul Vedea făcându-se printr-un canal deversor. Zona în discuție se află între malul stâng al pârâului și terasa primară, estică a Vedei. Aici sunt vizibile o serie de paleocanale ale râului Vedea, dar și urmele de eroziune provenite de la torenții produși de apele meteorice, scurse de pe terasă, ceea ce conferă terenului o morfologie aparte, acesta prezentându-se sub forma unor zone 'insulare', mai înălțate, ce alternează cu porțiuni mai joase. Din punct de vedere geografic, Vistireasa se găsește amplasată aproximativ la contactul dintre trei unități geomorfologice: la nord, Câmpia Găvanu Burdea, la sud și la vest Câmpia Boian și la est, Câmpia Burnazului (Coteț 1976: 193).

Scurt istoric al descoperirilor arheologice din zona Vistireasa

De-a lungul timpului, în zona Vistiresei au fost făcute descoperiri arheologice atribuite mai multor epoci. În colecția de arheologie a Muzeului Județean Teleorman există fragmente ceramice de tip Sântana de Mureș-Cerneahov, descoperite în condiții necunoscute în anul 1966. Doi ani mai târziu, în 1968, pe malul stâng al pârâului, a fost descoperită întâmplător o fibulă digitată (Spiru 1979; 1996: 21; Harhoiu 1994: 29.), iar dintr-un punct neprecizat provin și materiale ceramice databile în sec. VI-VII d. Hr. (Mirea și Pătrașcu 2006: 36).

În urma unor cercetări de suprafață efectuate în anul 2002, pe terasa joasă, în dreptul stăvilărilor aflate între primul și al doilea heleșteu, într-o groapă de împrumut, au fost descoperite fragmente ceramice și unelte de silex eneolitice, de tip Boian-Spanțov (Mirea și Pătrașcu 2006: 36; Mirea 2006: 25.). Punctul a fost denumit convențional 'Vistireasa 1'. Tot pe malul stâng, în dreptul stăvilărilor dintre cel de-al doilea și cel de-al treilea heleșteu, în ruptura malului și în gropile de împrumut aflate pe terasa joasă, au fost descoperite câteva fragmente ceramice neolitice (Boian), unele decorate prin incizie și încrustate cu pastă albă, precum și din epoca bronzului (Tei) și din evul mediu timpuriu (Dridu) (Mirea și Pătrașcu 2006: 36). Acest punct a fost denumit convențional 'Vistireasa 2'. Un ultim punct din zonă a fost identificat în același an pe terasa stângă, înaltă, la circa 150 m nord-est de primul stăvilă (din amonte). Pe lângă mai multe fragmente ceramice atipice, au fost descoperite și unele ce pot fi atribuite epocii geto-dace, respectiv perioadei sec. II-I î. Hr. (Mirea și Pătrașcu 2006: 36).

Cercetările arheologice sistematice efectuate în microzona Alexandria, mai precis pe porțiunea râului Vedea cuprinsă între doi dintre afluenții săi, Nanov și Vistireasa, dar și pe malurile acestora din urmă, au condus la descoperirea unui număr de aproximativ 60 de situri (Mirea și Pătrașcu 2006). Punctul de plecare în acest demers a fost constituit, în primul rând, de intenția de a verifica informațiile edite, mai ales a celor cuprinse în lucrarea preotului Ioan Spiru (1996), dar și a

identificării unor situri noi, precum și a cartografierii lor cu mijloace moderne². Demersul a fost cu atât mai mult necesar cu cât diferitele lucrări de excavații, desfășurate de cele mai multe ori haotic, au pus în pericol patrimoniul arheologic. De altfel, extinderea, la nivel național, a lucrărilor de investiții, a dus la concluzia că este nevoie de un nou tip de cercetare arheologică, definită ca 'cercetare arheologică preventivă', diferită de 'arheologia de salvare'. Scopul imediat al acesteia este nu este realizarea unei investigații științifice directe asupra subsolului, adică săpătura propriu-zisă, ci realizarea unei inventarieri și a unei cartări cât mai complete a tuturor siturilor cunoscute și care fac parte din 'potențialul arheologic național' (Marinescu-Bîlcu et al. 1996-1998: 93).

Cu alte cuvinte, arheologia preventivă are ca scop "cunoașterea și înregistrarea pe loc a unei cât mai mari părți a patrimoniului mobil și/sau imobil înainte de posibila distrugere a sa și luarea deciziei asupra metodelor, tehnicilor și modalităților celor mai adecvate care permit conservarea și/sau studierea unei părți sau a totalității vestigiilor descoperite și/sau stabilirea condițiilor ce trebuie impuse în vederea modificării proiectului (traseu, modalități de implantare, tehnici de construcție etc) în scopul asigurării conservării, atât cât este posibil, a patrimoniului arheologic" (Angelescu 2005:55, 56).

În ciuda instituirii unui cadru legislativ, dar și a aderării României la diferite convenții europene ce protejează patrimoniul arheologic, agresiunea asupra acestuia a fost constatată în nenumărate rânduri. Un exemplu recent vine tocmai din zona ce face obiectul acestui studiu. În urma unei deplasări efectuate la începutul lunii octombrie 2009, în punctul 'Vistireasa 2' s-a constatat faptul că vechile gropi de împrumut existente au fost cu mult lărgite și au fost excavate altele noi. Cu această ocazie fost afectat un complex arheologic neolitic Boian-Giulești. Acțiuni distructive au fost observate și în punctul 'Vistireasa 1', gropile de împrumut fiind și aici mult extinse.

Vistireasa 2

Stratigrafia. Pentru a evalua situația existentă în punctul 'Vistireasa 2' și pentru a salva materiale din complexul identificat, a fost efectuată o cercetare arheologică preventivă. Astfel, s-a procedat la o taluzare a profilului de est al gropii de împrumut, pe o lungime de 4,00 m, o lățime de maxim 1,50 m și o adâncime de cca. 1,60 m. Caseta rezultată, a fost denumită convențional 'C.1'.

Situația stratigrafică înregistrată a fost următoarea: un prim nivel (I), nivelul vegetal, aflat pe intervalul de adâncime de 0-0,20 m, este format dintr-un sol cenușiu-gălbui, cu bioperturbații (ganguri de animale, rădăcini). Al doilea nivel (II), aflat pe intervalul de adâncime de -0,20-0,40 m, este format dintr-un sol cenușiu-gălbui, mediu compactat, cu puține materiale arheologice reprezentate de fragmente ceramice atipice și fragmente de chirpici ars. Cel de-al treilea nivel (III), aflat pe intervalul de adâncime -0,40-0,50 m este format dintr-un sol negru, amestecat cu nisip de granulație fină, foarte compact, cvasisteril din punct de vedere arheologic. Cel mai probabil, avem de-a face cu un nivel de inundație. Nivelul IV, aflat pe intervalul de adâncime -0,50-0,80 m, este format dintr-un sol cenușiu-gălbui, puternic compactat, cu relativ puține resturi arheologice, databile în epoca neolitică. Nivelul V, practic umplutura gropii Boian-Giulești, aflat pe intervalul de adâncime -0,80-1,25/1,45 m, este format dintr-un sol cenușiu-gălbui, puternic compactat, bogat în resturi arheologice (fragmente ceramice, piese litice, fragmente de plăcuțe de vatră, chirpici ars, galeți de râu de diferite mărimi). Trecerea de la nivelul IV la nivelul V se face în mod gradual, fără a exista o limită foarte clară de separare, singura diferență vizibilă fiind constituită de frecvența diferită a materialelor arheologice. Ultimul nivel (VI), steril din punct de vedere arheologic, este format dintr-un sol galben, nisipos (Pl. I:2b).

Complexului Boian-Giulești. Așa cum am amintit, a fost cercetat, parțial, un singur complex arheologic, reprezentat de o groapă Boian-Giulești (Gr. 1). Partea de vest a fost distrusă în urma excavațiilor ocazionale. Axa nord-sud a gropii, așa cum a reieșit din profilul taluzat, a avut o lungime de cca. 3,00 m. În partea de sud a acesteia a fost evidențiată o alveolă cu o lungime de cca. 1,50 m și o adâncime de max. -1,45 m față de nivelul actual de călcare. O altă alveolă a existat în partea de nord-vest a gropii, cu o lungime de cca. 1,60 m și o adâncime de max. -1,20 m față de nivelul actual de călcare (Pl. I:2a).

Materialele arheologice. Materialele arheologice descoperite la 'Vistireasa 2', foarte numeroase, aparțin aproape în totalitatea lor categoriilor ceramică și piatră, majoritatea fiind databile în epoca neolitică.

Ceramica. În general, se remarcă un grad mare de fragmentare al ceramicii. Chiar dacă au existat fragmente de vase ce au putut fi parțial întregite, nu au putut fi reconstituite profile complete.

Fragmentele descoperite aparțin atât formelor închise cât și formelor deschise. Din prima categorie fac parte cupele, paharele, castroanele (semisferice, carenate și cu umăr) și vasele tronconice de mari dimensiuni. Formele închise sunt reprezentate de vasele cu pereți arcuiți și buza rotunjită, precum și unele vase de mari dimensiuni, a căror formă nu poate fi stabilită. Nu au fost identificate forme speciale de tipul capacelor, strecurătorilor sau vaselor suport. O toartă unghiulară pare să fi servit drept mâner pentru un capac.

Pasta din care sunt modelate, cu nuanțe de cărămiziu, cărămiziu-gălbui, cărămiziu-cenușiu, cenușiu și negru-cenușiu, este preponderent grosieră și conține ca degresanți pleava și nisipul. Există și o categorie de ceramică fină, de culoare cenușie, cărămiziu-gălbui sau cărămizie, ce conține doar nisip folosit ca degresant.

În ceea ce privește decorul întâlnim într-un procent de cca. 20% vasele cu decor excizat (Pl. II). Decorul este reprezentat de meandre, benzi, triunghiuri excizate și suprafețe excizate încrustate, de regulă, cu pastă albă, ce alternează cu suprafețe cruțate. Specific este și decorul compus din triunghiuri 'dinți de lup', dispus succesiv de-a lungul buzei (Pl. II:5,6), sau cel supranumit 'tablă de șah' (Pl. II:3,4). Se remarcă o anumită modalitate de realizare a decorului excizat și anume 'crestarea' de-o parte și de alta a benzilor cruțate, aspect ce amintește de decorul ceramicii excizate Vădastra (Pl. II:8-11). Mai rar, apare și decorul incizat, reprezentat, de obicei, de linii dispuse paralel. Uneori acesta este asociat cu decorul excizat.

Aproximativ în același procent, decorul canelat este întâlnit mai ales la pahare și cupe. Este asociat, uneori, cu alveole pe buză sau pe diametrul maxim. Canelurile sunt dispuse în linii paralele, orizontale, de regulă pe partea superioară a vasului și mai rar din linii oblice asociate cu spirale, dispuse pe corpul vasului (Pl. III:2-6). Decorul canelat apare pe ceramica lustruită la exterior. La Vistireasa se constată faptul că suprafața veselor este, aproape în toate cazurile, degradată datorită condițiilor de zăcere în sol.

În proporție mai mică apare decorul plastic, reprezentat de brăurile alveolate sau proeminente de formă neregulată. Este întâlnit și decorul barbotinat, asociat sau nu cu șiruri de alveole dispuse sub buza vasului (Pl. III:1).

Chirpiciul și plăcuțele de vatră. Fragmentele de chirpici ars descoperite păstrau urmele unor împletituri de nuiel, aspect ce sugerează faptul că acestea proveneau de la platformele sau pereții unor locuințe. Cele câteva plăcuțe de vatră descoperite, a căror grosime este de cca. 2,50-3,00 cm, sugerează existența unor vetre intens folosite.

Uneltele de piatră. Sunt reprezentate aproape în exclusivitate de piesele de silex. Majoritatea pieselor descoperite sunt lamele și segmentele de lamă precum și răzuitoarele. Au fost identificate și lame de seceră, piese ce păstrează luciul specific de folosire. Silexul din care sunt lucrate uneltele au nuanțe ce variază de la galben-marونی și cenușiu-gălbui, la marونی-gălbui, marونی, marونی-roșcat și cenușiu.

Din galeți de râu au fost confecționate două unelte folosite, cel mai probabil, ca frecătoare sau lustruitoare.

Oasele de animale. Nu au fost descoperite oase de animale, cel mai probabil conservarea acestora nefiind posibilă datorită acidității solului în care au zăcut. Ca excepție, menționăm un fragment de molar de ovi-caprină.

Vistireasa 1

În urma cercetărilor de suprafață din acest punct au fost recuperate o serie de materiale arheologice, cu precădere fragmente ceramice, dar și piese litice, lame și gratoare, confecționate din silex și cu totul izolat, o dăltiță de os.

Dintre formele ceramice amintim castroanele cu corpul cilindric, paharele tronconice, vasele cu pereți arcuiți, vasele piriforme, suporturile cilindrice (Pl. IV). Ca tehnici de decor sunt folosite incizia și mai rar, excizia adâncă sau superficială, însoțită uneori de încrustarea cu pastă albă. Motivele decorative sunt benzile, triunghiurile, liniile orizontale sau oblice. Este atestat și decorul canelat, cu canelurile dispuse paralel, orizontal sau oblic. Unele forme amintesc de acelea întâlnite în faza timpurie Gumelnița A1, mai ales pentru vasele carenate sau cele cu umăr, mai mult sau mai puțin lat, aspect ce sugerează faptul că locuirea eneolitică de la 'Vistireasa 1' ar putea fi atribuită unui moment final al fazei Boian-Spanțov, de tranziție către Gumelnița A1. (Mirea și Pătrașcu 2006: 13).

Concluzii

În urma cercetării arheologice preventive sau de suprafață efectuate la Vistireasa, în cele două puncte amintite, precum și a analizării materialului arheologic descoperit se pot trage următoarele concluzii:

- Materialul arheologic descoperit în nivelul IV, dar mai ales în nivelul V, databil în totalitatea lui în neolitic (Boian-Giulești), indică în mod clar o puternică locuire în epocă.

- Puținele materiale provenite din nivelul II indică activități umane în zonă, ce nu pot fi însă încadrate cronologic în mod precis. Având în vedere faptul că de aici sunt cunoscute, din cercetări de suprafață mai vechi, materiale atribuite epocii medievale timpurii (Dridu), resturile arheologice identificate ar putea fi atribuite acestei epoci.

- Este dificil de precizat dacă groapa Boian-Giulești cercetată aparține sau nu unei locuințe de tipul bordeiului. Inventarul descoperit nu sugerează acest aspect ci mai degrabă o depunere ulterioară, cu caracter menajer, produsă după ce complexul nu a mai fost folosit în scopul inițial.

- Locuirea Boian-Giulești de la Nanov, punctul 'Vistireasa 2', vine să completeze imaginea locuirilor din această epocă din zona mijlocie a bazinelor râurilor Vedea și Teleorman, alături de descoperirile de la Alexandria 'Podul Nou' (Mitrea și Preda 1959) și Lăceni 'Cioroaița' (Andreescu și Bailey 1999: 11-13).

- Locuirea Boian-Spanțov din punctul 'Vistireasa 1', completează, la rândul ei, imaginea locuirilor de la începutul eneoliticului din aceeași zonă a bazinelor celor două râuri. În bazinul râului Vedea sunt cunoscute patru locuri Boian-Spanțov, la 'Anini II', 'Nanoveanca Baraj', 'Balta Lazăr', 'Grădina CAP 7 Noiembrie' (Mirea 2006: 25, fig.1; Mirea și Pătrașcu 2006: 13), în timp ce în bazinul râului Teleorman sunt cunoscute șase astfel de locuri, toate în zona Lăceni-Măgura-Vitânești (Andreescu și Bailey 1999: 11-13; Mirea 2006: 25, fig.1).

- Considerăm că întreaga zonă de la Vistireasa ar trebui protejată, prin interzicerea excavării gropilor de împrumut și eventual prin demararea procedurilor de clasare pentru siturile identificate, precum și prin inițierea unui program de cercetare arheologică sistematică.

Note

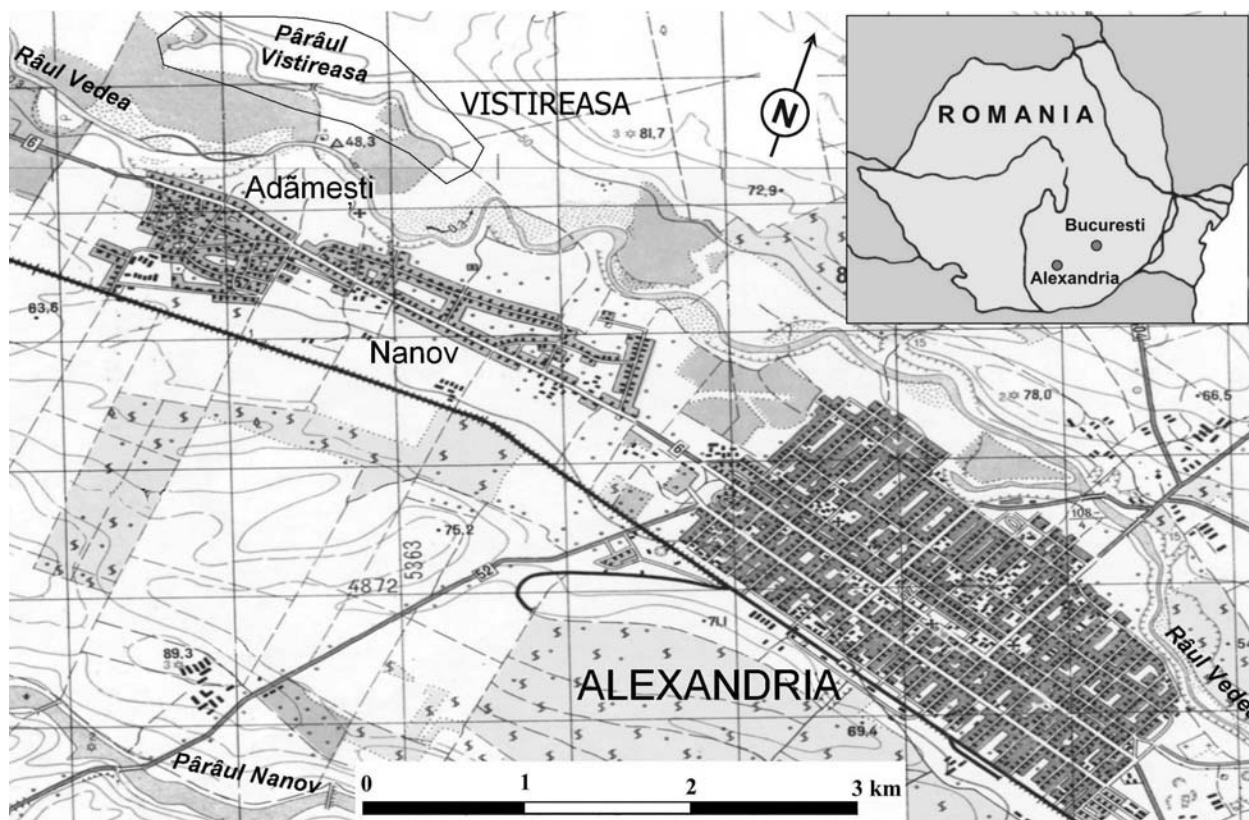
¹. Punctul 'Vistireasa 2' este cuprins în Repertoriul Arheologic Național (RAN) cu codul: 151825.01. Se află la o distanță de cca. 1,6 km nord de biserica din Nanov, la cca. 1,6 km est - nord-est de DE 70 și marginea de nord-vest a comunei, respectiv la cca. 500 m nord-est de râul Vedea și cca. 30 m nord-est de pârâul Vistireasa. Punctul are coordonatele geografice: lat. N 44 00.313, long. E 25 17.491 și coordonate Stereo'70: x - 533616.539, y - 287514.073.

². Coordonatele geografice au fost stabilite cu un aparat GPS de tip Garmin Etrex Vista HCx. Cartografieri ale siturilor arheologice din zona Alexandriei au fost făcute în toamna anului 2008, cu ocazia evaluării de teren în vederea întocmirii 'Studiului arheologic' aferent P.U.G.-ului municipiului și cu ocazia implementării programului 'E-Gis-Pat' de evidență informatizată a siturilor arheologice, în colaborare cu Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a județului Teleorman și Institutul Național al Monumentelor București.

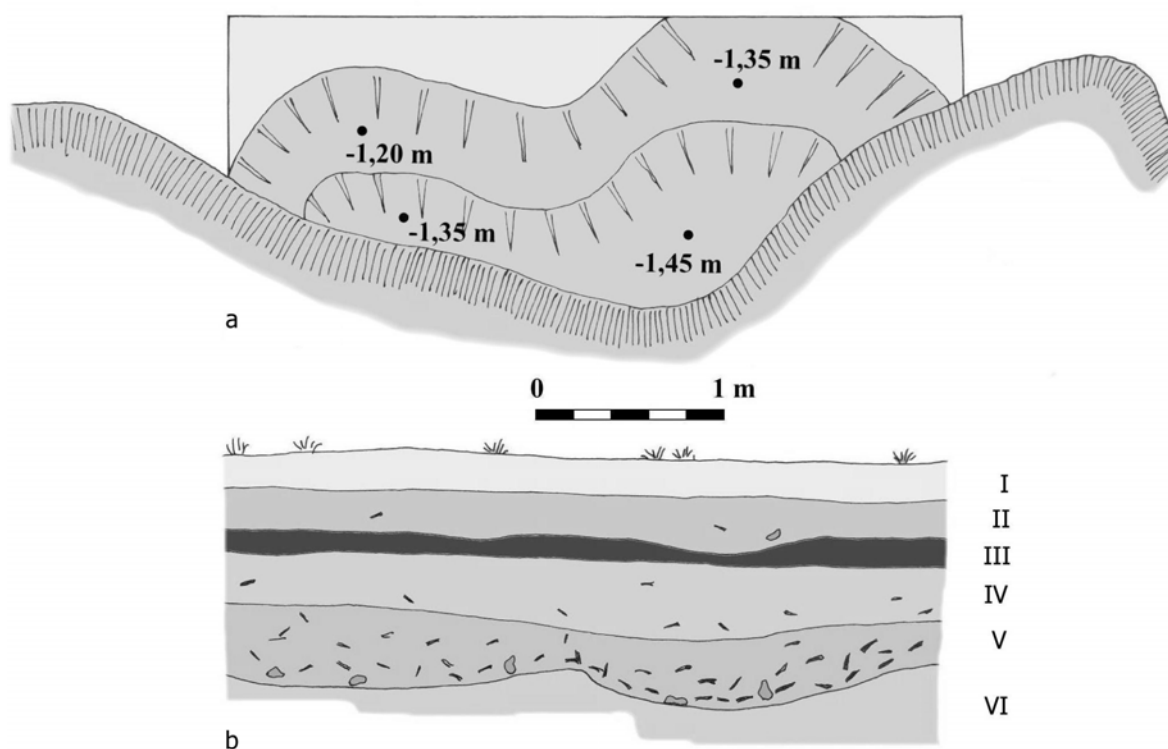
Bibliografie

- Andreescu, R.R., Bailey D.W. (1999) 'Observații preliminare privind locuirea neo-eneolitică pe valea Teleormanului', în M. Neagu (coordonator), *Civilizația Boian pe teritoriul României*, pp. 11-13, Calărași: cIMeC.
- Angelescu, M.V. (2005) 'Arheologia preventivă din România și contextul european', <http://www.cimec.ro/Arheologie/arh-preventiva/07-preventivainromania.pdf> - ediție electronică, martie 2005 [accesat 10.01.2010].
- Coteț, P. (1976) *Câmpia Română. Studiu de geografie integrată*, București: Ed. Academiei RSR.
- Harhoiu, R. (1994) 'Adămești', voce, în C. Preda (coordonator), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României I (A-C)*, p. 29, București: Ed. Enciclopedică.
- Marinescu-Bîlcu, S., Andreescu, R.R., Bem, C., Popa, T. (1996-1998) 'Șantierul arheologic Bucșani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998', *Buletinul Muzeului 'Teohari Antonescu' Giurgiu* 2-4: 93-8.

- Mirea, P. (2006) 'Câteva date despre locuirea Boian din sud-vestul Munteniei', *Argesis. Studii și Comunicări, Seria Istorie* XV: 11-30.
- Mirea, P., Pătrașcu I. (2006) *Alexandria. Repere arheologice și numismatice*, Ploiești: Ed. Musica Viva.
- Mitrea, B., Preda, C. (1959) 'Săpăturile de salvare de la Alexandria (raion Alexandria, regiunea București)', *Materiale* V: 175-80.
- Spiru, I. (1970) 'Fibule descoperite în județul Teleorman', *Revista Muzeelor*, 7: 531.
- (1996) *File de istorie teleormăneană*, Alexandria: Ed. Teleormanul liber.

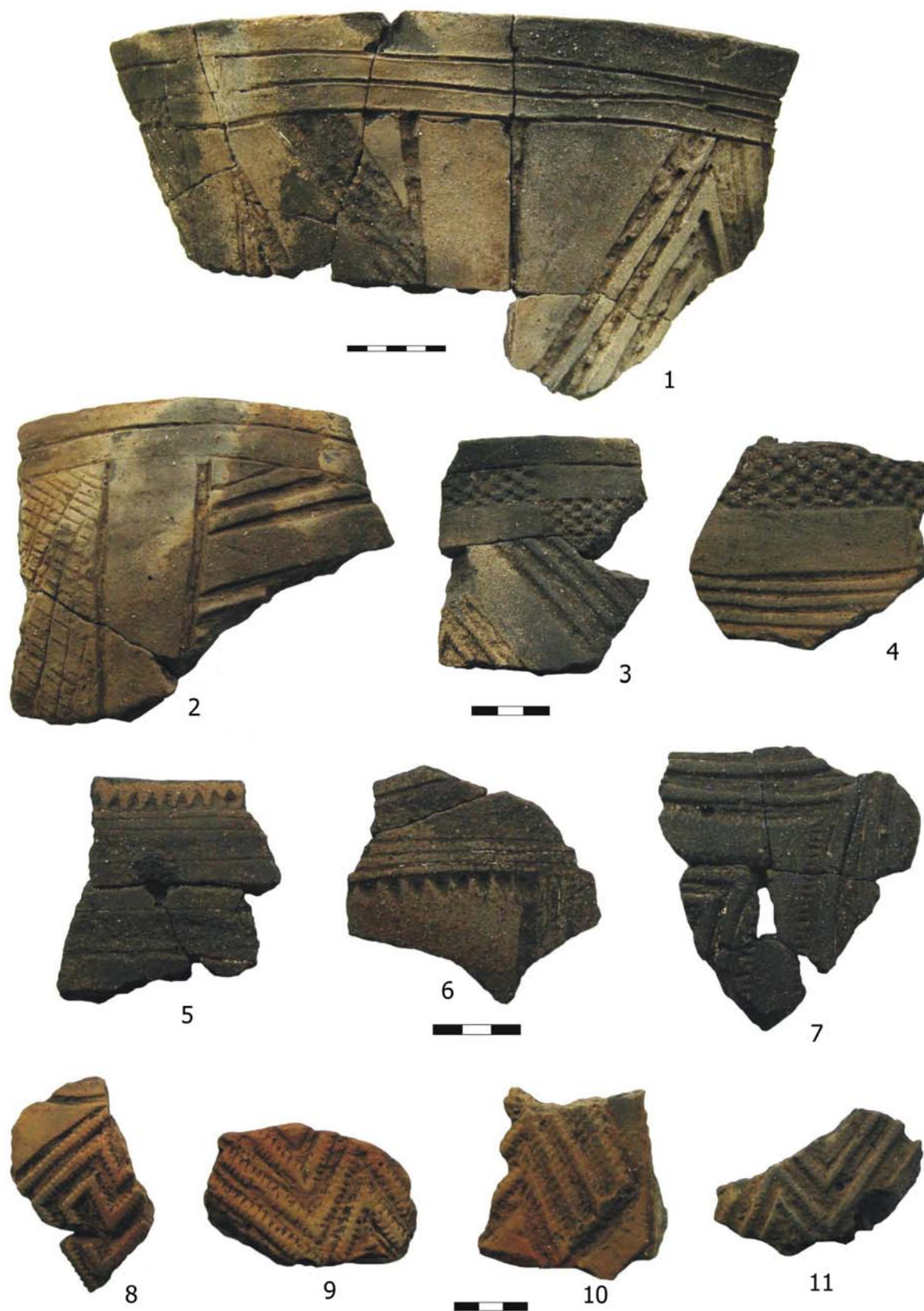
1

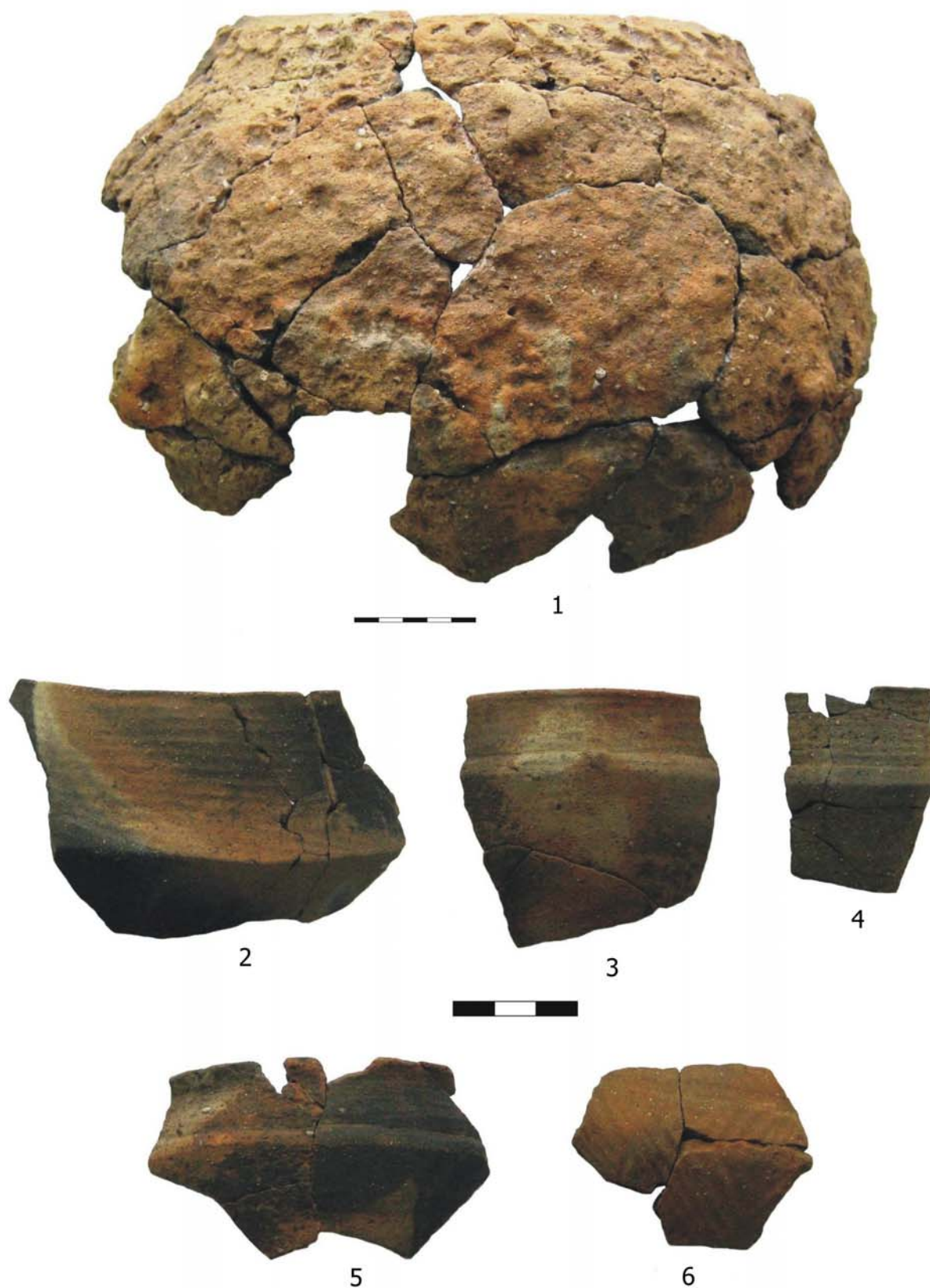
2

Plansa I Amplasamentul zonei 'Vistireasa' (1). 'Vistireasa 2'. Planul (a) și profilul (b) gropii Boian-Giulești (2).

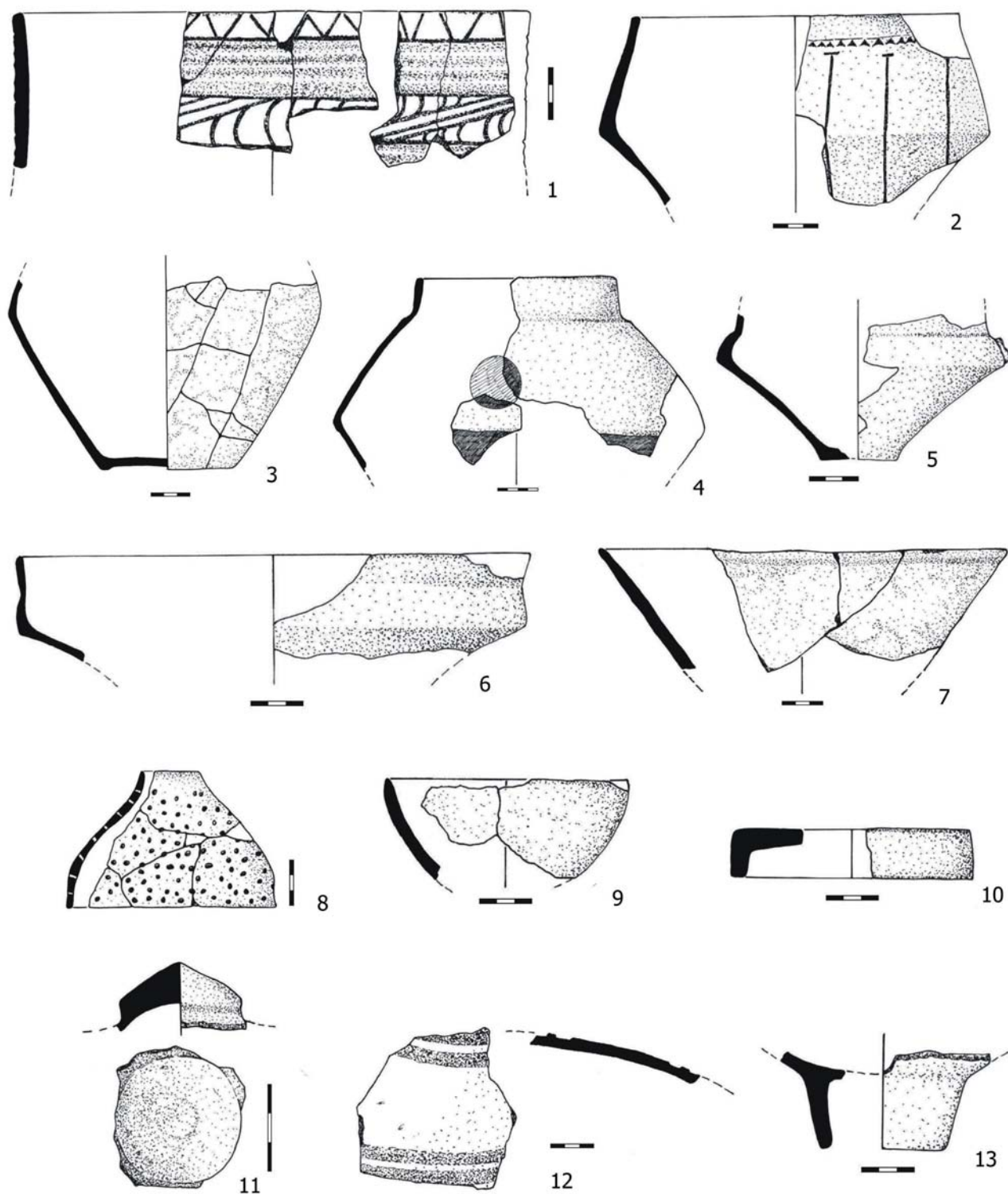
The location of 'Vistireasa' area (1). 'Vistireasa 2'. Plan (a) and profile (b) of the Boian-Giulești pit (2).

Planșa II 'Vistireasa 2'. Ceramică Boian-Giulești excizată și încrustată cu pastă albă.
'Vistireasa 2'. Excised and white filled Boian-Giulești pottery.

Planșa III 'Vistireasa 2'. Ceramică Boian-Giulești cu decor canelat (2-6) și barbotină (1).
 'Vistireasa 2'. Plissé (2-6) and barbotine (1) Boian-Giulești decorated pottery.

Planșa IV 'Vistireasa 1'. Ceramică Boian-Spanțov (după Mirea și Pătrașcu 2006).

'Vistireasa 1'. Boian-Spanțov pottery (after Mirea și Pătrașcu 2006).

CÂTEVA DATE DESPRE O POSIBILĂ PRODUCȚIE METALURGICĂ ÎN TELL-UL DE LA GEANGOESTI

Ana ILIE
Iulia NEAGA

Abstract: *The authors present some copper objects from the collection of the Complexul Național Muzeal 'Curtea Domnească' Târgoviște, originally discovered during the old excavations at the Geangoesti and Corbii Mari (Dâmbovița County) tell-sites. Typologically the objects can be categorized as tools (axes, chisels, awls, hooks) and jewellery (bracelets, pins, beads). Some of them are notably different from the typological form previously known in the Gumelnița culture area. Three nozzles, objects linked to smelting activities, came from the Geangoesti tell-site. Using this evidence we can suggest the possibility of small-scale, local copper production.*

Rezumat: *Autorii prezintă câteva piese de cupru aflate în depozitele Complexului Național Muzeal 'Curtea Domnească' Târgoviște, descoperite în timpul unor cercetări mai vechi în tell-urile gumelnițene de la Geangoesti și Corbii Mari (jud. Dâmbovița). Piese pot fi divizate, din punct de vedere tipologic, în două mari categorii, cea a uneltelor (topoare-pană, dălți, împungătoare, cârlige) și a obiectelor de podoabă (brățări, ace cu dublă volută, mărgelile), dar unele dintre piese sunt diferite de formele tipologice cunoscute în arealul culturii Gumelnița. Pe de altă parte, sunt prezentate și câteva piese din lut, provenite din situl de la Geangoesti, considerate a fi suflători/duze, deci utilizate în activitatea de control a temperaturii focului. Aceste fapte ne determină să considerăm că este foarte posibilă o activitate locală, de mică amploare, la nivelul unei așezări, de producere a pieselor de cupru.*

Keywords: *Copper Age; copper pieces; nozzle; Geangoesti; settlement; metallurgy.*

Cuvinte cheie: *Epoca Cuprului; piese de cupru; suflători; Geangoesti; așezare; metalurgie.*

Epoca cuprului (Copper Age, Kupferzeit), deși nu este un termen acceptat de toate comunitățile științifice și nici de toți membrii unei școli științifice naționale, este o alternativă folosită în Europa, cu precădere în mediile anglo-saxone și germane (Anthony 2009: 30; Pernicka și Anthony 2009: 169-70), pentru a desemna o perioadă în care metalurgia capătă, cel puțin în zona Europei de Est, o dezvoltare fără precedent (Mohen 1990: 71-89; Lazarovici și Lazarovici 2007: 13-27; Antonović 2009; Pernicka și Anthony 2009), termenul fiind utilizat tocmai din cauza caracterul său general, în încercarea de a depăși cronologiile regional-balcanice, marcând perioada cuprinsă între neolitic și epoca bronzului. Această perioadă de circa 1500 de ani este numită chalcolitic sau eneolitic (Florescu 1989: 34-6). Argumentele în favoarea utilizării acestor termeni sunt, pe de o parte, faptul că această epocă nu poate fi definită doar prin acest salt tehnologic (Lichardus Itten 2007), iar pe de altă parte, având în vedere fenomenele de difuzare ale metalurgiei în Europa (Gimbutas 1989: 140-96; Strahm 2007).

Cultura Karanovo VI - Gumelnița - Kodjadermen este inclusă în etapa dezvoltată a metalurgiei cuprului (Lazarovici și Lazarovici 2007: 15), tehnologia de prelucrare fiind considerată rezultat al impulsurilor venite din arealul culturii Vinča¹ (Bem 2002-2003: 147-8, Antonović 2002; Šljivar 2006; Pernicka și Anthony 2009: 168-9), dar având condițiile necesare (materie primă și context socio-politic) pentru a se contura ca un puternic centru/centre de producție (Todorova 1981; Pernicka et al. 1997; Gale et al. 2000). Certe sunt, pentru spațiul cultural gumelnițean nord-dunărean, atât existența unei producții (în sensul cantitativ al termenului), cât și a unei circulații relativ importante de obiecte de cupru, inclusiv piese grele (Vulpe 1975; Mareș 2002; Prange 2007: 85-99).

Scopul acestui studiu este de a introduce în circuitul științific piese descoperite pe teritoriul județului Dâmbovița și rămase inedite, dar și de a atrage atenția asupra unor piese din lut (duze/suflători) care pot fi legate de controlul temperaturii din cuptoare și deci de o posibilă activitate metalurgică locală.

Cercetările în tell-urile gumelnițene aflate pe teritoriul acestui județ, deși au avut un caracter nesistematic și au fost restrânse ca amploare (Păun 2003-2004), au adus la lumină o serie de piese din cupru; astfel de mențiuni sunt în trei din cele patru situri sondate din anii '60 ai secolului XX până în prezent și anume în siturile de la Geangoesti (Vulpe 1973: 221, notele 28, 30; Mihăiescu și Ilie 2003-2004: 74-5, fig. 8:5), Morteni (Diaconescu 1978-1979: 101, fig. 7:6, 7; Bem 2002-2003: fig. 17:6) și Corbii Mari (Ilie 2005: fig. 1b).

Piese prezentate în acest articol (din cupru sau din lut) provin în marea lor majoritate din tell-ul eneolitic de la Geangoesti (com. Dragomirești), dar și din așezarea de la Corbii Mari (com. Corbii Mari) (Pl. I).

Te//ul de la Geangoești, ce prezenta 1,90 m de stratigrafie antropică în zona centrală, se află situat în lunca râului Dâmbovița, fiind situl gumelnițean aflat la altitudinea cea mai înaltă în jud. Dâmbovița (cca. 325 m), în zona de contact a Subcarpaților Ialomiței cu Câmpia Întinsă a Târgoviștei. Prin sondajul din anul 1960 a fost decopertată o suprafață de 252 mp pentru nivelurile superioare, și maxim 128 mp pentru cele inferioare. Au fost delimitate 5 niveluri de locuire, atribuite etapelor A2 și B1 ale culturii Gumelnița. Rezultatele cercetărilor au rămas în mare parte inedite, fiind publicate doar câteva date de natură stratigrafică (Mihăiescu și Ilie 2003-2004; Ilie 2006-2007) și o parte din plastica antropomorfă și zoomorfă (Boruga 1969; Ilie și Dumitru 2008).

Cealaltă așezare, de la Corbii Mari, este situată în lunca râului Neajlov (Câmpia Titu) și a fost cercetată de V. Drob în anul 1989, materialul fiind inedit. Situl, pe baza materialului ceramic, poate fi atribuit etapei B1 a culturii Gumelnița, fiind identificate și câteva fragmente cu decor specific aspectului cultural Stoicani - Aldeni; de asemenea sunt menționate și fragmente ceramice ce pot fi atribuite aspectului cultural Brătești (Ilie, 2005: 63, fig. 1a).

Menționăm faptul că o parte din piesele de cupru ne-au fost inaccesibile în momentul realizării acestui studiu, și ne referim la o parte din piesele de la Geangoești. Însă, pentru cele din urmă², am putut consulta documentația rezultată în urma cercetărilor desfășurate în sit³, informația fiind publicată ca atare.

Prezentarea pieselor va fi realizată în funcție categoria tipologică (unelte sau elemente de podoabă)⁴, pe situri și, pe cât posibil, în funcție de nivelurile de locuire sau contexte specifice, locuință, podea, distrugere, deși sunt numeroase contradicții în diversele rapoarte privind plasarea stratigrafică a obiectelor de la Geangoești.

În situl de la Geangoești au fost descoperite 11 piese din cupru, întregi sau fragmentare, iar în cel de la Corbii Mari, o piesă.

Catalog

Unelte

1. Topor pană, varianta Gumelnița. Piesa are o formă trapezoidală, cu lama mai lată decât partea distală, cu ceafa de formă dreptunghiulară. În secțiune longitudinală are o formă dreptunghiulară, cu una din laturi (cea dorsală) dreaptă, cealaltă ușor concavă. Taișul este deteriorat (Pl. II; IV:1). Credem că această piesă ar fi putut fi realizată prin turnare în tipar monovalv.

Dimensiuni: L = 136,5 mm, l taiș = 34 mm, l ceafă = 15 mm, gr. ceafă = 11 mm, gr. max. = 13 mm, g = 275 g.

Coordonate stratigrafice: Geangoești, Loc. E - podină, Niv. V.

Nr. Inv. 4470/VI.

2. Daltă din categoria celor lungi și înguste, de formă dreptunghiulară, cu partea distală de formă pătrată, partea proximală îngustă și subțiată, vârful ușor întors. Piesa este dreptunghiulară în secțiunea transversală. Prezintă o șanțuire pe una din fețele piesei pe care-o considerăm rezultatul unui proces de coroziune (Pl. III:1; IV:2).

Dimensiuni: L = 160 mm, l = 13 mm, gr = 10 mm, g = 114,8 g.

Coordonate stratigrafice: Geangoești, Loc. E - podină, Niv. V.

Nr. Inv. 4469/VI.

3. Daltă din categoria celor lungi și înguste, de formă dreptunghiulară, cu partea distală subțiată și rotunjită, partea proximală (activă) îngustă și ascuțită. În secțiune longitudinală este dreptunghiulară, cu una din laturi dreaptă, cealaltă ușor concavă (Pl. III:2; IV:3).

Dimensiuni: L = 183 mm, l = 13 mm, gr = 11 mm, g = 146,7 g.

Coordonate stratigrafice: Geangoești, S. A, careu 19, - 0, 20 m. (Nivelul de distrugere al Loc. A), Niv. V.

Nr. Inv. 4463/VI.

4. Bară de cupru de secțiune dreptunghiulară, fragment (Pl. V:1).

Dimensiuni: L = 60 mm, l = 5 mm, gr = 2 mm.

Coordonate stratigrafice: Geangoești, Niv. V.

5. Ac (trei fragmente), lucrat din sârmă de cupru de secțiune circulară, partea activă ascuțită, strâmbată spre vârf (Pl. V:2).

Dimensiuni: L = 130 mm, d = 4 mm.

Coordonate stratigrafice: Geangoești, posibil din Loc. A

6. Ac de cupru (patru fragmente), lucrat din sârmă de secțiune circulară, (Pl. V:3).

Dimensiuni: L = 11 cm, d = 3 mm.

Coordonate stratigrafice: Geangoești, posibil din Niv. I.

7. Cârlig. Se păstrează partea inferioară din piesă (cârligul). Este lucrat dintr-o bară de cupru de secțiune dreptunghiulară (Pl. V:4).

Dimensiuni: L = 35 mm, l = 2 mm, gr = 12 mm, g = 2,4 g.

Coordonate stratigrafice: Geangoești, Niv. V.

Piese de podoabă

8. Brățară deschisă. Piesa este lucrată din bară de secțiune romboidală și are capetele libere (Pl. VI:1; VII).

Dimensiuni: D = 44 mm, d. bară = 4 mm, g = 9,1 g.

Coordonate stratigrafice: Geangoești. În 'Raport preliminar' este menționată a fi fost descoperită în Niv. I, iar în 'Descrierea profilelor' în Loc. A.

Nr. Inv. 3774/VI.

9. Brățară fragmentară și fragmentată (trei bucăți), lucrată din bară de cupru de secțiune rotundă (Pl. VI:2).

Dimensiuni: D = 55 mm, d. bară = 6 mm.

Coordonate stratigrafice: Geangoești 1960. Probabil din Loc. A.

10. Două fragmente dintr-o piesă de podoabă, posibil perlă tubulară, care ar fi fost lucrată din sârmă răsucită de cupru, după cum notează autorul descoperirii. În ceea ce ne privește considerăm că piesa/piesele sunt lucrate din tablă de cupru (Pl. VI:3).

Dimensiuni: L = 20 mm, d = 10 mm.

Coordonate stratigrafice: Geangoești, provine fie din distrugerea Loc. A, fie din Niv. I.

11. Ac cu dublă volută. Tija (acul) este lungă și subțire și se termină cu un vârf subțire și ascuțit. Piesa este lucrată din sârmă de cupru de secțiune ovală, iar spre partea activă este rotundă (Pl. VI:4; 8:A). Partea proximală este plată, inclusiv volutele. Acestea prezintă câte două spirale. În zona de legătură cu tija sunt două perforații, una parțială, de formă rotundă (Pl. VIII:B), cealaltă totală, de formă ovală (Pl. VIII:C). De asemenea, prezența unor 'fisuri', vizibile atât pe partea dorsală, cât și pe cea ventrală (Pl. VIII:D), ne determină să credem că piesa a fost lucrată diferit decât ceea ce s-a observat pe acest tip de piese, care sunt lucrate prin despicarea barei de cupru pentru a fi realizate volutele (Mareș 2002: 79). În cazul acului de la Geangoești, volutele sunt realizate din două bucăți de tablă suprapuse și probabil sudate sârmei de cupru care devine astfel tijă.

Dimensiuni: L = 123 mm, l (în dreptul volutelor) = 25 mm, gr = 2 mm, d. tijă = 2 mm, g = 4,7 g.

Coordonate stratigrafice: Geangoești. În 'Raport preliminar' se consemnează a fi fost descoperită în Loc. B, Niv. I, iar în 'Jurnalul de șantier' se menționează că a fost descoperit în S. I, în dreptul țărșului 14, la adâncimea de 1,50 m. Dacă este așa, atunci de fapt piesa poate fi la limita dintre nivelul II și nivelul I, în nici un caz din Loc. B; de asemenea, în această zonă se afla groapa β, și deci piesa este posibil să fi fost descoperită în poziție secundară.

Nr. Inv. 3775/VI.

Bibliografie: Mihăiescu și Ilie 2003-2004, pl. 8:5.

12. Ac cu dublă volută. Tija acului este lucrată din bară de cupru de secțiune dreptunghiulară, cu excepția jumătății inferioare, unde capătă o formă ovoidală. Partea activă este ascuțită, vârful îndoit. Volutele lipsesc (Pl. IX).

Dimensiuni: L = 89 mm, l. max. bară = 6 mm, l. (în dreptul volutelor) = 27 mm, gr. max. bară = 3 mm, g = 7,4 g.

Coordonate stratigrafice: Corbii Mari, S I, careu 20, -0,33 m.

Discuții

Din punct de vedere tipologic, piesele prezentate (topoare pană, dălți, ace, cârlige, brățări, ace de podoabă, perle tubulare) sunt, în marea lor majoritate, caracteristice culturii Gumelnița, dar sunt notabile câteva observații. Dălțile, din câte am putut urmări în bibliografie (Mareș 2002: 171-336), par să fie mai mari decât cele descoperite până în prezent în arealul nord-dunărean al culturii Gumelnița. Luând în considerare observația lui Al. Vulpe că piesele de la Geangoești sunt

asemănătoare celei descoperite la Almăjel (Vulpe 1973: 221; Galbenu, 1983, fig.2:9) este posibil ca acestea să fie, ori rezultat al proximității cu arealul culturii Sălcuța (Pătroi 2006)⁵, ori, mai degrabă, o manieră locală de realizare a acestui tip de piese.

Întrebări ridică și brățara deschisă lucrată din bară cu secțiune romboidală. Până în prezent, astfel de piese nu au fost semnalate în arealul gumelnițean (Bem 2002-2003: 159). Deși piese lucrate din bară de secțiune romboidală sunt întâlnite în mediul cucutenian, și aici rar și cu caracter excepțional - cum ar fi cele două brățări din depozitul de la Brad (Ursachi 1990: 338, pl. I), considerăm că deosebirile sunt importante, atât în maniera de fabricare, dimensiuni, masivitate. Această situație ne determină a fi rezervați în a afirma un eventual import din acest spațiu cultural.

Piesa nr. 10, considerând că este o perlă tubulară, în egală măsură nu este un tip foarte răspândit în așezările gumelnițene de la nord de Dunăre (Mareș 2002: 124) și ar putea fi inclusă la categoria 'mărgelile de formă necunoscută'.

O altă observație pe care dorim să o facem este legată de cele două ace cu dublă volută. Provenite din situri diferite, piesele sunt lucrate diferit; interpretăm aceste date în termenii existenței unor ateliere de producție/meșteșugari diferiți.

Cantitatea de cupru înglobată în doar șase piese descoperite în așezarea de la Geangoești (piesele cu nr. 1-3, 7-8, 11) este de 552,7 g, cu mult peste cantitatea de cupru descoperită în alte așezări. Acest lucru, este adevărat, se datorează și prezenței unor piese 'grele' - toporului pană sau dălților.

Deși numărul de piese descoperite în situl de la Geangoești nu este foarte mare⁶, ele sunt interesante din punct de vedere tipologic și ne determină să considerăm că este posibilă o producție la nivel local. Susținem această afirmație având în vedere morfologia, cantitatea de cupru, dar și descoperirea a trei piese din lut (duze/suflători) legate de controlul temperaturii focului, activitate extrem de importantă în prelucrarea anumitor tipuri de piese.

Obiectele din lut prezintă morfologie diferită. Două au fost descoperite cu ocazia unor cercetări nesistematice desfășurate în sit în anii 1970, iar cea de-a treia piesă este rezultatul săpăturilor realizate în anul 1960 de G. Mihaiescu.

1. Tub de formă conică (L = 82,5 mm, d. max. = 37 mm), cu baza profilată, asimetric lucrată. Orificiul prezintă un diametrul de 18 mm pe 4/5 din piesă, iar spre partea activă orificiul se îngustează, diametrul având 5 mm. Este lucrat din lut ce prezintă în compoziție mică și nisip, cu granulație fină (≤ 2 mm), granule de cuarț. Este bine netezit atât în interior, cât și exterior. Piesa prezintă o ardere secundară pe o suprafață de 1/5 din piesă, în zona vârfului, culoarea fiind cărămizie; în rest piesa prezintă o culoare maroniu-cenușie. Obiectul este întreg, format din mai multe fragmente (Pl. X:1).

2. Piesa are forma unui cilindru cu baza (partea proximală) proeminentă, retrasă spre orificiu (Pl. X:2). Este spartă în zona distală; spărtura pare a fi fost realizată în vechime. Probabil lipsește cca. 1/4 din piesă (L. păstrată = 82,5 mm, d. max. = 42,4 mm, d. cilindru = 31,5 mm). Grosimea pereților piesei variază de la 5,5 mm la 11 mm. Dimensiunile orificiului variază de la 18 mm în zona proximală, la 15 mm spre zona distală. Este lucrată din lut cu intruziuni de calcar (se observă negativele pe suprafața piesei, dimensiunile acestora fiind de cca. 5 mm). Piesa a suferit o puternică ardere secundară; culoarea este cărămizie, până la violet, pe una din laturi. Este foarte îngrijit lucrată atât la interior, cât și la exterior.

3. Cea de-a treia piesă este diferită de cele două piese prezentate anterior, din punct de vedere morfologic. Are o formă cilindrică, cu baza dreaptă și partea distală rotunjită (L = 95,5 mm, d. max. = 30 mm). Prezintă desprinderi din corpul piesei produse în momentul descoperirii și una mai importantă în zona distală, fără să putem preciza dacă și această spargere este realizată în momentul descoperirii sau este din vechime. Diametrul orificiului în partea distală este de cca. 6 mm, iar în partea proximală ajunge la 17 mm. Piesa pare a fi fost lucrată ca un balon, în partea distală perforația fiind realizată ulterior, prin împingerea lutului dinspre exterior spre interior. A fost realizată din lut cu nisip cu granulație fină. Este foarte îngrijit lucrată, bine netezită la interior și exterior, barbotinată. A suferit o ardere secundară în zona distală, unde prezintă culoare cărămizie, în rest piesa fiind maroniu-cenușie (Pl. X:3).

Coordonate stratigrafice: Geangoești, S. I, careu 10, - 0,50 m, Locuința D, nivel IV.

Pentru spațiul nord - dunărean astfel de piese sunt menționate în siturile de la Sultana (3 piese) (baza de date CIMEC), Brăilița (6 piese) (Brudiu 2001: 11; Harțuche 2002: 249, fig. 56:9), Gumelnița (2 piese) (Dumitrescu 1924: 334, fig. 10:3, 14; baza de date CIMEC), Seciu⁷.

De asemenea, această categorie de piese ceramice este prezentă și în mediul Karanovo VI, în așezările de la Kubrat și la Sveti Kirilovo (Lichardus 1988: Abb. 59).

În mod curent aceste obiecte au fost interpretate ca fiind un tip al reprezentărilor masculine în plastica eneolitică conform principiului artei arhaice *pars pro toto* - *phallos/phallus*-uri (Monah 1997: 106, fig. 125:3-6, 128:6). Piese sunt întâlnite, îndeobște, sub această titulatură în literatura românească, poate și prin analogie cu piesa realizată din aur din mormântul nr. 43 din necropola de la Varna (Ivanov 1978a: 56, picture 24; 1978b: 17-18, fig. 9), ignorându-se totalmente publicațiile lui M. Brudiu (1986; 2001), în care se afirmă utilizarea acestor piese din lut drept piese componente de foale. De altfel, piese de acest tip apar în perioade mai târzii în contexte care indică mult mai clar utilitatea; astfel, în favoarea aceleiași utilizări este și M. Gimbutas (1989: 148-152, fig. 47) în prezentarea unor ateliere metalurgice din spațiul caucazian din perioada Kuro-Araxes. De asemenea, într-un mormânt de metalurgist, de tip tumul, din stepele nord pontice, obiecte de lut apar alături de tipare de topoare și creuzete (Mongnait 1961: 117).

În egală măsură, nu credem că funcția utilitară a unui obiect o exclude pe cea simbolică, cea pe care piesa respectivă o poate avea permanent, sau pe care o primește în anumite contexte specifice. În aceeași idee, D. Monah considera că prezența în așezările preistorice (cucuteniene), în număr mare, a unor obiecte de utilitate practică antropomorfizate (văzute drept reprezentări ale divinităților) sau decorate cu reprezentări zoomorfe, poate fi înțeleasă prin concepția societăților arhaice asupra lumii reale ca fiind lumea sacră, iar prin consecința acestui fapt, de a se înconjura de obiecte sacre (Monah 1997: 189).

Într-un articol referitor la simbolistica sexuală a unor obiecte utilitare din PPNA (pistile și mojară) se face o paralelă cu procesul de reducere al minereurilor de fier în cadrul societăților tradiționale africane, unde simbolistica sexuală care îi este asociată este clar exprimată prin denumirea cu același termen a gurii de vânt și a duzei cu organul sexual masculin, sau prin descrierea furnalului ca vulvă a unei femei. De fapt, procesul metalurgic este văzut ca o naștere, topitura de fier fiind rezultatul nașterii, iar zgura placentă (Mithen 2005: 108).

Rămâne, totuși, de răspuns la întrebarea dacă prezența acestor obiecte din lut în așezările gumelnițene poate fi explicată prin rolul lor funcțional, atestând o producție la nivel local, sau se datorează simbolisticii asociate, de reprezentare a organului sexual masculin, și erau implicate în alte ritualuri.

Lipsa contextului de descoperire al acestor piese din lut nu permite explorarea acestei ultime direcții.

Pe de altă parte, cvazi-absența unor studii interdisciplinare pentru spațiul gumelnițean de la sud de Dunăre - analize spectrale, metalografice, spectroscopie, metalurgice, realizate pe piesele de cupru, dar și pe obiecte din lut, a dus la nașterea unor ipoteze de lucru care să explice prezența depozitelor de piese de cupru din așezările de la Boian-Vărăști 'Grădiștea Ulmilor' (Comșa 1965), Gumelnița, Căscioarele (Comșa și Ionescu 1979), dar și a numeroaselor piese de cupru din așezările de tip *tell*. Se știe că și cele mai simple obiecte presupuneau tehnici ce implică controlul temperaturii și experiență - sudarea, forjarea, martelarea la cald, turnarea (Mareș 2003: 62-80; Bem 2002-2003: 152-3), și se stipulează o relație directă între tratamentele primare și cele secundare, de finisare, implicate în realizarea pieselor (Bem 2002-2003: 153), ceea ce indică realizarea uneltelor și pieselor de podoabă din cupru de către meșteri specializați. Această situație a dus la pendularea opiniilor între existența unor *atelieri* de producție sau a unor *meșteri intineranți*. Astfel, s-a postulat că piesele erau lucrate în atelierele, situate cu precădere la sud de Dunăre, datorită localizării centrelor miniere aici, fie la nord de fluviu, obiectele circulând în loturi, prin schimb, pe distanțe apreciabile (Comșa și Ionescu 1979: 84-5). Alte opinii susțin, cel puțin pentru anumite categorii de piese (ace cu capul aplatizat), existența unei producții în ateliere locale, având în vedere prezența lor cu precădere în mediul gumelnițean târziu nord-dunărean și exclusivitatea depozitelor care cuprind și astfel de obiecte de podoabă din acest areal (Bem 2002-2003: 154-5). Alte voci propun explicarea existenței unor urme ale activității metalurgice în situri - creuzete, lingouri de cupru sau chiar a cuptoarelor metalurgice, cum este cazul așezărilor cucuteniene de la Poduri și Brânzeni VIII, prin prezența unei producții proprii realizată de meșteri intineranți, situația fiind valabilă și în spațiul gumelnițean (Mareș 2003: 80-2). Argumentele, juste, pentru această ultimă poziție, sunt legate de distanța mare a siturilor față de zăcămintele, dar și de nivelul cunoștințelor tehnice necesare lucrării și celor mai simple piese, de care nu puteau dispune membrii comunităților.

Deși în ultima vreme se acceptă faptul că și activitățile metalurgice de reducere a minereului și prelucrare a cuprului în produse semifinite puteau fi desfășurate în așezări, folosindu-se instalații nu foarte complicate, mai ales în cazul celor aflate în apropierea unor depozite de cupru sau minereuri cuprifere (Antonović 2002; Šljivar 2006), prezența unor dovezi arheologice (creuzete, furnale, zgură, cuptoare și instalații metalurgice etc.) care să demonstreze acest lucru în spațiul gumelnițean de la

nord de Dunăre sunt extreme de rare. În acest sens pot fi menționate doar creuzetul din *tel*-ul de la Luncavița 'Cetățuie' (Micu și Belc 2004-2005: 51, pl. II:2), tiparele de topoare până de la Căscioarele (Vulpe 1974, tabel 33:259-60), picăturile de cupru de la Vidra (Mareș 2002: 331) sau lingoul de la Vitănești (Bem 2002-2003: 152), deși în acest ultim caz poate fi un import de produse semifinite, ce urmează a fi prelucrat la nivel local în obiect finit, și poate și cuptorul tip groapă din șopronul locuinței nr. 9 din nivelul superior de la Bucșani 'La Pod' (Bem 2002: 164-5, fig. 15).

Revenind la prezența pieselor din lut din așezarea de la Geangoești, se poate presupune nu numai o prelucrare mecanică, la nivel local, a obiectelor mici de cupru (ace, străpungătoare), prin forjare la rece din produse semifinite, dar și existența unei producții metalurgice ce necesită utilizarea focului pentru sudare și forjare la cald, situație posibilă în cazul acului cu dublă vultură (piesa nr. 10), cârligului (piesa nr. 7) sau topirea cuprului în vederea turnării acestuia în tipare, situație atestată de toporul-pană (piesa nr. 1).

Era acest meștesug desfășurat în cadrul locuințelor, într-o anumită zonă a spațiului așezării sau în exteriorul așezării? Lipsa unor săpături mai importante în acest sit, dar și descrierea sumară a structurilor de combustie, fac imposibilă precizarea locului de desfășurare a activității metalurgice în așezare. Totuși, având în vedere modul de organizare al așezărilor de tip *tel* și densitatea spațiului locuit în aceste așezări, considerăm pertinentă opinia conform căreia o parte din activitățile economice ale unei comunități erau desfășurate în afara așezării-*tel* (Bailey 2001).

Doar așa poate fi explicată prezența rară în așezările-*tel* a unor piese sau a instalațiilor care să ateste o prelucrare a cuprului în obiecte la nivel local, precum și situația sesizată în cazul siturilor unde au fost descoperite duzele, și anume că această posibilă prelucrare metalurgică nu este susținută de o prezență masivă a pieselor de cupru sau a celor din aur. De exemplu, în așezarea de la Brăilița, unde a fost descoperit numărul cel mai mare de duze⁸, nu sunt menționate piese de cupru, cu excepția unui topor plat (baza de date CIMEC).

Această constatare ridică probleme legate de rolurile pe care aceste obiecte din cupru le îndeplineau în cadrul comunității, dar și de modul de 'achiziție' al acestora. De ce sunt situri unde piesele de cupru sunt în număr mare (cum este cazul siturilor de la Pietrele sau Căscioarele) și situri unde, deși sunt atestate obiecte legate de prelucrarea metalurgică, numărul pieselor din cupru sau aur este redus (cum este cazul siturilor de la Luncavița sau Sultana)? De ce sunt situri, precum cele de la Carcaliu sau Teiu, unde astfel de piese sunt rare, deși așezările au fost săpate în întregime (Micu și Belc 2004-2005; Nania 1967) ?

Fără îndoială este faptul că piesele din metal jucau roluri sociale, cu precădere piesele grele și elementele de podoabă, marcând statutul social al deținătorului, fapt demonstrat de prezența unor astfel de piese în bogatele necropole din Bulgaria - Varna (Ivanov 1978b), Durankulak (Todorova 2002) fiind utilizate ca agenți în cadrul unor ritualuri așa cum pare a sugera contextele de descoperire al topoarelor grele (Ștefan 2008), dar, în egală măsură, importanța unor comunități în raport cu altele.

Din punct de vedere stratigrafic, din ultimul nivel de locuire (V) credem că provin cele mai multe piese din cupru. În locuința A sunt menționate în 'Descrierea profilurilor' (p. 4, 5), (printre dărâmături, deci în nivelul de distrugere al structurii), în S. II "2 fragmente de ace de cupru [piesa nr. 5] și 3 bucăți 'cercei' de cupru din sârmă în formă de arc spiralic [piesa nr. 9]", în S. A, dornul [piesa nr. 3] și fragmente de podoabe din sârmă de cupru [piesa nr. 10], iar în martorul dintre S. II și S. A, un inel - brățară cu capetele libere [piesa nr. 8]. În locuința E sunt menționate două piese de cupru, un dorn [piesa nr. 2] și un 'despicător' [piesa nr. 1]. Stăpungătorul și cârligul nu au precizate detalii contextuale, dar sunt localizate în ultimul nivel de locuire.

În acest caz, din nivelurile inferioare par să provină doar un alt ac, precum și acul cu dublă vultură.

Considerăm ca fiind necesare investigații ulterioare, prin realizarea unor analize spectrale, care să ofere un indiciu privitor la plasarea stratigrafică a diferitelor piese, având în vedere că există diferențe notabile între materialele din nivelul I și nivelurile ulterioare, atât în maniera de realizare a plasticii antropomorfe, cât și în tehnicile și motivele decorative ale ceramicii.

Este de remarcat faptul că piesele mari de cupru provin din locuințe, dar caracterul acestor structuri nu este încă stabilit. În ceea ce privește locuința E, diversitatea inventarului și existența unor piese cu caracter excepțional ne determină să avem în vedere și faptul că, în cazul locuințelor incendiate, este posibil să intervină un proces de intenționalitate (Stevanović 1997, Verhoeven 2000), și atunci materialul aflat în aceste locuințe să fi fost depus intenționat (Chapman 2005).

Mulțumiri

Mulțumim domnului profesor univ. dr. Marin Cârciumaru de la Universitatea 'Valahia' din Târgoviște, care ne-a facilitat accesul la microscopul digital VHX-600 Keyence.

Abrevieri

L = Lungime; l = lățime; gr = grosime; D, d = diametru, g = greutate, Loc. = locuință; S. = secțiune; Nr. Inv. = număr inventar.

Note

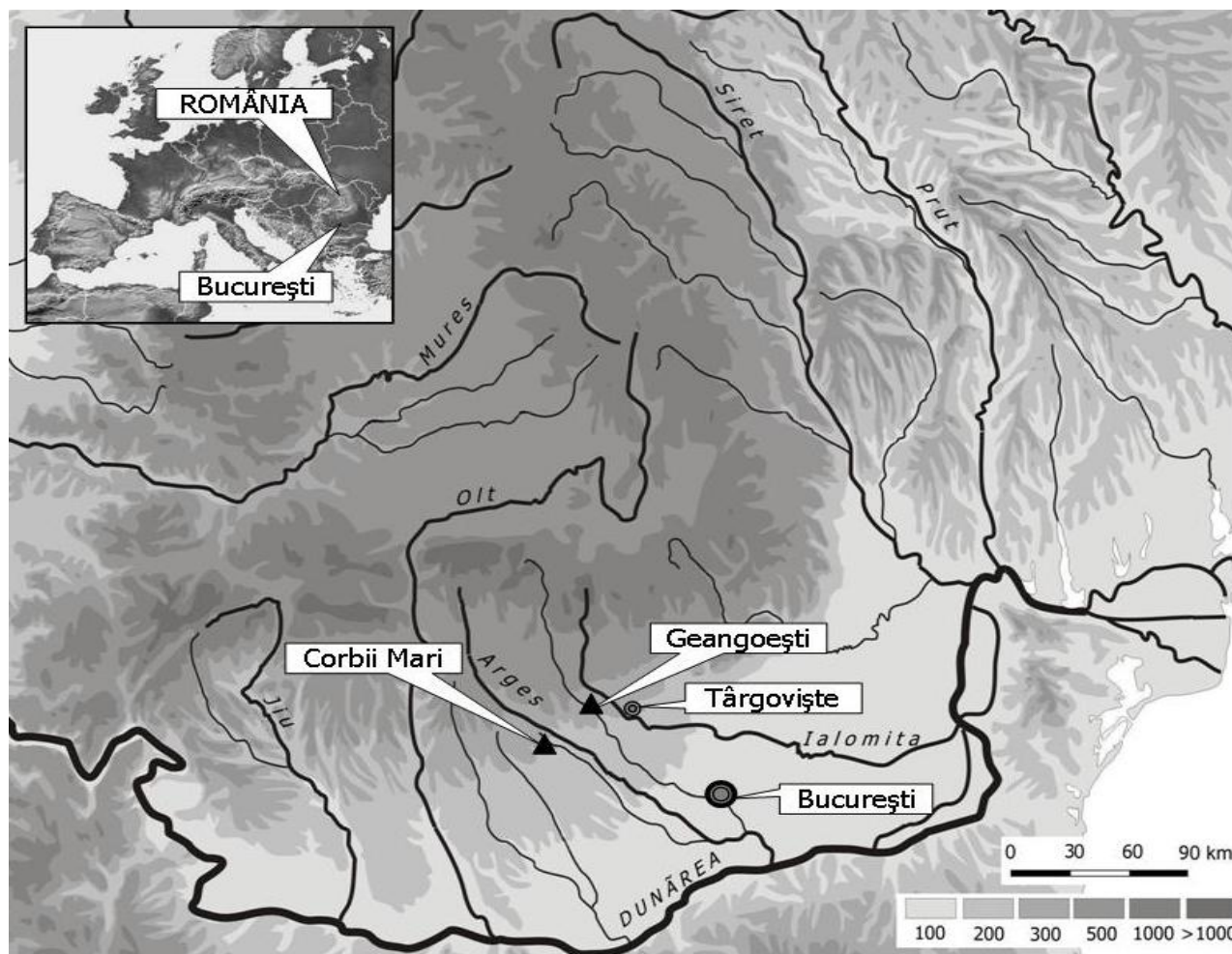
- ¹ Există păreri divergente privind originea dezvoltării metalurgiei cuprului în spațiul Balcanic, deși punctul de vedere nu este foarte clar exprimat (Pernicka et al. 1997)
- ² Informația este valabilă pentru piesele cu numărul curent 4-7, 9, 10 din catalog.
- ³ O parte a documentației de șantier - 'Jurnalul de șantier', 'Descrierea profilelor', raportul 'Săpăturile de la Geangoești' au ajuns în posesia noastră prin amabilitatea dl. G. Mihăiescu, iar fișele analitice ale pieselor de la Geangoești, semnate G. Mihăiescu, prin amabilitatea dl. G. Olteanu. De asemenea, am avut acces la 'Raportul preliminar', care cuprinde o listă a principalelor piese descoperite pe șantier, aflat în arhiva Complexului Național Muzeal Curtea Domnească Târgoviște (Dosar nr. 5).
- ⁴ Identificarea tipologică s-a realizat conform propunerilor lui Al. Vulpe (1975) și ale lui I. Mareș (2002).
- ⁵ Lipsa datelor metrice pentru majoritatea pieselor publicate limitează acuratețea acestor afirmații, reducându-le la statutul de ipoteză de lucru.
- ⁶ Nu trebuie omis faptul că cercetările arheologice din sit au avut caracter de sondaj.
- ⁷ O astfel de piesă a fost descoperită în timpul cercetărilor din anul 2009 în așezarea de la Seciu (jud. Prahova). Informația a fost oferită cu amabilitate de dl. A. Frînculeasa, autorul săpăturilor.
- ⁸ Considerăm important de subliniat faptul că partea din așezarea gumelnițeană care s-a păstrat a fost săpată integral (Harțuche 2002).

Bibliografie

- Anthony, D.W. (2009) 'The Rise and Fall of Old Europe', in D.W. Anthony, J. Y. Chi (eds.), *The Lost World of Old Europe. The Danube Valley 5000-3500*, pp. 28-57, The Institute for the Study of the Ancient World: Princeton University Press.
- Antonović, D. (2002) 'Copper processing în Vinča. New contributions to the thesis about metallurgical character of Vinča culture', *Starinar* LII: 27-45.
- (2009) 'Prehistoric copper tools from the territory of Serbia', *Journal of Mining and Metallurgy* 45: 157-66.
- Bailey, D.W. (2001) 'What is a tell? Settlement in fifth millennium Bulgaria', in J. Brück, M. Goodman (eds.) *Making places in the prehistoric world: themes in settlement archaeology*, pp. 94-111, London: Taylor & Francis.
- Bem, C. (2002) 'A Special Type of Aeneolithic Dwelling. *Unicum* or Deficiency of Conservation?' *Studii de preistorie* I/2001: 153-92.
- (2002-2003) 'Considération sur quelques types de pièces gumelnițennes en cuivre', *Dacia Nouvelle Série* XLVI-XLVII: 147-72.
- Boruga, C. (1969) 'Plastica antropomorfă gumelnițeană de la Geangoești', *Valachica* I: 215-26.

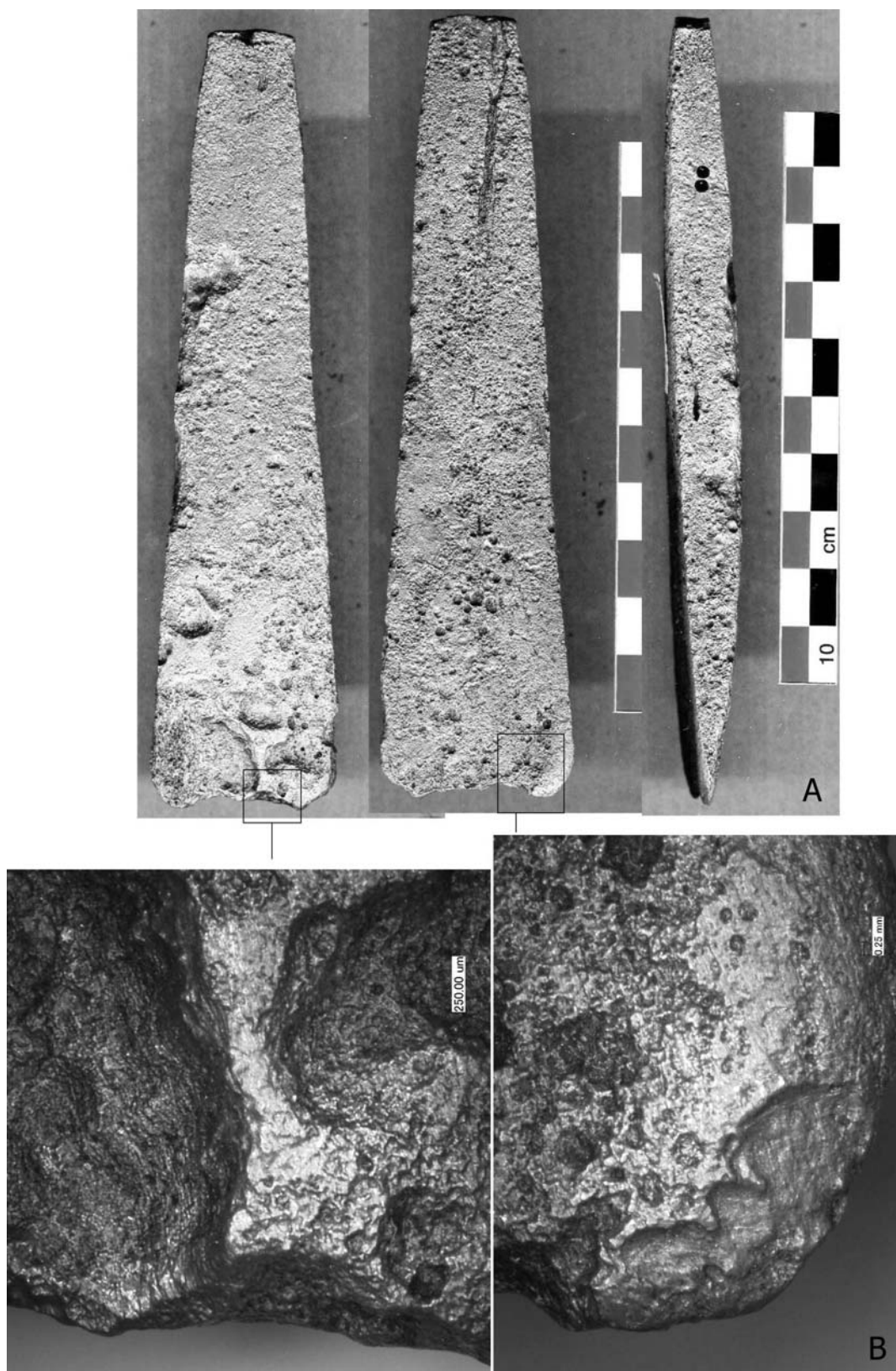
- Brudiu, M. (1986) 'O străveche inovație tehnică - foalele - descoperită la Crasnaleuca, comuna Cotușca, județul Botoșani', *Hierasus* VI: 7-13.
- (2001) 'O problemă controversată în arheologia românească: phalloi sau tuburi suflante pentru foale', *Mousaios* VI: 9-24.
- Chapman, J. (2005) 'Contextual archaeology and burnt house assemblages: categorical analysis of pottery from Late Neolithic Căscioarele, Romania', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, XXII: 279-96.
- Comșa, E. (1965) 'Quelques données sur les aiguilles de cuivre découvertes dans l'aire de la civilization de Gumelnița', *Dacia, Nouvelle Série* IX: 361-72.
- Comșa, E., Ionescu, B. (1979) 'Depozitul de obiecte de aramă descoperit în așezarea Gumelnița', *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* 30(1): 79-83.
- Diaconescu, P. (1978-1979) 'Cercetări arheologice în bazinul mijlociu al Argeșului. Așezarea eneolitică de la Morteni, județul Dâmbovița', *Valachica*, 10-11: 97-113.
- Dumitrescu, Vl. (1924) 'Découvertes de Gumelnița', *Dacia* I: 325-42.
- Florescu, R. (1989) 'Prefață', în M. Gimbutas, 1989, *Civilizație și cultură*, pp. 5-43, București: Ed. Meridiane.
- Gale, E.H., Gale Z.S., Radouncheva A., Ivanov I., Lilov P., Todorova T. and Panayotov P. (2000), 'Early Metallurgy of Bulgaria', *Annuary of Department of Archaeology NBU/IAM*, IV-V: 101-68.
- Galbenu, D. (1989) 'Așezarea de tip Sălcuța de la Almăjel, jud. Mehedinți', *Cercetări Arheologice* VI/1983: 143-57.
- Gimbutas, M. (1989) *Civilizație și cultură*, București: Ed. Meridiane.
- Hartuche, N. (2002) *Complexul arheologic Brăilița*, București: Bibliotheca Thracologica XXXV.
- Ilie, A. (2005) 'Contribuții la repertoriul arheologic al județului Dâmbovița. Situri preistorice pe Valea Neajlovului', *Valachica* 18: 61-71.
- (2006-2007) 'Les fortifications des habitats de la culture Gumelnița (Roumanie)', *Annales de l'Université 'Valahia' Târgoviște, Section d'Archeologie et d'Histoire* VIII-IX: 243-56.
- Ilie A., Dumitru F. (2008) 'Un vase énéolithique zoomorphe inédit de la collection du Complexe National Muzeal Curtea Domnească Târgoviște', *Annales de l'Université 'Valahia' Târgoviște, Section d'Archeologie et d'Histoire* X(1): 157-64.
- Ivanov, I. (1978a) 'Sakrovishtata na Varnenekija kalkoliten necropol', Sofia.
- (1978b) 'Les fouilles archéologiques de la nécropole chalcolithique à Varna (1972-1975)', *Studia Praehistorica*, 1-2: 13-26.
- Lazarovici, C.-M., Lazarovici, G. (2007) *Arhitectura Neoliticului și Epocii cuprului din România* (II), Iași: Ed. Trinitas.
- Lichardus, J. (1988) 'Der Westpontische Raum und die Anfänge der Kupferzeitlichen Zivilisation', in A. Fol, J. Lichardus (eds), *Macht, Herrschaft und Gold. Das Gräberfeld von Varna (Bulgarien) und die Anfänge einer neuen europäischen Zivilisation*, pp. 79-130, Saarbrücken: Moderne Galerie des Saarlandes.
- Lichardus Itten, M. (2007) 'Le Chalcolithique. Une époque historique de L'Europe', in J. Guilaïne (ed.) *Le Chalcolithique et la Costruction des inégalités* (I), pp. 11-22, Paris: Ed. Érrance.
- Mareș, I. (2002) *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Suceava: Ed. Bucovina Istorică.
- Micu, C., Belc, M., (2004-2005) 'Copper Objects Discovered in the Tell Settlement at Luncavița, Cetățuia Point', *Pontica* XXXVII-XXXVIII: 47-58.
- Mihăiescu, G., Ilie, A. (2002-2004) 'Tell-ul gumelnițean de la Geangoești (com. Dragomirești, jud. Dâmbovița)', *Ialomița* IV: 71-80.
- Mithen S., Finlayson B. and Shaffrey R., (2005) 'Sexual symbolism in the Early Neolithic of the Southern Levant: pestle and mortars from WF 16', *Documenta Praehistorica*, XXXII: 103-10.
- Mohen, P.J. (1990) *Métallurgie Préhistorique. Introduction à paléoméallurgie*, Paris: Ed. Masson.
- Monah, D. (1997) *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis III, Piatra Neamț: Ed. Constantin Mătase.
- Mongait, A.L. (1961) *Arheologia în U.R.S.S.*, București: Ed. Științifică.
- Nania, I (1967) 'Locuitorii gumelnițeni în lumina cercetărilor de la Teiu', *Studii și Articole de Istorie* IX: 7-23.
- Păun, A. (2003-2004) 'Cultura Gumelnița în Muntenia. Stadiul actual al cercetărilor pe teritoriul județului Dâmbovița', *Ialomița* IV: 81-94.
- Pătroi, C.N. (2006) 'Metalurgia cuprului în cadrul complexului cultural eneolitic Sălcuța-Bubanj-Krivodol', *Drobeta, Arheologie-Istorie* XVI: 87-111.

- Pernicka E., Begemann F., Schmitt-Strecker S., Todorova H. and Kuleff I. (1997) 'Prehistoric copper in Bulgaria. Its composition and provenance', *Eurasia Antiqua*, 3: 41-179.
- Pernicka, E., Anthony, D.W. (2009) 'The Invention of Copper Metallurgy and the Copper Age of Old Europe', in D.W. Anthony, J. Y. Chi (eds.), *The Lost World of Old Europe. The Danube Valley 5000-3500*, pp. 162-77, The Institute for the Study of the Ancient World: Princeton University Press.
- Prange, M. (2007) 'Copper finds from 2005-2006', in S. Hansen, M. Toderas, A. Reingruber, I. Garsov, C. Georgescu, I. Görsdorf, T. Hoppe, P. Nedelcheva, M. Prange, I. Wahl, J. Wunterlich, P. Zidarov, 'Pietrele, Măgura Gorgana. Ergebnisse der Ausgrabungen im sommer 2006', *Eurasia Antiqua* 13: 43-111.
- Šljivar, D. (2006) 'The Earliest Copper Metallurgy in the Central Balkans', *Metalurgija - Journal of Metallurgy* XII(2-3): 93-104.
- Stefanović, M. (1997) 'The Age of Clay: The Social Dynamics of House Destruction', *Journal of Anthropological Archaeology* 16: 334-95.
- Strahm, C. (2007) 'L' introduction de la métallurgie en Europe', in J. Guilaine (ed.) *Le Chalcolithique et la Costruction des inégalités* (I), pp. 47-71, Paris: Ed. Errance.
- Ștefan, C.E. (2008) 'Some observations on the Vidra type axes. The social significance of copper in the Chalcolithic', *Studii de Preistorie* 5: 79-88.
- Todorova, H. (1981) 'Die Kupferzeitlichen Äxte und Beile in Bulgarien', *Prähistorische Bronzefunde* IX (14), München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- (2002) *Durankulak, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder von Durankulak 2*, Sofia-Berlin: Deutsches Archäologisches Institut.
- Ursachi, V. (1990) 'Le dépôt d'objets de parure énéolithique de Brad, com. Negri, dép. de Bacău', *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte Européen*, pp. 335-387, Iași: Bibliotheca Archaeologica Iassiensis IV.
- Verhoeven, M. (2000) 'Death, fire and abandonment. Ritual practice at Late Neolithic Tell Sabi Abyad, Syria', *Archaeological Dialogues* 71: 46-81.
- Vulpe, A. (1973) 'Începuturile metalurgiei aramei în spațiul carpato-dunărean', *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 24(2): 217-37.
- (1975) 'Die Äxte und Beile in Rumänien II', *Prähistorische Bronzefunde* IX(5), München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Baza de date cIMEC 'Bunuri clasate în Patrimoniul cultural național mobil', <http://clasate.cimec.ro/> [accesat 23.10.2009].

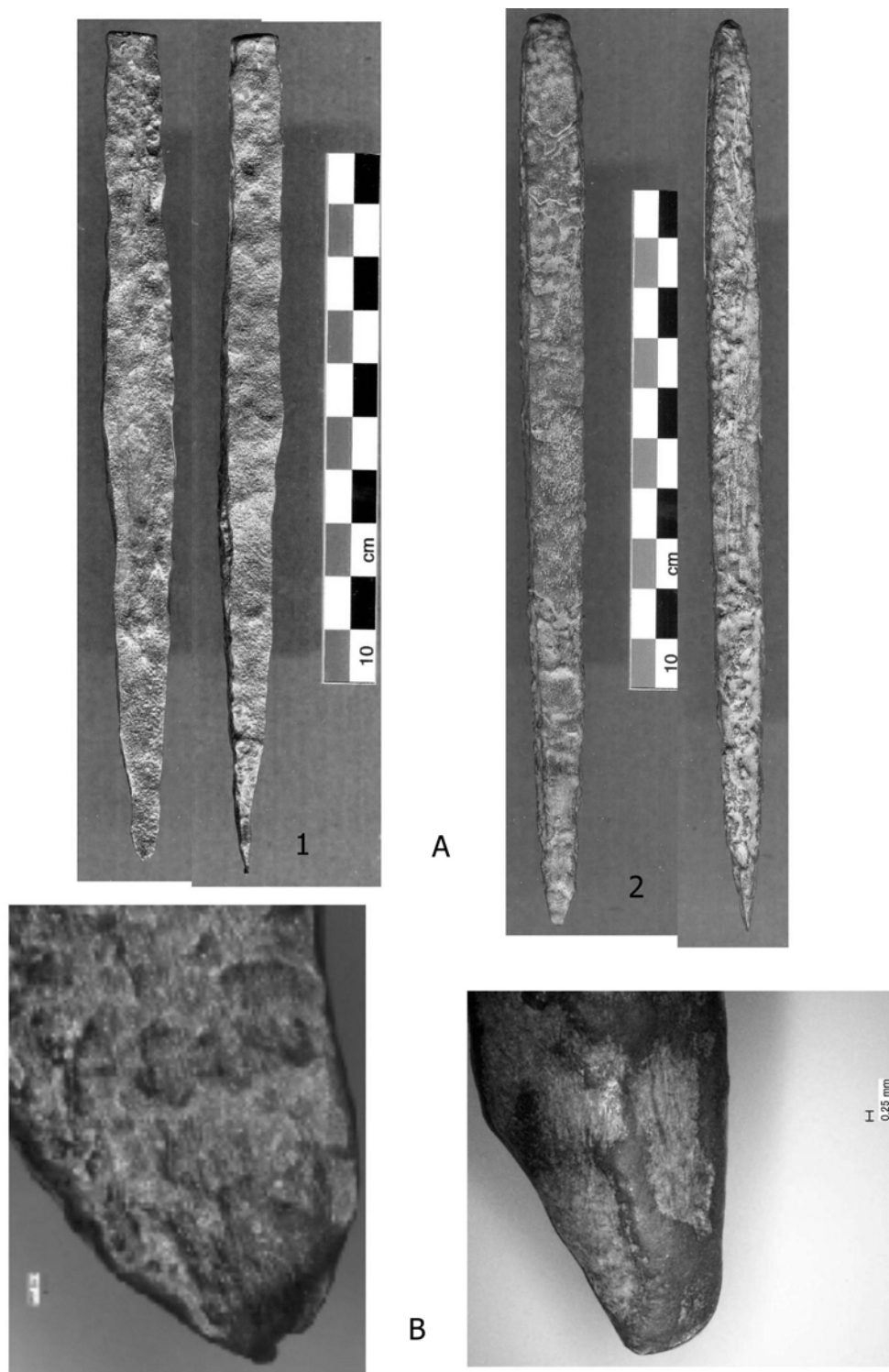
Planșa I Amplasarea siturilor Geangoești și Corbii Mari pe harta României.

The location of Geangoești and Corbii Mari *tell*-sites in Romania.

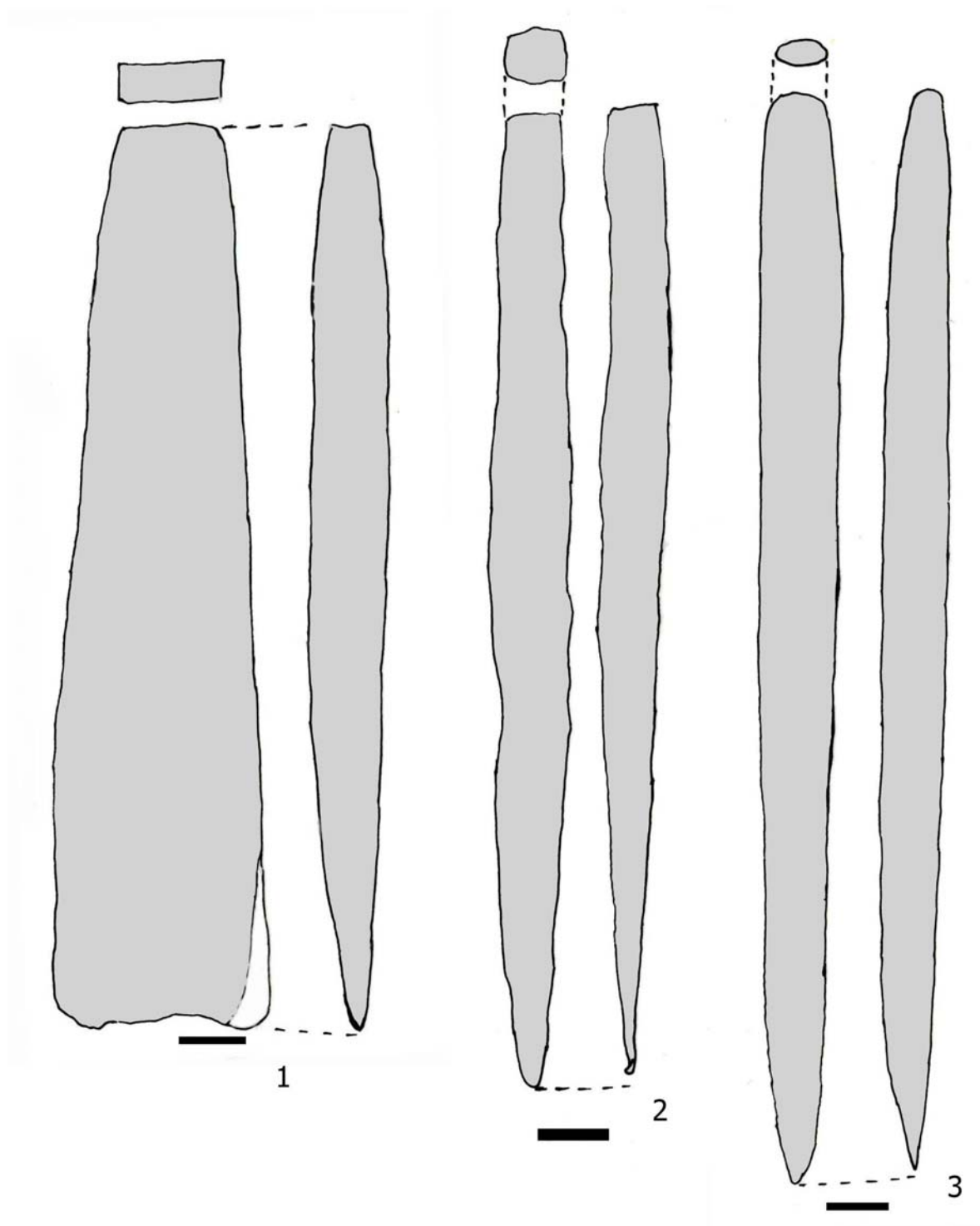
Planșa II A - Toporul - pană din locuința E de la Geangoești. B - Urme de utilizare (detaliu, mărire x20).

A - The axe from E dwelling, Geangoești. B - The traces of use (detail, magnification 20x).

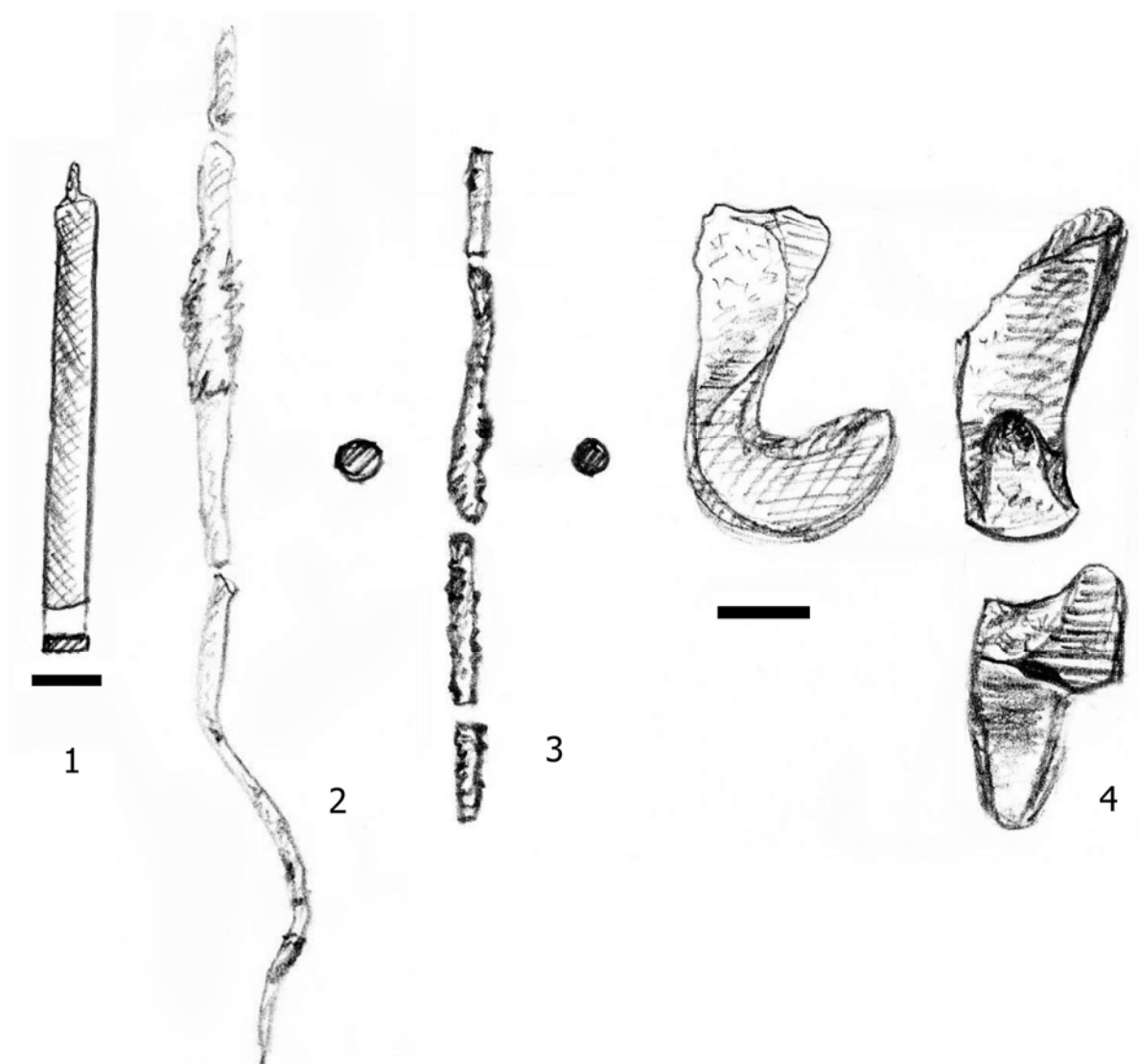

Planșa III A - Dălți din locuințele E (1) și A (2) de la Geangoești. B - Detaliu asupra părții active (mărire x20).

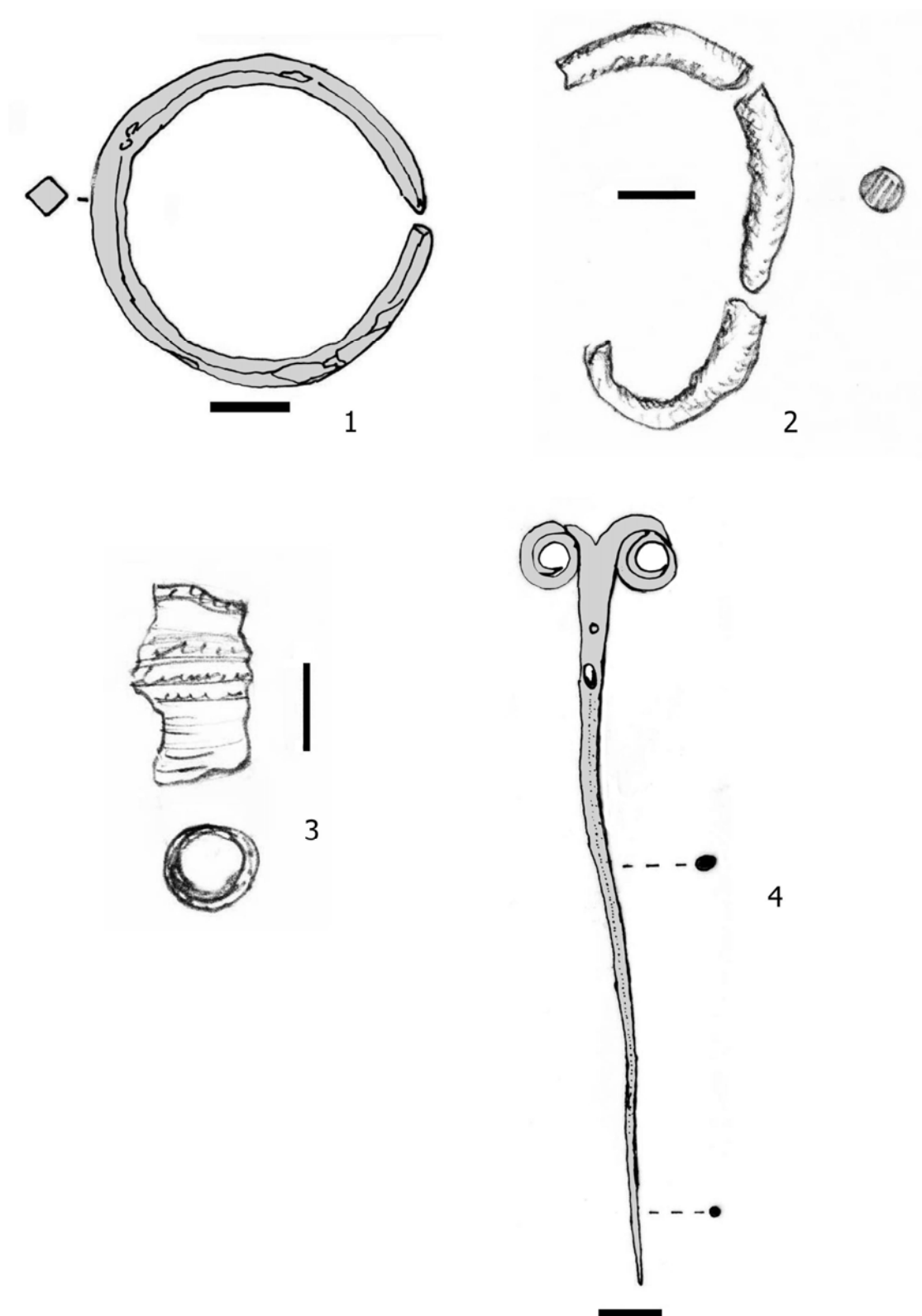
A - Chisels from E (1) and A (2) dwellings, Geangoești. B - Details of the active part (magnification 20x).

Planșa IV Desenele toporului - pană (1) și dălților (2, 3) de la Geangoești.
Drawings of the axe (1) and chisels (2, 3) from Geangoești.

Planșa V Unelte (1-3 - străpungătoare; 4 - cârlig) de la Geangoești (desene după G. Mihăiescu).
Tools (1-3 - awls; 4 - hook) from Geangoești (drawings after G. Mihăiescu).

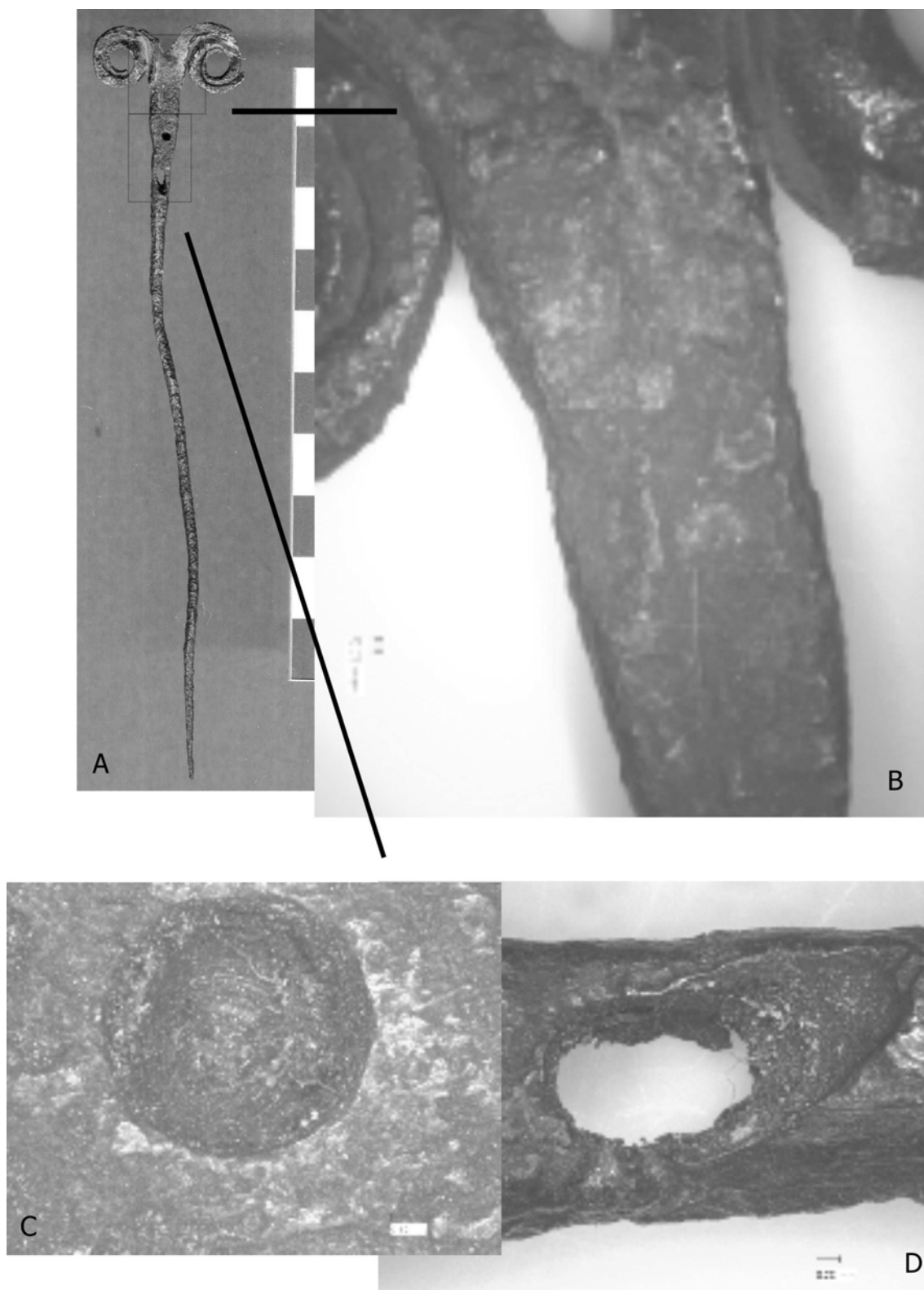

Planșa VI Elemente de podoabă de la Geangoești (1, 2 - brățări; 3 - perlă; 4 - ac cu dublă volută). Desenele 2, 3 sunt după G. Mihăiescu.

Jewellery from Geangoești (1, 2 - bracelets; 3 - bead; 4 - double roll needle). Drawings 2, 3, after G. Mihăiescu.

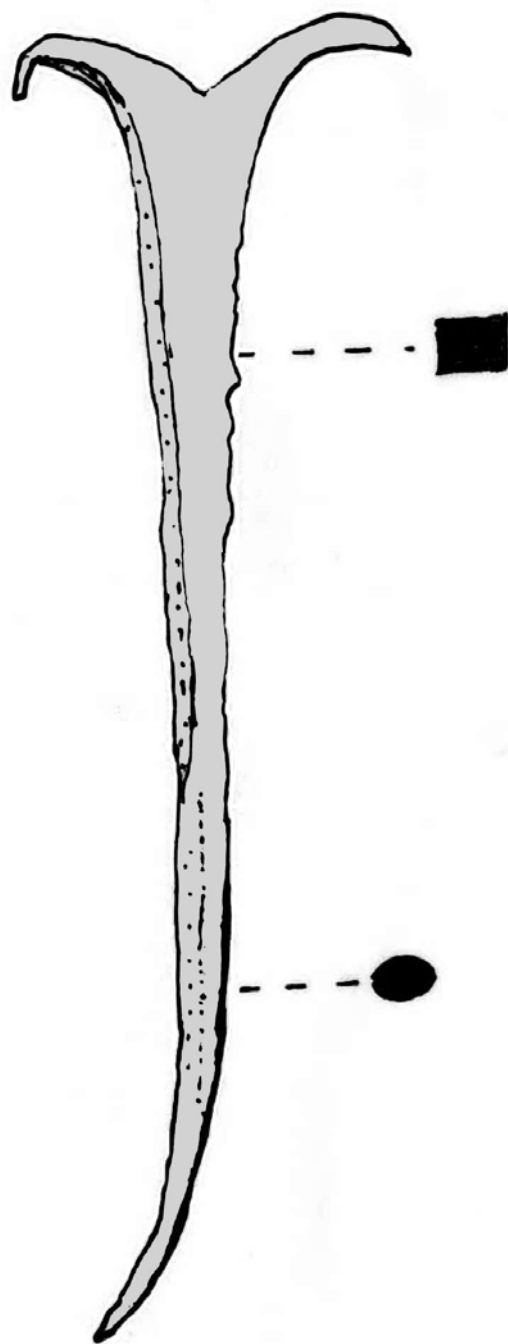

Planșa VII A - Brațară de la Geangoești. B - Detaliu asupra capetelor brățării (mărire x29).
A - Bracelet from Geangoești. B - Details of the bracelet edges (magnification 29x).

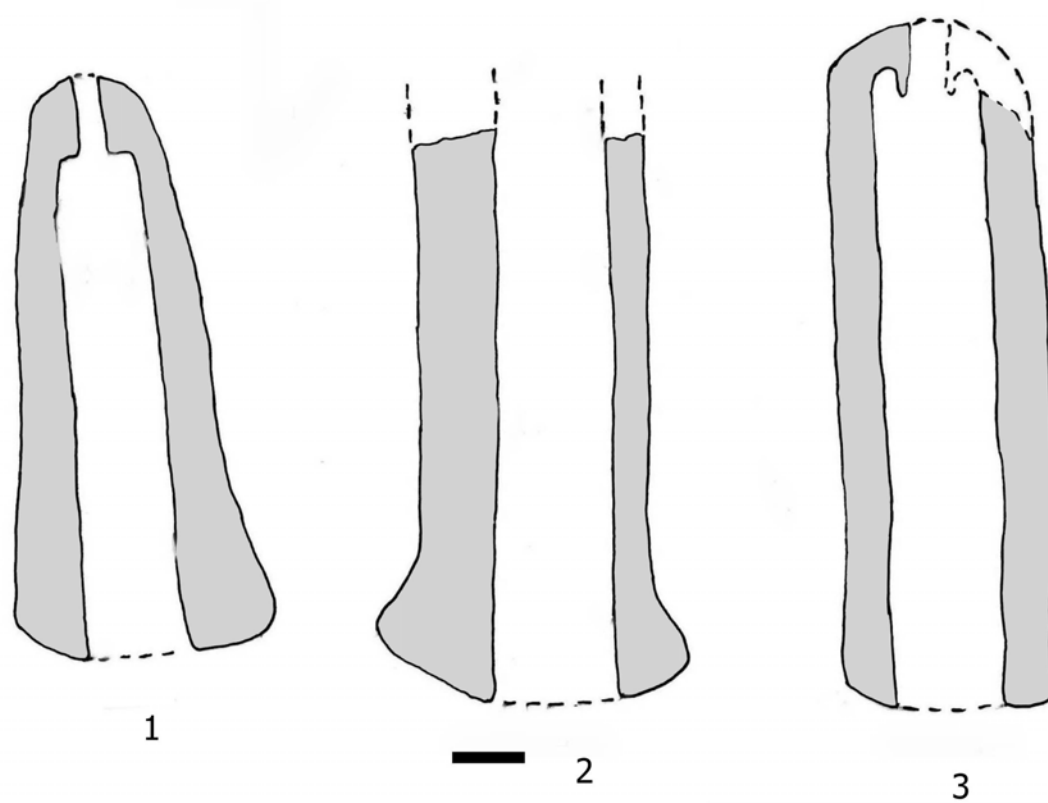
Plansa VIII A - Ac cu dublă volută de la Geangoești. B, C, D - Detalii asupra modului de realizare a piesei (mărire x25).

A - Double roll needle from Geangoești. B, C, D - Details showing how the needle was manufactured (magnification 25x).

Planșa IX Ac cu dublă volută de la Corbii Mari.

Double roll needle from Corbii Mari.

Planșa X Duze de la Geangoești.
Nozzles from Geangoești.

OBSERVAȚII ASUPRA UNOR VASE GUMELNIȚENE CU PERFORAȚII DIN TELL-UL DE LA VITĂNEȘTI 'MĂGURICE', JUD. TELEORMAN

Ion TORCICĂ

Abstract: *This study remarks on the 'repair' of vessels, a practice little-known in Romanian Eneolithic research. The vessels were discovered in a burnt dwelling belonging to the Gumelnița B1 layer at the 'Măgurice' tell settlement, Vitănești, Teleorman County. Two of the analyzed vessels belong to the inventory of dwelling L.15. They were found together with other special finds including a gold pendant and an anthropomorphic vessel. This combination of finds highlights the context in which the vessels were 'repaired' and offers more information on the purpose of this practice.*

Rezumat: *În studiul de față este prezentată o practică mai puțin cunoscută în cadrul cercetării eneoliticului din spațiul românesc, și anume aceea a 'reparării' unor vase. Acestea au fost descoperite în locuințe incendiate ce aparțin nivelului Gumelnița B1, în așezarea de tip tell de la Vitănești 'Măgurice', județul Teleorman. Două dintre vasele analizate fac parte din inventarul locuinței L.15. Ele au fost găsite împreună cu alte descoperiri ce pot fi considerate deosebite, printre care un pandantiv din aur și un vas antropomorf. Această asociere detaliază cadrul în care unele vase au fost 'reparate' și ne oferă informații suplimentare asupra scopului acestei practici.*

Keywords: *tell settlement; Gumelnița culture; perforation; dish; truncated cone-shaped vessel.*

Cuvinte cheie: *așezare tell; cultura Gumelnița; perforație; strachină; vas tronconic.*

Cercetările întreprinse în așezările culturii Gumelnița au dus la descoperirea unor vase cu perforații sau a unor fragmente ceramice perforate¹. Se observă existența a două situații în care au fost realizate perforații în pereții recipientelor. Unele perforații pot fi considerate 'utilitare', având scopul precis de a înlocui butonii perforați, deci de a ajuta la suspendarea vasului sau de a-l fixa mai bine, cum ar fi cazul capacelor (Harțuche și Bounegru 1997: 74, fig. 45). De cele mai multe ori acestea erau situate imediat sub buza vasului (Lăzurcă 1984, pl. VI, VII). Altele erau făcute pentru a 'coase' vasele sparte sau deteriorate, încercându-se astfel să fie redată în folosință. După aceste operații, recipientele căpătau fie funcția inițială, fie erau utilizate în alte scopuri (Lăzurcă 1984: pl. IX; Harțuche și Anastasiu 1968: pl. 25:1).

Arealul vestic al culturii Gumelnița este cunoscut datorită cercetărilor realizate îndeosebi în așezări, cele mai multe dintre ele fiind de tip *tell* (Mirea și Frînculeasa 2005: 64). Cel mai cercetat este *tell*-ul din localitatea Vitănești, județul Teleorman. Printre principalele obiective propuse în anul 1993, este și săparea în totalitate a ultimului nivel de locuire (Andreescu et al. 2003: 75).

În campaniile arheologice desfășurate în anii 2008-2009 în sectorul Y al *tell*-ului, au fost cercetate în întregime trei locuințe incendiate (L.13, L.14, L.15) ce au aparținut nivelului Gumelnița B1 (Andreescu et al. 2009a: 230). Starea lor de conservare este destul de proastă, fiind deranjate de lucrările agricole și de alte intervenții moderne. În unele cazuri, această situație a afectat posibilitatea reconstituirii formei exacte a structurilor, a dimensiunilor, a tehnicilor constructive și a eventualelor amenajări interioare. Locuințele L.13 și L.14 aveau un inventar bogat, format din numeroase vase întregibile, greutăți de lut ars cu decor spiralic, diverse unelte din silex, os, corn, plastică zoomorfă (Andreescu et al. 2009b: 76). Locuința L.15 avea un inventar ceramic mai redus, dar se remarcă prin alte descoperiri cu caracter mai special: un pandantiv din aur, un vas antropomorf și o statueta antropomorfă întreagă.

Obiectul articolului de față este reprezentat de trei vase, dintre care două întregibile, descoperite în campania 2009 în locuințele 13 și 15.

Primul, un fragment de vas (Pl. II:6-8, III:4), a fost descoperit în sectorul C-G (6-7), caroul D6 la o adâncimea de -1,63 m față de punctul 0 și -0,55 m față de nivelul actual al solului. În campania arheologică din anul 2009, în sectorul C-G (6-7), după decopertarea nivelului arabil, la adâncimea de cca. 30-40 cm (față de nivelul solului) a ieșit la iveală o zonă cu chirpici ars la roșu-cărmiziu, mărunțit, concentrat în carourile C6-E6. În urma observațiilor startigrafice s-a considerat că acesta reprezintă continuarea distrugerii locuinței L.13, descoperită în campania din anul 2008. Grosimea acesteia era cuprinsă între 5-15 cm și avea prinsă în ea fragmente ceramice. Nu s-au observat amenajări de gen podele aflate sub nivelul de distrugere. Fragmentul ceramic se afla prins în nivelul inferior de distrugere, într-o zonă de grosime maximă a chirpiciului ars, împreună cu alte vase și fragmente de vase sparte *in situ*.

Alte două vase, o strachină și un vas de provizii tronconic au fost descoperite în sectorul M-R (1-5), în caroul M5 la adâncimea de -1,10 m față de punctul 0, respectiv în caroul M2 la -0,99 m.

Cercetările desfășurate în campania 2009 în acest sector s-au axat pe studierea resturilor locuinței L.15. Acestea se concentrau în carourile M1-M5, N1-N5, O2-O5. Distrugerea, afectată parțial de lucrările agricole, era formată dintr-o masă de lut ars la roșu-cărmiziu, mărunțit. În unele zone, cuprindea fragmente de chirpici cu dimensiunile între 2-5 cm. În carourile M3, M4 acestea aveau dimensiuni mai mari (20-40 cm) și erau formate din lipituri succesive de 2-3 cm. Nu s-au observat amenajări ale nivelului de călcare. În distrugere și sub aceasta s-au descoperit vase sparte *in situ*, greutăți de lut și o statueta antropomorfă ce reprezintă un personaj feminin așezat, de tipul așezat pe un scaun-tron.

Vasul de provizii era prins în nivelul superior al distrugerii. După demontarea acestuia, suprafața de chirpici ars s-a restrâns, apărând și bulgări mai mari ce formau la o distanță de 0,30 m de vas, o linie dreaptă, orientată NE-SV pe direcția carourilor M2-N1. Avea o lungime de 2-2,50 m, posibil indicând direcția uneia dintre laturile locuinței.

În caroul M5 s-a cercetat vatra ce a aparținut locuinței L.15. Era puternic deranjată, ceea ce s-a mai păstrat avea o formă ovală, alungită, cu dimensiunile de 1,00-1,50 m. La demontare s-a observat că aceasta a avut trei niveluri de 'plăcuțe de vatră'. În zona ei au mai fost descoperite trei râșnițe fragmentare și vase sparte *in situ*. Unul dintre acesta este cea de-a doua strachină ce face obiectul articolului de față.

Fragmentul de vas, descoperit în locuința L.13 reprezintă partea superioară dintr-o strachină tronconică (Pl. II:6-8, III:4). Are o pastă de bună calitate ce are ca degresant nisip fin, în cantități reduse. Este arsă secundar, având o culoare maroniu-gălbuie. La exterior este bine netezită iar la interior netezită și lustruită. Corpul vasului are pereții puțin arcuiți spre exterior. Buza este înclinată puternic spre interior, îngroșată la contactul cu partea inferioară a vasului și formează un corp comun cu aceasta. Diametrul la gură este 0,25 cm, raportul dintre părțile componente ale vasului nu se pot stabili cu exactitate datorită procentului redus în care se păstrează.

În zona inferioară a fragmentului păstrat se găsesc două orificii ce străpung în întregime peretele vasului (Pl. II:6-8). Între ele se află o distanță de 1,7 cm și au diametrul de 0,50-0,60 cm. Se poate observa că au fost realizate cu o unealtă gen burin, perforațiile fiind făcute din ambele direcții, una dintre acestea este puțin oblică (Pl. II:8).

Strachina descoperită lângă vatra locuinței L.15 este aproape întreagă, lipsind din ea doar două fragmente. (Pl. II:1,3) Are o pastă de bună calitate, compactă, iar ca degresant s-a folosit nisip fin în cantitate mai mare decât la exemplarul anterior. La interior și exterior este bine netezită păstrându-se în unele porțiuni și urme de lustruire. Are o culoare maronie, unul din fragmente fiind mai roșcat datorită arderii secundare. Forma este tronconică, pereții corpului sunt foarte puțin arcuiți în exterior, chiar drepti în unele porțiuni. Datorită raportului care există între diametrul maxim și înălțime, strachina este destul de înaltă. Partea superioară este puternic înclinată spre interiorul recipientului iar umărul este rotunjit (Pl. III:2). Baza este ușor concavă, bine evidențiată și are un mic pedestal cu o înălțime de 0,50 cm.

În imediata apropiere a fundului recipientului pereții acestuia au două perforații (Pl. II:1,3, III:3). Acestea au o distanță între ele de 0,70 cm și un diametru la exteriorul strachinii de 0,50 cm și 0,70 cm la interiorul ei. Au fost realizate cu o piesă litică gen burin. La o analiză amănunțită se observă că procesul de perforare a fost făcut din interiorul vasului (Pl. II:5) De asemenea, la exterior, orificiul din apropierea bazei strachinii are o mică șanțuire orientată spre exteriorul ei, în direcția celei de-a doua perforații (Pl. II:4). Poate fi considerată ca o urmă de uzură, posibil de la o fibră vegetală sau de altă natură folosită la legarea fragmentelor ceramice. Strachina mai are o perforație incompletă situată la interiorul ei la o distanță de 1,50 cm sub buză (Pl. II:2,3). Diametru este de 0,40 cm, fiind mai mic decât celelalte și datorită faptului că nu a străpuns în întregime tot peretele.

Modul de fragmentare al vasului cât și poziționarea perforațiilor ne indică posibilitatea ca acestea să fi fost făcute pentru a lega două panouri principale în care s-a spart strachina (Pl. II:3).

Cele două stăchini își găsesc analogii în materialul ceramic provenit din siturile de la Blejești (Berciu 1956: 551, fig. 83:4), Surdulești (Petrescu-Dîmbovița și Sanie 1953: 533, fig. 5:1,2,4), Căscioarele (Ștefan 1925: 154, fig. 11:6), Pietrele (Berciu 1956: 527, fig. 41, 533, fig. 53:2), Ciolănești din Deal (Petrescu-Dîmbovița și Sanie 1969: 52, fig. 9:6) și Gumelnița (Dumitrescu 1925: 64, fig. 33:2).

Al treilea vas cu perforații descoperit tot în locuința L.15 din care lipsește circa un sfert, este puternic fragmentat (Pl. I:3, III:1,2). Pasta sa este intermediară, și conține ca degresant foarte mult nisip cu o granulozitate medie. Este ars secundar, având o culoare maroniu-gălbuie. Interiorul său

este bine netezit. Exteriorul este tratat diferit, partea superioară este lustruită și netezită iar cea inferioară este acoperită cu barbotină organizată în benzi orizontale, puțin vălurite. Mai prezintă patru bezi verticale, tot din barbotină, dispuse diametral opus (Pl. III:1,2). Forma sa este tronconică, partea inferioară are pereții puțin arcuiți iar umărul este ascuțit. Partea superioară este bine evidențiată de restul vasului, pereții săi fiind ușor concavi. Sub diametrul maxim, în zona a două dintre benzile verticale de barbotină, are doi butoni perforați orizontal, dispuși diametral opus.

Vasul prezintă patru perforații în diverse părți ale corpului. Prima este situată la 2 cm deasupra diametrului maxim și are o dimensiune cuprinsă între 0,60 și 0,80 cm. Se poate observa că a fost făcută dinspre exteriorul peretelui vasului (Pl. I:1-3). Următoarele două perforații se găsesc la jumătate din înălțimea vasului. Au o distanță între ele de 2 cm și diametrul la exterior de 0,90 cm și 0,70-0,80 cm la interior. La o analiză amănunțită se observă că procesul de perforare a fost făcut peste jumătate, pornindu-se din exterior (Pl. I:4,5). Al patrulea orificiu este situat la 7,50 cm sub cele anterioare, spre baza recipientului (Pl. III:1). Are diametrul la exterior de 1 cm și de 0,50 cm la interior. Se poate constata că a fost făcut aproape în întregime din exterior (Pl. I:6,7).

Observarea modului în care s-a fragmentat vasul cât și poziționarea perforațiilor ne indică posibilitatea ca acestea să fi fost făcute pentru a lega mai multe panouri principale din recipient. Acesta s-a spart în zona superioară a sa, pe verticală, orificiul de sub buză indicând acest fapt. Posibil a mai existat o perforație lângă el pentru a ajuta la 'coasere', dar fragmentul ceramic nu a fost descoperit în locuință. Dispunerea celor două perforații alăturate cât și modul de spargere a zonei unde se găsesc sugerează posibilitatea continuării fracturii spre bază sau oblic. În acest ultim caz a fost și o spargere la îmbinarea dintre plăcile din care a fost modelat vasul. Această tehnică împreună cu aceea a 'colacilor' sau 'sulurilor' este întâlnită și demonstrată pentru cultura Gumelnița (Mirea și Frînculeasa 2005: 57; As et al. 2006: 139, 140 fig. 2a-2b). Ultima perforație ar putea fi legată și ea de această continuare a fragmentării spre baza vasului.

Analogii pentru acest tip de vas sunt întâlnite în materialul ceramic provenit din siturile de la Pietrele (Berciu 1956: 531, fig. 48, 49:1; Hansen et al. 2004, fig. 16:1,3), Alexandria Gorgan (Mirea și Pătrașcu 2006: fig. 21:2,3) și Ciolănești din Deal (Petrescu-Dîmbovița și Sanie 1969: 47, fig. 5:3). Se observă totuși că vasul de la Vitănești are diametrul bazei mai mic decât al gurii, iar barbotina este orientată diferit.

Practica perforării vaselor pentru a fi reparate sau a le fi extinsă funcționalitatea este întâlnită și în alte situri ale culturii Gumelnița. În așezarea de la Carcaliu, jud. Tulcea, în locuința L.1 au fost descoperite vase cu perforații (Lăzurcă 1984: pl. VI, VII, IX). Autorii studiului precizează clar că prezența orificiilor de pe peretele vasului de provizii este în 'legătură cu refacerea vasului' (Lăzurcă 1984: 27). Din așezarea de la Brăilița provine un castron tronconic pictat cu grafit la interior. Sub buză în trei locuri, vasul are câte două perforații 'dovada unor reparații suferite ulterior' (Harțuche și Anastasiu 1976: 95, fig. 152). În urma săpăturilor efectuate în *tell*-ul de la Brăilița s-au mai descoperit fragmente ceramice și vase cu perforații. Unul dintre acestea este un vas etajat care 'sub buză, este prevăzut cu găuri realizate prin perforarea peretelui' (Harțuche și Bounegru 1997: 56, fig.47:1). Un capac are două orificii lângă margine, iar o strachină are o singură gaură lângă buză (Harțuche și Bounegru 1997: 74, 76, fig. 45; 47:1). Posibil au avut scopul a ajuta la suspendarea sau la fixarea lor.

În interpretarea acestei practici de 'reparare' a vaselor eneolitice trebuie avute în vedere mai multe situații posibile. Spargerea acestor artefacte s-ar fi putut produce accidental sau intenționat. Repararea lor ne sugerează că s-a încercat redarea scopului inițial, unuia asemănător sau a altuia. Se poate considera că obiectele create într-un context domestic nu își pierd ușor înțelesul și semnificația chiar prin 'moartea' lor (Chapman 2000: 5). Dacă vasele erau de uz comun așa cum sugerează tipologia lor, posibil aveau doar o valoare practică ce a fost recâștigată total sau parțial în urma 'reparării' lor. În cazul în care constituiau un bun de prestigiu, prin numărul și calitatea lor, o eventuală pierdere a acestora ar fi afectat importanța deținătorului.

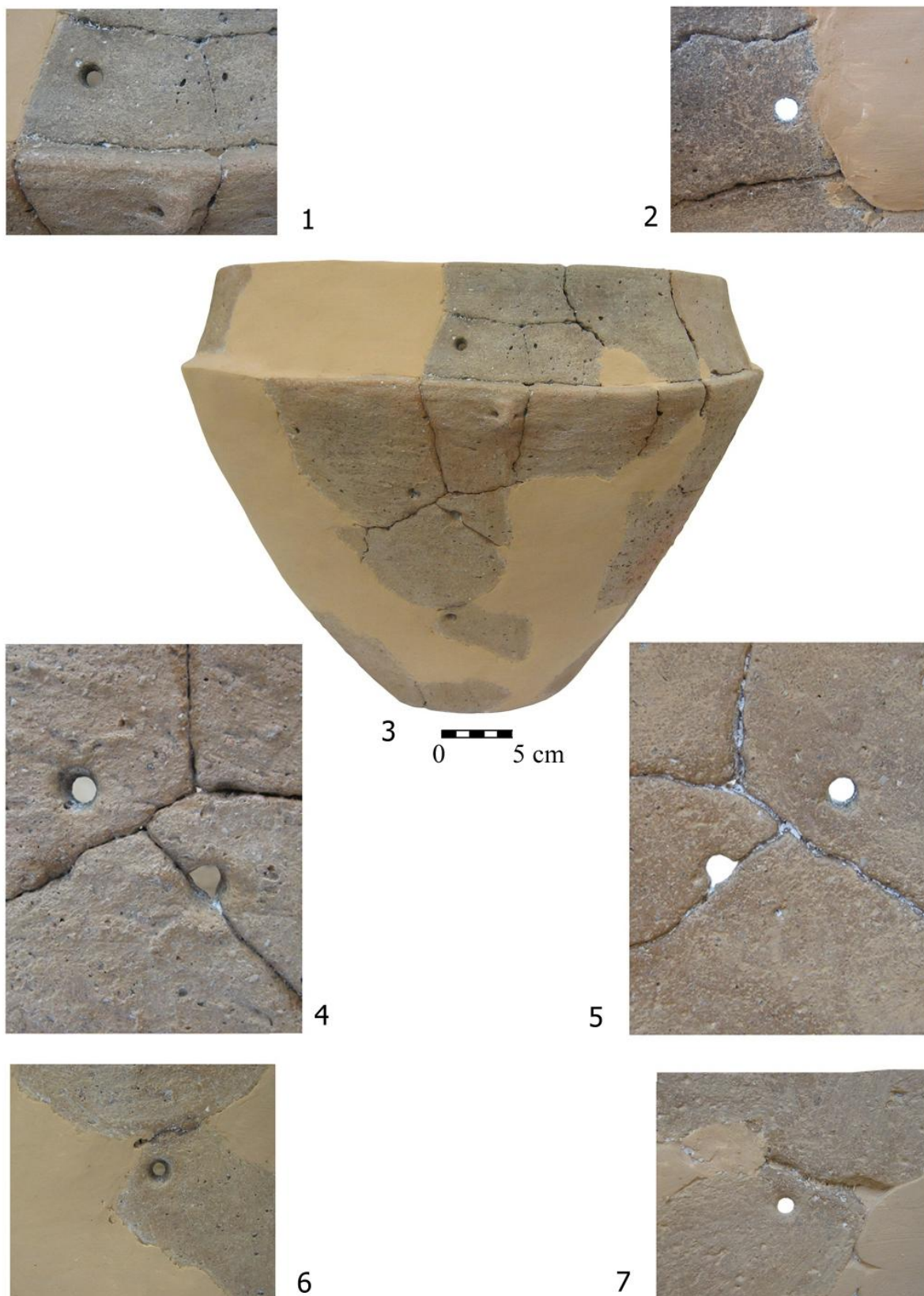
Este cert că vasele descoperite la Vitănești în locuința L.15 împreună cu alte artefacte 'deosebite' cum ar fi pandantivul de aur și vasul antropomorf, nu au fost aruncate după spargere. Deci valoarea lor nu a fost neglijată deși nu se pot compara cu celelalte elemente din inventarul locuinței sau cu castronul pictat cu grafit de la Brăilița. O spargere intenționată în cadrul unor ritualuri și apoi o reparare a lor ni se pare improbabilă.

Note

¹. Fragmente ceramice perforate au fost descoperite în timpul cercetării tell-ului de la Vitănești 'Măgurice' în diverse contexte stratigrafice, atât în nivelul B1 cât și în cele A2. Inventarul ceramic al locuinței L.15 cuprinde și o parte perforată din peretele unui vas cât și un fragment de la o starchină tronconică cu buza îngroșată la interior, ce are imediat sub ea un orificiu.

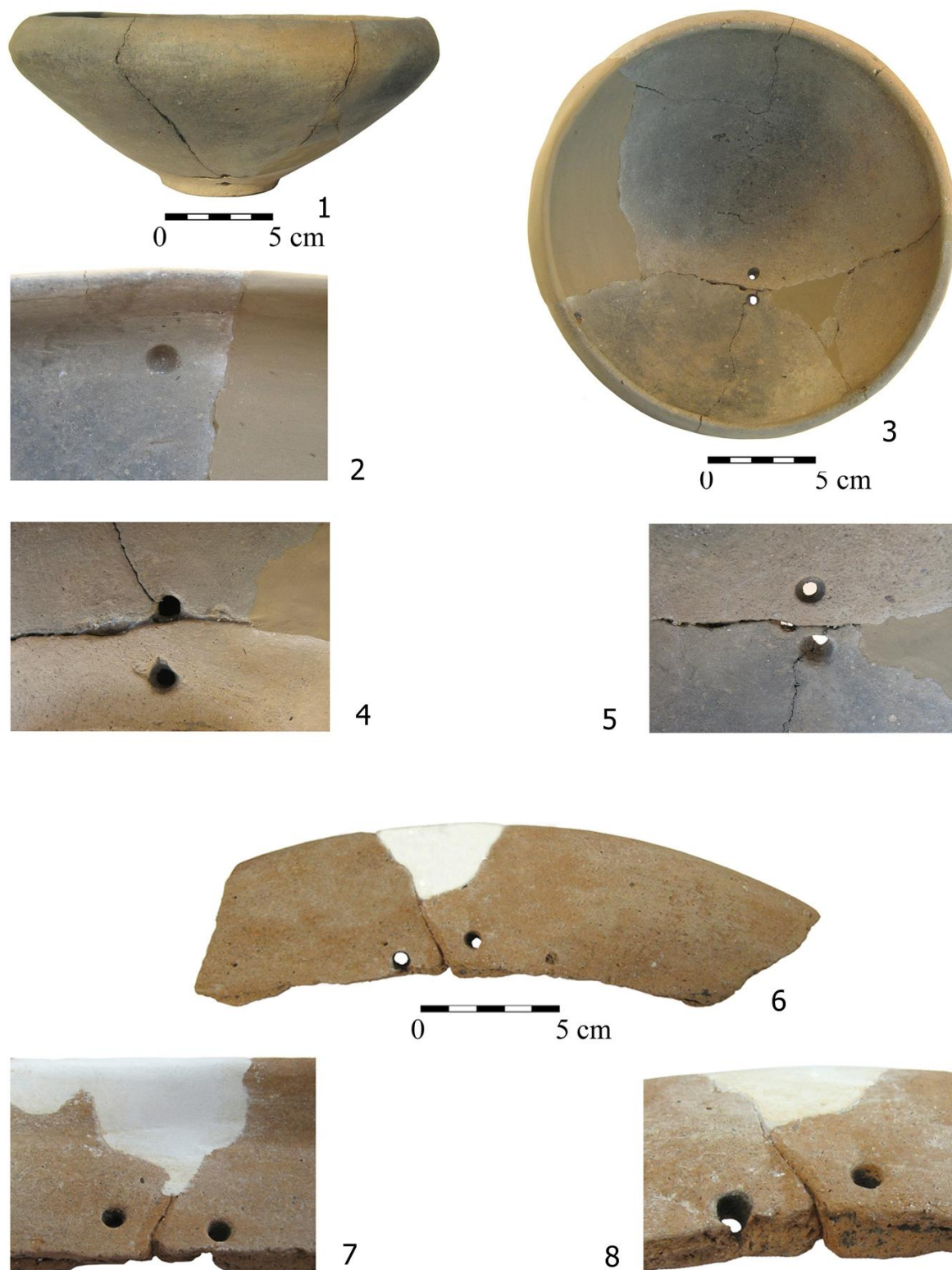
Bibliografie

- Andreescu, R.R. Mirea, P. și Apope, Șt. (2003) 'Cultura Gumelnița în vestul Munteniei. Așezarea de la Vitănești, Jud. Teleorman', *Cercetări arheologice. Muzeul Național de Istorie a României* XII: 71-87.
- Andreescu, R., Moldoveanu, K., Bălășescu, A., Radu, V., Haită, C., Torcică, I., Mirea, P., Dumitru, M., Zaharia, P. Nica, T. (2009a) 'Vitănești "Măgurice", com. Vitănești, județul Teleorman', Angelescu, M.V, Oberländer-Târnoveanu, I., Vasilescu F., Cîrstina, O., Olteanu, G. *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2008 - a XLIII Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Târgoviște, 27-30 mai 2009*, Valachica 21-22 (2008-2009), pp. 229-30, București: Complexul Național Muzeal 'Curtea Domnească' și cIMEC.
- Andreescu, R.R. Mirea, P., Moldoveanu, K., Torcică, I. (2009b) 'Noi descoperiri în așezarea gumelnițeană de la Vitănești "Măgurice"', *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria arheologie* 1: 75-92.
- As, A. van, Jacobs, L. and Thissen, L. (2006) 'Preliminary data on Boian and Gumelnița pottery from TELEOR 008 and Măgura-Bran respectively, Teleorman river valley, Southern Romania', *Leiden journal of pottery studies* 22: 137-47.
- Berciu, D. (1956) 'Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București', *Materiale și Cercetări Arheologice* II: 493-562.
- Chapman, J. (2000) *Fragmentation in archaeology. People, places and broken objects in the prehistory of south-eastern Europe*, London, New York: Routledge.
- Dumitrescu, Vl. (1925) 'Fouilles de Gumelnița', *Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie* II: 29-102.
- Hansen, S. von, Dragoman, A. Benecke, N. Görsdorf, J. Klimscha, F. Oanță-Marghitu, S. Reingruber, A. (2004) 'Bericht über die Ausgrabungen in der Kupferzeitlichen Tellsiedlung Măgura Gorgana bei Pietrele in Muntenien/Rumänien im Jahre 2002', *Sonderdruck aus Eurasia Antiqua* 10: 1-53.
- Harțuche, N.A. și Anastasiu, F. (1968) *Brăilița. Așezări și cimitire omenești datând din epoca neolitică până în pragul orânduirii feudale*, Muzeul Brăilei: Brăila
- Harțuche, N. A. și Anastasiu, F. (1976) *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a muzeului Brăilei*, Muzeul Brăilei: Galați
- Harțuche, N. Bounegru, O. (1997) 'Săpăturile arheologice de salvare de la Medgidia, jud. Constanța (1957-1958)', *Pontica* XXX: 17-104.
- Lăzurcă, E. (1984) 'Cercetări arheologice în stațiunea neolitică de la Carcaliu (jud. Tulcea)', *Peuce. Rapoarte, cataloage, studii și note de istorie și arheologie* IX: 23-28.
- Mirea, P. și Frînculeasa, A. (2005) 'Locuirea eneolitică gumelnițeană de la mănăstirea Glavacioc, jud. Argeș', *Argesis. Studii și comunicări. Seria Istorie* XIV: 55-74.
- Mirea, P. și Pătrașcu, I. (2006) *Alexandria. Repere arheologice și numismatice*, Ploiești: Ed. Musica Viva.
- Petrescu-Dîmbovița, M. și Sanie, S. (1953) 'Cercetări arheologice la Surdulești', *Materiale Arheologice privind Istoria Veche a R.P.R.*: 523-42.
- Petrescu-Dîmbovița, M. și Sanie, S. (1969) 'Sondajul în tell-ul gumelnițean de la Ciolănești din Deal', *Arheologia Moldovei* VI: 41-53.
- Ștefan, Gh. (1925) 'Les fouilles de Căscioarele', *Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie* II: 138-97.

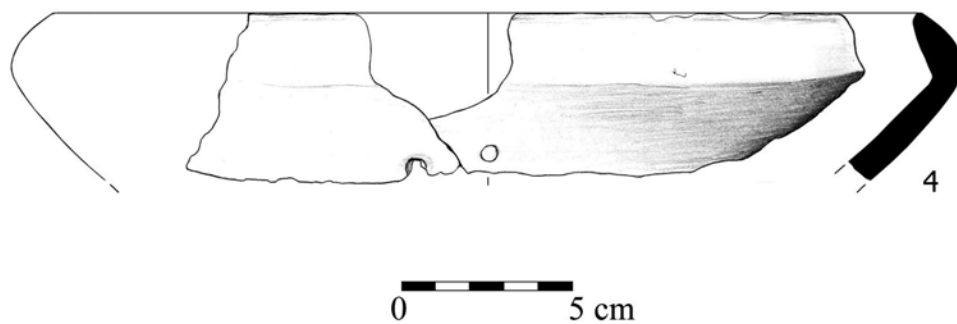
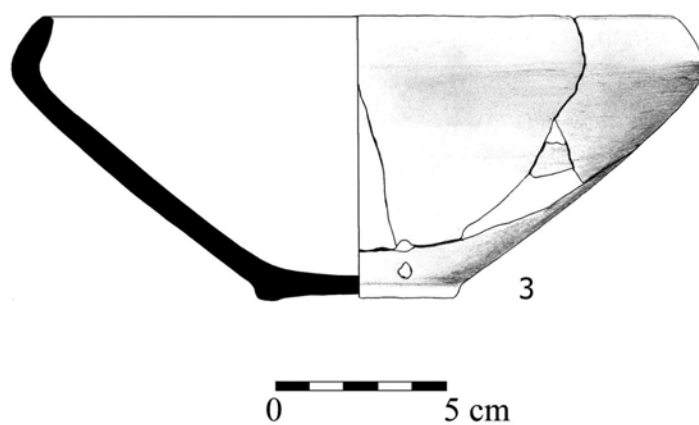
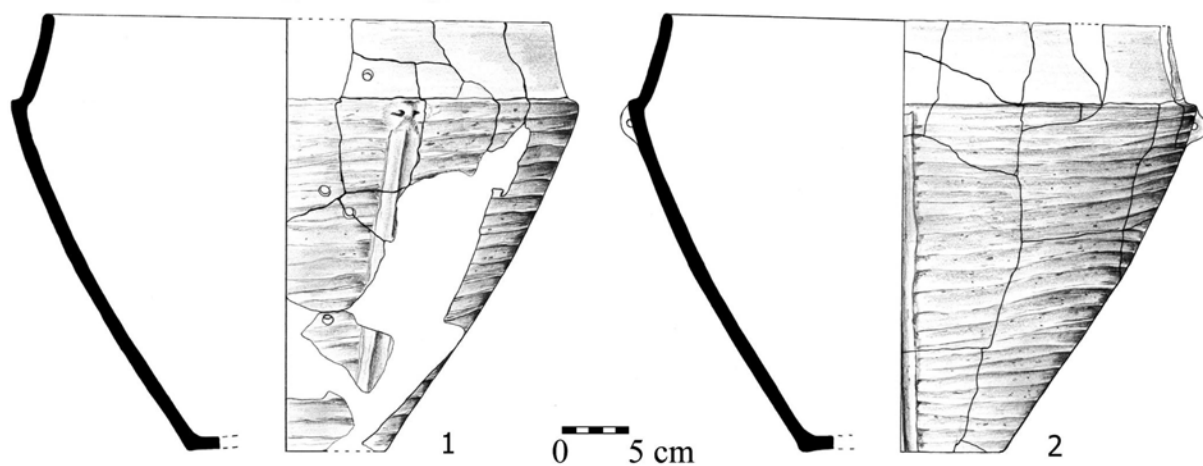
Plansa I Vas tronconic (3); detalii ale perforațiilor din exteriorul vasului (1, 4, 6) și din interiorul vasului (2, 5, 7).

Truncated cone-shaped vessel (3); details of the outside vessel perforations (1, 4, 6) and the inside vessel perforations (2, 5, 7).

Plansa II Strachină (1, 3); detalii ale perforațiilor din exteriorul vasului (4) și din interiorul vasului (2, 5); fragment de strachină (6) detalii ale perforațiilor din exteriorul vasului (8) și din interiorul vasului (7).

Dish (1, 3); details of the outside vessel perforations (4) and the inside vessel perforations (2, 5); dish fragment (6); details of the outside vessel perforations (8) and the inside vessel perforations (7).

Planșa III Vase perforate.
Vessels with perforations.

SUR LA CHRONOLOGIE DES HABITATS DU TYPE ALEXANDRIA

Dragoș MĂNDESCU

Résumé: L'article rouvre le problème de la datation des sites de Alexandria-'La Vii', Bălănești et Opișor, des sites dont on considère qu'ils pourraient illustrer un aspect culturel relativement unitaire, invoqué souvent comme première étape du passage vers la deuxième Age du Fer en Vallachie. On met en discussion des vecteurs chronologiques avec une expressivité variable, comme la céramique locale ou d'importation et des fibules. Le résultat est une chronologie non unitaire, étendue sur la durée de trois siècles: du VII-ème siècle au V-ème siècle av. J.Chr., ce qui élève de nouveaux signes d'interrogation sur la légitimité de définir le respectif groupe/ aspect culturel.

Rezumat: Articolul redeschide problema datării așezărilor de la Alexandria-'La Vii', Bălănești și Opișor, situri despre care se considera că ar putea ilustra un aspect cultural relativ unitar, invocat deseori drept etapa primară a trecerii la cea de-a doua epocă a fierului în Muntenia. Sunt aduși în discuție vectori cronologici cu expresivitate variabilă, precum ceramica locală ori de import și fibule. Rezultatul este o cronologie neunitară, întinsă pe trei secole: sec. VII-V a. Chr., ceea ce ridică noi semne de întrebare asupra legitimității definirii respectivului grup/aspect cultural.

Mots-clés: chronologie; sites; céramique; fibules; deuxième Age du Fer.

Cuvinte cheie: cronologie; așezări; ceramică; fibule; a doua epocă a fierului.

Le sujet de soi-disante 'culture' ou groupe culturel Alexandria, invoqué souvent comme étant l'étape primaire du passage à la deuxième époque du fer en Vallachie – par conséquent aussi pour la chronologie de cette 'culture' – est l'une particulièrement épineuse et on ne se propose pas d'essayer par notre écriture une résolution tranchante, qui serait d'ailleurs tout à fait impossible et improbable dans le stade actuel de la recherche.

'Promenée' par son découvreur, dans ses interventions répétées dans la littérature archéologique (Preda 1959a; 1959b; 1960; 1961; 1970; 1994), sur la durée de trois siècles, à partir du VI-ème siècle jusqu'au IV-ème siècle av. J. Chr., la chronologie des trois huttes de Alexandria-'La Vii' est fondée sur les indices offertes par les formes céramiques tournées, mais surtout sur les trois fibules dont on peut affirmer certainement sur l'une (Preda 1961: 211, fig. 2:1) qu'elle appartient au type Glasinac à porte-agrafe triangulaire, ayant la section de l'arc rectangulaire (les deux autres fibules sont fragmentaires, on peut seulement soupçonner qu'elles étaient du même type).

La découverte de Alexandria-'La Vii' allait rester singulière dans le paysage archéologique nord-danubien pendant presque une décennie, jusqu'à la documentation d'un nouveau habitat avec céramique semblable, à Bălănești, en 1966 (Popescu 1968). Après cela, le silence allait s'étendre sur la culture 'Alexandria', dont la chronologie s'obstinait à rester fixée seulement au niveau des deux sites. Finalement, après pas moins de quatre décennies depuis les fouilles d'Alexandria et de trois décennies depuis celles de Balanesti, une troisième station, celle d'Opișor, allait joindre les deux autres par la valorisation des fouilles plus anciennes (Kull et Stângă 1997). On aurait donc à faire avec une culture fondée sur trois sites, tous étant des habitats, idée avec laquelle on ne peut pas être d'accord. La situation de cette 'culture' apparaît encore plus non-concluante si on détaille ce qui se cache en réalité derrière les trois sites (Fig. 1): 12 sections, trois huttes, trois maisons et dix fosses. Sans compter l'absence des tombeaux.

Site	N° de sections	N°de huttes	N° de maisons	N° de fosses
Alexandria-'La Vii'	9	3	-	-
Bălănești	1	-	-	1
Opișor	2	-	3	9
Total	12	3	3	10

Figure 1 Une situation synthétique de la recherche sur laquelle est fondée la 'culture Alexandria'.

Situația sintetică a cercetărilor arheologice pe care este fundamentată 'cultura Alexandria'.

Retournons quand-même aux éléments de datation. La céramique tournée d'Alexandria (Pl. I:4-6, 8-10, 12, 14), à part les souvent invoquées analogies avec la céramique de l'espace sud-thrace est extrêmement rapprochée par les formes, la technique et le décor, de celle découverte dans des stations de Dobroudja, comme celles de Tariverde et Sinoe. Des terrines gris avec la surface polie, avec le rebord large et évasé, décorées avec des lignes en vague incisées, ressemblant à celles de Alexandria-'La Vii', ont été découvertes dans la couche archaïque de Histria, appartenant le plus probablement au III-ème niveau de celle-ci (la deuxième moitié du VI - ème siècle av. J. Chr) (Dimitriu 1966: 51, 99, no. catalogue: 476-7, pl. 59:476-7). Toujours vers Dobroudja (par exemple, Cernavoda) se dirigent les indices d'analogies pour les vases-bocaux à main de Bălănești (Pl. II:4-8, 10). En échange, quelques formes céramiques de Opișor, comme les terrines profonds, travaillées à main, avec le rebord envasée et des empoignes proéminentes orientées obliquement avec la pointe en bas (Pl. III:15, 20, 32) (Kull et Stângă 1997: 555 sqq, fig. 3:2; 6:13), sont préférées surtout dans la zone d'Olténie, d'où proviennent aussi les meilleures analogies, comme celles de Gogoșu [Berciu et Comșa 1956: 415, fig. 139:6 (tumulus 11); 417, fig. 139:7 (tumulus 18, associée avec la seule vase tournée dans la nécropole entière); 423, fig. 150:1 (tumulus 24, tombeau 2); 431-2, fig. 150:2 (tumulus 34, tombeau 2)] et Coțofenii din Dos (Zirra et al 1993: 118, fig. 29:2).

L'une des formes céramiques avec une certaine relevance chronologique en vue de la documentation certaine dans des contextes histriennes pour environ 500 av. J. Chr. (Alexandrescu 1978: 96, no. catalogue: 627-8, fig. 18), est la vase amphore tournée avec deux anses, ayant une nuance grise, avec le rebord profilé en dehors, forme (variante 22a chez Moscalu 1983: 131-2, pl. 93:1-3, 5) qui apparaît constamment entre les matériels archéologiques publiés tant de Alexandria-'La Vii' (Pl. I:14) (Preda 1959b: 185, fig. 3), que de Bălănești (Pl. II:12) (Popescu 1968: 63, fig. 7:1) et de Opișor (Pl. III:10, 35) (Kull et Stângă 1997: 557, fig. 4:12-15). Un autre élément qui ne peut pas être daté, mais qui suggère une relation quelconque de contemporanéité entre les trois sites, est représenté par les fragments d'âtres portatifs, extrêmement ressemblantes par la forme comme dans le cas des âtres de Bălănești (Pl. II:1-4) et de Opișor (Pl. III:30). Du point de vue de la quantité, les fragments des âtres portatifs présentent une situation extrêmement déséquilibrée: un seul fragment à Alexandria (Preda 1959b: 253 - le fragment n'est pas illustré), très nombreuses à Bălănești ('deux sacs') (Popescu 1968: 58, fig. 1) et seulement quelques-unes, mais suffisantes pour attester la présence de la forme respective, à Opișor (Kull et Stângă 1997: 554, fig. 2).

Les éléments plus certains de datation sont répandus, eux aussi, inégalement. Dans le cas de la fosse de Bălănești, manquent tant les importations, que les pièces métalliques. Sa chronologie restera en directe dépendance avec celle des deux autres sites.

A Alexandria, la chronologie du site est construite autour de la datation de la fibule du type Glasinac avec la porte-agrafe triangulaire (Pl. I:17). Il n'est pas tout à fait exclus que les exemplaires les plus tardifs de ce type de fibule arrivent jusqu'au V-ème siècle av. J. Chr. (Hänsel 1974: 216; Vulpe 1979a: 110; Moscalu 1983: 244-5, note 56), mais les meilleures analogies pour la pièce de Alexandria (l'arc à section rectangulaire, la porte-agrafe décorée par ciselage) indiquent une datation encore plus précoce, à savoir le milieu du VII-ème siècle av. J. Chr. (les fibules des tumulus no. 9 et no. 12 de la nécropole de Dobrina, en association avec un mors spécifique pour le Hallstatt C2) (Gergova 1987: pl. 9:124-5). En base des fibules, qui appartiennent à un type répandu au nord du Danube entre le début du VII-ème siècle et la première moitié du V-ème siècle av. J. Chr. (Bader 1983: 71, 74, 76-7, catalogue nos. 129, 144-5, pl. 24:144-5), A. Vulpe inclinait vers le synchronisme chronologique entre la découverte de Alexandria-'La Vii' et l'étape plus récente de la nécropole de Gogoșu, représentée par les tombeaux d'incinération (Vulpe 1977: 87; Vulpe 1979: 104), et P. Alexandrescu acceptait une datation jusqu'au plus tard la fin du VI-ème siècle av. J. Chr. (Alexandrescu 1977: 135). Dans la discussion sur la chronologie du type de fibule à double ressort et porte-agrafe triangulaire, T. Bader accepte lui aussi une datation des découvertes de Alexandria-'La Vii' dans la deuxième moitié du VII-ème siècle – début du VI-ème siècle av. J. Chr. (Bader 1983: 77). En reconnaissant que la céramique de Alexandria-'La Vii' "offre par elle-même peu d'éléments de datation", E. Moscalu recourt à l'expressivité chronologique des fibules Glasinac, inclinant vers la datation du site au VI-ème siècle av. J. Chr., avec la possibilité de prolonger dans la première moitié du siècle suivant (Moscalu 1983: 19, 244-5, note 56). Donc, en ce qui concerne la découverte de Alexandria-'La Vii', prépondérantes sont les opinions pour une datation plus haute.

Le plus relevant complexe pour dater le site de Opișor est la maison no. 2. Le fragment de lekythos avec des figures noires (Pl. III:23) auquel se rajoute le terrine tournée, du type lecané (Pl. III:28) (avec des nombreuses analogies dans la nécropole de Ravna, dans les tombeaux 6, 14b, 15, 21, 24, 25, 36, 37, associé régulièrement avec la cruche tournée, grise, avec le rebord ramené vers

l'extérieur et l'anse surhaussée, dans un seul cas – le tombeau 14b – la forme respective de lecané étant associée avec une fibule du type Glasinac à porte-agrafe triangulaire) indique une date vers la fin du VIe siècle av. J. Chr. (Kull et Stângă 1997: 565, fig. 5:1, 6.). Au poinçon en bronze découvert à l'intérieur du même habit (Pl. III:29 a-c) on ne peut pas attribuer le rôle d'élément de datation pour le site, parce qu'on considère qu'il n'y a aucune liaison entre les deux, comme on va montrer à la fin de cet article.

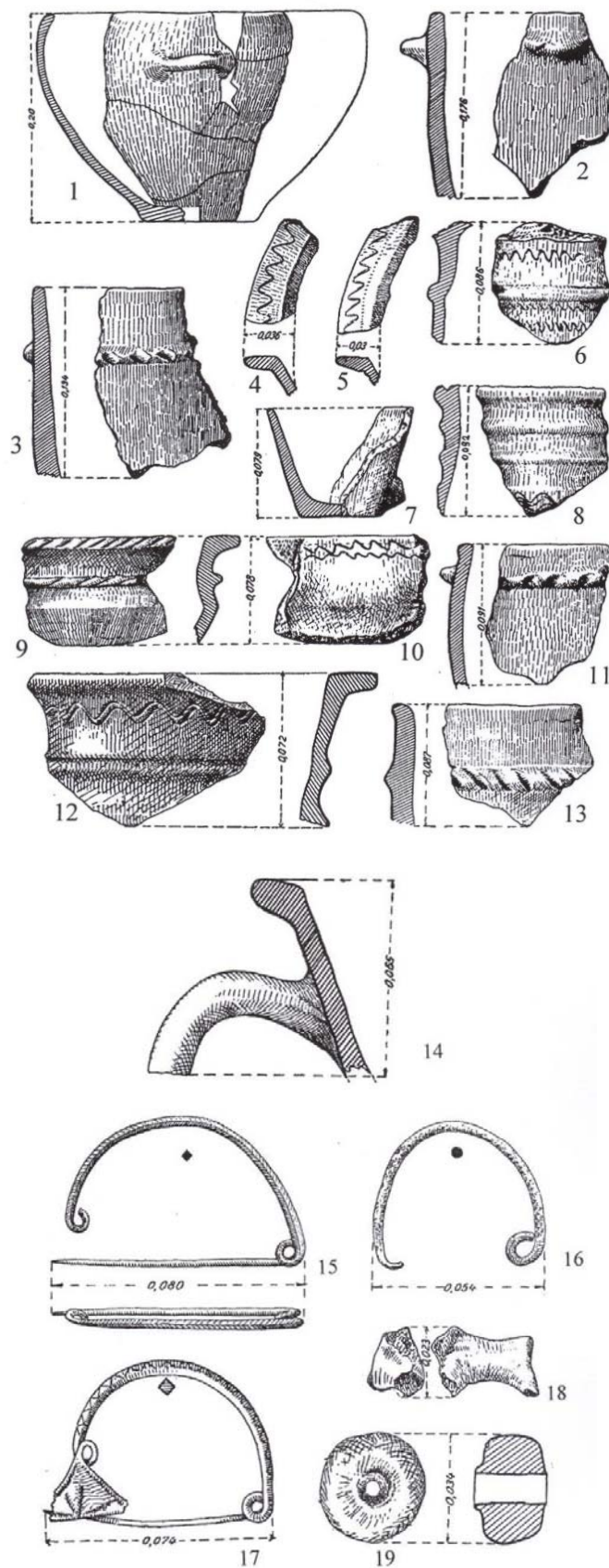
Un important décalage chronologique entre les découvertes de Alexandria-*'La Vii'* et Bălănești (la deuxième moitié du VIIe siècle, respectivement la première moitié du Ve siècle av. J. Chr.) a été déjà signalé dans la littérature (Vulpe, 2001b: 456, 471). Si on accepte la datation haute de la fibule de Alexandria et la datation un peu plus certaine du fragment de lekythos avec des figures noires de Oprișor, alors il est sûr qu'entre les sites du 'groupe Alexandria' s'écoulent de longues périodes de temps et on ne peut pas parler d'un aspect chronologique unitaire.

Il nous reste à discuter la position chronologique du poinçon en bronze de Oprișor. Dans l'image de cette ustensile d'orfèvrerie (considérée pas poinçon, mais matrice pour la réalisation des perles en feuille de métal précieux – Kull et Stângă 1997: 575-8, fig. 13:4-5), B. Kull reconnaissait une fleur de lotus clos, le lotus étant le symbole de la vie et de la guérison (Kull 1997a: 690), avec des origines dans l'art funéraire de l'Égypte du Moyen Royaume (étant souvent représenté dans la main du défunt ou comme un accessoire du canot funéraire. C'est d'ici qu'il se serait fait répandre dans l'art royal assyrien, puis dans la zone irano-anatolienne, mais aussi dans le répertoire étrusque des motifs (Kull et Stângă 1997: 567, fig. 9). Plus réaliste reste l'opinion promue par M. Babeș, qui voit dans le symbole ornemental du poinçon de Oprișor un gland stylisé. Les phiales no. 94 et no. 95 de Rogozen, qui portent une empreinte identique avec celle du poinçon d'Oprișor, ont été placées à la fin d'une série bien mise en évidence par tels récipients décorés avec le motif du gland. L'évolution du motif ornemental a été marquée par le passage de la forme ellipsoïdale (comme jalon de repère était proposée la fiale de Marion – dernier quart du VIe siècle av. J. Chr.), aux formes allongées, en amande, comme dans le cas des deux phiales de Rogozen (Babeș 1993b: 129). Comme la forme intermédiaire entre les deux hypothèses extrêmes du motif ornemental en forme de gland on la rencontre sur la phiale du trésor de Panaghiuriște, pièce datée à la fin du IVe siècle av. J. Chr. (le fruit de la châle étant reproduit en ce cas extrêmement réaliste), la plus convenable datation pour les fiales avec les ornements en amande (*'Buckelfialen'*) à la fin de la série, comme étaient aussi celles de Rogozen, et implicitement du poinçon de Oprișor, il restait le commencement du IIIe siècle av. J. Chr. (Babeș 1993b: 128-9). A l'appui de cette datation tardive on apportait encore deux arguments supplémentaires (Babeș 1993b: 129-30): la fiale de Tarent (*'Coppa Tarantina'*), avec une datation assurée pour l'intervalle 280-260 av. J. Chr., présentait un décor de proéminences en amande ressemblant à ceux des phiales de Rogozen, et le motif du bucrane qui alterne sur les deux phiales avec les glands en amande, motif ornemental que P. Alexandrescu réussit à dater d'une manière convaincante post 300 av. J. Chr. (Alexandrescu 1988: 115-17). Importante en ce sens reste aussi la remarque faite par Z. Archibald relativement à la chronologie des phiales du trésor Rogozen: par des analogies et des rapports chronologiques aux phiales de l'Asie Mineure de toute façon antérieures aux variantes thraces, l'auteur considère que les exemplaires de Rogozen datent de l'intervalle comprise entre le deuxième quart du IVe siècle et le premier quart du IIIe siècle av. J. Chr. (Archibald 1989: 21). Placé d'habitude dans le contexte des expéditions macédoniennes contre les triballes – soit celle du 339 av. J. Chr. conduite par Filip II (Fol et Nikolov 1986: 8; Nikolov 1989: 90), soit celle du 335 av. J. Chr. conduite par Alexandre le Grand (Vasić 1993: 99) –, au moment de la cache du trésor de Rogozen on peut pas lui refuser une datation entre les premières décennies du IIIe siècle av. J. Chr. (Babeș 1993b: 131; Kull 1997a: 699), les circonstances troubles de la grande invasion celte aux Balkans apparaissant comme le plus adéquat cadre historique pour l'enterrement des 165 vases en argent.

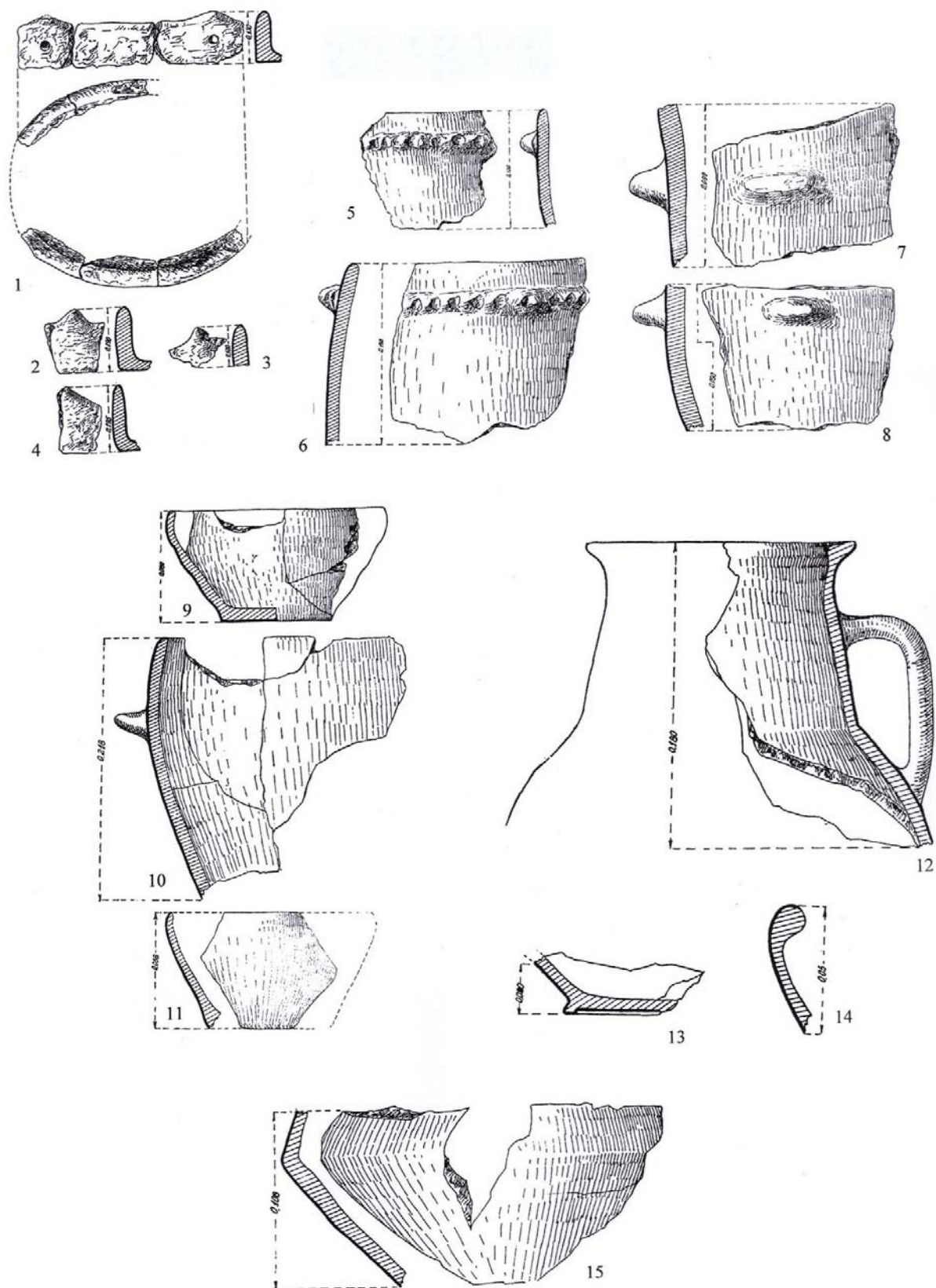
Revenant au problème de la chronologie du poinçon de Oprișor, comment peut-on alors réconcilier la certaine datation précoce de la céramique de l'habit no. 2 (vers 500 av. J. Chr.) et du site entier avec la chronologie du poinçon que, quelque indulgents qu'on se montre sur la circulation précoce des motifs ornementaux spécifiques à la toreutique thrace, on ne peut pas le dater qu'à peine deux siècles plus tard. Nous considérons qu'il ne faut pas exclure la possibilité qu'entre le poinçon et son soi-disant contexte (la maison no. 2 de Oprișor), il n'existe en réalité aucun rapport, la respective ustensile toreutique étant purement et simplement une découverte isolée, tout comme la majorité des pièces de ce genre trouvées au nord-ouest de la Bulgarie (Torbov et Antonov 2002, *passim*), et sa découverte dans le cadre d'un habitat, même si plus ancien (comme c'est le cas avec Oprișor), étant du domaine de l'hasard.

Bibliographie:

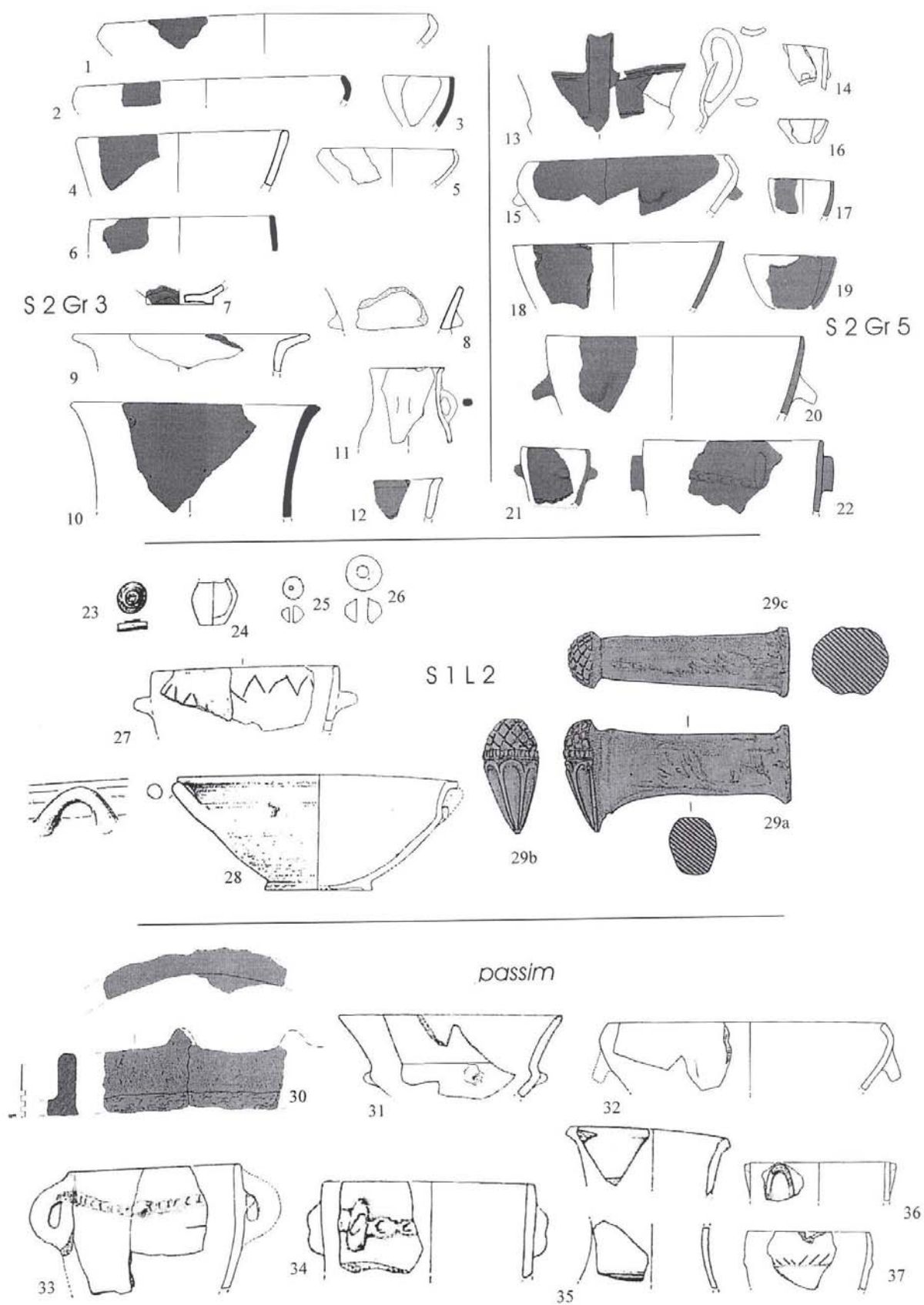
- Alexandrescu, P. (1977) 'Les modèles grecs de la céramique thrace tournée', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Nouvelle Serie* 21: 113-37.
- (1978) 'La céramique d'époque archaïque et classique (VIIe-IVe s.)', *Histria* IV, București.
- (1988) 'Însemnări arheologice pentru datarea tezaurului de la Băiceni', *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* 39 (2): 113-18.
- Archibald, Z. H. (1989) 'Thracian interpretations of Greek and Oriental elements in fourth-century metalwork', en Cook, B. F. (eds) *The Rogozen treasure. Papers of the Anglo-Bulgarian conference, 12 March 1987*, pp. 12-25, London.
- Babeș, M. (1993) 'O unealtă toreutică din sec. IV-III a.Ch. de la Opișor (jud. Mehedinți)', *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* 44 (2): 125-34.
- Bader, T. (1983), 'Die Fibeln in Rumänien', *Prahistorische Bronzefunde* XIV (6) München.
- Berciu, D. et Comșa, E. (1956) 'Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)', *Materiale și cercetări arheologice* 2: 251-490.
- Dimitriu, S. (1966), 'Cartierul de locuințe din zona de vest a cetății, în epoca arhaică. Săpături 1955-1960', *Histria*, II: 19-131, București.
- Fol, A. et Nikolov, B. (1986), *Frakijiskij klad iz Rogozena*, Sofia.
- Gergova, D. (1987) 'Früh und ältereisenzeitliche Fibeln in Bulgarien', *Prahistorische Bronzefunde* XIV (7), München.
- Hänsel, B. (1974) 'Zur Chronologie des 7. bis 5. Jahrhunderts v. Chr. im Hinterland von Odessos an der Westlichen Schwarzmeerküste', *Praehistorische Zeitschrift* 49 (2): 193-217.
- Kull, B. (1997) 'Orient und Okzident. Aspekt der Datierung und Deutung des Hortes von Rogozen', *Χρόνος. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für Bernhard Hänsel*, pp. 689-710, Espelkamp.
- Kull, B. et Stângă, I. (1977) 'Die Siedlung Opișor bei Turnu Severin (Rumänien) und ihre Bedeutung für die thrakische Toreutik', *Germania* 75 (2): 551-84.
- Moscalu, E. (1983) *Ceramica traco-getică*, București: Biblioteca muzeologică.
- Nikolov, B. (1989) 'Le trésor thrace de Rogozène, dép. de Vratsa, Bulgarie', *Thraco-Dacica* 10: 189-96.
- Popescu, E. (1968) 'O nouă descoperire de „tip Alexandria” în așezarea de la Bălănești', *Studii și comunicări - Muzeul Pitești* 1: 57-66.
- Preda, C. (1959a) 'New aspect of early Latène epoch in Dacia discovered at Alexandria', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Nouvelle Serie* 3: 179-94.
- (1959b) 'Săpăturile de la Alexandria (regiunea București)', *Materiale și cercetări arheologice* 6: 251-63.
- (1960) 'Un nou aspect al începuturilor epocii Latène în Dacia (descoperirea de la Alexandria)', *Studii și cercetări de istorie veche* 11 (1): 25-38.
- (1961) 'Săpăturile de la Alexandria', *Materiale și cercetări arheologice* 7: 209-17.
- (1970) 'Din nou despre cultura Alexandria', *Studii și cercetări de istorie veche* 21 (4): 571-8.
- (1994) s. v. 'Alexandria', Preda, C. (coord.), *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, I (A-C), pp. 55, București: Ed. Enciclopedică.
- Torbov, B. et Antonov, D. (2002) 'Bronze tools from north-western Bulgaria (6th-1st centuries BC)', *Archaeologia Bulgarica* 6 (2): 37-53.
- Vasić, R. (1993) 'Chronologische und ethnische Fragen der Eisenzeit im Zentralbalkanraum', *Banatica* 12: 91-102.
- Vulpe, A. (1977) 'Zur Chronologie der Ferigile-Gruppe', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Nouvelle Serie* 21: 81-111.
- (1979a) 'Cu privire la cronologia grupului cultural Ferigile', *Danubius* 8-10: 93-123.
- (2001) 'Istoria și civilizația spațiului carpato-dunărean între mijlocul secolului al VII-lea și începutul secolului al III-lea a. Chr.', în Petrescu-Dîmbovița, M. și Vulpe, A. (coord.) *Istoria românilor*, I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, pp. 451-500, București: Ed. Enciclopedică.

Planșa I Matériel archéologique trouvée à Alexandria - 'La Vii'. Apud Preda.
Material arheologic descoperit la Alexandria - 'La Vii' (după Preda).

Planșa II Matériel archéologique trouvée à Bălănești. Apud Popescu.
Material arheologic descoperit la Bălănești (după Popescu).

Planșa III Matériel archéologique trouvée à Opișor. Apud Kull et Stângă.
Material arheologic descoperit la Opișor (după Kull și Stângă).

SUD - VESTUL MUNTENIEI ÎN SECOLELE VIII - X

Bogdan CIUPERCĂ
Pavel MIREA

Abstract: *This study aims to present the state of research concerning the VIII-X centuries in south-western Muntenia, with particular regard to the current territory of Teleorman County. Published findings are taken into account as well as the unpublished results of field research carried out in the last decade. Furthermore, the existing materials from the Teleorman County Museum storage are reassessed. The most important sites investigated in this area are the settlements from Alexandria 'Podul Nou' and Dulceanca (IV, III, II and I) and the necropolis of Păuleasca. The housing complexes date to the turn of the VII and VIII centuries and also into the VIII century making the situation encountered in Teleorman County interesting and one that is not often documented in the area between the Carpathian Mountains and the Danube.*

Rezumat: *Studiul de față își propune să prezinte stadiul cercetărilor asupra perioadei secolelor VIII-X din sud-vestul Munteniei, cu privire specială asupra teritoriului actual al județului Teleorman. Sunt luate în discuție descoperirile edite, dar mai ales cele inedite, rezultat al cercetărilor de teren din ultimul deceniu și a reevaluării unor materiale existente în depozitul Muzeului Județean Teleorman. Cele mai importante situri cercetate în zona analizată sunt așezările de la Alexandria 'Podul Nou' și Dulceanca (IV, III, II și I), precum și necropola de la Păuleasca. Datarea unor complexe de locuire la cumpăna dintre secolele VII și VIII, dar și în sec. VIII, face din situația întâlnită în siturile din Teleorman una interesantă și puțin documentată în spațiul dintre Carpați și Dunăre.*

Keywords: *Wallachia; VIII-X centuries; Dridu settlement; necropolis; pottery, houses, kilns*

Cuvinte cheie: *Muntenia; secolele VIII-X; Dridu; așezare; necropolă; ceramică; locuințe; cuptoare.*

Cadrul geografic

Teritoriul de sud-vest al Munteniei cuprinde, din punct de vedere geografic, un spațiu suprapus peste trei subunități ale Câmpiei Române: Câmpia Boian, între Olt și Vedea, Câmpia Burnazului, între Vedea, Dunăre și Argeș și Câmpia Găvanu-Burdea între Vedea și Argeș, iar din punct de vedere administrativ este subscris teritoriului județului Teleorman și părții de vest a județului Giurgiu.

În ansamblu, relieful prezintă altitudini scăzute care ajung în nord la 155-175 m și în sud la 21-23 m. Se observă astfel o înclinare redusă a teritoriului, cu câteva consecințe importante pentru formele de relief, printre care se constată o fragmentare redusă, între râuri predominând spațiile largi, numite câmpuri. Datorită scurgerii lente a apelor meteorice către râuri, fenomen combinat cu prezența straturilor groase de loess, relieful a suferit o modelare intensă, predominând fenomenele de tasare. Fragmentarea reliefului este mai evidentă în partea de nord, aici întâlnindu-se numeroase văi și vâlcele care îngustează suprafața câmpurilor. În sud, această fragmentare este mai mică și mai puțin evidentă, câmpia fiind însoțită de terasele fluviatile. O unitate aparte de relief este constituită de lunca Dunării, ce reprezenta, înainte de îndiguire, o asociere de grinduri, brațe părăsite, privaluri și bălți (Gâstescu et al. 1976: 25-33).

Sud-vestul Câmpiei Munteniei aparține bazinului hidrografic al Dunării și este fragmentat de o rețea hidrografică dirijată de la nord spre sud și sud-est (Coteț 1976: 130). Principalele râuri care străbat sud-vestul Munteniei sunt: Oltul, Sâiul, Călmățuiul cu afluentul său Urluiul, Vedea cu afluenții săi mai importanți Burdea, Pârâu Căinelui și Teleormanul, Călniștea, un râu de tip mostiște, afluent al Glavaciocului, care la rândul lui, alături de Dâmbovnic, constituie principalii afluenți ai Neajlovului, râu aflat la limita de est a acestei părți a Munteniei (Gâstescu et al. 1976: 53; Gâstescu și Iordan 1970: 35). Partea sudică a teritoriului analizat este străbătută de apele Dunării, fluviu ce exercită o influență puternică atât în ceea ce privește morfologia zonei, dar și a regimului hidrografic și climatic.

Mediul natural a fost puternic afectat de activitatea umană și de variațiile climei, suferind astfel numeroase transformări din cele mai vechi timpuri și până în prezent. Activitățile umane legate de practicarea, în special a agriculturii, au condus treptat la defrișări masive care au redus foarte mult suprafețele împădurite¹. Alături de aceste defrișări, desecarea unor lacuri și bălți au constituit acțiuni ce și-au pus amprenta asupra mediului natural.

De-a lungul timpurilor așezările omenești care au ocupat, ca o regulă aproape generală, văile apelor, au cunoscut de la o epocă la alta anumite fluctuații în ceea ce privește mărimea și densitatea lor. Izvoarele arheologice indică, pentru perioada cuprinsă între preistorie și timpurile moderne, faptul că aproape întreaga zonă de sud-vest a Munteniei a fost favorabilă locuirilor umane.

Istoricul cercetării și stadiul publicării

Apariția conceptului de 'cultură Dridu' în istoriografia românească, este strâns legată de înființarea 'Comisiei pentru studiul formării limbii și poporului român' în anul 1955, structură care a funcționat pe lângă prezidiul Academiei R.P.R. (Nestor 1959: 58-9; 1962: 1426) și de personalitatea profesorului Ion Nestor, cel care a inițiat cercetările arheologice în situl de la Dridu și a definit pentru prima dată acest concept de cultură de tip Dridu (Nestor 1958: 371-82). De altfel, Ion Nestor, încă de la înființarea acestei comisii, a demarat un program de cercetare prin care a urmărit realizarea unor clarificări cu privire la problemele mileniului I, care la acea dată se aflau la început de drum. La 9 iunie 1955 acesta a susținut în fața comisiei un prim referat cu titlul 'Originea poporului român după datele arheologice. Referat sumar asupra stadiului cercetărilor', în care a evaluat cunoștințele științifice de atunci, referitoare la această problemă (de fapt o trecere în revistă a stadiului cercetării din acel moment).

Ulterior acestui moment de început, cercetările arheologice privind mileniul I p. Chr. au cunoscut o dinamică interesantă, adăugând constant noi informații prin care se spera a elucida multe necunoscute ale perioadei. Astfel, au fost continuate cercetările în 'siturile pilot' demarate la mijlocul anilor '50, care au devenit repere ale epocii (Dridu, Bucov, Sărata Monteoru, Budureasca, Păcuilui Soare, Bratei, pentru a aminti pe cele mai cunoscute). În același timp, noi descoperiri au fost prilejuate de numeroasele lucrări de amenajare a teritoriului sau de construcție a unor ansambluri de locuințe și zone industriale. Treptat au apărut în literatura de specialitate și descoperirile prilejuate de cercetarea unor importante necropole din secolele VIII-X (Sultana, Izvoru, Tichilești, Sihleanu, Păuleasca etc.), care, cu toate că aveau un inventar bogat și variat, ridicând probleme interesante cu privire la realitățile economice și sociale de la Dunărea de Jos au fost plasate în planul doi după cercetările din așezări. Una dintre explicațiile acestei discriminări constă în concepția potrivit căreia descoperirile din cadrul așezărilor atestă caracterul sedentar al autohtonilor (în comparație cu 'migratorii'), care nu puteau fi decât înaintașii românilor, pe când în necropole existau și elemente care puteau fi atribuite și altor populații.

Analizând harta cu 'așezări din secolele VIII-XI pe teritoriul carpato - dunăreano - pontic', preluată după Șt. Olteanu (1983: H. 3) fără nici o actualizare, în volumul al III-lea din 'Istoria românilor' (Pascu și Theodorescu 2001) se observă că teritoriul județului Teleorman se constituie aproape ca o 'pată albă' în ceea ce privește această perioadă, fiind menționate doar șase 'așezări'². Există zone, cum ar fi cea aflată în interfluviul Olt-Vedea, unde nu este semnalată nici o descoperire de tip Dridu. Acest aspect poate induce o imagine falsă în ceea ce privește situația din sud-vestul Munteniei, cu atât mai mult cu cât pe baza descoperirilor cartografiate a fost postulată existența unor "uniuni teritoriale având ca unitate de bază satul, în interiorul cărora se desfășura întreaga activitate economică din zonă și se defineau componentele majore ale structurii sociale și politice" (Pascu et al. 2001: 145, 149). De fapt, pe această hartă sunt înregistrate tot atâtea descoperiri (șase la număr) câte apăreau și pe 'Harta cu răspândirea culturii Dridu' inclusă în volumul dedicat cercetărilor de la Dridu (Zaharia 1967: Pl. XXX), singura diferență constând în 'aparitia' unor puncte noi, ca urmare a descoperirilor făcute între timp (Păuleasca, Dulceanca, Sfințești) și 'dispariția' inexplicabilă a altora (Rădoiști, Belitori-Troianul, Zimnicele). Nu sunt preluate informațiile edite asupra unor descoperiri, fie din întreg județul (Spiru 1996), fie din anumite zone, cum ar fi valea râului Glavacioc (Trohani și Oancea 1981).

Cercetările recente de teren și reevaluarea unor materiale existente în depozitul Muzeului Județean Teleorman au modificat într-o mare măsură această imagine. O statistică a descoperirilor de tip Dridu de pe teritoriul județului Teleorman relevă următoarea situație: dintr-un total de 112 puncte, 90 au fost identificate în urma unor cercetări de teren, șapte sunt descoperiri fortuite, în cinci dintre situații au fost efectuate săpături de salvare în timp ce numai în 10 cazuri avem de-a face cu săpături sistematice și sondaje (Pl. I). Dintre cele două categorii din urmă doar în două cazuri cercetarea a vizat perioada sec. VIII-X (așezarea de la Dulceanca IV și necropola de la Păuleasca), în timp ce în celelalte situații au fost vizate alte epoci. Aproape jumătate din punctele cunoscute (54) au fost identificate înainte de anul 1989, în timp ce alte 58 de puncte, descoperite începând cu 1990, dar mai ales în perioada 2000-2009, au rămas aproape în majoritatea lor, inedite. În ceea ce privește cercetările de teren desfășurate înainte de 1989, putem remarca activitatea arheologului amator, preotul Ioan Spiru, care timp de aproape o jumătate de veac a străbătut și cercetat teritoriul județului, iar rezultatele obținute le-a reunit într-o primă încercare de repertoriu arheologic al Teleormanului, lucrare apărută postum (Spiru 1996). Sunt menționate printre numeroasele descoperiri arheologice și 20 de puncte în care au fost identificate materiale de tip Dridu.

Cunoașterea realităților arheologice dintr-un anumit teritoriu este condiționată de amploarea cercetărilor. Există, în momentul de față, zone mai bine cunoscute, în care au fost identificate mai multe vestigii de tip Dridu: zona Alexandriei, respectiv cursul râului Vedea și a afluenților săi, pârâul Nanov și Vistireasa și porțiunea cuprinsă între aceștia, cu 22 de puncte (Pl. II:A); zona Videle-Blejști, pe Valea Glavaciului și a afluentului său, pârâul Sericu, cu 11 puncte; zona Drăgănești-Vlașca și a pârâului

Câlniștea, respectiv a afluenților Suhat, Valea Leșilor și Valea Albă, cu 10 puncte (Pl. II:B); zona Zimnicea, cu zona terasei Dunării și a Văii Rojiștea Mare cu alte 7 puncte. Alte zone, cum ar fi nord-estul județului sunt mai puțin cunoscute, în timp ce în partea de sud-vest extrem a Munteniei nu sunt încă semnalate vestigii de tip Dridu

O interesantă descoperire a fost realizată în anul 1982, la Alexandria 'Cărămidărie'. Este vorba despre un cuptor pentru redus minereul de fier, cu o înălțime păstrată de aproximativ 0,65 m și o bază pătrată, cu latura de 0,60 m, construită din pietre (Pl. XXII:1-3). În interiorul cuptorului și alături de el se găseau cca. 3-4 kg de minereu (Spiru 1996: 11) și fragmente ceramice specifice secolelor IX-X (Mirea și Pătrașcu 2006: 24, 38 nr. 40)³. La Poroschia 'La Râpe' a fost identificată o întinsă așezare care a fost distrusă aproape în totalitate de procesul de eroziune a terasei înalte, estice, a râului Vedea (Spiru 1996: 48; Mirea și Pătrașcu 2006: 41, 42, nr. 53).

Dintre descoperirile post 1989 poate fi menționată cea de la Nanov 'Izvorul Rece II', unde în urma lucrărilor ocazionate de excavarea unor bazine piscicole, au fost identificate și vestigii aparținând locuirii din secolele VIII-X (Pătrașcu 2000). Amintim o vatră, de formă circulară, cu un diametru de aproximativ 1,00 m, alături de care se aflau fragmente ceramice, dar și un vas de mari dimensiuni, umplut cu pietre arse și fragmente ceramice, aflat în vecinătatea acesteia (Pl. XXIII). Doar două complexe ce aparțin perioadei în discuție au fost cercetate arheologic după anul 1989. Un cuptor Dridu a fost descoperit la Măgura 'Buduiasca' (Pl. XXIV:1-4), în anul 2005, în cadrul unor cercetări ce vizau însă epoca neolitică (Andreescu et al. 2006). Tot de la Măgura ('În sat'), dintr-o groapă evidențiată în profilul excavat al unei lutării au fost recuperate numeroase fragmente ceramice, multe dintre ele cu puternice urme de ardere secundară și deformare. Cel de-al doilea complex, un bordei, a fost recent identificat la Zimnicea 'Câmpul Morților'. Se afla la adâncimea de -0,65-1,10 m și era orientat nord-sud. În umplutura sa au fost descoperite fragmente ceramice, oase de animale și un cârlig de undiță, confecționat din fier (Babeș et al. 2008: 332).

Așezări și necropole

Teritoriul pe care ne-am propus să-l analizăm în acest studiu beneficiază de o rețea hidrografică bine dezvoltată, care a oferit condiții favorabile așezărilor umane. Vecinătatea cu fluviul Dunărea a reprezentat un atu al celor care au viețuit de-a lungul timpului în acest spațiu geografic. Chiar dacă în opinia unora dintre specialiști Dunărea a reprezentat o graniță naturală, aceasta a fost mai degrabă o axă de comerț și o zonă de interferență culturală. Acest fapt reiese și din circulația unor artefacte sau a unor 'mode' și tehnologii care cunosc spații mari de manifestare, de la Dunărea Mijlocie la spațiul Dobrogean sau de la Munții Balcani până la Carpații Păduroși. În mod evident că acest fapt nu demonstrează (așa cum s-a mai sugerat de altfel) o unitate culturală ci o circulație a ideilor și de ce nu a meșterilor purtători de cunoștințe tehnologice. Așa s-ar explica, de exemplu, spațiul foarte mare în care este documentată ceramica din pastă nisipoasă, de culoare roșiatică, arsă oxidant, modelată la roata de picior (rapidă) sau la roata de mână (înceată), decorată prin incizie cu o multitudine de decoruri geometrice. Acest tip ceramic, care derivă din tradiția olăriei romane și care nu întâmplător a fost denumit 'ceramică dunăreană', a apărut aproape simultan pe un spațiu vast, devenind una dintre principalele caracteristici ale ultimelor secole ale mileniului I.

În general, așezările acestei perioade sunt amplasate pe terase mai joase sau mai înalte în funcție de conformația terenului. Elementul definitoriu al amplasării unei așezări este existența unei surse de apă, însă acest element vital este și una dintre cauzele încetării existenței unora dintre acestea. În același timp numărul mare de așezări documentate pentru perioada secolelor VIII-X, comparativ cu perioada anterioară, nu poate fi interpretat ca o creștere demografică, așa cum susțin unii autori (Olteanu 1983: 29). Perioada este marcată de un fenomen de pendulare a așezărilor umane, care nu este legat de un anumit tip de nomadism, ci de un anumit mod de a practica agricultura și de a se raporta la mediul înconjurător. Este de presupus faptul că o comunitate 'controla' un teritoriu care îi permitea producerea necesarului de hrană prin practicarea agriculturii sau creșterea animalelor. Un factor care a influențat acest proces de pendulare îl constituie chiar modul de organizarea a spațiului unei așezări din această perioadă, casele fiind în cele mai multe situații la distanțe semnificative, ceea ce ne determină să credem că în jurul gospodăriilor se aflau staulele animalelor. Părăsirea periodică a vetrei satului era influențată și de acumularea dejecțiilor animale care atrăgeau la rândul lor alți factori de disconfort și anume muște, țânțari, șobolani etc. De altfel comunitatea nu se deplasa la distanțe mari, ceea ce explică densitatea mare de puncte în care sunt semnalate materiale atribuite secolelor VIII-X. Un alt factor care influența mutarea periodică a comunităților este cel climatic care prin fenomene ca inundațiile și alunecările de teren au determinat schimbarea amplasamentului unora dintre așezări. Un argument care sprijină ideea mutării periodice a

așezărilor este acela că în majoritatea situațiilor nu există suprapuneri de locuințe care să sugereze etape succesive de locuire în același perimetru. La acesta se adaugă lipsa unei statigrafii care să fie rezultatul unei utilizări mai îndelungate a spațiului. Deoarece pendularea comunităților respective se realiza într-un teritoriu relativ restrâns sunt și cazuri în care, după o generație sau două, o comunitate ajunge să se reîntoarcă pe un amplasament anterior.

Cele mai importante și interesante așezări cercetate în zona analizată sunt cele de la Alexandria 'Podul Nou' și Dulceanca (IV, III, II și I). Dacă în primul caz este vorba de o săpătură de salvare prilejuită de construcția podului peste râul Vedea, în a doua situație este vorba de investigarea arheologică a unei 'microzone', prin cercetarea în procente diferite a unui număr de patru așezări.

Așezarea de la Alexandria 'Podul Nou' era situată pe terasa înaltă a râului Vedea (Pl. III:1). Locuințele identificate erau adâncite în pământ și aveau o formă dreptunghiulară sau pătrată. Din punct de vedere al structurii constructive este semnalată existența gropilor de par în locuința B3, unde sunt dispuși la colțuri și pe mijlocul laturilor de est și vest, dar și în B2, pe mijlocul uneia dintre laturi. Instalațiile de foc identificate sunt cuptorul săpat în peretele locuinței și cel amenajat din pietre de râu legate cu lut. Cuptoare săpate (cotlonite) într-unul dintre pereții locuinței au fost cercetate în locuințele B1 și B2, iar în interiorul locuinței B3 a fost observată o groapă ce avea dimensiunile de 1,50 x 0,65 m și se adâncea cu 0,40 m față de podea, umplută cu pietre de râu în interior și interpretată de autorii cercetării ca fiind, cel mai probabil, vatra unui cuptor. În vecinătatea locuinței B3 a fost descoperit și un cuptor amenajat prin săparea în lut, care nu poate fi pus în legătură cu o structură de locuit (Mitrea și Preda 1959: 178; Preda 1959: 259-63, 1994a: 55). Astfel de instalații, cunoscute generic sub numele de cuptoare în aer liber, trebuie să fi avut cel puțin o structură de protecție împotriva intemperiilor.

Cercetările desfășurate în zona Dulceanca reprezintă un reper important din punct de vedere cronologic pentru spațiul în discuție și chiar pentru întreg teritoriul nord-dunărean. Majoritatea locuințelor cercetate la Dulceanca sunt structuri de locuire construite la suprafața solului, excepție făcând cele două locuințe de la Dulceanca I și II.

În cazul așezării de la Dulceanca IV se observă dispunerea separată a locuințelor ce aparțin nivelului secolului al VIII-lea de cele date în secolul al VI-lea. Există și două situații în care complexe târzii suprapun sau perforează complexe mai timpurii și anume L22II pe L22I și cuptorul 3 pe L4 (Pl. VIII). Pentru așezarea cercetată la Dulceanca III nu există publicat un plan general al săpăturilor cu amplasamentul fiecărui complex. Locuințele de suprafață de la Dulceanca au suprafețe utile mici (sub 10 m²) sau medii. Astfel, trei locuințe au suprafețele cuprinse între 2,04 m² și 9,74 m² (Dulceanca IV: C27, C26 și Dulceanca III: C2); iar nouă locuințe au suprafețe cuprinse între 10,26 m² și 19,23 m² (Dulceanca IV: C10, C23, C8, C24, C12, C16, C19, C9 și Dulceanca III: C1). Instalațiile de foc ale acestor construcții sunt de tipul vetrelor, amenajate uneori într-o adâncitură practică în podea. Vetre sunt semnalate la Dulceanca III (C1, C2) (Dolinescu-Ferche 1992: 158) și Dulceanca IV (C10, C13, C27, C12, C26, C25, C24, C23, C22, C21, C19, C18, C16, C9 și C8) (Dolinescu-Ferche 1992: 153-8).

La Dulceanca II locuința atribuită locuirii din secolul al VIII-lea era amplasată aproximativ în mijlocul sitului, reprezentând o situație inedită din acest punct de vedere. Probabil că așezarea căreia îi aparține se afla în apropierea zonei cercetate și această construcție se găsea oarecum în afara nucleului principal de locuire (Pl. V). Locuința, o construcție săpată parțial în pământ, avea o suprafață de aproximativ 9,24 m². Acest tip de construcție este legată de un anumit mod de a realiza instalația de foc, și anume de cuptoarele săpate într-un calup de lut cruțat. Practic săparea unei gropi cu adâncime mică, de maxim 0,40 m, urmând obținerea unei suprafețe în care se putea construi un astfel de cuptor. În cazul de față cuptorul a fost săpat în colțul de nord al locuinței (Dolinescu-Ferche 1986b: 130, fig.19:16-24).

Singura locuință adâncită aparținând secolului al VIII-lea a fost cercetată la Dulceanca I, aceasta găsindu-se în marginea de vest a așezărilor din secolele III și VI p. Chr. În aceeași zonă au mai fost descoperite și trei cuptoare exterioare locuințelor, date tot în secolul al VIII-lea (Pl. IV). Singurele informații cu privire la aceste complexe sunt poziționarea lor în cadrul sitului și planul de detaliu al locuinței. Aceasta avea o suprafață de 13,6 m² și un cuptor cotlonit în calup de lut, cruțat în peretele de nord (Dolinescu-Ferche 1974: fig. 108, 114; 1986a: 204, 207).

Un cuptor aflat în exteriorul locuințelor este semnalat în situl de la Vedea. Această instalație (C3), a fost construită prin săparea unei gropi de acces și săparea cuptorului propriu-zis într-unul dintre pereții astfel obținuți (Dolinescu-Ferche 1986a: 206). Autoarea săpăturii datează complexul în secolele VII-VIII. Datarea mai timpurie este asigurată de lipsa ceramicii cenușii lustruite, printre fragmentele ceramice descoperite în interiorul cuptorului.

La Olteni, în timpul cercetării necropolei din secolul IV p. Chr., au fost descoperite și trei cuptoare aflate în afara unor structuri de locuire, grupate în partea de sud a sitului (Pl. XVI). Cele trei

cupatoare aveau formă rotundă, cu diametrele de aproximativ 1,10 m, construite simplu, prin săparea directă în pământ (Preda 1961:507-8).

Un alt cuptor (C41) atribuit sec. VIII-X a fost identificat și cercetat la Măgura. Avea o formă aproximativ rotundă, cu un diametru ce nu depășea 1,20 m. În imediata lui vecinătate se aflau mai multe fragmente ceramice decorate cu linii incizate, dispuse paralel sau în val. Nu s-a putut preciza dacă era un cuptor exterior sau dacă aparținea unei locuințe (Andreescu et al. 2006: 217).

Cuptoare situate în exteriorul structurilor de locuire au mai fost identificate la Bucov-Tioca (patru cupatoare) (Comșa 1978: 39, fig. 27:1-3), Bucov-Rotari (un cuptor) (Comșa 1978: 39, fig. 27:4), Bucu (un cuptor) (Păunescu și Rența 2000: 13), Bufta (un cuptor) (Mănucu-Adameșteanu și Mercan 2002: 51), Căscioarele-Șuvița Hotarului (un cuptor) (Sârbu et alii 1996: 123), Căscioarele-Suharnă (cinci cupatoare) (Sârbu et al. 1996: 124-5, fig. 144:2-4), Însurăței (un cuptor) (Sârbu și Vernescu 1999: 212-13, fig. 1), Podari (un cuptor) (Zirra 1959: 504), Șirna (patru cupatoare) (Olteanu et al. 2007: 55, fig. 32, 33), Țândărei (două cupatoare) (Păunescu, Rența 1992: 109), Vadu Anei (două cupatoare) (Teodor 1998-2000: 136-7, pl. 6:a, 7:a-c) și Vâlcele (două cupatoare) (Oprea și Corbu 2000: 62, 64). Chiar dacă aceste cupatoare se aflau în exteriorul locuințelor propriu-zise, ele nu se aflau în aer liber (așa cum se exprimă unii dintre cercetători) și aveau, probabil, un acoperiș pentru a proteja de intemperii atât instalația cât și pe cei care o foloseau. Cupatoarele erau utilizate probabil pentru coacerea pâinii sau în alte activități gospodărești, fapt explicabil dacă avem în vedere suprafețele relativ mici ale unora dintre locuințe. În aceste condiții este de presupus că cel puțin în perioadele calde unele dintre activitățile casnice se desfășurau în exteriorul locuințelor, poate chiar prin participarea celei mai mari părți a comunității. O altă posibilă utilitate a acestor instalații era aceea de ardere a ceramicii. În contextul în care pentru întreg teritoriul dintre Carpați și Dunăre, în secolele VIII-X, nu avem documentate cupatoare care să fie utilizate fără dubiu pentru arderea ceramicii, o astfel de ipoteză pare plauzibilă. Cantitatea relativ mare de ceramică descoperită, coroborată cu numărul mare de situri, ne determină să presupunem că este practic imposibil ca recipientele din lut să provină din centre de olărie aflate în zone învecinate. În situația în care nu avem documentate centre evidente de olărie în spațiul nord-dunărean, o ipoteză plauzibilă este aceea că meșteri itineranți mergeau din comunitate în comunitate, amenajau cupatoare cu dimensiuni relativ mici, în care se ardea un număr de vase potrivit nevoilor de moment ale respectivei comunități. După aceea meșterul își continua periplul către alte zone, revenind eventual în anul următor.

Din categoria săpăturilor de salvare ne vom opri asupra a două situații care prin natura descoperirilor ridică probleme interesante pentru această perioadă. O primă descoperire pe care o aducem în atenție este un cuptor (partea inferioară a acestuia) de formă aproximativ rotundă, descoperit la Alexandria 'Cărmidărie'. În interiorul lui au fost identificate pietre de mari dimensiuni, pământ ars și bucăți de zgură de fier, printre care se găseau fragmente ceramice specifice secolelor VIII-IX. Această structură a cupatorului a determinat descoperitorul să îi atribuie o utilizare pentru reducerea minereului de fier. A doua descoperire este cea de la Nanov 'Izvorul Rece II', de unde provine un vas de mari dimensiuni, umplut cu pietre arse și fragmente ceramice de dimensiuni mai mici, în apropierea căruia se afla o vatră simplă.

În cazul cupatorului descoperit la Alexandria-Cărmidărie ne aflăm în fața unei probleme spinoase pentru ultimele secole ale mileniului I și anume obținerea fierului și producerea uneltelor și ustensilelor necesare oricărei comunități umane. Din punct de vedere al comerțului cu fier brut, unelte sau arme, legislația bizantină avea prevederi foarte stricte. Astfel, în 'Bazilicalele' redactate în timpul împăratului Leon al VI-lea (887-893), era preluată o prevedere mai veche din 'Codul lui Iustinian' referitoare la comerțul cu 'barbarii' și care, printre altele, interzicea comerțul cu fier (arme sau unelte, finite sau nu) (Canache și Curta 1994: 195; Teodor 1973: 228). De fapt, aceste prevederi privind 'embargoul' asupra fierului și a pieselor de armament, reprezintă o constantă a politicii economice a Imperiului Bizantin față de teritoriul aflat în 'mâinile barbarilor', cu scopul de a nu le oferi accesul la piese de armament de calitate foarte bună. În aceste condiții, opiniile unora dintre cercetătorii români privind legăturile 'privilegiate' ale autohtonilor nord-dunăreni cu imperiul bizantin sunt contrazise de descoperirile arheologice. Trebuie să remarcăm faptul că majoritatea pieselor de armament și a uneltelor agricole descoperite în depozite au analogii în siturile de la Dunărea Mijlocie (în special din spațiul morav), aspect care ar putea sugera că acolo era sursa de fier și chiar de piese finite (posibil și a unor meșteri veniți din acest spațiu). Descoperirea unor depozite de unelte și/sau arme în afara spațiului așezărilor conduce spre ipoteza că la sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea aceste acumulări de piese aveau valoare de bunuri de 'prestigiu' (Canache și Curta 1994: 197-198).

Cuptoare presupuse a fi utilizate în procesul de reducere a minereului de fier sunt semnalate, printre altele, în așezarea de la Șirna, jud. Prahova (Olteanu et al. 2007: 55, 80, fig. 7, 32, 33). În acest sit cupatoarele, care potrivit autorilor săpăturii au îndeplinit o destinație 'meșteșugărească' în legătură cu activitatea de prelucrare a minereului de fier, se găseau în exteriorul locuințelor. Problema este departe de a fi

finalizată, în opinia noastră ipoteza obținerii lupelor de fier prin reducerea minereului de fier ce se găsește în albia râurilor nu este sustenabilă, deoarece aceste 'zăcămintele' au un conținut foarte slab de fier și ar fi fost necesare cantități mari de depuneri aluvionare. O ipoteză mai plauzibilă este aceea că luele de fier erau procurate de comunitățile nord-dunărene din alte zone (interiorul arcului carpatic, zona moravă etc.) și odată ajunse aici erau prelucrate în vederea obținerii de produse finite. În acest context cuptoarele de tipul celor cercetate la Alexandria 'Cărmidărie' și Șirna erau utilizate pentru transformarea lupelor de fier în diverse obiecte și nu pentru reducerea minereului de fier.

În ceea ce privește situația de la Nanov 'Izvorul Rece II', aceasta are unele similitudini cu descoperirea de la Vadu Săpat, jud. Prahova. În locuința adâncită de aici (B2), au fost identificate, pe podea, trei recipiente de mari dimensiuni confecționate din lut, care erau umplute cu bucăți de lue din fier (Diaconu 1978: 294, fig. 3, 5). Este posibil ca și la Nanov 'Izvorul Rece II' să avem o locuință care datorită lucrărilor din zonă nu a putut fi integral documentată. Legătura dintre cele două situații este dată de prezența vaselor de dimensiuni mari confecționate din lut, arse inoxidant (cenușii), decorate atât prin lustruire cât și prin incizie și umplute cu pietre sau bucăți de lue de fier. Acest tip de descoperire nu are alte analogii până în prezent în spațiul extracarpatic. Există unele opinii potrivit cărora prezența unor pietre și/sau bucăți de zgură în interiorul unor astfel de vase ar fi legate de o metodă primitivă de prelucrare a fierului (a lupelor de fier) anterioară procesului efectiv de producere a pieselor finite.

De departe cel mai important obiectiv arheologic cercetat în această zonă îl reprezintă necropola de incinerare de la Păuleasca. Cercetarea necropolei de la Păuleasca a fost realizată în anii 1961-1962 de către Maria Comșa și Gheorghe Bichir, iar în anii 1964-1965 de către Maria Comșa, publicarea fiind realizată într-un scurt studiu (Comșa și Bichir 1973: 317-20), care oferă 'date preliminare' menite mai mult să stârnească interesul arheologilor asupra obiectivului decât să prezinte, în detaliu, complexele funerare. Descoperirea necropolei de la Păuleasca a fost determinată, ca și în alte situații similare, de efectuare unor lucrări gospodărești, mai precis de amenajarea unui siloz pentru porumb. Necropola este amplasată pe terasa înaltă a râului Vedea, fiind identificate un număr de 250 de morminte de incinerare datate în secolele IX-X și un număr neprecizat de morminte de înhumare pe care autorii săpăturii le atribuie fie sarmaților, fie unei 'epoci mai târzii' (Comșa și Bichir 1973: 317).

Gropile mormintelor de incinerare descoperite la Păuleasca aveau formă ovală sau rotundă, fundul albiat, adâncindu-se între 0,45 m și 0,70 m față de nivelul actual de călcare (Comșa și Bichir 1973: 318). Din punct de vedere al ritului funerar acestea se grupează astfel:

- morminte în care oasele calcinate au fost depuse direct în groapă, existând situații în care printre oase se aflau fragmente de cărbune, de vatră sau de chirpici și care au fost antrenate odată cu strângerea resturilor calcinate de pe rugul funerar.
- morminte în care oasele calcinate au fost depuse direct în groapă alături de fragmente ceramice ce puteau proveni de la vase sparte ritual pe rugul funerar.
- morminte în care oasele calcinate au fost depuse în urne. În acest caz s-a observat mai multe modalități de depunere a urnelor: urnă fragmentară fără capac; urnă fragmentară cu capac; urnă întreagă fără capac și urnă întreagă cu capac.
- morminte în care oasele calcinate au fost depuse atât în urnă cât și în groapă.
- morminte în care oasele calcinate au fost depuse în două urne (Comșa și Bichir 1973: 318) (posibil morminte duble).

Autorii cercetării de la Păuleasca nu precizează numărul de morminte aferent fiecărui tip de comportament funerar, fapt ce îngreunează analiza acestui sit. Aceeași situație se observă și atunci când este vorba despre materialul arheologic, pentru care nu există referiri la complexele din care provine. În mod generic se precizează că materialul ceramic este majoritar (urne, capace, fragmente ceramice de la vase sparte ritual) (Comșa și Bichir 1973: 318). O parte a materialului de la Păuleasca a fost inclus de către Uwe Fiedler în ampla și documentată sinteză cu privire la necropolele danubiene, datorită bunăvoinței autorilor săpăturii, având în vedere că este vorba de o cercetare insuficient valorificată (1992 teil II, taf. 41/11, 12). În unele morminte se întâlnesc și oase de animale, probabil resturi de ofrande (Comșa și Bichir 1973: 319). Pe baza materialului arheologic recuperat, autorii încadrează cronologic necropola de la Păuleasca în secolele IX-X (Comșa și Bichir 1973: 319).

O altă necropolă este semnalată la Răreanca, com. Bragadiru, la aproximativ 4,5 km sud – sud-est de Păuleasca. Informațiile apar în aceeași sinteză dedicată necropolelor danubiene (Fiedler 1992: 118). Conform autorului, la Răreanca au fost descoperite două morminte de incinerare, ce aveau ca inventar câte un recipient confecționat din lut (un vas sferoidal având partea superioară lipsă și o cană sferoidală, cu toartă) (Fiedler 1992, teil II, taf.41:11, 12).

O descoperire arheologică întâmplătoare, ce se înscrie ca un *unicum* în peisajul descoperirilor din secolele VIII-X, a fost făcută în primăvara anului 1962, la Fântânele, în locul numit

'Tudorcea', pe terasa înaltă a Dunării. Aici au apărut, cu ocazia excavării unor gropi pentru exploatarea nisipului, la o adâncime de aproximativ 4 m, mai multe vase ceramice și resturile unei construcții de lemn (Pl. XIX). Săpăturile de salvare, au pus în evidență un complex arheologic care a fost datat în a doua jumătate a secolului IX și din secolul X.

Au fost cercetate trei structuri rectangulare ('camere') de lemn, cu dimensiuni ce nu depășeau 1,0x1,5 m și care se suprapuneau parțial. Din interiorul acestora a fost recuperat un bogat inventar ce consta în vase și fragmente ceramice, resturi de vase de lemn, oase de animale. Se remarcă în special ulcioarele amforoidale cu două torți, de tradiție bizantină. Unele vase au fost decorate cu linii incizate, de regulă, dispuse paralel. Analiza oaselor descoperite a relevat existența unor animale și păsări domestice (ovi-caprine, bovine, suine, galinacee) dar și a unor specii sălbatice, probabil vâdate (cervide) (Haimovici 1969). Modul de realizare al 'camerelor' dar și felul în care materialul arheologic se afla depus, direct pe podele, urmele de foc, oasele de animale, vasele ceramice sparte ritual, sugerează faptul că aceste construcții au avut un caracter funerar-ritual, aflându-ne, cel mai probabil, în fața unei construcții funerare simbolice, închinată memoriei unui personaj cu grad înalt în ierarhia locală (Comșa 1969). Alți cercetători apreciază că în punctul 'Tudorcea', s-au găsit, de fapt, câteva locuințe-bordei, cu puternică structură lemnoasă, ilustrată mai ales prin numeroase resturi de scânduri carbonizate (Diaconu 1996: 128, 129).

Trebuie remarcat faptul că ipoteza unei construcții funerar-rituale, posibil de tip cenotaf, nu este suficient argumentată. În spațiul Dunării de Jos nu se cunoaște o situație similară celei de la Fântânele, care să ne ofere date de comparație. Este greu de acceptat ca un anumit tip de comportament religios să fie practicat o singură dată și să nu se regăsească în nici una dintre necropolele danubiene, care cunosc o mare varietate de rituri funerare, printre care și înmormântări de tip cenotaf.

Unele elemente planimetrice, constructive și de inventar sugerează o altfel de interpretare a acestui complex într-adevăr deosebit și anume cea de 'fântână'. Un prim element care conduce spre o astfel de ipoteză este adâncimea la care a fost surprinsă amenajarea, de aproximativ 4 m, în condițiile în care conform profilului publicat nu se observă o depunere aluvionară consistentă. Dimensiunile mici ale 'camerelor' (1,0x1,5 m) se apropie de dimensiunile unei fântâni, cunoscându-se că există și astfel de amenajări care nu respectă forma clasică, rotundă. De altfel, forma dreptunghiulară și structura de lemn a pereților a fost influențată de tipul de sol în care a fost amenajată și anume nisipul. Tot solul este 'vinovat' de faptul că cele trei structuri din lemn au fost dislocate și în momentul descoperirii ele nu se mai suprapuneau. Abandonarea acestei instalații poate fi pusă în legătură cu deplasarea suferită ca urmare a unui cutremur sau a unor inundații care au mișcat masa de nisip în care a fost amenajată fântâna. Un alt element care vine să completeze argumentația acestei ipoteze este componența inventarului arheologic descoperit, alcătuit în majoritate covârșitoare din ulcioare amforoidale întregi sau fragmentare. Situarea acestei instalații în apropierea unei așezări, așa cum sugerează unii dintre arheologi, explică utilitatea și grija cu care a fost amenajată, sursa de apă fiind vitală oricărei comunități. Modul de amenajare al pereților, concepuți pentru a împiedica înnisiparea, este împrumutat de la modul de amenajare al pereților unora dintre locuințe (de suprafața sau adâncite). Pereți de acest tip sunt menționați în locuințele B4 și B6 de la Bucov-Tioca (Comșa 1978: 19, 21, 22, fig. 6:3, pl. II:3, fig. 7) și în locuința B3 de la Dridu (Zaharia 1967: 44-5, fig. 21).

Materialul arheologic

În ceea ce privește inventarul arheologic descoperit în siturile la care ne-am referit anterior, acesta este alcătuit, în majoritate, din recipiente modelate din lut, fragmentare sau întregi. Cea mai mare parte este reprezentată de vase confecționate din pastă nisipoasă, arse oxidant, decorate prin incizie, ce aparțin ambelor tipuri de modelaj, la roata rapidă și la roata înceată. Cel de-al doilea tip ceramic definitoriu pentru perioada secolelor VIII-X, ceramica fină cenușie, arsă inoxidant, decorată prin lustruire, se regăsește în cantități relative mici și în cele mai multe situații, fragmentar. Un fapt interesant este prezența în unele situri a ceramicii de import constituită, în principal, de ulcioare amforoidale sau alte recipiente destinate păstrării lichidelor.

Situl cel mai timpuriu din punct de vedere al datării materialului arheologic este cel de la Dulceanca, care documentează, până în prezent, o situație deosebită în peisajul arheologic al secolelor VIII-X. Una dintre particularități este dată de asocierea dintre ceramica arsă oxidant, decorată prin incizie, lucrată la roata rapidă (roata de picior) și ceramica cenușie, arsă inoxidant. Pe baza prezenței ceramicii lucrată la roata rapidă și a lipsei ceramicii modelată la roata de mâna, datarea sitului a oscilat între secolele VII și VIII. Acest tip ceramic este rar întâlnit în cadrul așezărilor din Muntenia a căror existență s-a derulat pe parcursul secolelor VIII-X⁴. În cadrul așezărilor cercetate la Bucov de

către Maria Comșa, ceramica modelată la roata rapidă sau roata de picior se găsește într-o cantitate apreciabilă, fiind practic singurul loc din Muntenia unde a fost descoperit un număr mare de fragmente din care s-au putut întregi vase (Comșa 1978: 60-6).

În Transilvania, nord-vestul și vestul României ceramica modelată la roata rapidă este asociată cu ceramică modelată la roata de mână, arsă oxidant, ce nu este decorată cu motivele atât de specifice pentru ceramica din Muntenia, sau cu ceramică modelată cu mâna. Lipsește, în totalitate, ceramica cenușie modelată la roata de mână, arsă oxidant și decorată prin lustruire (Stanciu 2000: 128). Deasemenea, se observă că la sud de Mureș în partea de sud-est a Transilvaniei, ceramica lucrată la roată rapidă apare în spațiul ocupat de orizontul 'Blandiana A', zonă în care se concentrează exploatarea de sare și descoperirile de piese de factura carolingiană⁵.

Ceramică modelată la roata rapidă este semnalată la sud de Carpați în șapte puncte: Slon, Ploiești-Bereasca, Blejoi, Bucov-Ghespari, Șirna⁶ jud. Prahova, Bârlogu, jud. Argeș și Dulceanca, jud. Teleorman (Stanciu 2000: 150-9, fig.1). Acest tip ceramic ar putea avea origine transilvăneană, observându-se că majoritatea siturilor în care este semnalată prezența lui sunt dispuse în apropierea râului Teleajen, despre care se știe că reprezenta o cale importantă de acces în epocă (Slon, Blejoi, Bucov, Ploiești-Bereasca), prin pasul Tabla Buții realizându-se trecerea din Transilvania spre Muntenia.

Ceramica fină de culoare cenușie arsă inoxidant și decorată prin lustruire este principalul indicator cronologic care pledează pentru datarea siturilor de la Dulceanca (în primul rând Dulceanca IV, unde există cele mai multe complexe și Dulceanca III) în secolul VIII (Pl. VI:11; VII:14,19; IX:12; X:41; XI:9; XIII:28,30). Recipientele aparținând acestui tip ceramic se încadrează potrivit tipologiei elaborate de către Uwe Fiedler următoarelor categorii: D III/1 (L1-Dulceanca III, L19-Dulceanca IV); D IV/1 (L1-Dulceanca III); D IV/2 (L1-Dulceanca III; L9-Dulceanca IV) D IV/3 (L23-Dulceanca IV); E I/2 (L9-Dulceanca IV); D VIII/2 (L22, L23-Dulceanca IV). În cadrul necropolelor danubiene aceste categorii de recipiente se întâlnesc pe parcursul întregului secol VIII, începând din primele decenii ale acestuia (D VIII/2); continuând la mijlocul său (D IV/1, 2) și în a doua parte a secolului (D III/1, D IV/3), până către ultimele decenii (E I/2) (Fiedler 1992, teil I, beilage 1). Decorul ceramicii cenușii descoperită la Dulceanca este realizat în cea mai mare parte prin lustruire, dar se întâlnesc și vase în care se observă un decor mixt obținut prin lustruire și linii incizate dispuse orizontal care împarte corpul vasului în registre. Tema decorativă predilectă este hașura dispusă în rețea, întâlnindu-se și un decor alcătuit din linii paralele dispuse vertical sau o combinație între aceste două modalități.

O altă categorie de piese care pot constitui repere pentru datarea siturilor de la Dulceanca o reprezintă piesele de armament. Vârfuri de săgeți (Pl. VI:9,21; XI:3; XIV:24,32,33) au fost descoperite la Dulceanca III și IV (Dolinescu-Ferche 1992: 153-77). Piesa descoperită în L1 de la Dulceanca III are analogii în M371 și M334 de la Pokaszepetk (Sos și Salomon 1983: pl. XX). În M242 întâlnim analogii pentru vârfurile de săgeți din L27. Din punct de vedere cronologic M242 din această necropolă este plasat de către autorii săpăturii la limita dintre orizontul II și III (cf. cronologiei lui Kovrig⁷) sau fazei timpurii a orizontului III, undeva la limita dintre secolele VII și VIII (post 670) (Sos și Salomon 1983: p. 88-89, 93). Posibilitatea datării complexelor de la Dulceanca în secolul VIII, pornind de la asocierea dintre vârfurilor de săgeată și a ceramicii decorate prin incizie, este enunțată și de către Ioan Stanciu (2000: 154).

Din inventarele complexelor de locuire cercetate la Dulceanca mai amintim: fusaiiolele din lut (Pl. VI:12-15, IX:30, XIII:6), cuțitele din fier (Pl. VII:3,52; X:23,24; XI:10; XIII:14,32, XIV:41), fragmentele de linguri de turnat (Pl. VII:50, XI:42, XIV:31), împungătoarele din os (Pl. IX:31; XIV:40) și un fragment de la un vas confecționat din fier (Pl. XII:44).

Din punct de vedere al inventarului, complexul de la Fântânele prezintă particularități care nu sunt întâlnite în nici un alt complex situat la nordul Dunării. Este alcătuit, în majoritatea sa, din ulcioare amforoidale, în timp ce, doar sporadic, apar fragmente ceramice din pastă fină cenușie, decorate prin lustruire și fragmente ceramice arse oxidant, decorate prin incizie. În majoritatea complexelor cercetate acest ultim tip ceramic, cunoscut în literatura de specialitate ca 'ceramica danubiană' este majoritar, uneori în proporții covârșitoare, iar fragmentele de ulcioare amforoidale reprezintă 'pete de culoare', aflate în cantități mici. Recipientele întregi sau cele din care s-au recuperat fragmente semnificative pentru a putea fi încadrate într-o tipologie aparțin următoarele categorii: C VI/1, G VIII/2, G VIII/3, E III (Pl. XX:1-4, 31). Aceste vase sunt plasate de către Fiedler în a doua jumătate a secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea (Fiedler 1992, teil I, beilage 1).

În celelalte situri, cercetate în proporții mai reduse și care nu beneficiază de o publicare integrală a materialului arheologic, inventarul este alcătuit, în marea majoritate, din fragmente ceramice din pastă nisipoasă arsă oxidant și decorate prin incizie. Din categoria pieselor cu utilizare casnică au fost descoperite două împungătoare confecționate din os la Alexandria 'Podul Nou' (Mitrea

și Preda 1959: 178); fusaiole la Alexandria 'Podul Nou' (Mitrea și Preda 1959: 178) și Olteni (Preda 1961: 509). Tot de la Olteni provine o cute pentru ascuțit (Preda 1961: 509). În locuința B3 cercetată la Alexandria 'Podul Nou' au fost găsite două bucăți de zgură de fier (Mitrea și Preda 1959: 178).

Vasul de provizii, ars inoxidant și având decor lustruit asociat cu cel incizat, descoperit la Nanov- 'Izvorul Rece II', este o prezență destul de rară în siturile muntene ale secolelor VIII-X (Pl. XXIII:3). Cele mai bune analogii pentru acest tip de vas există în inventarul locuințelor B2 de la Vadu Săpat (Diaconu 1978: 294, fig. 3; 5) și în L21 de la Bucov-Tioca (Comșa 1978: fig. 79:1), vasele de acest fiind datate la sfârșitul sec. al VIII-lea și începutul sec. al IX-lea.

O categorie interesantă de descoperiri o reprezintă materiale de construcții, a căror prezență este semnalată la Sfințești (Comșa 1983: 102-3). Materiale de construcții (tuburi de conducte, olane, țigle sau cărămizi) sunt menționate și la Chirnogi (Sâmpetru și Șerbănescu 1975: 244-56, 267), Căscioarele (Sârbu et al. 1996: 116-19, fig. 146:9,11; 158; 159:1,2,4-6; 160), Curcani (Sâmpetru și Șerbănescu 1975: 268), Radovanu (Comșa 1988-1989: 144-5, Sâmpetru și Șerbănescu 1975: 268), Mironești (Sâmpetru și Șerbănescu 1975: 255-7, 266), Crivăț (Sâmpetru și Șerbănescu 1975: 255, 266, fig. 8:2), Oltenița (Sâmpetru și Șerbănescu 1975: 268), jud. Călărași; Greaca (Sâmpetru și Șerbănescu 1975: 268; Sârbu et al. 1996: 118, fig. 155:15), jud. Giurgiu, Bucov (Comșa 1978: 42-4, fig. 28), Slon (Comșa 1981: 133-6), jud. Prahova, Bârlogu (Nania 1969: 122, 125, fig. 5), Surdulești (Comșa 1983: 103), jud. Argeș. În general prezența acestor materiale în așezările dintre Carpați și Dunăre este pusă pe seama episodului deportării de către hanul Krum a unui număr impresionant de locuitori din zona Adrianopolului (cifrele variind între 10000 și 40000 de persoane), eveniment ce a avut loc în anul 813 (Comșa 1983: 101-7, Comșa 1985: 93-106; Damian 2003: 483-96).

În ceea ce privește inventarul funerar, se observă că la Păuleasca se întâlnește frecvent vasul borcan, modelat din pastă cu nisip, de culoare cenușie brună (probabil ars oxidant), cu corp zvelt sau bombat, gât scurt și buză răsfrântă în exterior. Unele vase au formă ușor bitronconică cu diametrul maxim plasat în regiunea umerilor și mai rar aproape de mijlocul vasului (Pl. XVII; XVIII:1-27). Decorul este alcătuit din linii orizontale și în val, aflate în diferite combinații, trasate cu pieptenele sau cu un bețișor. Predomină combinația de linii orizontale cu o bandă de linii în val dispusă în jurul gâtului, mai rar se întâlnesc numai linii orizontale sau numai benzi de linii în val (Comșa și Bichir 1973: 318). Este semnalată și prezența unei urne modelată din pastă fină, săpunoasă, de culoare roșiatică și formă bombată (Comșa și Bichir 1973: 319). Ceramica cenușie cu decor lustruit se găsește doar fragmentară, în cantitate mică și este ilustrată de vasele borcan cu corpul bombat și gâtul aproape cilindric, cu sau fără torți tubulare (Comșa și Bichir 1973: 318).

Din punctul de vedere al tipologiei elaborate de către Fiedler pentru ceramica descoperită în necropolele de la Dunărea de Jos, recipientele din necropola de la Păuleasca se încadrează în următoarele categorii (Tabel 1)

Varianța	Complexul	Literatură
A I	M262	Fiedler 1992: 127, taf. 2:10
A V/1	M30a	Fiedler 1992: 128, taf. 1:11
B II/2	fără indicație de complex	Comșa și Bichir 1973, fig. 1:4; Fiedler 1992: 130
B III/2	M19	Fiedler 1992: 130, taf. 1:6
B III/3	M5a	Fiedler 1992: 130, taf. 1:1
B VI/1	M260	Fiedler 1992: 134, taf. 2:11
B VI/3	M21	Fiedler 1992: 134, taf. 1:9
B VI/4	M40	Fiedler 1992: 134, taf. 2:1
B VI/5	M49	Fiedler 1992: 134, taf. 2:2
B VII/1	fără indicație de complex	Comșa și Bichir 1973, fig. 1:1; Fiedler 1992: 134
B VII/2	fără indicație de complex	Fiedler 1992: 134, taf. 2:17
B VII/4	M38	Fiedler 1992: 135, taf. 1:12
B VII/10	M9	Fiedler 1992: 135, taf. 1:4
B VIII/2	M19a	Fiedler 1992: 136, taf. 1:7
B VIII/5	fără indicație de complex	Comșa și Bichir 1973, fig. 1:2; Fiedler 1992: 136
B XI/1	M52	Fiedler 1992: 137, taf. 2:3

Tabel 1 Tipologia ceramicii descoperită la Păuleasca.

The pottery typology from Păuleasca.

Ceramica cenușie cu decor lustruit se găsește în cantitate mică și doar fragmentară (vase borcan cu corpul bombat și gâtul aproape cilindric, cu sau fără torți tubulare) în necropola de la Păuleasca (Comșa și Bichir 1973: 318), fiind singura necropolă din această perioadă cu un număr important de complexe funerare cercetate și care nu conține în inventarul funerar acest tip ceramic.

Inventarul neceramic descoperit în necropola de la Păuleasca este alcătuit în principal din inele, mărgelile și inele de tâmplă. Sunt întâlnite inele de tâmplă cu pandantive de tip pară, lucrate prin presare. În partea inferioară pandantivul are formă sferoidală, mărginită mai sus de o serie de linii orizontale și paralele, în relief, cu analogii la Brno-Malomerice (Comșa și Bichir 1973: 319). Mărgelile confecționate din sticlă de forme, mărimi și culori diverse precum și piese realizate din tablă sunt și ele prezente în inventarul mormintelor de la Păuleasca (Comșa și Bichir 1973: 319). Dintre inelele descoperite aici poate fi menționată o piesă lucrată din foiță de metal, cu decor *au repousée*, de tip Blucina (Comșa și Bichir 1973: 319; Fiedler 1992: 180-1). Cuțitele, vârfurile de săgeți și amnarele (în forma literei 'B') se găsesc în număr mai mic decât în cadrul altor necropole ale acestei perioade (Comșa și Bichir 1973: 319). Alte obiecte din fier descoperite la Păuleasca nu au putut fi determinate datorită stării avansate de degradare.

Cele două vase descoperite în necropola de la Răreanca (Pl. XVIII:28,29) se încadrează în variantele C V (Fiedler 1992: 138; taf. 41:11), respectiv F V (Fiedler 1992: 142; taf. 41:12). Aceste tipuri ceramice sunt încadrate din punct de vedere cronologic în prima jumătate a secolului al IX-lea, putând depăși însă și mijlocul său. Datarea propusă pentru descoperirea de la Răreanca este una orientativă, atât timp cât nu avem un număr mai mare de complexe cercetate.

Diferite 'mărci de olar', imprimate pe fundul recipientelor din lut, au fost observate doar în câteva situații. La Fântânele, astfel de 'mărci' se întâlnesc pe fundul unui ulcior cu două toarte (un cartuş de formă pătrată în interiorul căruia nu se poate preciza dacă era înscris un alt semn geometrizat) și pe două fragmente provenind de la recipiente arse oxidant (un cerc mare în interiorul căruia exista un al doilea semn, posibil o cruce și un cerc de dimensiuni mici în interiorul căruia se află o cruce simplă) (Comșa 1969: abb. 5, abb. 10) (Pl. XX:29, 32). Fragmente ceramice provenite de la vase din pastă nisipoasă, arse oxidant, ce aveau imprimate 'mărci' au mai fost recuperate de la Drăgănești-Vlașca și Plopi. Pe fragmentul de la Drăgănești-Vlașca este imprimat un model conținând două cercuri concentrice (Pl. XXVII:10), iar pe cel de la Plopi un pătrat în interiorul căruia se află o cruce ale cărei capete pornesc din colțurile interioare ale acestuia (Pl. XXVII:11). Nu au fost semnalate mărci pe fundul vaselor din necropola de la Păuleasca.

Perioadei secolelor IX-XI îi aparțin și o serie de descoperiri monetare întâmplătoare, toate ilustrate de emisiuni ale unor împărați bizantini. Astfel, de la Alexandria provine o *nomisma* emisă de Constantin VII și Roman II (945-959) (Beda 1980: 41; Mănucu-Adameșteanu 2003: 295) iar de la Zmnicea un *folis* emis de Vasile II și Constantin VIII (976-1028) (Mănucu-Adameșteanu 2003: 300-1). Un *folis* emis de același împărați a fost descoperit la Teleormanul (Mănucu-Adameșteanu 2001: 27, nota 156; 2003: 297), iar de la Orbeasca de Jos provine un alt *folis* emis de Theophil (829-842)⁸. Situația descoperirilor monetare din partea de sud-vest a Munteniei nu face excepție de la tendința generală întâlnită la Dunărea de Jos, unde după pierderea *limes*-ului de către bizantini sub presiunea triburilor slave iar mai apoi a celor bulgare, moneda imperială pătrunde cu totul sporadic. O reluarea a circulației monetare la Dunărea Inferioară are loc odată cu revenirea în zonă a armatelor bizantine și mai ales după reconquista lui Tzimiskes.

Concluzii

În literatura arheologică de dinainte de 1989 au existat câteva încercări de abordare a problemelor privind habitatul și modul de răspândire a așezărilor umane din cadrul mileniului I p. Chr, fără a reprezenta o constată a cercetării acelei perioade. Premisele de la care porneau majoritatea autorilor erau numărul de situri identificate și arealul pe care se concentrează acestea. Nu se avea în vedere numărul de situri în care s-au întreprins cercetări sistematice, iar întregul discurs era axat să demonstreze existența cât mai multor nuclee ale unor structuri statale, ale unor posibile 'țări' românești. Se creiona o realitate istorică în care erau plasate o serie de cnezate extracarpatiche a căror existență nu este bazată pe nici o informație istorică sau analiză pertinentă a rezultatelor cercetărilor arheologice. Astfel, între Carpați și Dunăre avem un astfel de cnezat care cuprinde siturile de la Slon, Bucov, Târgșor și Ploiești dar nu și pe cel de la Șirna, un altul în zona Bucureștiului, având în componență așezările de la Mogoșoaia, Bragadiru și de pe teritoriul actual al capitalei României. În zona județului Brăila este conturat un al treilea cnezat muntean, la fel și în județul Călărași în zona Andolina-Ciocănești, dar nu avem un cnezat pe valea Mostiștei unde sunt documentate numeroase situri sau pe valea Ialomiței, vale pe care sunt amplasate unele dintre cele mai importante așezări ale epocii, cele de la Dridu și Ileana Podari (Olteanu 1983: 187). În acest peisaj, sud-

vestul Munteniei, cu importante văi ale Vedei și Teleormanului, cu siturile de la Dulceanca și necropola de la Păuleasca, era o pată albă care nu era menită a atrage atenția. Așa cum am prezentat în acest studiu, situația arheologică a secolelor VIII-X din acest teritoriu nu este diferită de cea generală de la nivelul Munteniei. Numărul mic de situri cartate până în prezent era un viciu de cercetare care, treptat, a fost depășit, iar siturile cercetate sistematic, cum ar fi cele de la Dulceanca și Păuleasca, au oferit informații importante în conturarea realităților arheologice ale Dunării Inferioare. În zona jud. Teleorman se întâlnește o situație interesantă și puțin documentată în spațiul dintre Carpați și Dunăre și anume datarea unor complexe de locuire la cumpăna dintre secolele VII și VIII, existând elemente care pledează pentru o datare mai timpurie a acestora dar și suficiente argumente care să susțină încadrarea în secolul al VIII-lea.

În ceea ce privește descoperirile de la Dulceanca acestea sunt strâns legate de realitățile economice de la Dunărea Mijlocie, dar și de confruntările de la Dunărea Inferioară. În acest moment ținând cont de nivelul de cunoaștere, situl de la Dulceanca pare a reprezenta o placă turnantă din punct de vedere cultural între mediul avar și spațiul Dunării Inferioare.

Prezența, fie ea și sporadică, a avarilor în Muntenia și în alte teritorii învecinate (Oltenia și sudul Moldovei) în secolul VIII este marcată printr-o serie de descoperiri care par să sugereze acest fapt: mormântul de călăreț de la Târgșoru Vechi (Diaconu și Diaconu 1962: 165-71), unele aplici descoperite la Budureasca (Măgureanu 2006: 189-202), precum și piese din inventarul unora dintre mormintele din necropolele de la Izvoru (aplici de centură) (Mitrea 1989: 148, abb. 4:7-3; 207, abb. 48:304-1) și Sultana (limbi de centură și ceramică galbenă) (Mitrea 1988: 115-17, 119, pl. 7:61-3; 13:104-4; 9:79-1, 80-3; 15:130-2; Fiedler 1992: 155-6). Prezența avară în Muntenia secolului al VIII-lea a fost susținută printre alții de către Ion Nestor și Maria Comșa, aceasta din urmă fiind adepta unei rivalități avaro-bulgare în această perioadă (Nestor 1973: 32, 50; Comșa 1975: 200). La sfârșitul secolului al VIII-lea, ca urmare a luptelor dintre 791-796, al doilea kaganat avar a fost înfrânt de către armatele lui Carol cel Mare. După distrugerea 'ringurilor' avar de către carolingieni, avarii se refugiază la est de Tisa, unde sunt înfrânți de trupele țarului bulgar Krum în anul 803 (Madgearu 1997: 29; Fiedler 1992: 31).

În ceea ce privește situl de la Păuleasca, aceasta face parte din grupa necropolelor situate în partea de sud a teritoriului nord dunărean, alături de obiectivele cercetate la Izvoru, Sultana, Frătești, și Chirnovi. Particularitatea acestei necropole constă în faptul că este singura necropolă din această zonă a Dunării Inferioare în care au fost identificate exclusiv morminte de incinerare. Necropole în care este documentată exclusiv incinerarea se grupează pe malul Dunării, între Prut și Ialomița (Tichilești, Chișcani, Hagieni). Mormintele de incinerare sunt mai numeroase în necropolele estice (769) comparativ cu cele din sud (429), chiar dacă din rândul lor fac parte o necropolă exclusiv cu incinerări (Păuleasca) și una în care incinerarea este preponderentă (Frătești). De altfel, în cazul acestora există numeroase semne de întrebare în primul rând datorită stadiului publicării materialelor, cât și a suprafeței cercetate.

Note

¹. O dovadă a existenței unor suprafețe întinse ocupate de păduri, în trecut, este dată și de denumirea județului Teleorman, derivată din toponimul cumanic 'deli-orman' - 'pădure nebună' - pădure mare și întunecoasă.

². De fapt, una dintre 'așezări' este necropola de la Păuleasca, iar alta este reprezentată de presupusul 'complex de cult' de la Fântânele.

³. Inițial, doar pe baza desenului, un specialist al Institutului de Arheologie 'Vasile Pârvan', a datat cuptorul în sec. VI (Spiru 1996: 11).

⁴. O imagine de ansamblu asupra ceramicii modelate la roata rapidă din secolele VIII-X, de pe teritoriul actual al României, a fost creionată de I. Stanciu (2000: 127-91).

⁵. Pentru contextul descoperirilor de piese de armament și echipament militar vezi Pinter (1998: 135-44) și Cosma (2004-2005: 177-210).

⁶. Mențiunea descoperirii în situl de la Șirna a unor fragmente ceramice provenite de la recipiente modelate la roata rapidă apare în câteva rapoarte de săpătură (Olteanu și Teodorescu 1979:

278-9). Surprinzător, în monografia sitului recent publicată, nu este ilustrat nici un fragment din acest tip ceramic (Olteanu et al. 2006).

⁷. conform cronologiei kaganatului avar realizată de către Kovrig, perioada de după 650/670 este denumită ca perioada avară de mijloc și corespunde cu începutul grupei II. Potrivit aceleiași cercetătoare, ceramica cu decor incizat apare în timpul acestei perioade (Kovrig 1963: 88-97).

⁸. Moneda, descoperită în anul 1998 în cimitirul modern al satului Orbeasca de Jos (com. Orbeasca, jud. Teleorman), se află într-o colecție particulară. Mulțumim pe această cale prof. Cătălin Florea pentru informațiile puse la dispoziție.

Repertoriul descoperirilor de tip Dridu din județul Teleorman

Cheia repertoriului:

Nr. crt./apartenența administrativă

- a. Loc descoperire
- b. Localizare
- c. Tip cercetare/perioada cercetării
- d. Valorificare/literatură
- e. Observații

1. Alexandria, municipiu

- a. 'Anini I'
- b. malul stâng al râului Vedea, la cca. 200 m nord-vest de liziera nordică a pădurii Anini
- c. periegheză, P. Mirea, P. Zaharia, 2003
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 37, nr. 35)
- e. -

2. Alexandria, municipiu

- a. 'Cărămidărie'
- b. malul stâng al râului Vedea, la cca. 1 km nord de Alexandria
- c. periegheză, I. Spîru, 1980-1982; P. Mirea, 1988
- d. mențiune (Spîru 1996: 10-11); repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 38, nr. 40)
- e. resturile unui cuptor de redus minereul de fier

3. Alexandria, municipiu

- a. restaurantul 'Terasa Vedea'
- b. terasa înaltă, estică a râului Vedea, la cca. 150 m est de vechiul pod și cca. 200 m nord-vest de DE 70
- c. periegheză, P. Mirea, 1992
- d. mențiune (Pătrașcu 2000: 10-15); repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 40, nr. 46)
- e. -

4. Alexandria, municipiu

- a. 'Podul Nou'
- b. terasa înaltă, estică a râului Vedea, în dreptul podului nou
- c. salvare, 1956
- d. raport (Mitrea și Preda 1959:175); mențiune (Zaharia 1967: Pl. XXX, nr. 87; Preda 1994: 55, Pascu et al. 2001: 146-8, nr. 385); repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 40, nr. 47)
- e. -

5. Alexandria, municipiu

- a. 'Hectare'
- b. terasa înaltă, estică a râului Vedea, la 1,5 km sud DE 70

- c. sondaje, C. Preda, 1958
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 41, nr. 50)
- e. -

6. Alexandria, municipiu

- a. -
- b. pe malul stâng al bălții 'Gostat 1', la cca. 300 m în aval de digul bălții 'OCL'
- c. periegheză, P. Mirea, C. Marin, 2004
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 33, nr. 14)
- e. -

7. Alexandria, municipiu

- a. 'Gostat 2'
- b. în dreptul digului din aval de balta 'Gostat 2'
- c. periegheză, P. Mirea, I. Pătrașcu, 2004
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 33, nr. 17)
- e. -

8. Alexandria, municipiu

- a. 'Balta Lazăr'
- b. malul drept al pârâului Nanov, în dreptul stăvilărilor din aval al bălții 'Lazăr'
- c. periegheză, P. Mirea, P. Zaharia, Șt. Nedelcuță-Apope, 2001; P. Mirea, I. Pătrașcu, 2004
- d. repertoriu, Mirea și Pătrașcu 2006: 34, nr. 22
- e. -

9. Alexandria, municipiu

- a. -
- b. în lunca râului Teleorman, malul drept, la sud de satul Măgura, respectiv la cca. 350 m nord de ferma 'Azal' și punctul numit 'La Gloduri'
- c. periegheză, P. Mirea, Șt. Nedelcuță-Apope, 2001
- d. inedit
- e. -

10. Baci, com. Blejești

- a. -
- b. malul stâng al Glavaciocului, între Puranii de Jos și Baci-Cotorani
- c. periegheză, G. Trohani, Al. Oancea, 1976
- d. repertoriu (Trohani și Oancea 1981: 243, nr. 29)
- e. -

11. Baci, com. Blejești

- a. -
- b. la nord-vest de Baci
- c. periegheză, G. Trohani, Al. Oancea, 1976
- d. repertoriu (Trohani și Oancea 1981: 245, nr. 34)
- e. -

12. Baci, com. Blejești

- a. -
- b. la nord de Baci, în dreptul bisericii
- c. periegheză, G. Trohani, Al. Oancea, 1976
- d. repertoriu (Trohani și Oancea 1981: 245, nr. 38)
- e. -

13. Blejești, com. Blejești

- a. -
- b. în partea de nord a satului
- c. periegheză, G. Trohani, Al. Oancea, 1976
- d. repertoriu (Trohani și Oancea 1981: 247, nr. 46)
- e. -

14. Blejești, com. Blejești

- a. -
- b. în colțul de sud-est al satului, în dreapta șoselei Videle-Blejești, pe un bot de deal
- c. periegheză, G. Trohani, Al. Oancea, 1976
- d. repertoriu (Trohani și Oancea 1981: 247, nr. 49)
- e. -

15. Beiu, com. Ștorobăneasa

- a. 'Valea Mare'
- b. malul stâng al râului Teleorman, la nord de sat
- c. periegheză, P. Mirea, Șt. Nedelcuță-Apopo, 2001
- d. inedit
- e. -

16. Beiu, com. Ștorobăneasa

- a. 'Satul Nou'
- b. malul drept al râului Teleorman, în stânga Dj. 506
- c. periegheză, P. Mirea, Șt. Nedelcuță-Apopo, 2001
- d. inedit
- e. de pe raza comunei provin o serie de fragmente ceramice Dridu, aflate la școala generală Beiu

17. Beuca, com. Beuca

- a. 'Beuca 004'
- b. pe malul stâng al Pârâului Drăcșănel, la cca. 1,2 km vest de calea ferată Roșiorii de Vede-Costești
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

18. Brânceni, com. Brânceni

- a. 'balta Larga'
- b. terasa nordică a pârâului Găuriciu, mal stâng, la cca. 8,5 km vest-nord-vest de DN 51, respectiv de benzinăria 'Edma' și 1,5 km sud de Dc 10
- c. periegheză, P. Mirea, 2008
- d. inedit
- e. vizibile zone cu fragmente de chirpici (resturi de locuințe ?)

19. Comoara, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'Comoara 002'
- b. pe malul drept al Văii Leșilor, la 800 m sud-vest de Dc 18, la cca. 600 m S de biserica din sat
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

20. Comoara, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'Comoara 003'
- b. pe malul stâng al Văii Leșilor, la 830 m sud-vest de Dc 18, cca. 2 km sud-est de biserica din sat
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009

d. inedit

e. -

21. Comoara, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'Comoara 004'
- b. pe malul stâng al Văii Leșilor, la 490 m sud-vest de Dc 18 și 1,9 km sud-est de biserica din sat.
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

22. Călinești, com. Călinești

- a. 'Grădina lui Avram'
- b. pe terasa joasă, estică a Pârâului Căinelui, la nord de sat
- c. periegheză, anterior 1966
- d. mențione (Chițescu 1966: 235-54; Spiru 1969: 161; Preda 1994: 269)
- e. -

23. Calomfirești, com. Poroschia

- a. -
- b. la 300 m vest de sat, în viile terasate aflate deasupra unei vâlcele și a luncii râului Vedea
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențione (Spiru 1996: 29; 1979: 458)
- e. -

24. Cernetu, com. Mârzănești

- a. -
- b. pe raza satului Cernetu
- c. periegheză, fără dată
- d. inedit
- e. -

25. Cervenă, com. Cervenă

- a. -
- b. la nord-est de sat
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențione (Spiru 1996: 30)
- e. oase umane și urme ale unui cuptor de topit minereu

26. Cervenă, com. Cervenă

- a. -
- b. la baza terasei estice a râului Vedea, la cca. 300 m est de Dj 506, cca. 2 km m sud-est de Cervenă și cca. 170 m nord de Conțești
- c. periegheză, P. Mirea, 2008
- d. inedit
- e. -

27. Cetatea, com. Rădoiești

- a. 'Cetatea 003'
- b. malul drept al pârâului Tinoasa, la 950 m vest-sud-vest de Dj 612, respectiv 850 m sud-sud-vest de biserica din sat
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. profilul unui bordei cu o lungime vizibilă de cca. 3,5 m și o grosime de max. 0,9 m

28. Drăcșani, com. Drăcșani

- a. 'Măgura lui Dan'
- b. pe raza satului Drăcșani
- c. periegheză, fără dată
- d. inedit
- e. -

29. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'Km. 64,9'
- b. în dreapta drumului E70 (DN 6), pe malul stâng al pârâului Suhac
- c. descoperire întâmplătoare cu ocazia săpării unui șanț pentru cablu optic; periegheză, P. Mirea, Șt. Nedelcuță-Apope, 2002
- d. inedit
- e. fragment de fund de vas cu marcă de olar

30. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'Km. 58-59,4' ('DrVI 006')
- b. pe malul stâng al Călniștei, în imediata vecinătate de sud-est de DE 70 și cca. 1,3 km sud de casa pădurarului din Pădurea Darvaș
- c. periegheză, P. Mirea, Șt. Nedelcuță-Apope, 2002; P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

31. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'DrVI 010'
- b. pe malul stâng al Călniștei, la cca. 1,5 km nord-vest de DE 70 și cca. 500 m nord-vest de casa pădurarului din Pădurea Darvaș
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

32. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'DrVI 0012'
- b. pe malul stâng al Călniștei, în vecinătatea de sud-est a DE 70 și cca. 1,1 km sud-est de casa pădurarului din Pădurea Darvaș
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

33. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'DrVI 023'
- b. pe malul stâng al Văii Albe, la cca. 540 m sud de Dj 503 și 1 km sud de DE 70
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

34. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'DrVI 024'
- b. pe malul drept al Văii Albe, la cca. 450 m sud-vest de Dj 503 și 1,6 km sud de DE 70.
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

35. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'DrVI 031'
- b. pe malul drept al Văii Albe, la cca. 1,2 km vest de Pădurea Corneanca, cca. 1,4 km sud-vest de calea ferată Videle-Giurgiu, aproximativ în dreptul confluenței Văii Albe cu Suhatul
- c. periegheză P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

36. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'DrVI 034'
- b. pe malul stâng al Văii Albe, la cca. 400 m sud-

vest de DJ 503 și 900 m nord-nord-est de calea ferată Videle-Giurgiu

- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

37. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'DrVI 035'
- b. pe malul stâng al Văii Suhatului, la cca. 1,8 km de DE 70, în vecinătatea vestică a confluenței cu Valea Albă
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

38. Drăgănești-Vlașca, com. Drăgănești-Vlașca

- a. 'DrVI 036'
- b. pe malul stâng al Văii Suhatului, la cca. 50 m sud-est de DE 70 și cca. 1,6 km sud-vest de confluența cu Valea Albă
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

39. Dudu, com. Plopii Slăvitești

- a. 'km. 40'
- b. în dreapta șoselei Turnu Măgurele-Beciu, pe terasa secundară, estică a râului Olt
- c. descoperire întâmplătoare cu ocazia săpării unui șanț pentru cablu optic; periegheză, P. Mirea, Șt. Nedelcuță-Apope, 2002
- d. inedit
- e. -

40. Dulceanca, com. Vedea

- a. 'Dulceanca I'
- b. pe terasa joasă, estică a Burdei, la marginea de sud a satului
- c. sistematică, S. Dolinescu-Ferche, 1963-1972
- d. raport (Dolinescu-Ferche 1986a: 207); mențiune (Dolinescu-Ferche 1974: 101, fig. 108, 114; Harhoiu 1996: 88)
- e. un bordei și două cuptoare în aer liber (sec. VIII)

41. Dulceanca, com. Vedea

- a. 'Dulceanca II'
- b. pe un grind, la 1km vest de 'Dulceanca I'
- c. sistematică, S. Dolinescu-Ferche, ante 1980
- d. raport (Dolinescu-Ferche 1986b: 202-7); mențiune (Pascu et al. 2001: 146-8, nr. 386; Harhoiu 1996: 88)
- e. locuință de la sf. sec. VII- încep. sec.VIII (?)

42. Dulceanca, com. Vedea

- a. 'Dulceanca III' ('Vedea')
- b. pe terasa înaltă la nord-vest de sat, la 250 m est de 'Dulceanca I', respectiv 900 m vest de 'Dulceanca II'
- c. salvare, S. Dolinescu-Ferche, ante 1986
- d. articol (Dolinescu-Ferche 1992: 158-9); mențiune (Harhoiu 1996: 88)
- e. -

43. Dulceanca, com. Vedea

- a. 'Dulceanca IV'
- b. pe un grind, în apropiere de 'Dulceanca II'
- c. sistematică, S. Dolinescu-Ferche, ante 1986

- d. articol (Dolinescu-Ferche 1992: 153-77; Stanciu 2000: 154); mențiune (Pascu et al. 2001: 146-8, nr. 386)
- e. probabil cel mai timpuriu orizont arheologic al epocii (sec. VII-VIII)

44. Fântânele, com. Fântânele

- a. 'Tudorcea'
- b. cca. 400 m sud-est de sat
- c. descoperire întâmplătoare, 1962; periegheză S. Morintz, 1962; săpătură de salvare, M. Comșa, 1962
- d. articol (Comșa 1969: 417-37); studiu arheozoologic (Haimovici 1969: 439-41); mențiune (Zaharia 1967: Pl. XXX, nr. 89; Diaconu 1996: 128, 129; Pascu et al. 2001: 146-8, nr. 384)
- e. complex de cult (?)

45. Fântânele, com. Fântânele

- a. -
- b. pe raza satului Fântânele
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 35, 36)
- e. -

46. Fântânele, com. Fântânele

- a. zona 'biserica veche'
- b. la sud-est de vechea biserică a satului, mutat pe actualul amplasament după anul 1930
- c. periegheză P. Mirea, 2008
- d. inedit
- e. -

47. Fântânele, com. Fântânele

- a. 'valea Găuriciului 2'
- b. pe malul drept al pârâului Găuriciu, la cca. 10 km nord-nord-est de sat
- c. periegheză, P. Mirea, 2008
- d. inedit
- e. -

48. Furculești

- a. -
- b. malul drept al pârâului Urlui, la cca. 1 km nord de confluența cu râul Călmățui, 1,1 km sud de șoseaua DN 52, respectiv 2,2 km sud-vest de sat
- c. periegheză, P. Mirea, 2007
- d. inedit
- e. -

49. Izvoarele, com. Izvoarele

- a. 'valea Găuriciu'
- b. terasa sudică a pârâului Găuriciu, la cca. 2,4 km vest de DN 51 și 2,7 km sud-vest de benzinăria 'Edma'
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2008
- d. inedit
- e. vizibile câteva zone cu fragmente de chirpici (resturi de locuințe ?)

50. Lăceni, com. Orbeasca

- a. 'coasta Giurlenilor'
- b. pe raza satului Lăceni
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 39, 40)
- e. -

51. Lunca, com. Lunca

- a. -
- b. terasa din stânga pârâului Săi
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 41)
- e. -

52. Măgura, com. Măgura

- a. 'Buduiasca'
- b. pe terasa joasă, estică a râului Teleorman, la cca. 1 km. sud-est de sat
- c. sistematică, R.R. Andreescu, D.W. Bailey, 2001-2005
- d. raport (Andreescu et al. 2006)
- e. -

53. Măgura, com. Măgura

- a. 'În sat'
- b. pe malul stâng al râului Teleorman, în marginea de vest a fostului cătun Buduiesti
- c. periegheză, P. Mirea, 2004
- d. inedit
- e. -

54. Nanov, com. Nanov

- a. 'zona Valea Calului'
- b. la sud de confluența cu pârâul Nanov
- c. periegheză, E. Rosental, I. Spiru, 1968
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 32, nr. 1)
- e. -

55. Nanov, com. Nanov

- a. 'Coadă Calului'
- b. în dreptul canalului de scurgere al stației de pompare și la nord de canalul de irigații
- c. periegheză, P. Mirea, C. Marin, 2004
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 32, nr. 3)
- e. -

56. Nanov, com. Nanov

- a. 'Nanoveanca Baraj'
- b. la cca. 2 km în amonte de podul de la Izvorul Rece
- c. descoperire întâmplătoare, 1967
- d. mențiune (Spiru 1996: 13); repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 32, nr. 4)
- e. -

57. Nanov, com. Nanov

- a. 'Izvorul Rece I' ('cabana de pescuit')
- b. malul drept al pârâului Nanov, între DN 52 și stăvilarul din aval al bălții 'Călin'
- c. periegheză, C. Beda, I. Spiru, I. Nicolae, 1973; P. Mirea, 1988; P. Mirea, I. Pătrașcu, 1998.
- d. mențiune (Spiru 1979: 457); repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 32, nr. 5)
- e. -

58. Nanov, com. Nanov

- a. 'Izvorul Rece II'
- b. malul stâng al pârâului Nanov, la cca. 100 m sud de DN 52 (Alexandria-Turnu Măgurele)
- c. descoperiri întâmplătoare, 1998; periegheză, E. Țânțăreanu, P. Mirea, I. Pătrașcu, P. Zaharia, 1998
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 32, nr. 9)
- e. vatră de formă circulară

59. Nanov, com. Nanov

- a. 'Izvorul Rece III'
- b. malul drept al pârâului Nanov, în dreptul stăvilarului din aval al bălții 'Izvorul Rece'
- c. periegheză, Gh. Ionel, 2000; P. Mirea, I. Pătrașcu 2004
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 32, nr. 11)
- e. -

60. Nanov, com. Nanov

- a. 'Izvorul Rece IV'
- b. malul stâng al pârâului Nanov, la cca. 100 m sud de DN 52
- c. periegheză, I. Spiru, 1983
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 32, nr. 10)
- e. -

61. Nanov, com. Nanov

- a. 'lângă dig'
- b. malul stâng al pârâului Nanov, la est, în apropierea grădinii fostului C.A.P.
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1979: 458)
- e. -

62. Nanov, com. Nanov

- a. 'Vistireasa 1'
- b. 1,4 km nord de biserica din Adămești, cca. 1,1 km nord-est de DE 70 și marginea de nord-vest a comunei și 50 m nord-est de pârâul Vistireasa.
- c. periegheză, P. Mirea, P. Zaharia, 2002; P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

63. Nanov, com. Nanov

- a. 'Vistireasa 2'
- b. 1,6 km nord de biserica din Nanov, cca. 1,6 km est - nord-est de DE 70 și marginea de nord-vest a comunei și 30 m nord-est de pârâul Vistireasa.
- c. periegheză, P. Mirea, P. Zaharia, 2002; P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 36, nr. 33)
- e. -

64. Năvodari, com. Seaca

- a. 'curtea lui Gh. Gâscan și împrejurimi'
- b. pe raza satului Năvodari (fost Cioara), la baza terasei Dunării, în dreptul Grindului Cioara
- c. periegheză, Gh. Gâscan, 2008
- d. inedit
- e. -

65. Olteni, com. Olteni

- a. -
- b. pe raza satului Olteni
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 46)
- e. -

66. Olteni, com. Olteni

- a. 'Dobrogostea'
- b. la cca. 300-500 m sud de sat
- c. salvare, C. Preda, 1958
- d. raport (Preda 1961: 503-12); mențiune (Preda 2000: 231)
- e. -

67. Orbeasca de Jos, com. Orbeasca

- a. -
- b. pe malul stâng al Teleormanului, vis-à-vis de școală
- c. periegheză, P. Mirea, 2004
- d. inedit
- e. -

68. Păuleasca, com. Frumoasa

- a. 'curtea CAP'
- b. în curtea fostului C.A.P. Păuleasca, pe terasa înaltă a Vedei
- c. întâmplătoare, anterior 1961; periegheză, I. Spiru; M. și E. Comșa 1961; sistematică, M. Comșa și Gh. Bichir 1961, 1962; M. Comșa 1964, 1965
- d. articol (Comșa și Bichir, 1973: 317-20); mențiune (Comșa 2000: 284; Pascu et al. 2001: 146-8, nr. 384)
- e. necropolă

69. Peretu, com. Peretu

- a. -
- b. la cca. 1 km de ieșirea din sat, spre Roșiorii de Vede, în stânga șoselei, pe terasă
- c. periegheză, P. Mirea, I. Pătrașcu, 2001
- d. inedit
- e. -

70. Pietroșani, com. Pietroșani

- a. -
- b. pe raza satului Pietroșani
- c. periegheză, I. Spiru, C. Beda, fără dată
- d. mențiune (Moscalu și Beda 1979b: 379, Fig.2:5-10; Spiru 1996: 50)
- e. -

71. Plopi, com. Beuca

- a. 'Plopi 014'
- b. pe terasa stângă a Pârâului Zâmbreasca, la cca. 150 m nord-vest de Dc 50 și 750 m nord de biserica din Plopi
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

72. Plopi, com. Beuca

- a. 'Plopi 015'
- b. pe terasa stângă a Pârâului Zâmbreasca, la cca. 140 m nord-vest de Dc 50 și 650 m nord de biserica din Plopi
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. fragment de fund de vas cu marcă de olar

73. Plosca, com. Plosca

- a. -
- b. malul drept al râului Vedea
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 51)
- e. -

74. Poroschia, com. Poroschia

- a. 'La Râpe' ('La abator')
- b. pe terasa înaltă, estică a râului Vedea, la cca. 2 km est-nord-est de sat
- c. periegheză, I. Spiru, 1980-1985; P. Mirea, 1989, 1990

- d. mențiune (Spiru 1996: 48); repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 41, 42, nr. 53)
- e. ceramică, pastă fină de caolin

75. Poroschia, com. Poroschia

- a. 'Eleșteu'
- b. la 300 m de pâraul Nanov, pe malul stâng și cca. 50 m de drumul comunal ce duce spre Poroschia
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1979: 458); repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 35, nr. 24)
- e. -

76. Poroschia, com. Poroschia

- a. grădina 'C.A.P. 7 Noiembrie'
- b. la 300 m de pâraul Nanov (malul stâng) și cca. 50 m de drumul comunal ce desparte Alexandria de Poroschia
- c. descoperire întâmplătoare, 1967; periegheză I. Spiru, C. Beda, 1968, 1972
- d. mențiune (Spiru 1969: 159; 1979: 458; 1996:12); repertoriu (Mirea și Pătrașcu 2006: 34, nr. 23)
- e. -

77. Poșta, com. Blejești

- a. -
- b. la vest de sat
- c. periegheză, G. Trohani, Al. Oancea, 1976
- d. repertoriu (Trohani și Oancea 1981: 245, nr. 39)
- e. -

78. Prunaru, com. Prunaru

- a. -
- b. pe malul stâng al Câlniștei, la cca. 1 km sud-est de sat.
- c. periegheză, P. Mirea, 2005
- d. inedit
- e. -

79. Rădoiești, com. Rădoiești

- a. -
- b. pe raza comunei Rădoiești
- c. periegheză, fără dată
- d. mențiune (Zaharia 1967: Pl. XXX, nr. 86)
- e. -

80. Răreanca, com. Bragadiru

- a. -
- b. terasa înaltă, vestică, a râului Vedea, la 1,5 km distanță de Răreanca și 3 km vest de Bragadiru
- c. descoperire întâmplătoare 1962; salvare, G. Bichir, 1962
- d. mențiune (Fiedler 1992: 118, 138, 142; taf. 41:11,12)
- e. două morminte de incinerare (necropolă)

81. Răzmirești, com. Răzmirești

- a. -
- b. malul drept al pâraului Vâjiștea
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 52)
- e. -

82. Răzmirești, com. Răzmirești

- a. -
- b. malul drept al pâraului Vâjiștea
- c. periegheză, P. Mirea, 2004
- d. inedit

- e. -

83. Roșiorii de Vede, oraș

- a. -
- b. pe malurile pâraului Bratcov
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 15, 16)
- e. -

84. Sârbeni, com. Sârbeni

- a. -
- b. pe raza satului Sârbeni
- c. periegheză, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 54)
- e. -

85. Secara, com. Crângu

- a. 'Grădina fostului C.A.P.'
- b. în lunca râului Călmățui, pe malul stâng
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1979: 458)
- e. -

86. Sericu, com. Blejești

- a. -
- b. pe terasă, lângă pâraul Sericu
- c. periegheză, G. Trohani, Al. Oancea, 1976
- d. repertoriu (Trohani și Oancea 1981: 249, nr. 59)
- e. -

87. Sericu, com. Blejești

- a. -
- b. la cca. 600 m sud de podul de peste pâraul Sericu, între livadă și fostul C.A.P. Blejești
- c. periegheză, G. Trohani, Al. Oancea, 1976
- d. repertoriu (Trohani și Oancea 1981: 249, nr. 60)
- e. -

88. Sfîntești, com. Sfîntești

- a. -
- b. pe raza satului Sfîntești
- c. săpătură de salvare, S. Dolinescu-Ferche, 1965
- d. mențiune (Dolinescu-Ferche 1974: 102; Pascu et al. 2001: 146-8, nr. 387)
- e. -

89. Siliștea, com. Vitănești

- a. -
- b. pe raza satului Siliștea
- c. periegheză, fără dată
- d. mențiune (Rusu-Ionescu 1979: 148)
- e. -

90. Socetu, com. Stejaru

- a. 'râpa Cornet'
- b. pe raza satului Socetu
- c. periegheză, 1967
- d. inedit
- e. -

91. Spătărei, com. Furculești

- a. 'Terenul de fotbal'
- b. la 100 m nord de sat, pe malul stâng al pâraului Urlui
- c. periegheză, P. Mirea, Șt. Nedelcuță-Apopo, P. Zaharia, 2002
- d. inedit
- e. -

92. Stejaru, com. Stejaru

- a. 'La Leși'
- b. pînten de deal situat între vâlcelele Bratcovului, Leșului și Jădavului
- c. periegheză, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1979: 458; 1996: 56)
- e. -

93. Șoimu, com. Smârdioasa

- a. -
- b. pe terasa vestică a râului Vedea, la cca. 200 m sud de sat și cca. 50 m nord-vest de Dc 26
- c. periegheză, P. Mirea, 2005
- d. inedit
- e. -

94. Tecuci, com. Balaci

- a. 'La Catargic'
- b. -
- c. periegheză, I. Spiru, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 57)
- e. -

95. Teleormanul, com. Mărzănești

- a. -
- b. pe malul drept al pârâului Gaburul, la est de sat, lângă grajdurile fostului C.A.P.
- c. periegheză, P. Mirea. Șt. Nedelcuță-Apopo, 2002
- d. inedit
- e. -

96. Trivalea Moșteni, com. Trivalea Moșteni

- a. 'La Palancă'
- b. pe un bot de terasă, pe malul drept al Teleormanului, la sud-vest de sat
- c. sondaje, E. Moscalu, 1975, 1976
- d. mențiune (Moscalu și Beda 1979a: 368)
- e. -

97. Troianul, com. Troianul

- a. -
- b. pe raza fostului sat Belitori
- c. periegheză, fără dată
- d. mențiune (Zaharia 1967: Pl. XXX, nr. 88)
- e. -

98. Țigănești, com. Țigănești

- a. -
- b. malul stîng al râului Vedea
- c. periegheză, fără dată
- d. mențiune (Spiru 1996: 59)
- e. -

99. Uda Clocociov, com. Uda

- a. 'Valea Cișmelelor'
- b. pe terasa înaltă a Oltului, la cca. 630 m nord-est de Dj. 546
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2008
- d. inedit
- e. -

100. Videle, oraș

- a. -
- b. la sud de satul Fotăchești (încorporat în orașul Videle), pe dealul bisericii
- c. periegheză, G. Trohani, Al. Oancea, 1976
- d. repertoriu (Trohani și Oancea 1981: 247, nr. 52)
- e. -

101. Videle, oraș

- a. 'Vid. 017'
- b. pe terasa estică a 'Gârlei', la marginea fostului sat Furculești, la cca. 250 m sud se șoseaua Videle-Drăgănești-Vlașca și cca. 1,1 km nord de calea ferată Videle-Giurgiu.
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2007
- d. inedit
- e. -

102. Videle, oraș

- a. 'Vid. 019'
- b. pe terasa sudică a 'Gârlei', la cca. 670 m nord-est de locul în care șoseaua Videle-Drăgănești-Vlașca este intersectată de calea ferată Videle-Giurgiu.
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2007
- d. inedit
- e. -

103. Vitănești, com. Vitănești

- a. 'Măgurice' (*tell*/gumelnițean)
- b. la baza terasei estice a Teleormanului, în fostul cătun Găvănești
- c. cercetări sistematice, R.R. Andreescu, 1993-2003, 2005-2009
- d. inedit
- e. descoperiri izolate (fragmente ceramice)

104. Vedea com. Vedea

- a. 'La Delniță'
- b. la 1,5 km. vest de punctul 'Dulceanca II', pe un grind, în lunca pârâului Burdea
- c. sistematică, S. Dolinescu-Ferche, 1981
- f. raport (Dolinescu-Ferche 1986a: 202-7)
- e. -

105. Zimnicea, oraș

- a. 'Cetate' și 'Câmpul Morților'
- b. în partea de vest a orașului, la nord-est de privalul Pasărea, pe terasa înaltă a Dunării
- c. sistematică, 1845, 1869, 1871-1873, C. Bolliac; 1885, D. Papazoglu, D. Butculescu; 1924, I. Andrieșescu; 1948, 1949, I. Nestor; 1966-1975, A. D. Alexandrescu; 2000-2005, M. Babeș
- d. mențiune (Zaharia 1967: Pl. XXX, nr. 90; Pascu et al. 2001: 146-8, nr. 382), raport (Babeș et al. 2008)
- e. -

106. Zimnicea, oraș

- a. 'Zim. 003'
- b. pe terasa Dunării, lângă fostul Complex pentru creșterea porcilor, la cca. 1,4 km vest de DN 51 și 150 m est de privalul Pasărea.
- c. periegheză. P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. au fost descoperite fragmente de zgură metalică

107. Zimnicea, oraș

- a. 'Roișteea 001'
- b. pe malul stîng al văii Roișteea Mare, la cca. 170 m est de DN 51
- c. periegheză P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

108. Zimnicea, oraș

- a. 'Rojiștea 002'
- b. pe malul stâng al văii Rojiștea Mare, la cca. 2,5 km est de DN 51
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

109. Zimnicea, oraș

- a. 'Rojiștea 003'
- b. pe malul drept al văii Rojiștea Mare, la cca. 2,4 km est de DN 51
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

110. Zimnicea, oraș

- a. 'Rojiștea 004'
- b. pe malul drept al văii Rojiștea Mare, la cca. 120 m est de DN 51

- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

111. Zimnicea, oraș

- a. 'Rojiștea 005'
- b. pe malul drept al văii Rojiștea Mare, la cca. 20 m vest de DN 51
- c. periegheză, P. Mirea, I. Torcică, 2009
- d. inedit
- e. -

112. Zimnicele, com. Năsturelu

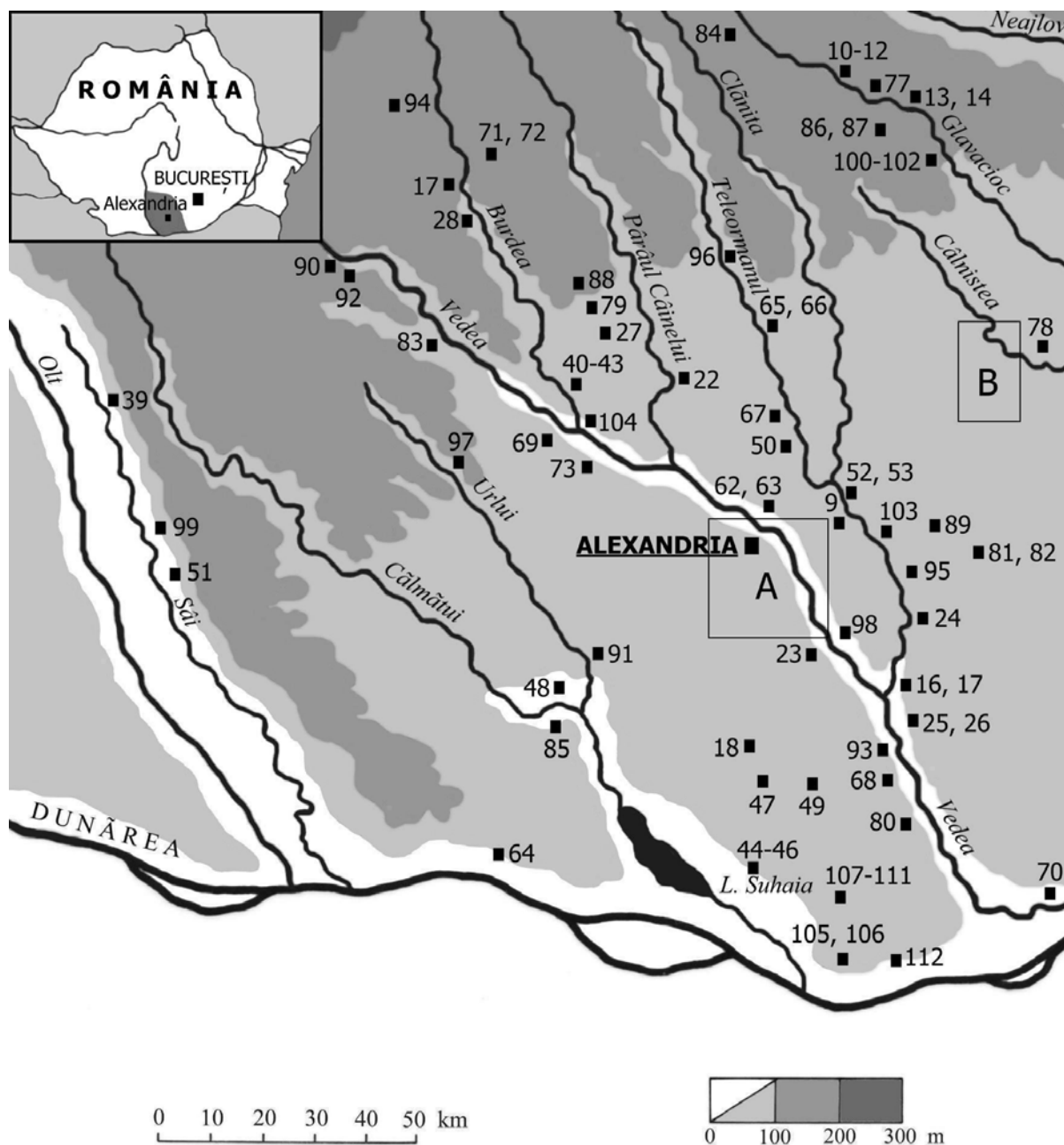
- a. -
- b. pe raza satului Zimnicele
- c. periegheză, fără dată
- d. mențione (Zaharia 1967: Pl. XXX, nr. 91)
- e. -

Bibliografie

- Andreescu, R.R., Bălășescu, A., Haită, C. Moldoveanu, K., Radu, V., Lazăr, C., Mirea, P. Zaharia, P., Feleagă, R., Crăciun, I., Bailey, D.W., Mills, S., Jones, G., Reeves, J. (2006) 'Măgura, com. Măgura, jud. Teleorman, punct: Buduiasca, TELEOR 003', în Angelescu, M.V. și Vasilescu Fl. (editori), *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2005. A XL-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Constanța, 31 mai-3 iunie 2006*, pp. 216-18, București: cIMeC.
- Babeș, M., Ganciu, A., Muja, C., Jânțăreanu, E., Torcică, I., Măndescu, D. (2008) 'Zimnicea, jud. Teleorman, punct: Câmpul Morților', în Angelescu, M.V. și Vasilescu Fl. (editori), *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2007. A XLII-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Iași, 14-17 mai 2008*, pp. 331-2, București: cIMeC.
- Beda, C. (1980) 'Descoperiri monetare antice și bizantine în județul Teleorman', *Cercetări Numismatice* 3: 127-48.
- Canache A., Curta F. (1994) 'Depozite de unelte și arme medievale timpurii de pe teritoriul României', *Mousaios* IV(1): 179-221.
- Chițescu, M. (1966) 'Un depozit de monede romane republicane din Muntenia', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 17 (2): 235-54.
- Comșa, M. (1969) 'Ein Begrabnis-Fundverband aus dem 9-10 Jh. In Fântânele (Kreis Teleorman)', *Dacia. Nouvelle Série* XIII: 417-37.
- (1978) *Cultura materială veche românească. (Așezările din secolele VIII-X de la Bucov-Ploiești)*, București: Ed. Academiei RSR.
- (1975) 'Socio-Economic Organization of the Daco-Romanic and Slav Population on the Lower Danube during the 6th-8th Centuries', în Pascu Ș., Diaconu P., *Relations between the Autochthonous Population and the Migratory Populations on the Territory of Romania*, pp. 171-200, București.
- (1981) 'Cetatea de lemn din secolele VIII-IX de la Slon-Prahova', *Muzeul Național* 4: 133-36.
- (1983) 'Drumuri comerciale între Carpați și Dunăre în sec. IX-X', *Muzeul Național* 7: 101-7.
- (1985) 'Ceramica din pastă caolinoasă din Câmpia Română și unele probleme privind legăturile teritoriului de la nord de Dunăre cu Dobrogea în secolele IX-X', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* 1: 93-106.
- (1988-1989) 'Tipuri de locuințe din secolele IX-X de la Radovanu 'Valea lui Petcu'-2', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* V-VII: 143-52.
- Comșa, E. (2000): Păuleasca, voce, în C. Preda (coordonator) *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României* III, p. 284, București: Ed. Enciclopedică.
- Comșa, M., Bichir, G. (1973) 'Date preliminare cu privire la necropola de la Păuleasca', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 24 (2): 317-20.
- Coteț, P. (1976) *Câmpia Română. Studiu de geomorfologie integrată*, București: Ed. Ceres.

- Cosma C. (2004-2005) 'Pinteni medievali timpurii descoperiți pe teritoriul Transilvaniei (secolele VII-X)', *Ephemeris Napocensis* XIV-XV: 177-210.
- Damian O. (2003) 'Considerations sur la citadelle en brique de Slon-Prahova', *Studia antiqua et archaeologica* IX: 483-96.
- Diaconu, G. (1978) 'Sondajul arheologic de la Vadu Săpat (secolul VIII)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 29(2): 291-302.
- Diaconu, P. (1996) 'Fântânele', voce, în C. Preda (coordonator) *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României* II, pp. 128-9, București: Ed. Enciclopedică.
- Diaconu, G., Diaconu P. (1962) 'Un mormânt de călăreț din secolul VII descoperit la Tîrșor', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 13 (1): 165-71.
- Dolinescu-Ferche, S. (1974) *Așezările din secolele III și VI e.n în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București: Ed. Academiei RSR.
- (1986a) 'Cercetări arheologice din com. Vedeia (jud. Teleorman)', *Materiale și Cercetări Arheologice. A XVI-a Sesiune anuală de rapoarte Vaslui, 1982* XVII: 202-7.
- (1986b) 'Contributions archeologiques sur la continuité daco-romaine. Dulceanca, Deuxieme habitat du VIe siecle de notre ere', *Dacia. Nouvelle Série* XXX, 1986: 121-54.
- (1992) 'Habitats des VIe et VIIe siecles de notre ere a Dulceanca IV', *Dacia. Nouvelle Série* XXXVI: 153-77.
- Fiedler, U. (1992) *Studien zu Graberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau*, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 11, Bonn: R. Habelt.
- Gâștescu, P., Iordan, I. (1970) *Județul Ilfov*, București: Ed. Academiei.
- Gâștescu, P., Rusănescu, C., Breier, A. (1976) *Județul Teleorman*, București: Ed. Academiei.
- Haimovici, S. (1969) 'Bemerkungen zu den Tierknochen aus dem Begräbnis-Fundverband des 9.-10. JH. in Fintânele (Kreis Teleorman)', *Dacia. Nouvelle Série* XIII: 439-41.
- Harhoiu, R. (1996) 'Dulceanca', voce, în C. Preda (coordonator) *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României* II, p. 88, București: Ed. Enciclopedică.
- Ionescu-Rusu, V.E. 'Date cu privire la resturile animaliere, ofrande din mormintele de călăreți de la Vitănești, jud. Teleorman', *Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie* III: 143-50.
- Kovrig I. (1963) 'Das awarenzeitliche Graberfeld von Alattyan', *Archaeologia Hungarica* 40, Budapesta
- Madgearu A. (1997) *Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII-VIII*, București: Ed. Universității.
- Măgureanu A. (2006) 'O aplică avară descoperită la Budureasca (județul Prahova)', *Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie* XIV: 189-202.
- Mitrea, B., Preda, C. (1959) 'Săpăturile de salvare de la Alexandria', *Materiale și Cercetări Arheologice* V: 175-81.
- Mitrea, B. (1988) 'La nécropole birituelle de Sultana. Résultats et problèmes', *Dacia. Nouvelle Série* 32: 91-139.
- (1989) 'Das Graberfeld aus dem VIII jahrhundert von Izvoru, jud. Giurgiu', *Dacia. Nouvelle Série* 33: 45-219.
- Mănucu-Adameșteanu Gh., (2001) *Istoria Dobrogei în perioada 926-1204. Contribuții arheologice și numismatice*, București.
- (2003) *Monede bizantine din colecțiile Muzeului municipiului București*, București: Ed. Tipografia Cassandra.
- Mănucu-Adameșteanu, Gh., Mercan, C. (2002) 'Aspecte ale culturii materiale vechi românești în lumina descoperirilor de pe teritoriul orașului Buftea (sec. X-XI)', *București* XVI: 50-7.
- Mirea, P., Pătrașcu I. (2006) *Alexandria. Repere arheologice și numismatice*, Ploiești: Ed. Musica Viva.
- Moscalu, E., Beda, C. (1979a) 'Noi cetăți traco-getice', *Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie* III: 161-73.
- (1979b) 'Descoperirile arheologice de la Pietroșani, jud. Teleorman', *Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie* III: 375-83.
- Nania I., (1969) 'O importantă descoperire din perioada feudalismului timpuriu la Bârlogu, comuna Negrași, județul Argeș', *Studii și Comunicări Pitești* 2: 117-31.
- Nestor, I. (1962) 'Arheologia perioadei de trecere la feudalism pe teritoriul R.P.R.', *Studii. Revistă de istorie* 6: 1425-38.
- (1958) 'Contributions archéologiques au problème des proto-roumains. La civilisation de Dridu. Note preliminaire', *Dacia. Nouvelle Série* II: 371-82.

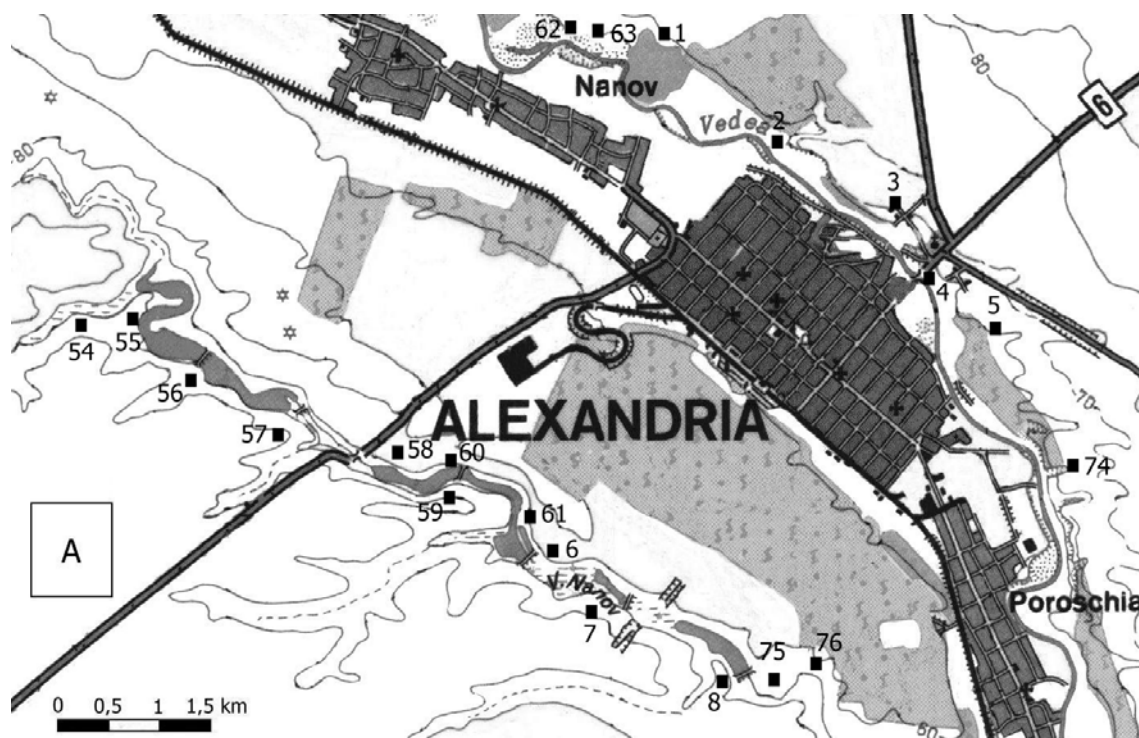
- (1959) 'Slavii pe teritoriul R.P.R. în lumina documentelor arheologice', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 10(1): 49-64.
- (1973) 'Autochtones et slaves en Roumanie', în Mihailov S., Georgieava, S., Gakeva, P. *Slavianite I sredizemnomorskiiat sviat VI-XI vek. Mejnudaroden simpzium po slavianska arheologija*, pp. 29-33, Sofia.
- Olteanu, Șt. (1983) *Societatea românească la cumpăna de milenii (secolele VIII-XI)*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică.
- Olteanu, Șt., Teodorescu, V. (1979) 'Rezultatul cercetărilor arheologice de la Șirna, cu privire la secolele III-XI', *Materiale și Cercetări Arheologice* XIII: 277-9.
- Olteanu, Șt., Grigore, N., Nicolae, V. (2007) *Comunitatea sătească de Șirna, județul Prahova (secolele II-X d. H.), în lumina izvoarelor arheologice*, București: Ed. Mașina de Scris.
- Oprea, V., Corbu E., (2000) 'Considerații privind așezarea medieval-timpurie (secolele IX-X) de la Vâlcele (jud. Călărași)', *Ialomița* III: 62-5.
- Pascu, Șt., Olteanu, Șt., Teodor, D.Gh., Iliescu, O. (2001) 'Dinamica structurilor demo-economice (rețeaua demografică, structurile teritoriale, îndeletnicirile agrare, creșterea animalelor, exploatarea bogățiilor miniere, 'economia de transformare', circulația mărfurilor și a banilor)', în Șt. Pascu, R. Teodorescu (coordonatori), *Istoria Românilor. Genezele Românești* III, pp. 143-212, București: Ed. Enciclopedică.
- Pinter Z.K. (1998) 'Piese de armament și echipament militar de proveniență carolingiană din Valea Mureșului', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 49(2): 135-44.
- Preda, C. (1961) 'Săpăturile de salvare de la Olteni', *Materiale și Cercetări Arheologice* VII: 503-12.
- (1959) 'Săpăturile de la Alexandria', *Materiale și Cercetări Arheologice* VI: 259-63.
- (1994a) 'Alexandria', voce, în C. Preda (coordonator) *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României* I, p. 55, București: Ed. Enciclopedică.
- (1994b) 'Călinești', voce, în C. Preda (coordonator) *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României* I, p. 269, București: Ed. Enciclopedică.
- (2000) 'Olteni' voce, în C. Preda (coordonator) *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României* III, p. 231, București: Ed. Enciclopedică.
- Pătrașcu, I. (2000) 'Noi descoperiri arheologice la Alexandria, jud. Teleorman', *Arhivele Prahovei* V: 10-15.
- Păunescu A., Rențea E. (1992) 'Cercetări arheologice la Țândărei, jud. Ialomița', *Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie* IX: 109-10.
- (2000) 'Așezarea medieval timpurie de la Bucu, jud. Ialomița (II)', *Arheologia Medievală* III: 11-16
- Sâmpetru, M., Șerbănescu D. (1975) 'Ceramica de tip urban din așezarea medievală timpurie de la Chirnogi (jud. Ilfov)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 26(2): 241-70.
- Sârbu, V., Vernescu, M. (1999) 'Descoperiri getice și din evul mediu timpuriu la Însurăței, jud. Brăila', *Istros* IX: 211-21.
- Sârbu V., Damian, P., Damian, O., Alexandrescu, E., Pandrea, S., Safta, E., Niculescu, A. (1996) *Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu, milenii I î. Hr.-I d. Hr. (Observații asupra unor habitate de pe malurile Lacului Greaca)*, Brăila: Ed. Istros.
- Sos, A.C., Salomon, A. (1983) *Cemeteries of the early middle ages (6th-9th c.) at Pokaszepetk*, Budapesta.
- Stanciu, I. (2000) 'Despre ceramica medievală timpurie de uz comun, lucrată la roata rapidă, în așezările de pe teritoriul României (sec. VIII-X)', *Arheologia Medievală* III: 127-91.
- Spiru, I. (1969) 'Cercetări și descoperiri arheologice în județul Teleorman', *Revista Muzeelor* 2: 158-61.
- (1979) 'Descoperiri arheologice în județul Teleorman', *Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie* III: 453-9.
- (1996) *File de istorie teleormăneană*, Alexandria: Ed. Teleormanul Liber.
- Teodor D.Gh. (1973) 'Descoperiri arheologice în Moldova referitoare la agricultura din secolele VI-XI e.n.', *Terra Nostra* III: 223-32.
- Teodor, E.S. (1998-2000) 'Așezări din evul mediu timpuriu de la Vadu Anei' *Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie* XI(1): 125-70.
- Trohani, G., Oancea, A. (1981) 'Cercetări arheologice pe valea Glavaciocului', *Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie* IV: 240-52.
- Zaharia, E. (1967) *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria poporului român*, București: Ed. Academiei RSR.
- Zirra, V. (1959) 'Cercetări feudale timpurii la Ileana-Podari', *Materiale și Cercetări Arheologice* V: 501-9.

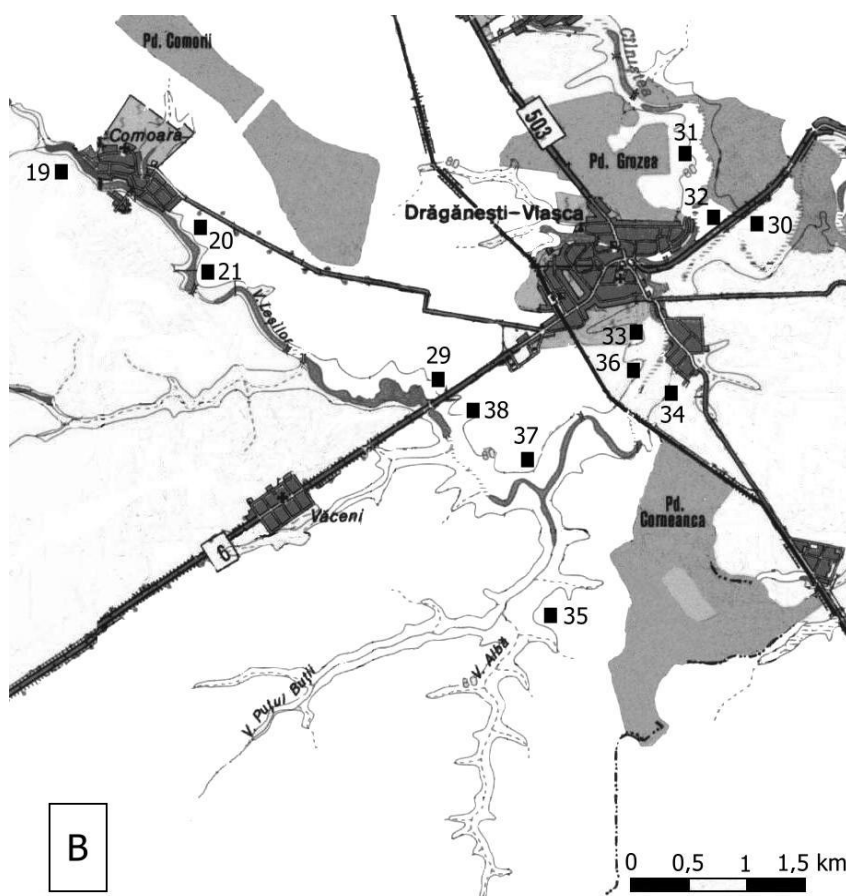
9 Alexandria; 10-12 Baci; 13, 14 Blejești; 15, 16 Beiu; 17 Beuca; 18 Brânceni; Călinești; 23 Calomfirești; 24 Cernetu; 25, 26 Cervenia; 27 Cetatea; 28 Drăcșani; 39 Dudu; 40-43 Dulceanca (I-IV); 44-46 Fântânele; 47 Fântânele 'valea Găuriciului 2'; 48 Furculești; 49 Izvoarele; 50 Lăceni; 51 Lunca; 52, 53 Măgura; 64 Năvodari; 65, 66 Olteni; 67 Orbeasca de Jos; 68 Păuleasca; 69 Peretu; 70 Pietroșani; 71, 72 Plopi; 73 Plosca; 77 Poșta; 78 Prunaru; 79 Rădoiești; 80 Răreanca; 81, 82 Răzmirești; 83 Roșiorii de Vede; 84 Sârbeni; 85 Secara; 86, 87 Sericu; 88 Sfințești; 89 Siliștea; 90 Socetu; 91 Spătărei; 92 Stejaru; 93 Șoimu; 94 Tecuci; 95 Teleormanul; 96 Trivalea Moșteni; 97 Troianul; 98 Țigănești; 99 Uda Clocociov; 100-102 Videle; 103 Vițănești; 104 Vede; 105, 106 Zimnicea; 107-111 Zimnicea, 'valea. Rojiștea'; 112 Zimnicele

Planșa I Descoperiri Dridu în județul Teleorman.

Dridu discoveries in Teleorman County.

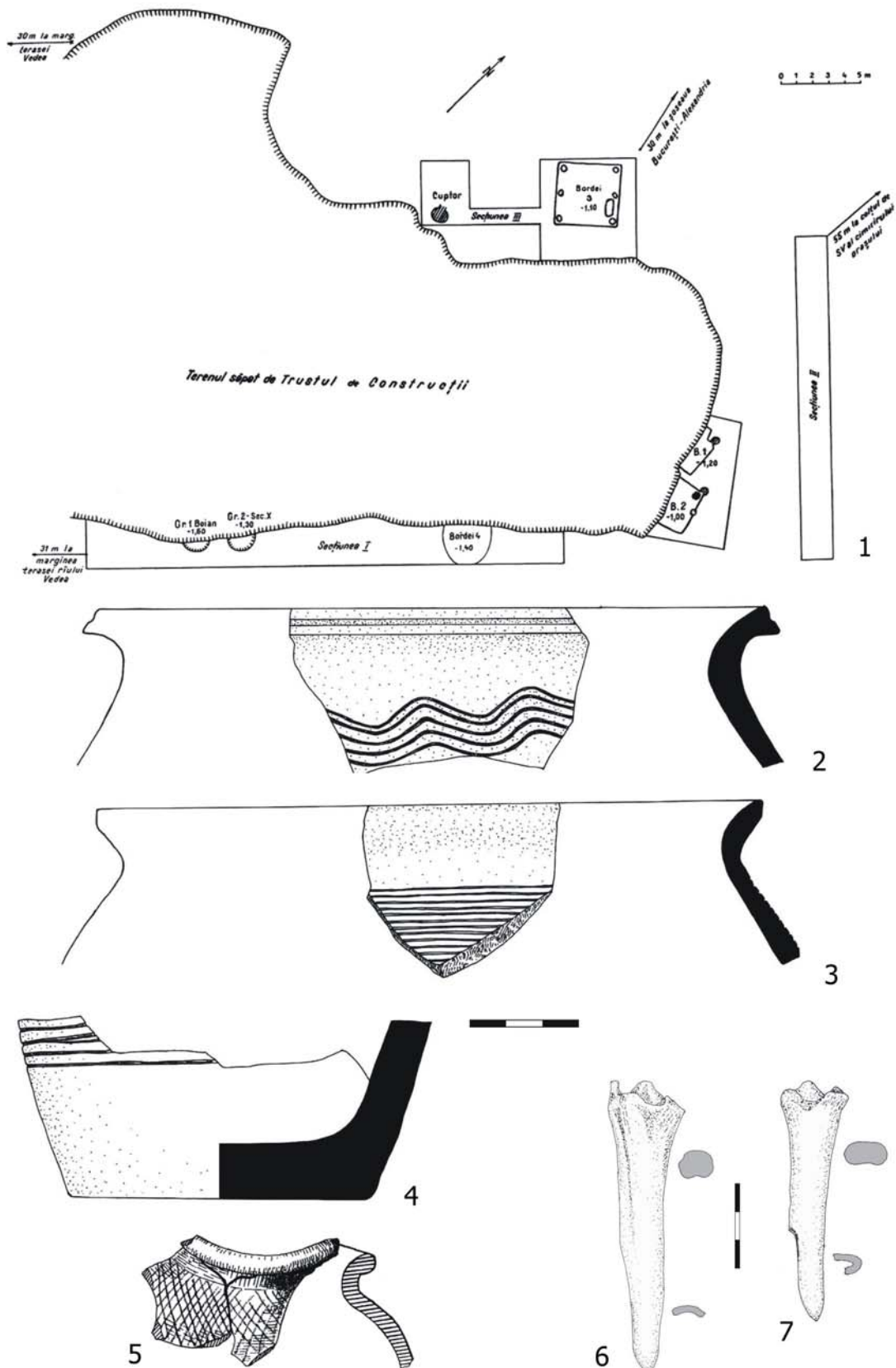

1-5 Alexandria, râul. Vedeia; 6-8 Alexandria, pârâul. Nanov; 54-61 Nanov, pârâul. Nanov; 62, 63 Nanov, pârâul Vistireasa; 74 Poroschia, râul. Vedeia; 75, 76 Poroschia, pârâul. Nanov

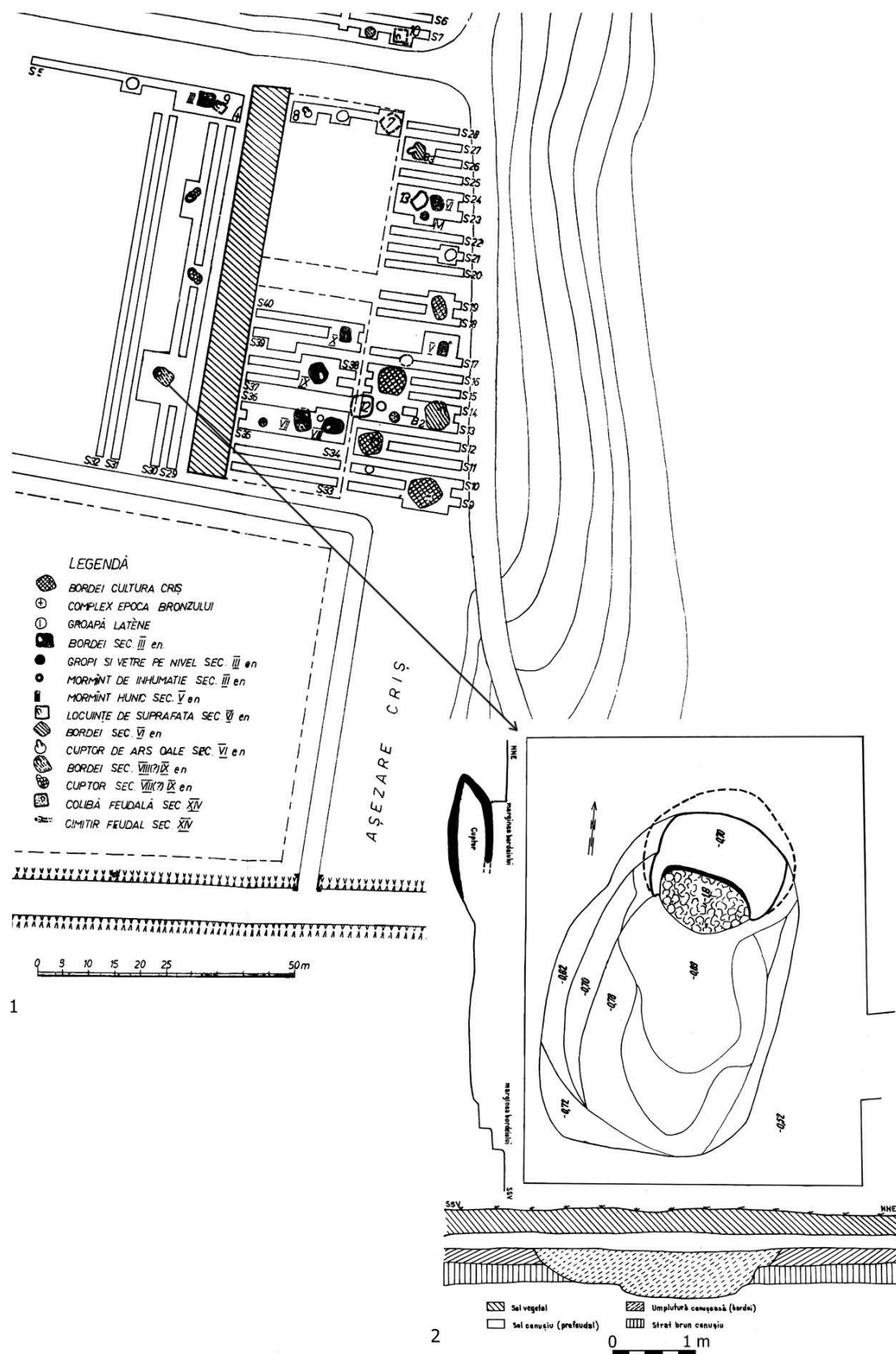
19-21 Comoara;
30-32 Drăgănești-Vlașca,
pârâul Cârțiștea;
33-36 Drăgănești-Vlașca,
valea Albă;
29, 37, 38 Drăgănești-
Vlașca, valea Suhatului

Planșa II Descoperiri Dridu în zona Alexandria (A) și zona Drăgănești-Vlașca (B).
Dridu discoveries in Alexandria (A) and Drăgănești-Vlașca (B) area.

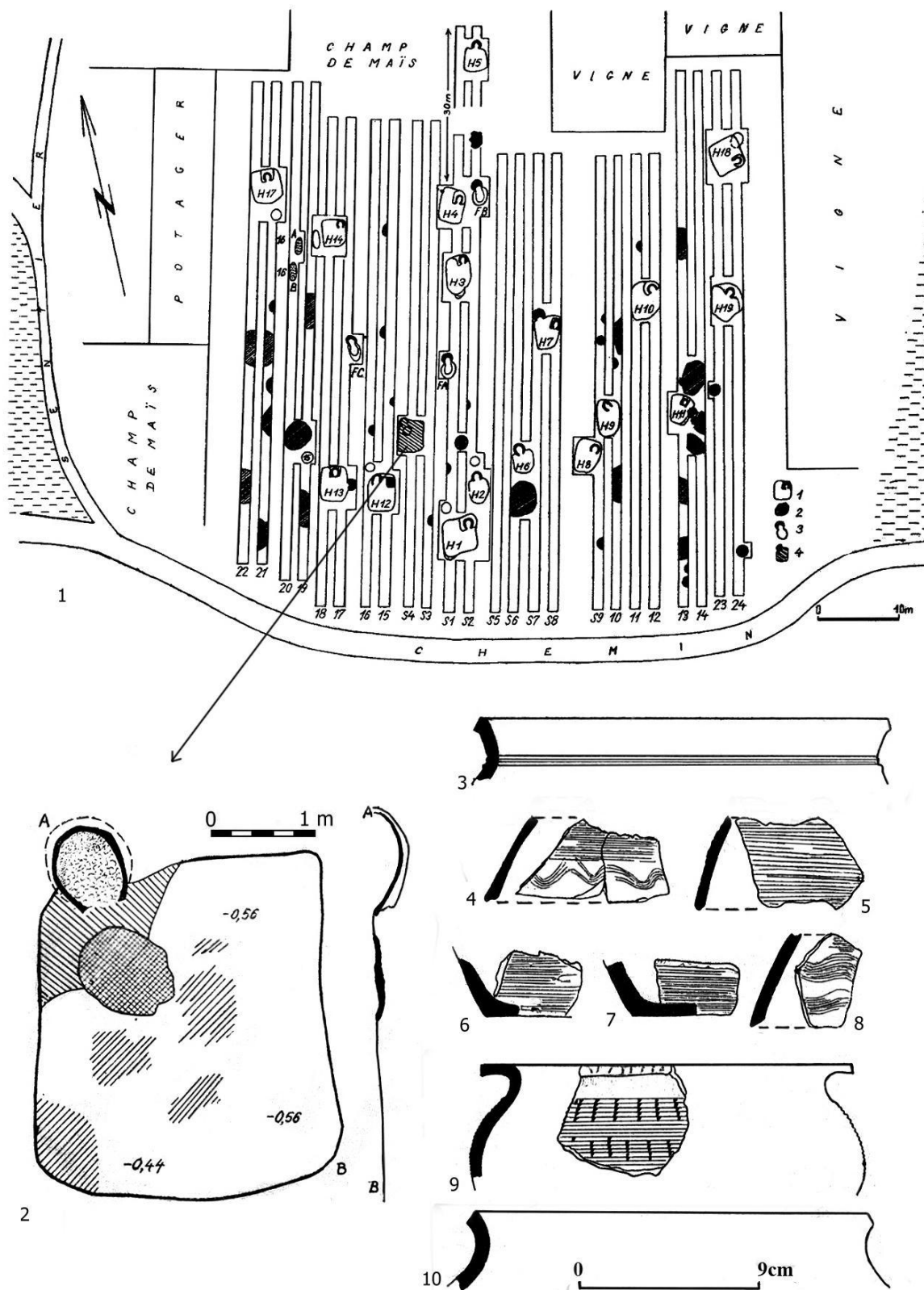
Planșa III Alexandria 'Podul Nou', planul general al săpăturilor (1); fragmente ceramice (2-5); împungătoare de os (6, 7) (1, 5 după Mitrea și Preda 1959; 2-4 după Mirea și Pătrașcu 2006).

Alexandria 'Podul Nou'. The general plan of excavations (1); pottery (2-5); bone awls (6, 7) (1, 5 after Mitrea și Preda 1959; 2-4 after Mirea și Pătrașcu 2006).

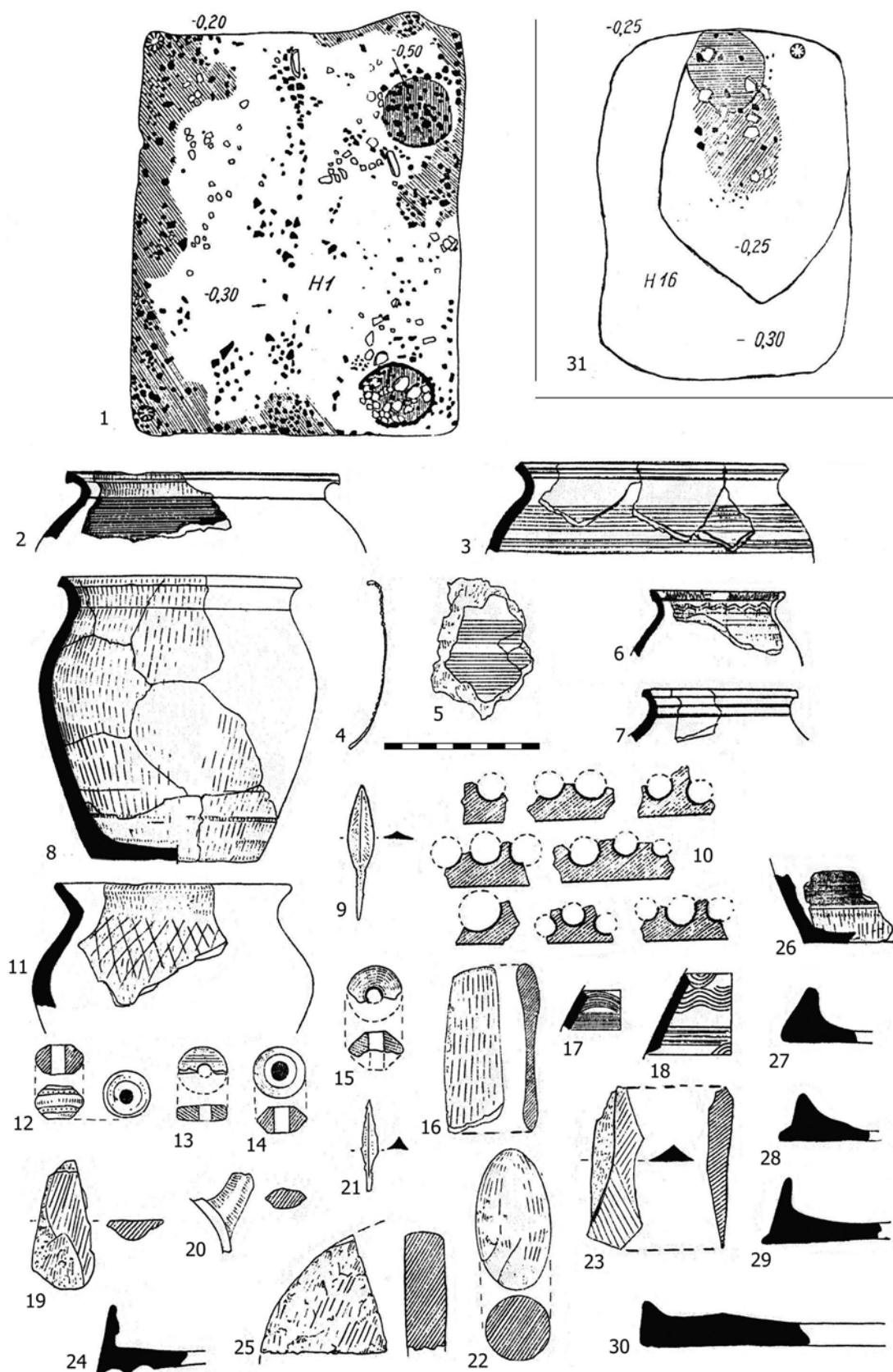
Planșa IV Dulceanca I. Planul general al săpăturii (1); planul locuinței adâncite, sec. VIII-X (2) (după Dolinescu-Ferche 1974).

Dulceanca I. The general plan of excavation (1) the plan of the VIII-X centuries hut-pit (2) (after Dolinescu-Ferche 1974).

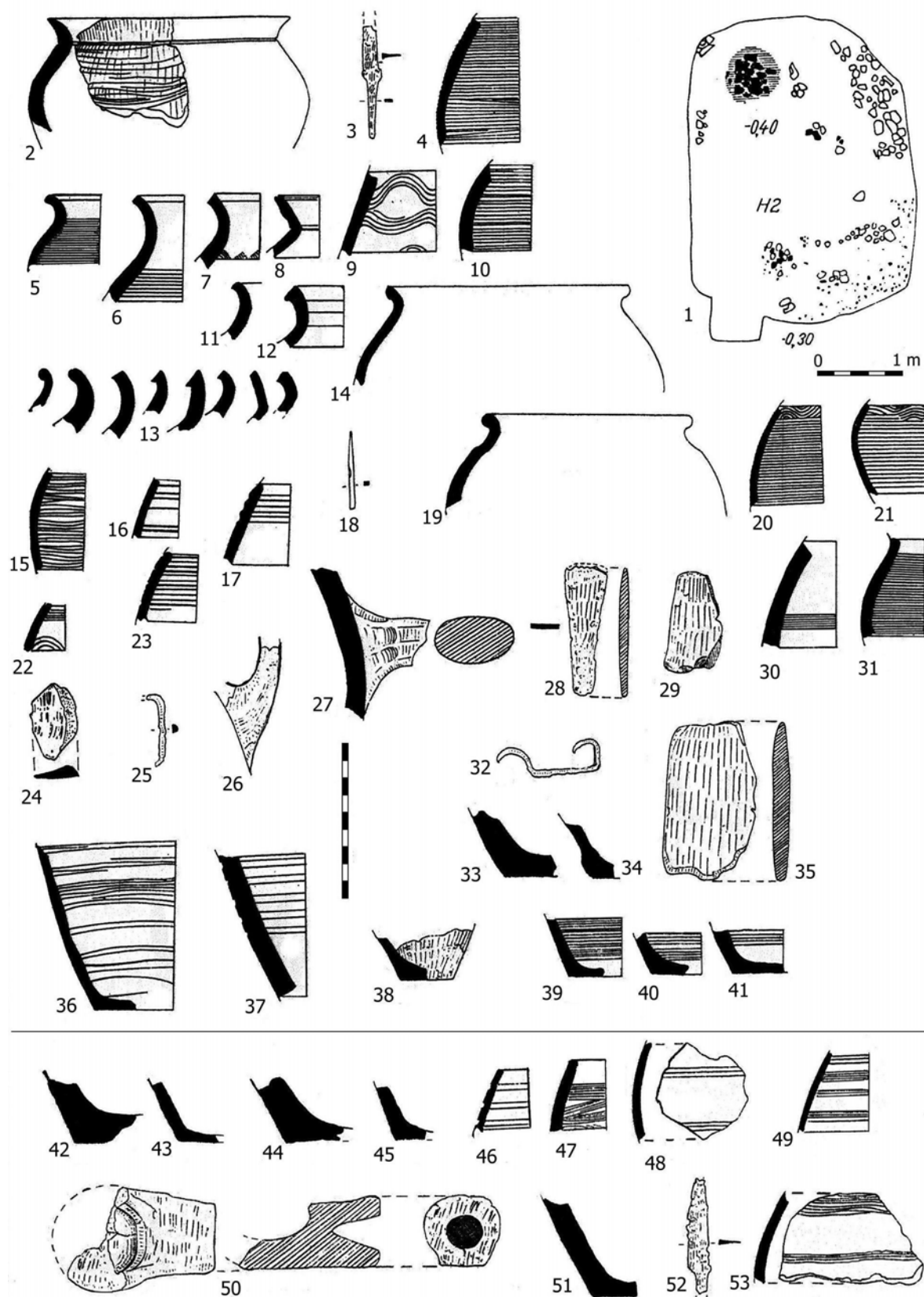
Planșa V Dulceanca II. Planul general al săpăturii (1); planul locuinței de suprafață (sempiadâncite), sec. VIII (2); inventarul locuinței de suprafață, sec. VIII (3-10) (după Dolinescu-Ferche 1986b).

Dulceanca II. The plan of excavation (1) the plan of the VIII century surface dwelling (2) the surface dwelling inventory (3-10) (after Dolinescu-Ferche 1986b).

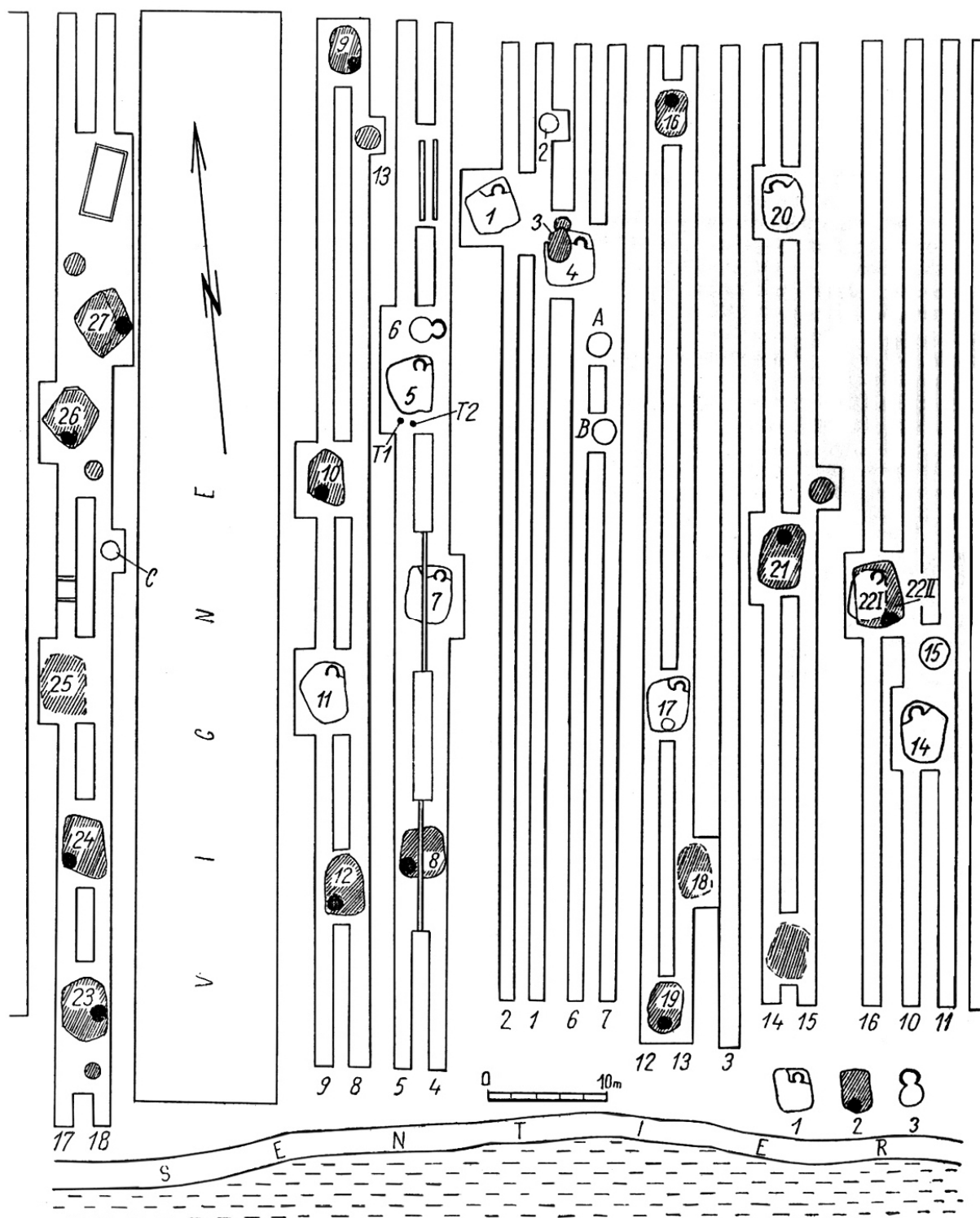
Planșa VI Dulceanca III. Planul și inventarul locuinței L1 (1-30); Dulceanca IV, planul locuinței L16 (31) (după Dolinescu-Ferche 1992).

Dulceanca III. The L1 dwelling plan and inventory of (1-30); the L9 dwelling plan (31) (after Dolinescu-Ferche 1992).

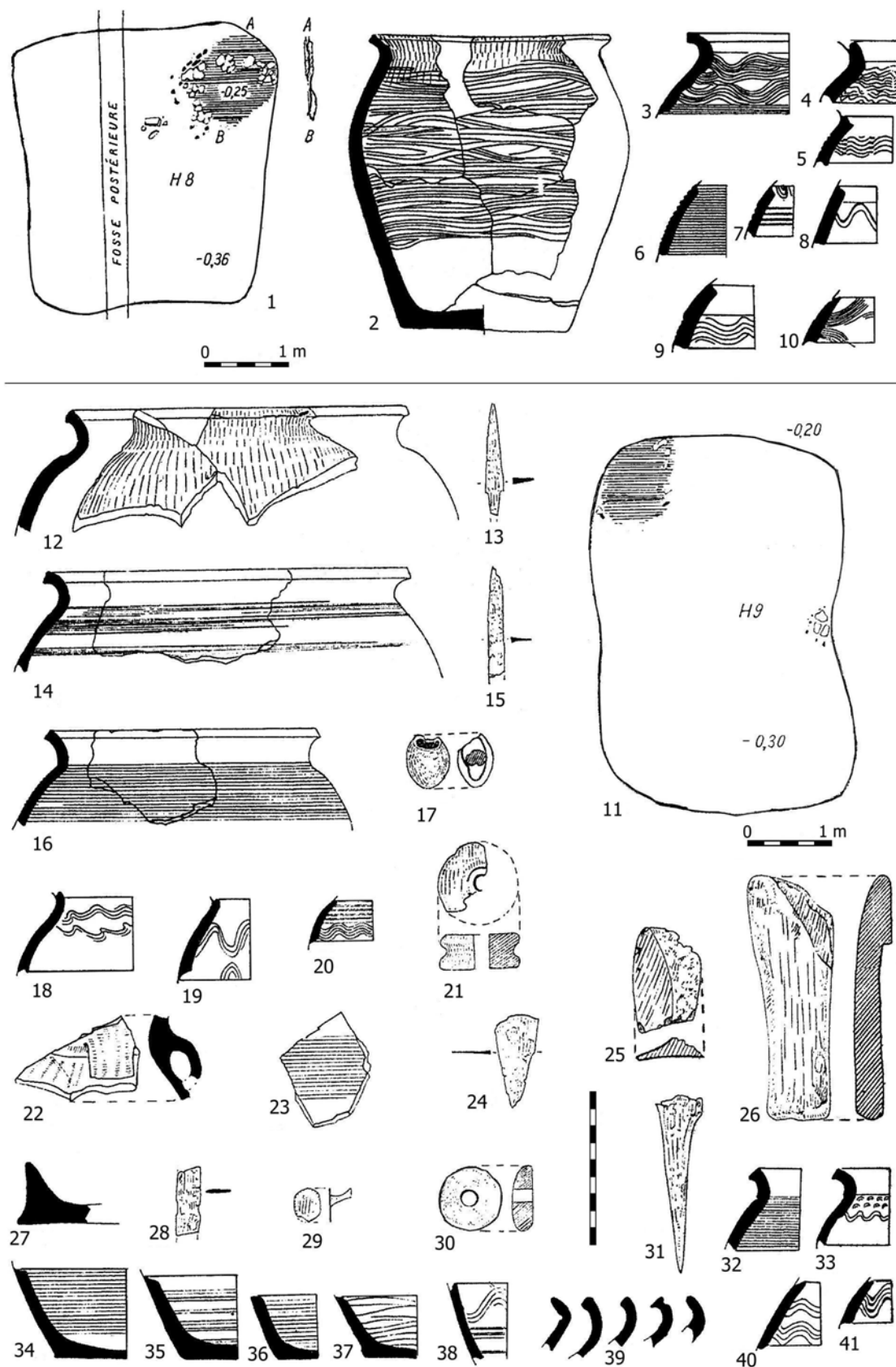

Planșa VII Dulceanca III. Planul și inventarul locuinței L2 (1-41); inventarul gropii Gr.B (42-53) (după Dolinescu-Ferche 1992).

Dulceanca III. The L2 dwelling plan and inventory (1-41); the Gr.B pit inventory (42-53) (after Dolinescu-Ferche 1992).

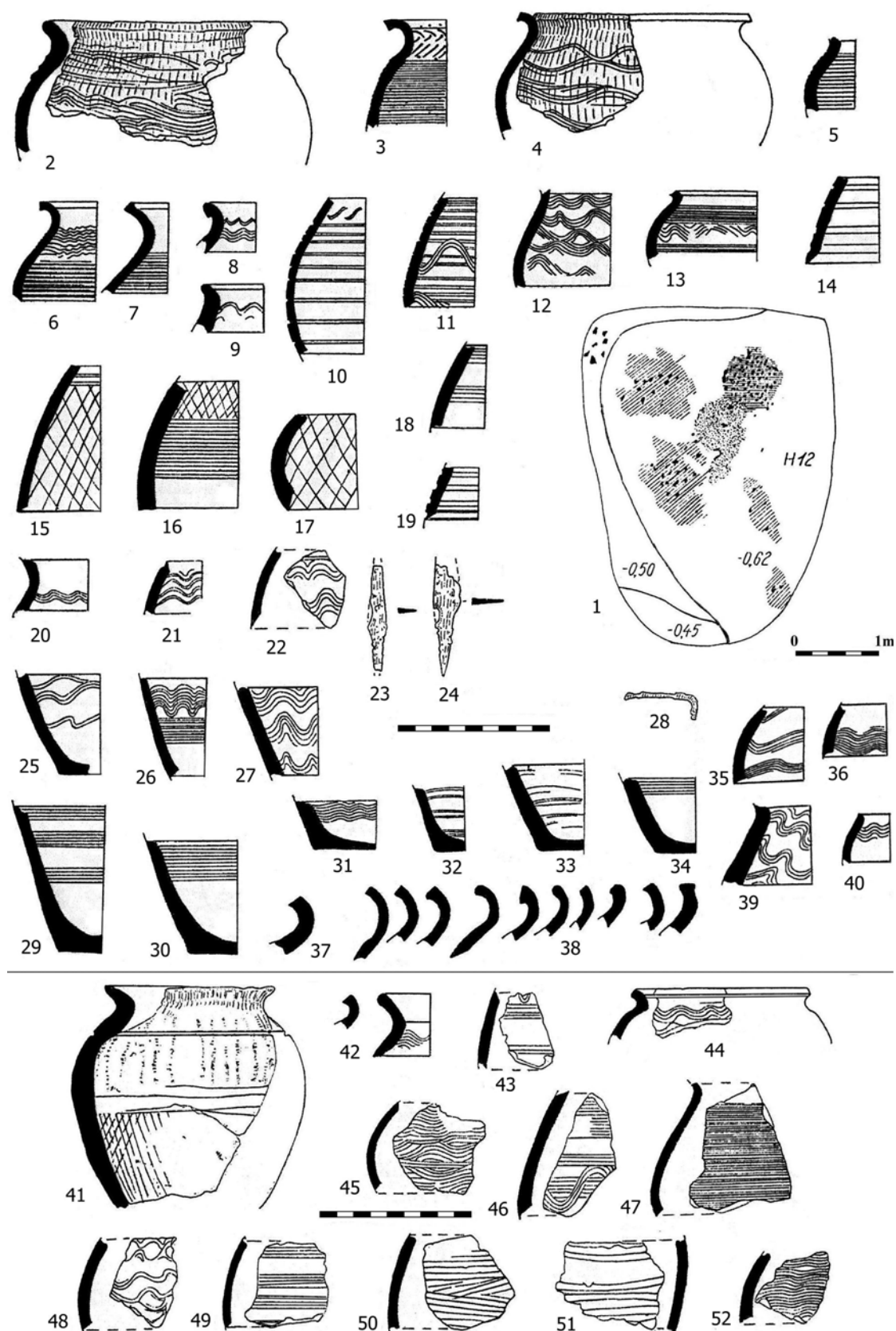

Planșa VIII Dulceanca IV. Planul general al săpăturii (după Dolinescu-Ferche 1992).
 Dulceanca IV. The general plan of excavations (after Dolinescu-Ferche 1992).

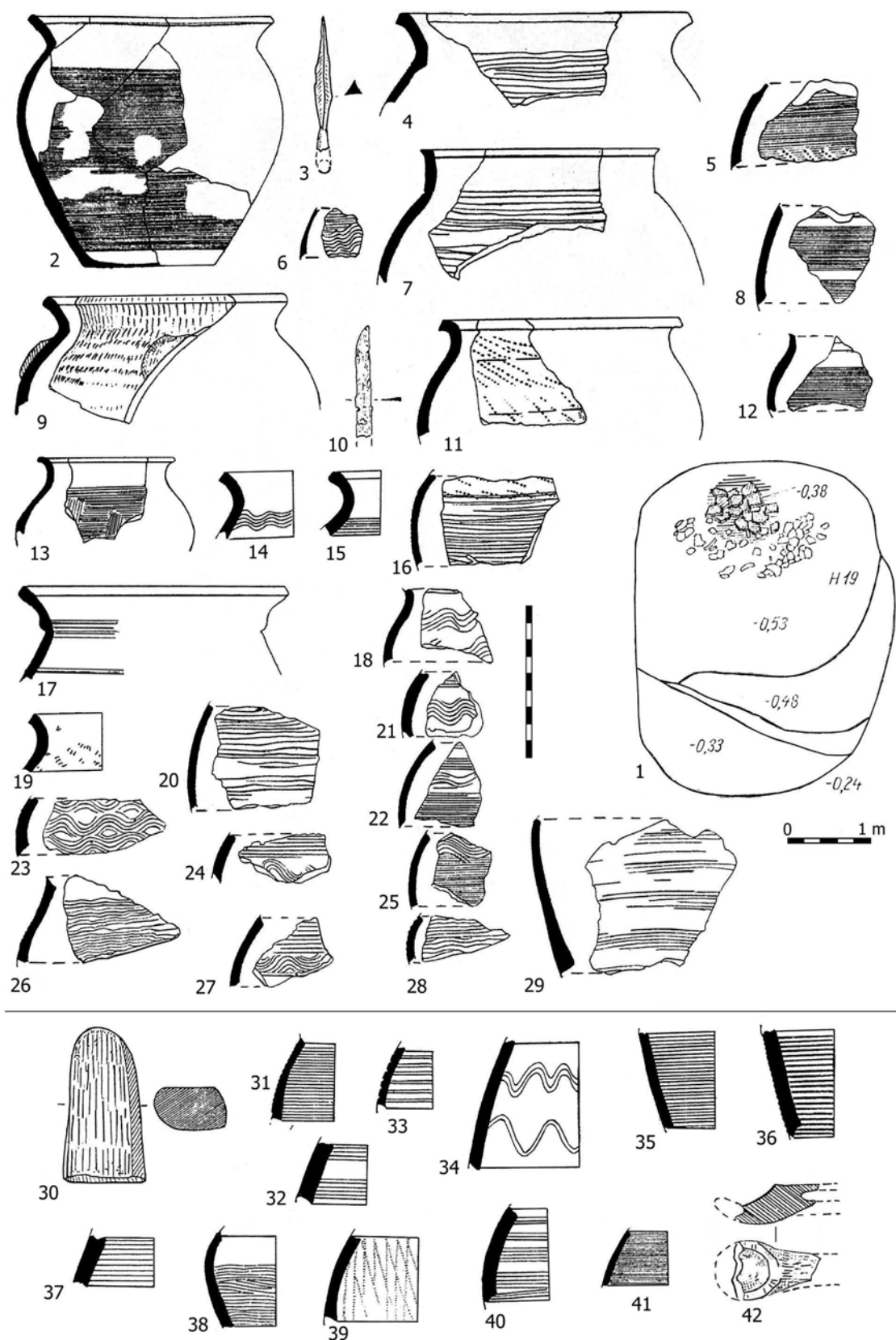
Planșa IX Dulceanca IV. Planul și inventarul locuinței L8 (1-10); planul și inventarul locuinței L9 (11-41) (după Dolinescu-Ferche 1992).

Dulceanca IV. The L8 dwelling plan and inventory (1-10); the L9 dwelling plan and inventory (11-41) (after Dolinescu-Ferche 1992).

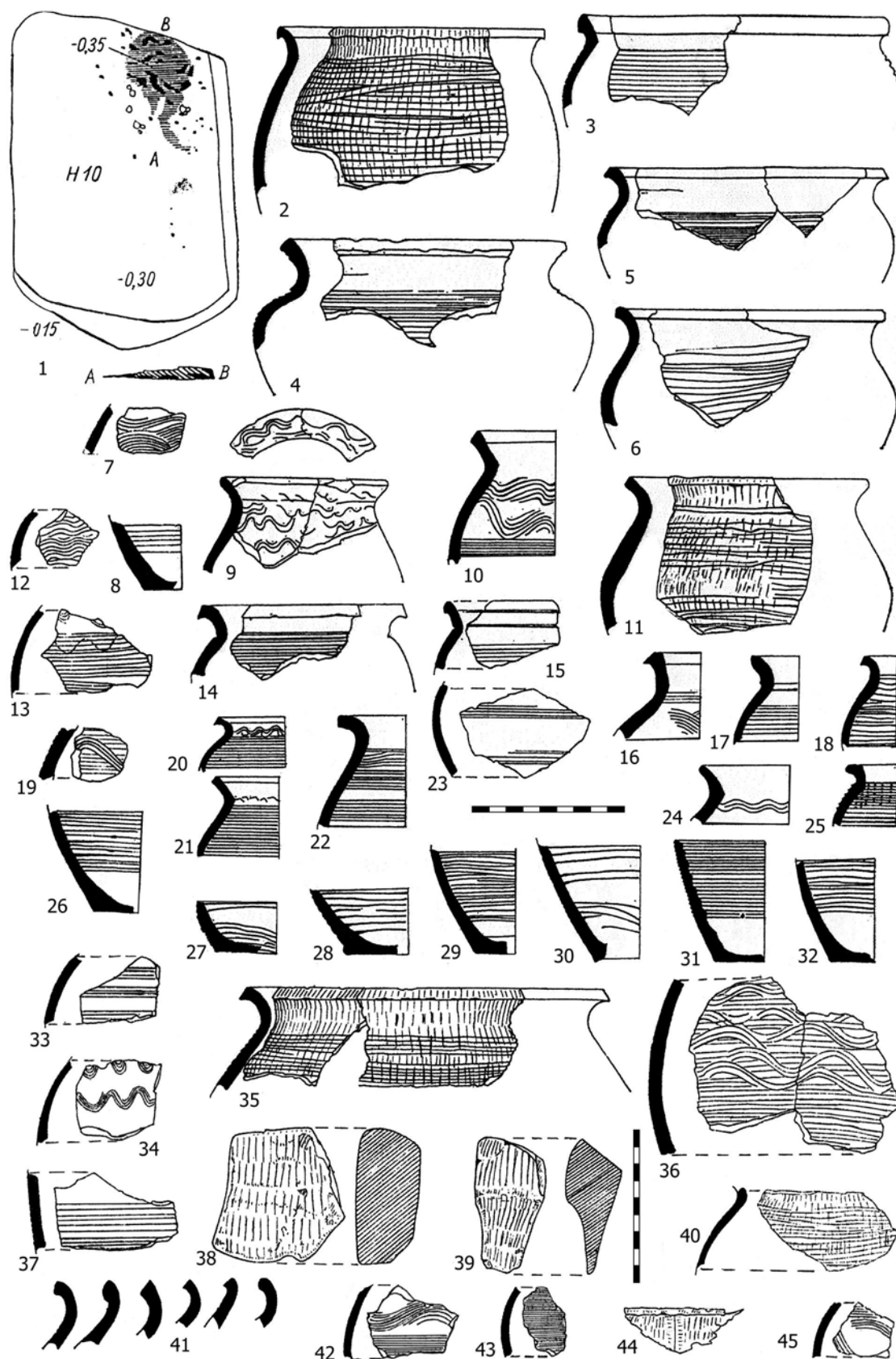
Planșa X Dulceanca IV. Planul și inventarul locuinței L12 (1-40); inventarul locuinței L22 (41-52) (după Dolinescu-Ferche 1992).

Dulceanca IV. The L12 dwelling plan and inventory (1-40); the L22 dwelling inventory (41-52) (after Dolinescu-Ferche 1992).

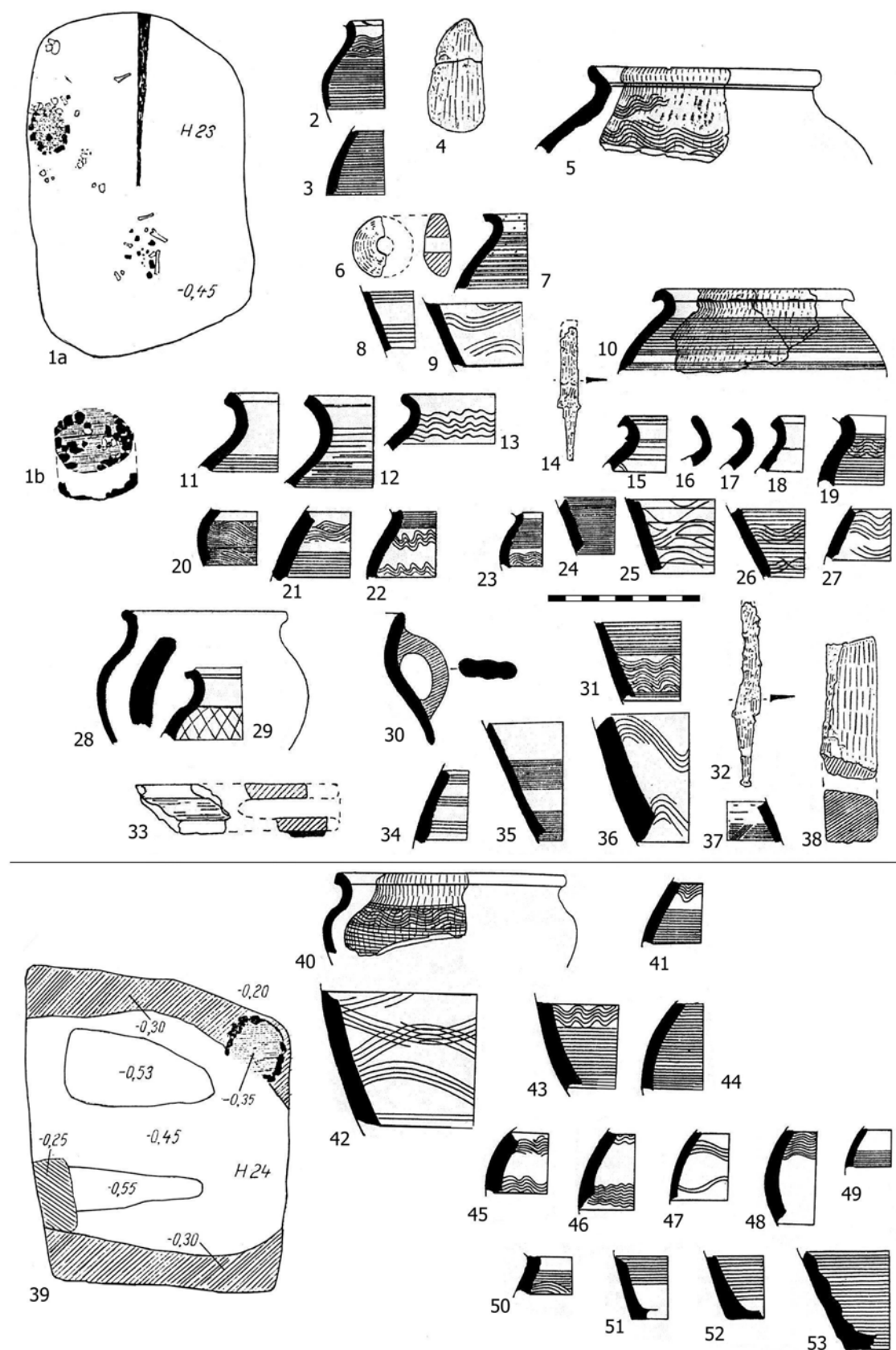

Planșa XI Dulceanca IV. Planul și inventarul locuinței L19 (1-29); inventarul locuinței L25 (30-42) (după Dolinescu-Ferche 1992).

Dulceanca IV. The L19 dwelling plan and inventory (1-29); the L25 dwelling inventory (30-42) (after Dolinescu-Ferche 1992).

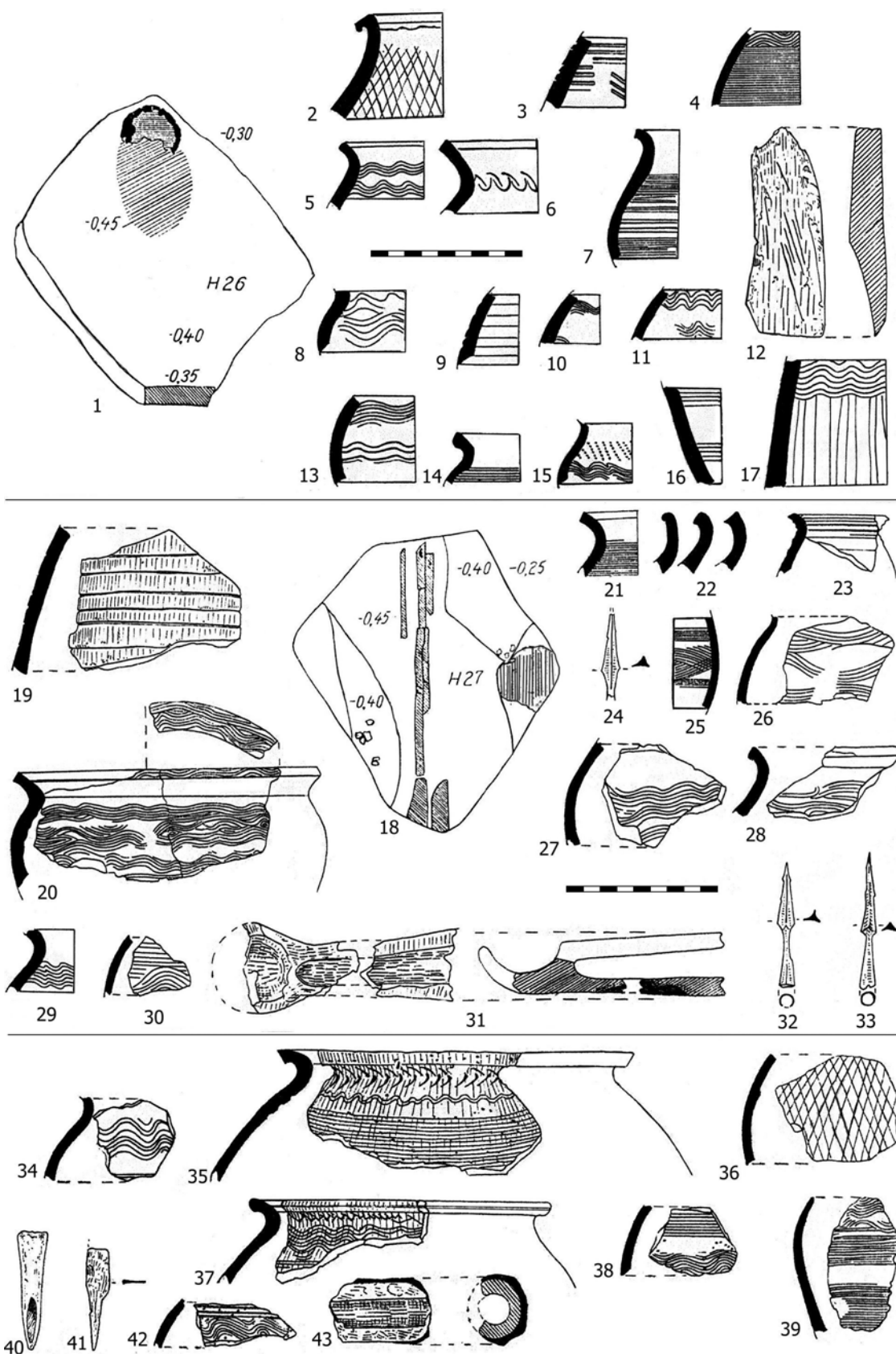

Planșa XII Dulceanca IV. Planul și inventarul locuinței L10 (după Dolinescu-Ferche 1992).
Dulceanca IV. The L10 dwelling plan and inventory.

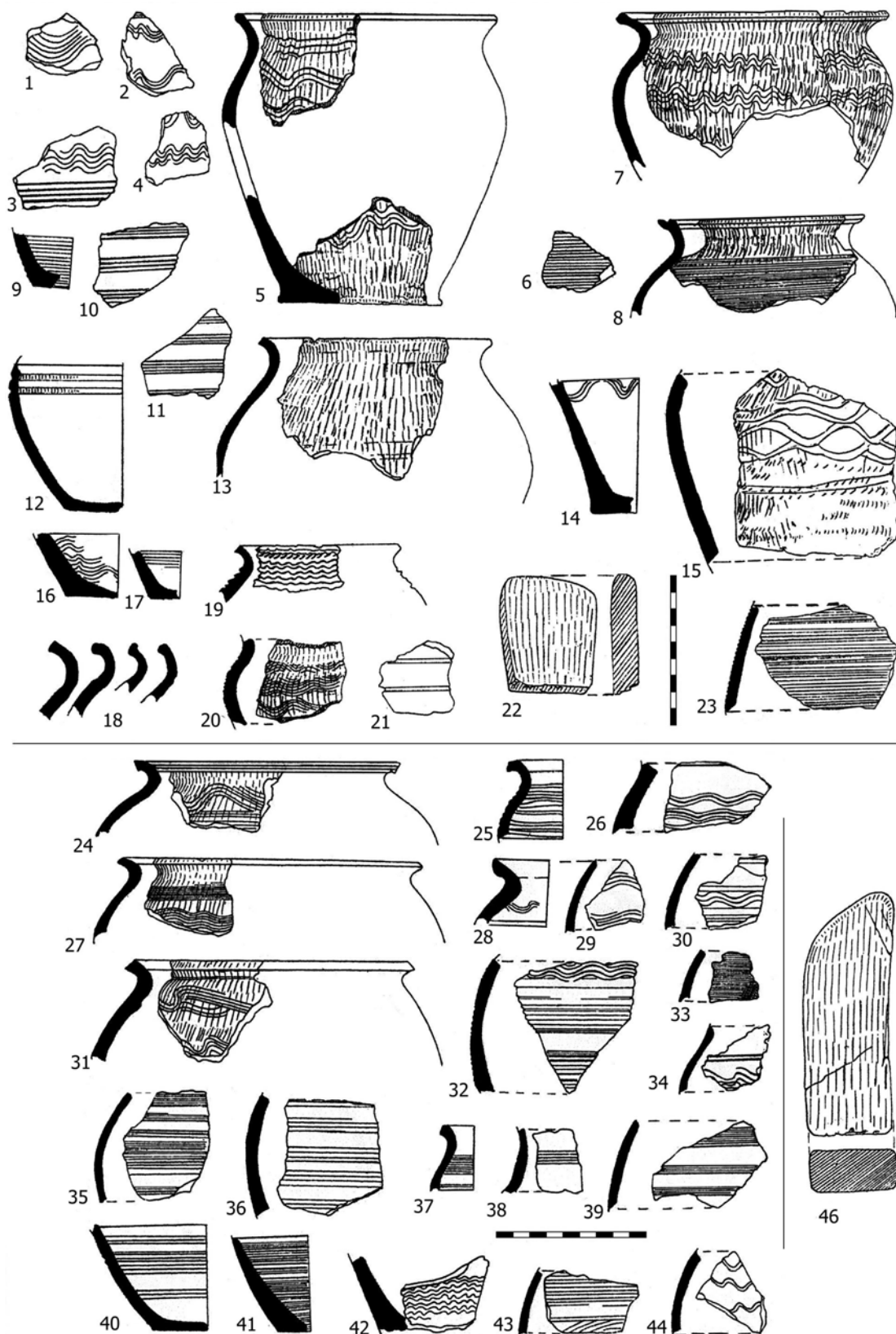
Planșa XIII Dulceanca IV. Planul și inventarul locuinței L23 (1-38); planul și inventarul locuinței L24 (39-53) (după Dolinescu-Ferche 1992).

Dulceanca IV. The L23 dwelling plan and inventory (1-38); the L24 dwelling plan and inventory (39-53) (after Dolinescu-Ferche 1992).

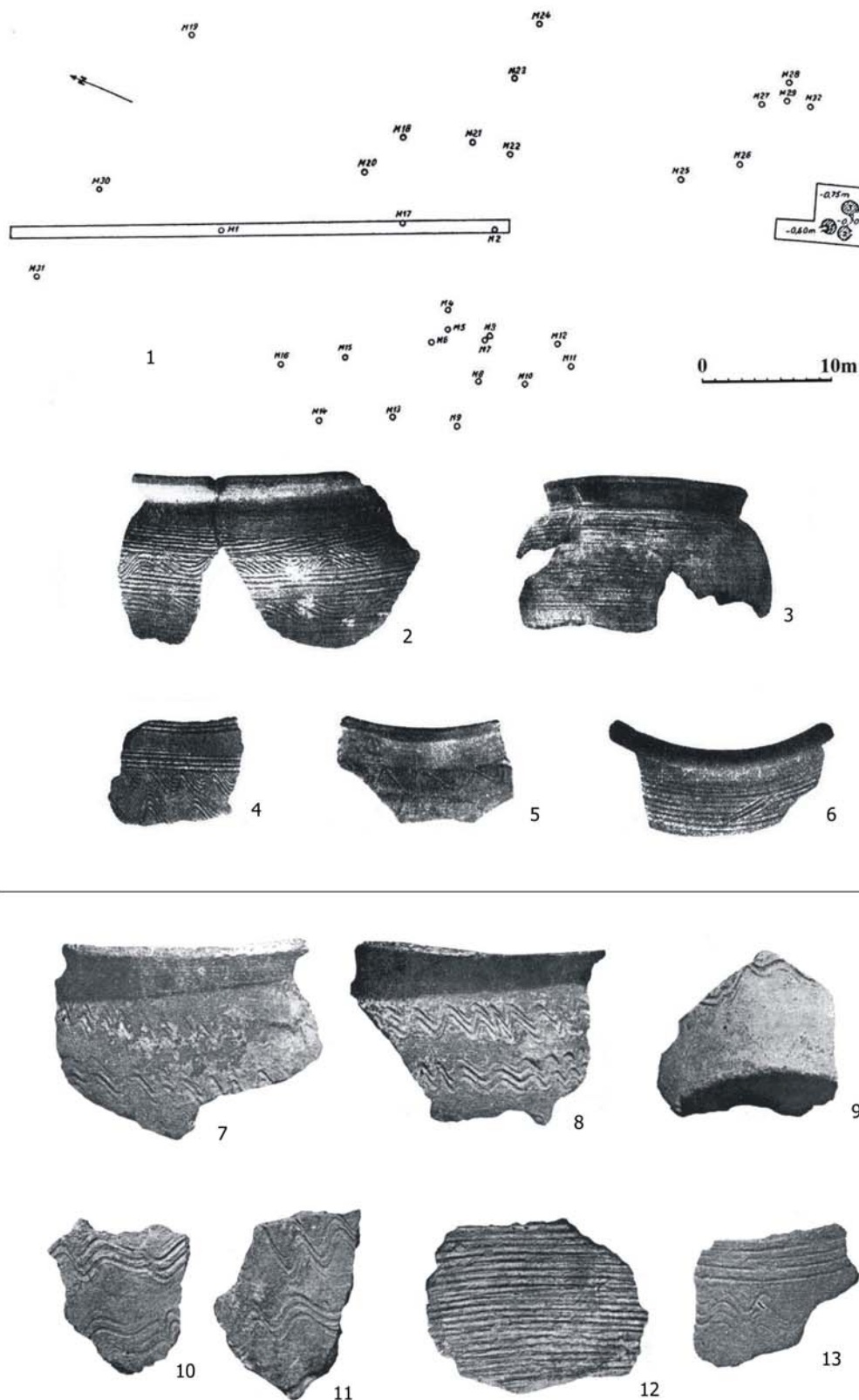
Planșa XIV Dulceanca IV. Planul și inventarul locuinței L26 (1-17); planul și inventarul locuinței L23 (18-33); inventarul gropii Gr.13 (34-43) (după Dolinescu-Ferche 1992).

Dulceanca IV. The L26 dwelling plan and inventory (1-17); the L23 dwelling plan and inventory (18-33); the Gr.13 pit inventory (after Dolinescu-Ferche 1992).

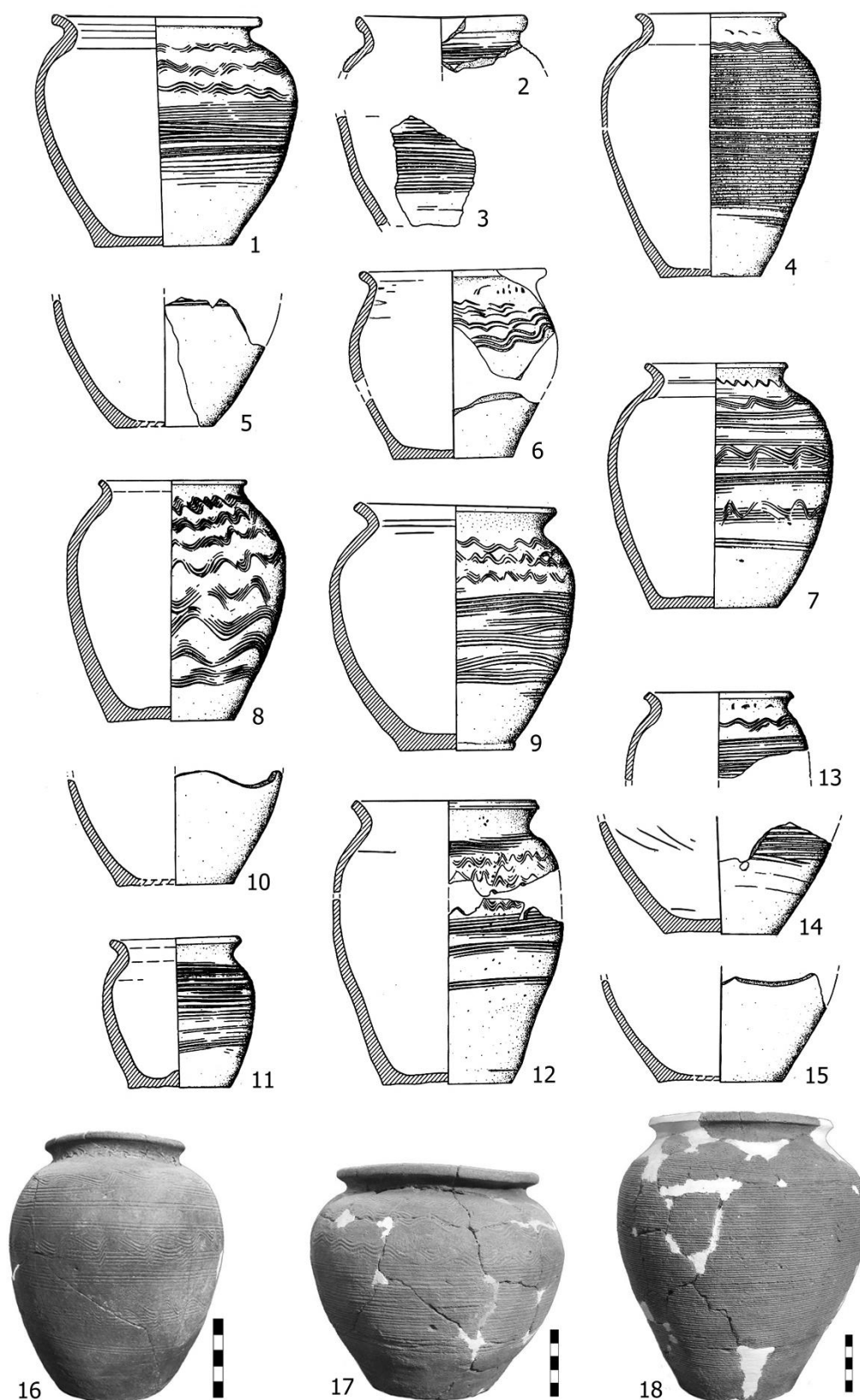
Planșa XV Dulceanca IV. Inventarul vetrei nr. 3 (1-23); inventarul locuinței L21 (24-44); probabil locuința L21 (46) (după Dolinescu-Ferche 1992).

Dulceanca IV. The hearth no.3 inventory (1-23); the L21 dwelling inventory of (24-44); no.46 belong perhaps to L21 dwelling (after Dolinescu-Ferche 1992).

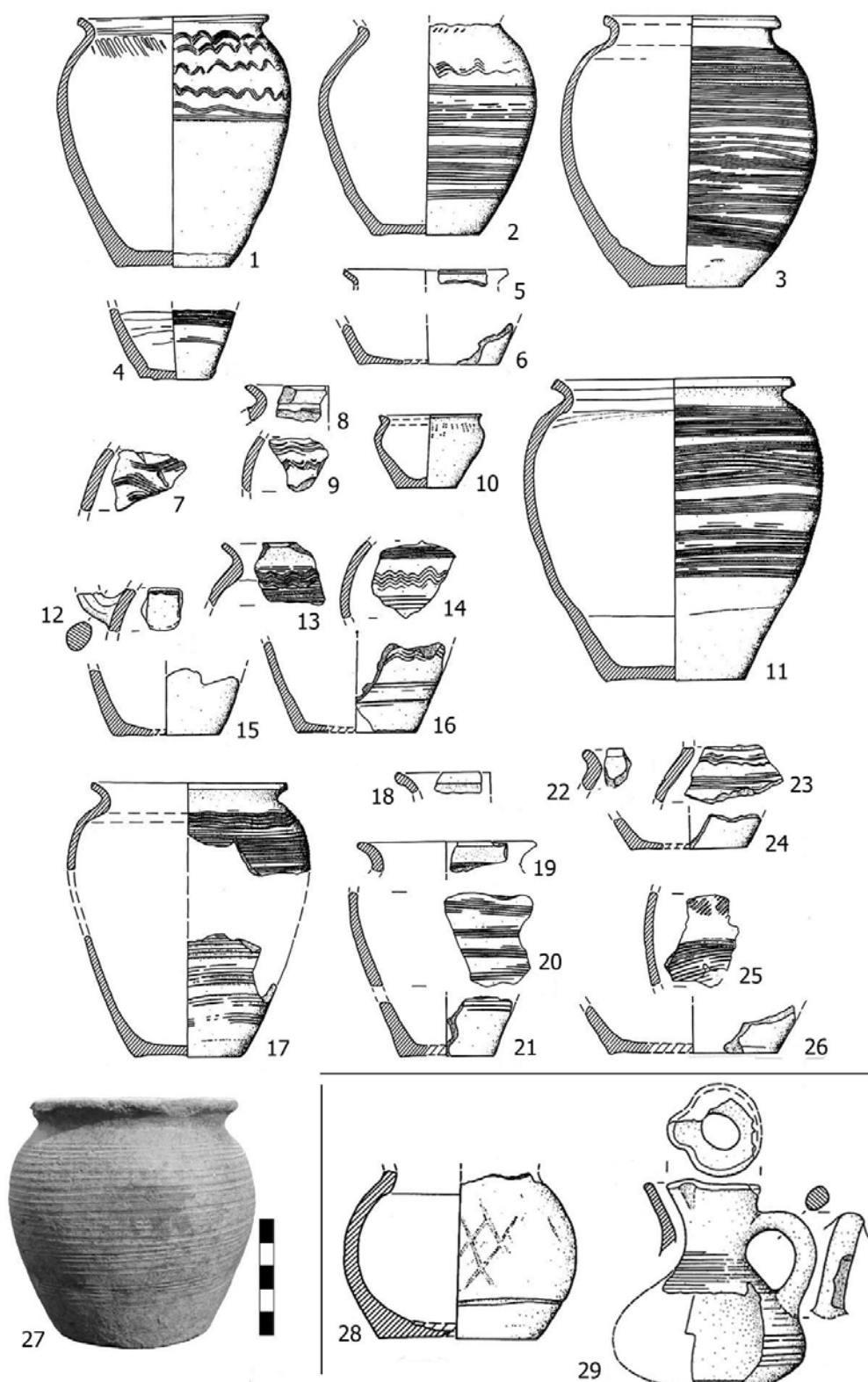
Planșa XVI Olteni. Planul general al săpăturii (1); fragmente ceramice (2-6); Vede. Fragmente ceramice (7-13) (1-6 după Preda 1961; 7-13 după Dolinescu-Ferche 1986a).

Olteni. The general plan of excavations (1); pottery (2-6); Vede. Pottery (7-13) (1-7 after Preda 1961; 7-13 after Dolinescu-Ferche 1986a).

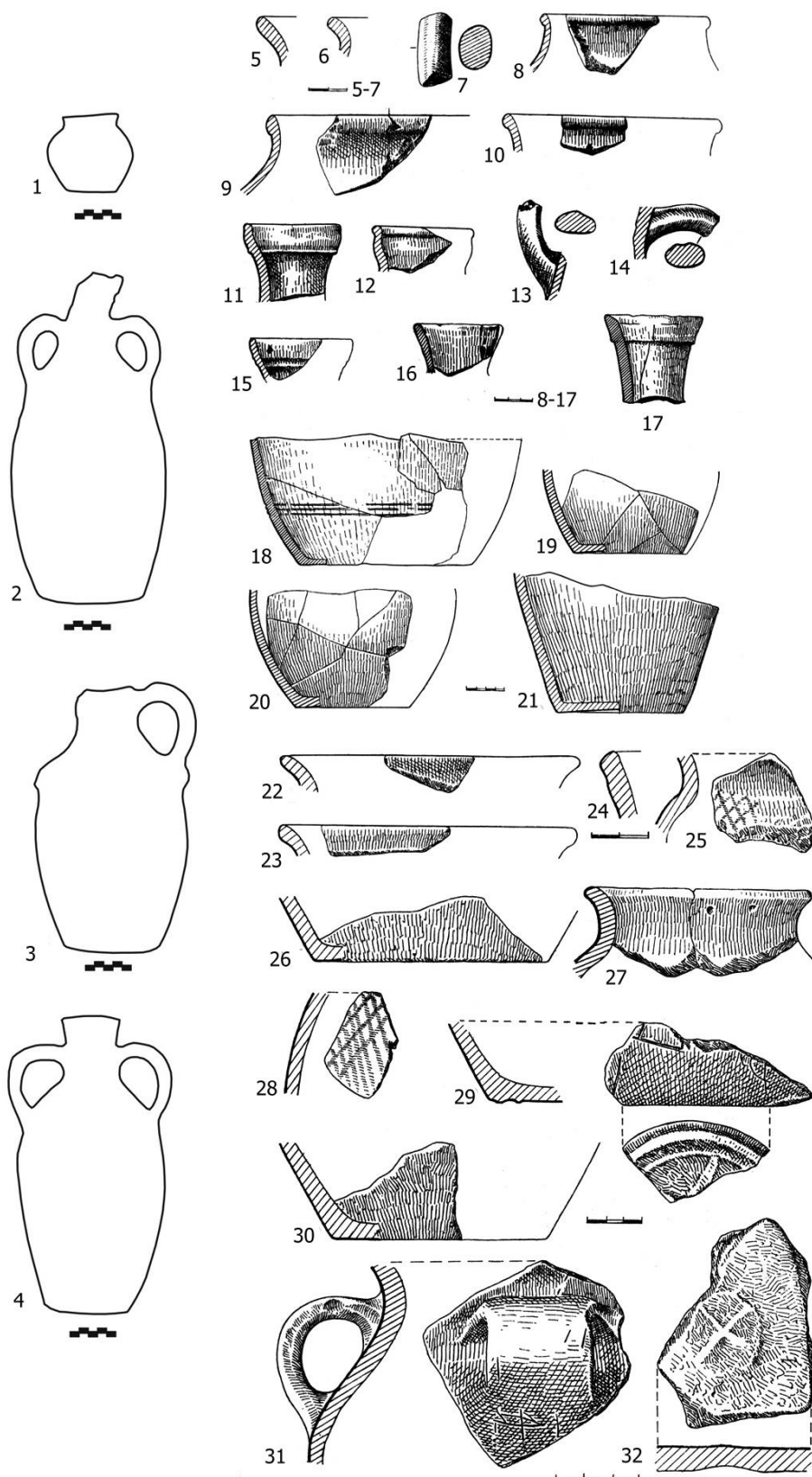
Planșa XVII Necropola de la Păuleasca. 1, 17 M5a, 2-3 M8, 4 M9, 5 M5, 6 M19, 7, 16 M19a, 8 M20, 9 M21, 10-11 M30, 12 M38, 13-15 M43, 18 M4 (1-15 după Fiedler 1992).

The Păuleasca cemetery. 1, 17 M5a, 2-3 M8, 4 M9, 5 M5, 6 M19, 7, 16 M19a, 8 M20, 9 M21, 10-11 M30, 12 M38, 13-15 M43, 18 M4 (1-15 after Fiedler 1992).

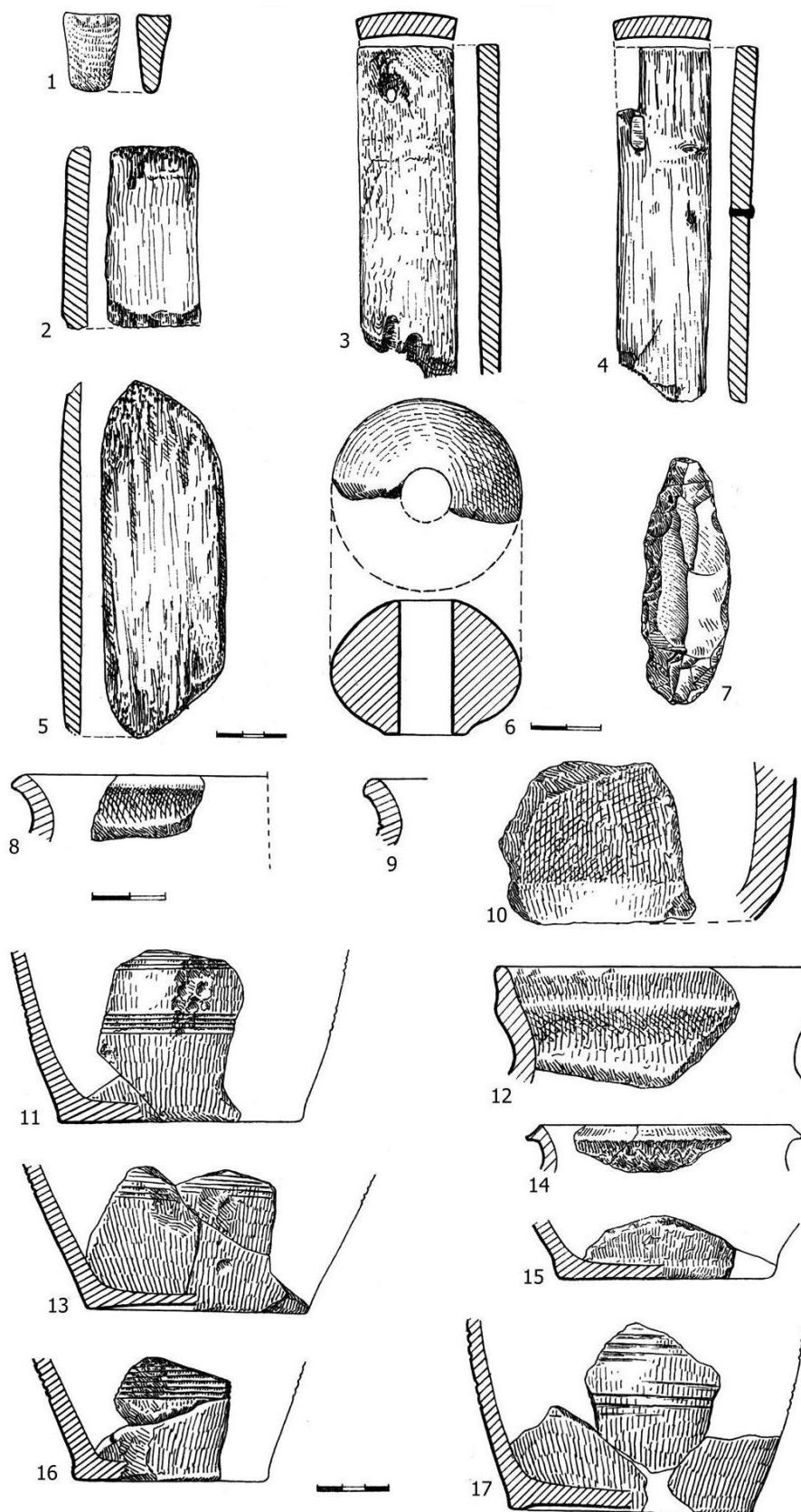
Planșa XVIII Necropola de la Păuleasca. 1 M40, 2,5-9 M49, 3 M52, 4 M51, 7 M126, 8-9 M249, 10 M262, 11 M260a, 12-16 M245, 17,25-26 SIX, 18 M253, 19-21 SIV, 22-24 SIX/6; 27 M30; necropola de la Răreanca (28, 29) (1-26, 28, 29 după Fiedler 1992).

The Păuleasca cemetery. 1 M40, 2,5-9 M49, 3 M52, 4 M51, 7 M126, 8-9 M249, 10 M262, 11 M260a, 12-16 M245, 17,25-26 SIX, 18 M253, 19-21 SIV, 22-24 SIX/6; 27 M30; the Răreanca cemetery (28, 29) (1-26, 28, 29 after Fiedler 1992).

Planșa XX Fântânele. Desene după fotografiile recipientelor publicate (1-4) fragmente ceramice (5-32) (după Comșa 1969).

Fântânele. Drawings after the pictures of published vessels (1-4) pottery (5-32) (after Comsa 1969).

Planșa XXI Fântânele. Fragmente de lemn (1-5); fusaiolă (6); lamă de silex (7); fragmente ceramice (8-17) (după Comșa 1969).

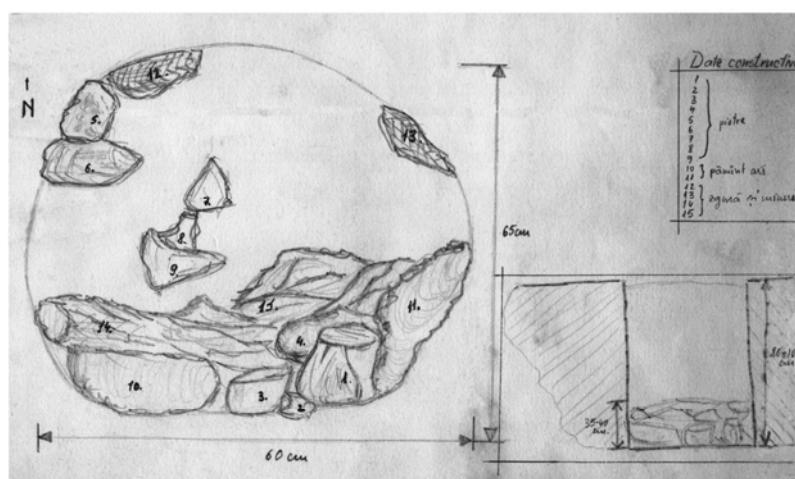
Fântânele. Wood fragments (1-5); spindlewheel (6); flint blade (7); pottery (8-17) (after Comșa 1969).

1

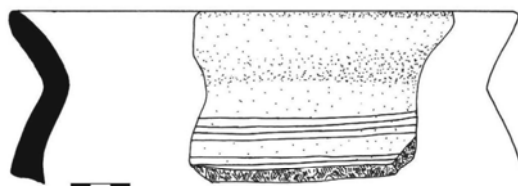
2

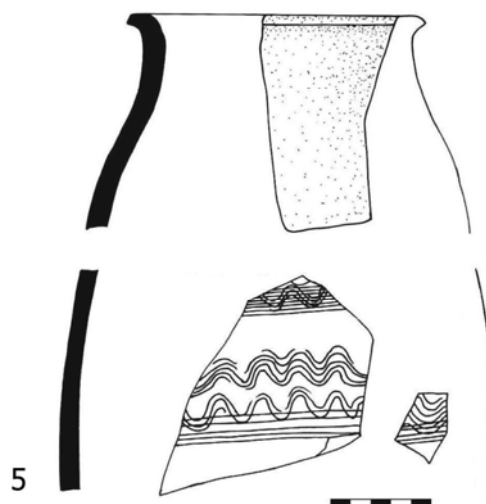
3

LEGENDĂ

1-9 pietre
10, 11 pământ ars
12-15 zgură

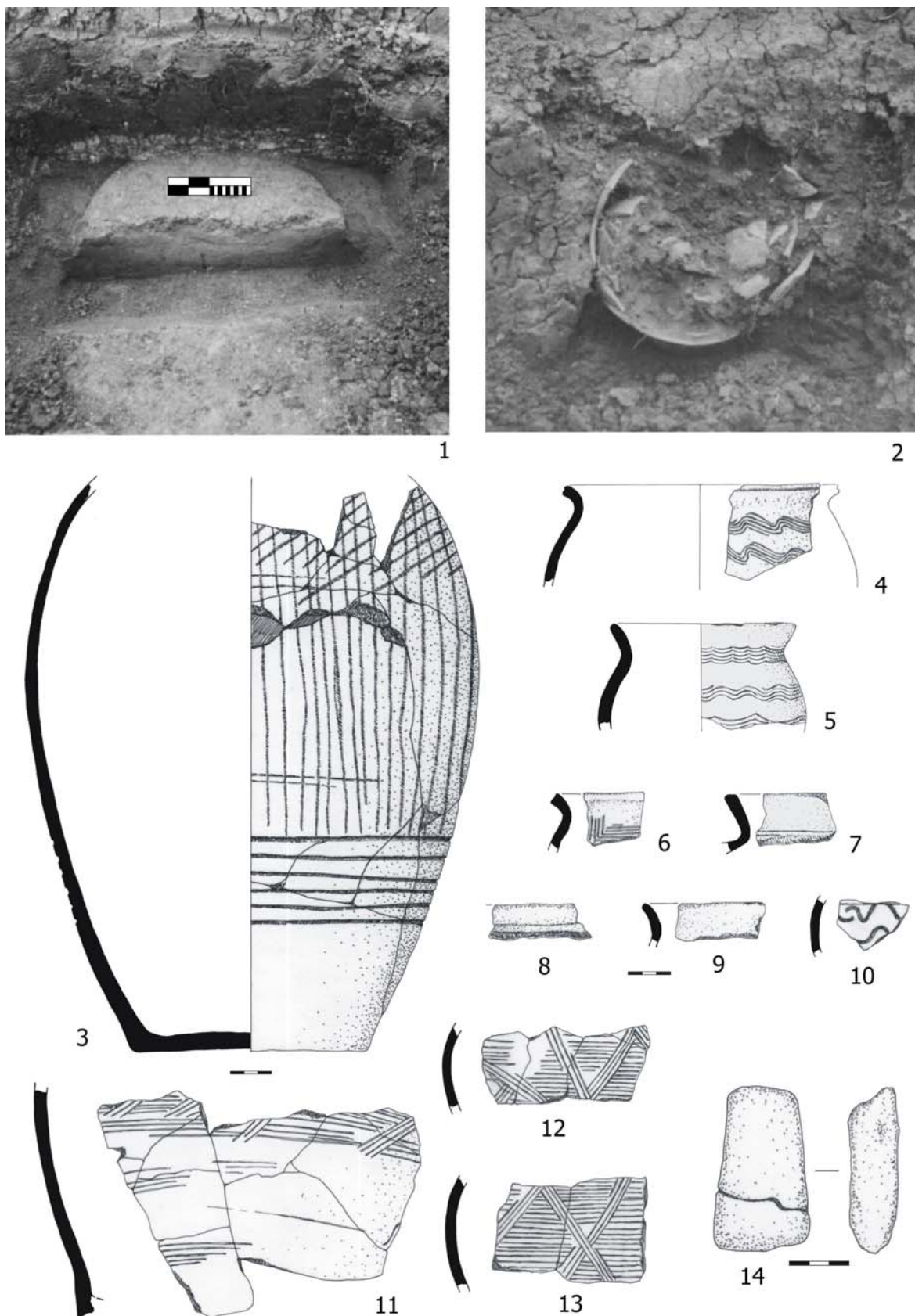
4

5

Planșa XXII Alexandria 'Căramidărie'. Cuptorul pentru topit minereul de fier (1-3); fragmente ceramice descoperite în interiorul lui (1-3 arhiva Ioan Spiru; 4, 5 după Mirea și Pătrașcu 2006).

Alexandria 'Căramidărie'. The iron ore melting furnace (1-3); pottery fragments found within it (1-3 Ioan Spiru archive, 4, 5 after Mirea și Pătrașcu 2006).

Planşa XXIII Nanov 'Izvorul Rece II'. Vatră (1); vas 'in situ' (2); vas (3), fragmente ceramice (4-13), unealtă de gresie (14).

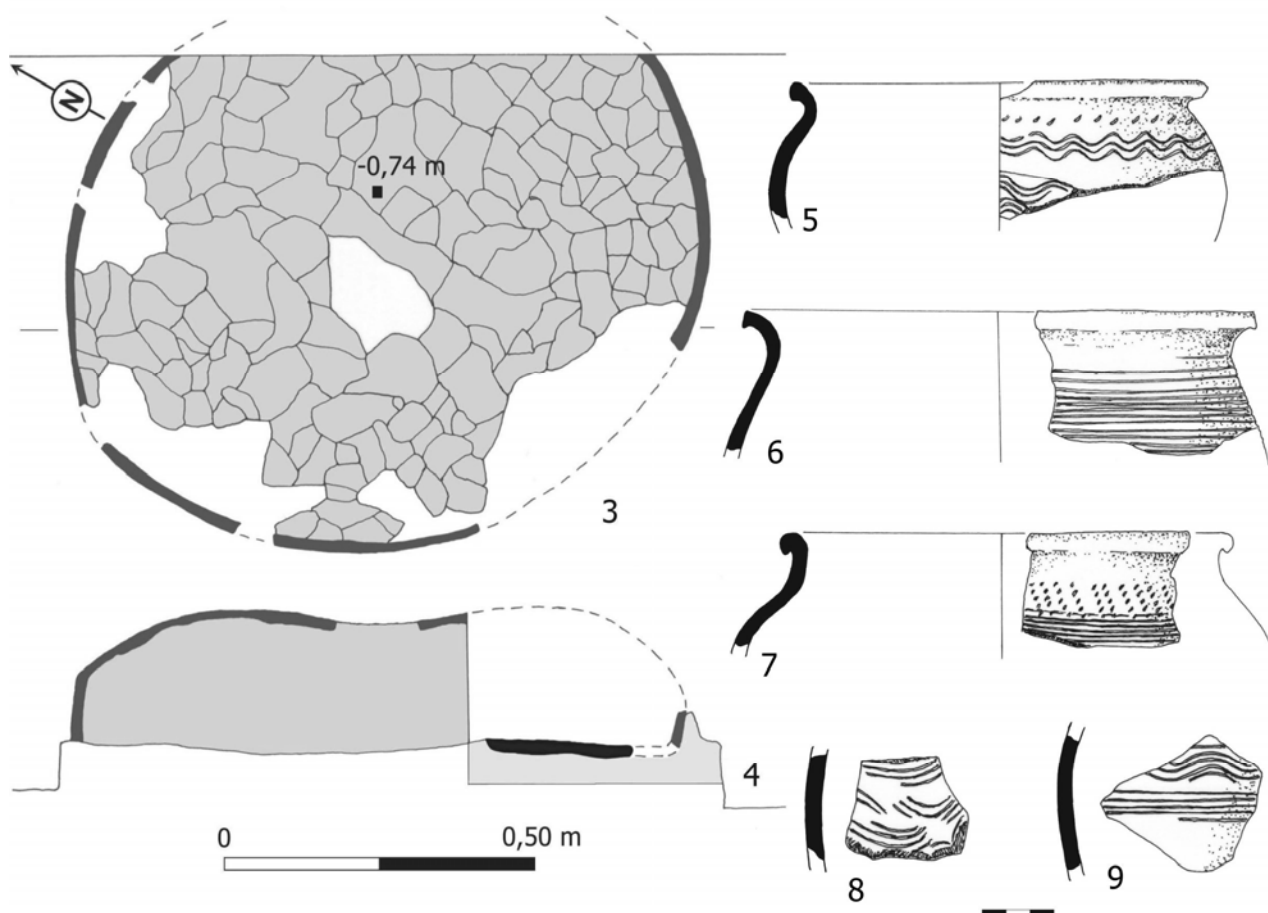
Nanov 'Izvorul Rece II'. Hearth (1); 'in situ' vessel (2) vessel (3), pottery (4-13), sandstone tool (14).

1

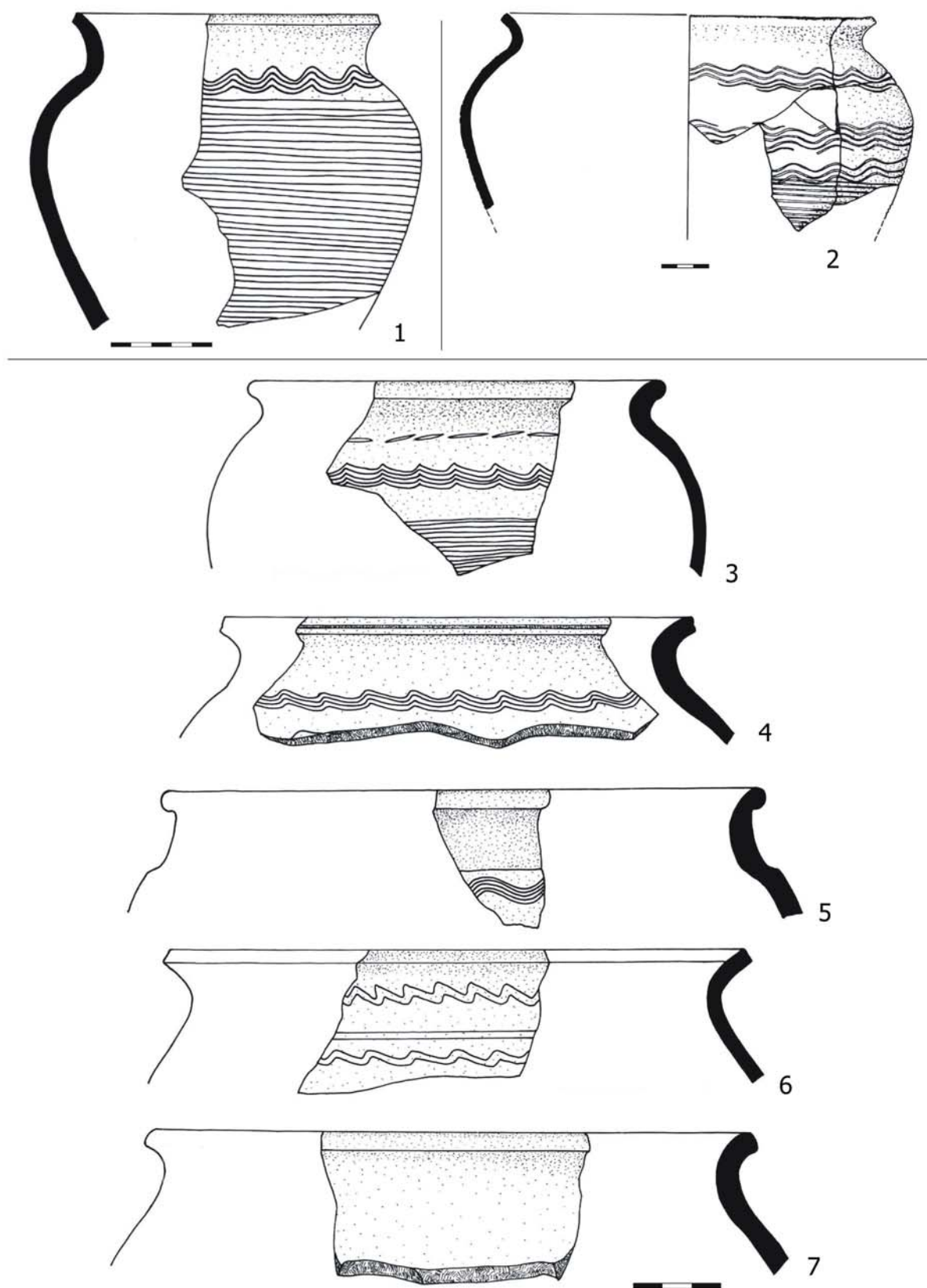

2

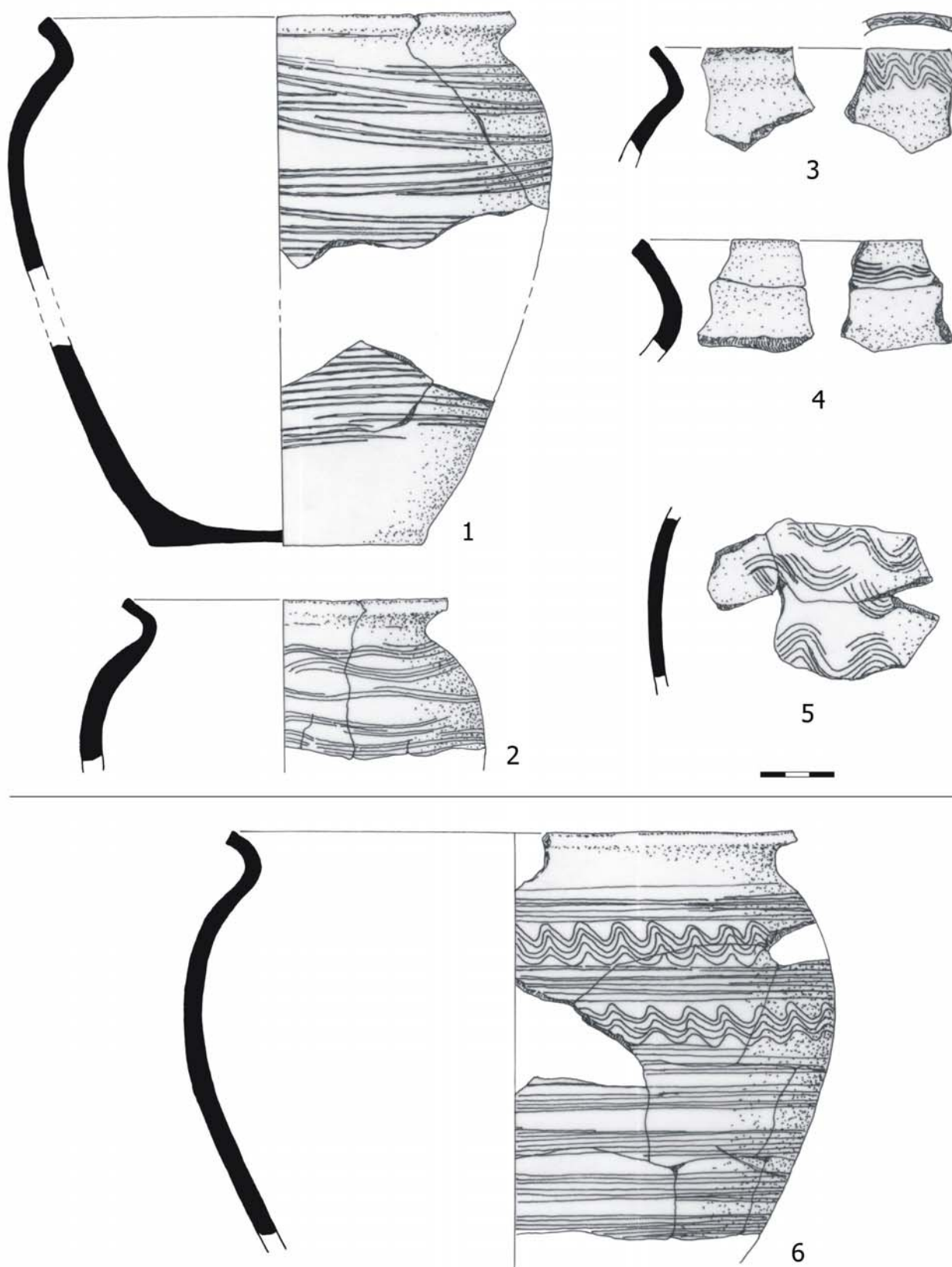
Planșa XXIV Măgura 'Buduiasca'. Cuptor (1-4); fragmente ceramice (5-9).

Măgura 'Buduiasca'. Owen (1-4), pottery (5-9).

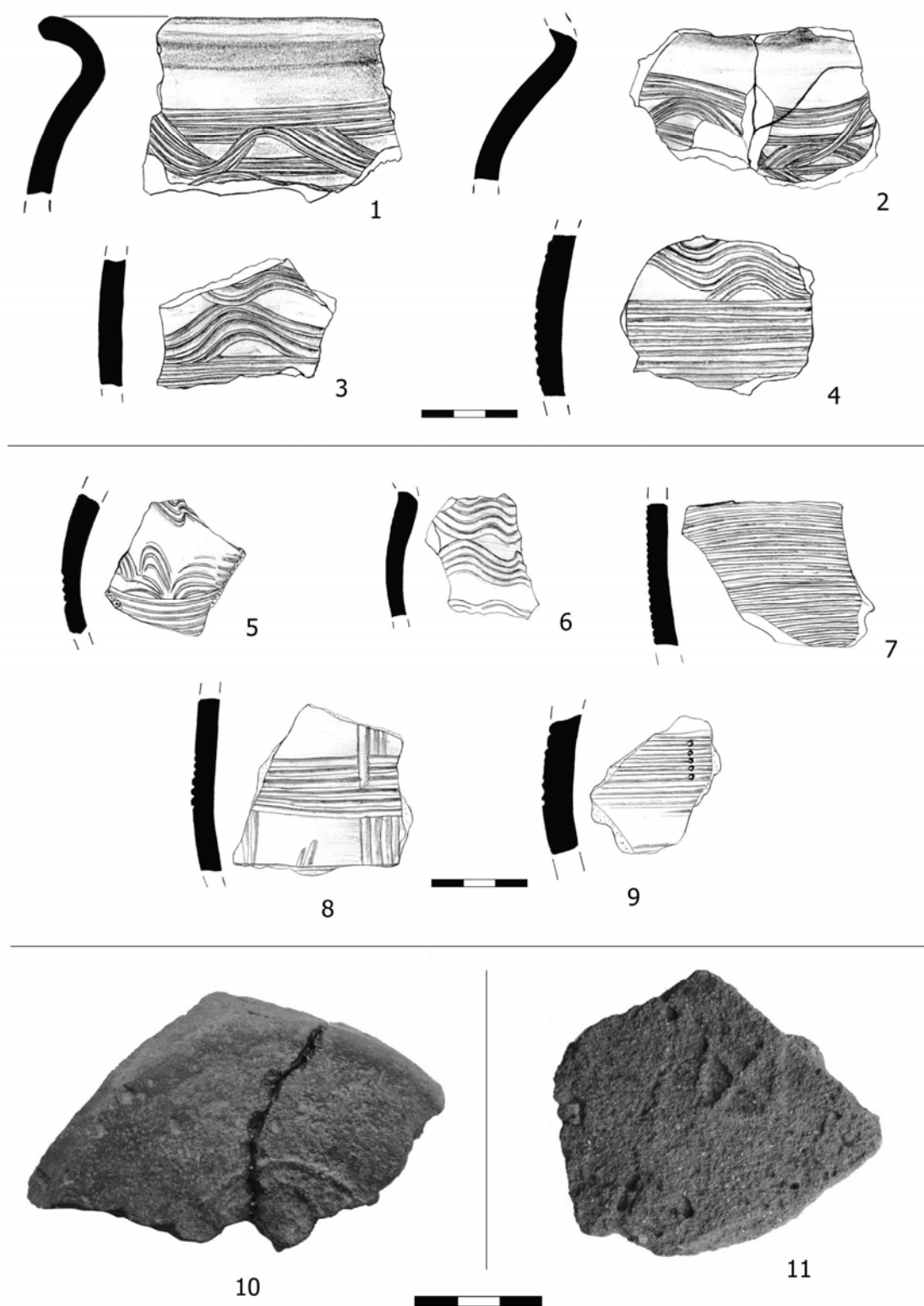

Planșa XXV Fragmente ceramice descoperite la Alexandria 'Terasa Vedei' (1), Nanov 'Nanoveanca Baraj' (2) și Poroschia 'La Râpe' (3-7) (după Mirea și Pătrașcu 2006).

Pottery fragments discovered at Alexandria 'Terasa Vedei' (1), Nanov 'Nanoveanca Baraj' (2) and Poroschia 'La Râpe' (3-7) (after Mirea și Pătrașcu 2006).

Planșa XXVI Fragmente ceramice descoperite la Măgura 'În sat' (1-5) și Cervența (6).
Pottery fragments discovered to Măgura 'În sat' (1-5) and Cervența (6).

Planșa XXVII Fragmente ceramice descoperite la Drăgănești-Vlașca (1-4, 10), Zimnicea 'Valea Rojiștei Mare' (5-9) și Plopi (11).

Pottery fragments discovered to Drăgănești-Vlașca (1-4, 10), Zimnicea 'Valea Rojiștei Mare' (5-9) and Plopi (11).

OBSERVAȚII ASUPRA CERAMICII SMĂLȚUITE - ARTISTICE DE LA ZIMNICEA, JUD. TELEORMAN

Ecaterina ȚĂNȚĂREANU

Abstract: *The glazed pottery found in the excavations of the medieval settlement at Zimnicea is part of the Byzantine pottery tradition. Its origin is uncertain and has had to be sought mainly in the northern Bulgaria workshops. The classification criteria used for the glazed ceramics (which includes commercial, morphological, stylistic and ethnographic criteria) has allowed the establishment of typologies and the systematization of the classifications. The following are in use: 'common vessels', 'household use pieces' and 'objects for the decoration of walls'; the sizes and ratios between them (which determines the shape of the vessel): and 'wide or open shapes', 'high or closed shapes' or 'special shapes'. In addition, the following decoration techniques and the pattern or pattern combinations are used: 'sgraffito pottery' (found in the largest quantity and range type); 'champlevé pottery'; 'painted pottery'; and 'monochrome pottery'.*

Rezumat: *Ceramica smălțuită descoperită în săpăturile arheologice din așezarea medievală de la Zimnicea se înscrie în tradiția ceramicii bizantine, pe care o continuă, dar a cărei proveniență nu este certă, ea trebuind a fi căutată mai ales în atelierele din nordul Bulgariei. Criteriile de clasificare ale acestei ceramicii smălțuite, care sunt de ordin utilitar, morfologic, stilistic, etnografic etc. au permis stabilirea unor tipologii și sistematizarea clasificărilor obținute: după modul de folosință în 'veselă de masă', 'piese de folosință gospodărească', și 'obiecte de decorație a pereților'; după dimensiuni și raportul dintre ele, care determină forma vasului, în grupa 'formelor deschise sau largi', a 'formelor închise sau înalte' sau 'formelor speciale', iar pe baza celor două principii - tehnica de decorare și motivele sau combinațiile de motive folosite - în 'ceramică sgraffito', de departe cea mai numeroasă cantitativ și cea mai variată, 'ceramică champlevé', 'ceramică pictată' și 'ceramică monocromă'.*

Cuvinte cheie: *Zimnicea; arheologie; ceramică smălțuită; vase; morfologia formei; decor.*

Keywords: *Zimnicea; archaeology; glazed pottery; vases; shape morphology; decoration.*

Ceramica smălțuită descoperită în săpăturile arheologice din așezarea medievală de la Zimnicea (Țănțăreanu 2009: 159)¹, distribuită în prezent în patru instituții deținătoare (Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan', Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Județean Teleorman, Muzeul Județean 'Teoharie Antonescu' Giurgiu), se înscrie în tradiția ceramicii bizantine, pe care o continuă, chiar dacă tehnica de fabricație și temele decorative sunt diferite și mult mai simplificate față de produsele similare din lumea greco-orientală a Constantinopolului și a Orientului Apropiat (Rice 1965: 221).

Această ceramică, numeroasă și răspândită din estul Mării Mediterane, prin Peninsula Balcanică, până la nordul Dunării și prin Asia Mică până în nordul Mării Negre, cunoscută și ca post bizantină (Bakirtzis 1980: 147-53), fabricată de o calitate inferioară celei clasice pe care o imită, se va adresa din ce în ce unor medii sociale mai modeste și mai îndepărtate de Constantinopol (Spieser 1991: 256). Ea păstrează formele orizontale, armonizate estetic cu funcțiile sale, frumusețea ei provenind din combinarea formei cu celelalte trei elemente: pasta, smălțul și decorul pictural (Nikolakopoulos 1989: 321).

Tehnologia de producere a ceramicii smălțuite medievale descoperite la Zimnicea și în general în sud-vestul Munteniei este corespunzătoare pretențiilor evidente ale acestui gen cu valențe artistice și este comună acestei categorii de olărie descoperite în alte așezări din Țara Românească și Moldova așa cum este comună, în linii generale, ceramicii cu origine bizantină descoperite în țările balcanice, în special în Bulgaria, dar și în Grecia, Turcia, Siria și Palestina, Egipt. Pasta purificată, compusă din argilă amestecată cu nisip fin, și uneori cu mici incluziuni de calcar și mică, este trasă întotdeauna în mod continuu și cu viteză constantă la roata rapidă de picior și astfel are suprafața pregătită pentru decorare². Această etapă constă în aplicarea unei angobe deschise la culoare drept fond, pe care se practică cel mai adesea incizia în tehnica sgraffito, mai rar decuparea în champlevé sau se pictează cu altă culoare³, ca în final să se acopere cu smălțul transparent sau colorat⁴. Arderea în cuptor pe etape și la temperaturi controlate - ca operațiune complexă și laborioasă⁵ - era ultima din lanțul tehnologic al acestei specii de ceramică.

O problemă nerezolvată este aceea a centrului, sau centrelor de producție cărora le aparține materialul ceramic din situl medieval de la Zimnicea. Aici, cu toate că săpătura arheologică a acoperit o bună parte din suprafața așezării, nu a fost identificat un atelier de olar, un cuptor sau deșeurile de ardere, nici rebuturi care să ateste o producție locală⁶. În aceste condiții proveniența ceramicii

smălțuite de la Zimnicea trebuie căutată deocamdată într-o regiune învecinată, de unde difuzarea unei cantități mari de vase să fie lesnicioasă și să nu implice costuri ridicate, centrul cel mai apropiat fiind în atelierele din nordul Bulgariei, în condițiile în care se știe că schimburile comerciale ale Țării Românești cu regatul bulgar erau active de la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea (Giurescu 1965: 178-80). În Bulgaria, care era situată mult mai aproape de Bizanț activau mai multe 'școli' de olărie artistică, printre care în mod special cea de la Târnovo, capitala celui de-al doilea țarat bulgar. Așa cum se va vedea, analiza stilistică comparativă va demonstra că vasele smălțuite de la Zimnicea sunt cel puțin de inspirație bulgărească, asemănarea cu articolele de olărie descoperite la Palatul țarilor de la Târnovo (Georgieva 1974: 133-65) fiind frapantă⁷.

Criteriile de clasificare ale ceramicii smălțuite, care sunt de ordin utilitar, morfologic, stilistic, etnografic etc., au drept scop fixarea grupelor de studiu pentru stabilirea unor tipologii și sistematizarea clasificărilor obținute.

A. Criteriul utilitar se referă la destinația vaselor conform unor informații rezultate din contextul arheologic sau la comparații cu piese de folosință actuală. Din acest punct de vedere ceramica smălțuită descoperită în așezarea de la Zimnicea era folosită drept veselă de masă – farfurii, străchini, boluri, cești, căni, cupe, ulcioare; drept piese de folosință gospodărească – sfeșnice; ca obiecte de decorație a pereților - farfurii și străchini - care aveau orificii de prindere pe picior. Un alt argument al utilizării la împodobirea locuinței este faptul că un număr de vase, din cele mai deosebit decorate, sunt restaurate din vechime, prin așa zisa 'coasere'.

B. Criteriul morfologic, care este o construcție temporară, propune un studiu bazat pe caracteristicile vaselor și combinațiile lor. La acest criteriu se face apel pentru definirea tipologiei formelor (Francois 1995: 43). Metodologia rămâne aceeași ca la ceramica uzuală: dimensiunile și raportul dintre ele, în principal diametrele superioare, cum sunt diametrul buzei, diametrul maxim și înălțimea vasului, care, corelate, determină forma vasului și încadrarea în grupa formelor deschise sau largi: farfuriile, străchinile, cupele, ceștile; a formelor închise sau înalte: ulcioare, căni sau formelor speciale: sfeșnicele - în timp ce parametrii calitativi conturează geometria formei: sferică, ovoidală, conică, tronconică etc.

Subgrupele au drept criteriu de identificare anumite porțiuni ale vasului: curba continuă sau curba discontinuă a pereților⁸, tipologia buzei, tipul bazei cu fundul plat sau inelar, tipul toartei etc. (Postică 1994: 16,17). Astfel, studiul părților componente oferă datele despre profilul complet al vaselor, care, asociat cu modul de tratare al suprafeței interioare și exterioare și cu elementele de decorație, stau la baza clasificării materialului ceramic smălțuit.

I. Forme deschise

1. **Farfuriile** sunt forme deschise prin excelență, cu dimensiuni variabile, cu aspect tronconic, având curba pereților de cele mai multe ori continuă, cu baza în general așezată pe picior inelar, cu puține excepții:

1.1. Farfurie cu buza lată, cu aspect de bandă, ușor oblică și aproape de orizontală, cu marginea îngroșată și cu o inflexiune fermă, la punctul de întâlnire cu pântecul vasului (Pl. I:3).

1.2. Farfurie cu buza simplă, aproape verticală, cu punctul de inflexiune exterior, cu marginea buzei îngroșată: a) rotunjită (Pl. I:1,6) sau b) teșită (Pl. I:5)

1.3. Farfurie cu buza îngustă, aproape orizontală, cu marginea rotunjită și punctul de inflexiune cu pereții formând un unghi ieșit în afară.

1.4. Farfurie cu buza îngustă, cu marginea răsfrântă în interior, la care punctul de intersecție cu partea superioară a pântecului formează un unghi drept.

1.5. Farfurie cu buza îngustă, evazată, cu marginea îngroșată și teșită, cu punctul de inflexiune cu partea superioară a pereților, în exterior.

1.6. Farfurie cu buza îngustă, subțire și ușor evazată spre exterior, prezintă o concavitate subliniată de punctul de legătură cu pereții care formează o nervură unghiulară.

2. **Străchinile** sunt vase bitronconice, de dimensiuni medii, caracterizate de curba discontinuă. Linia pântecului este întreruptă de un punct care determină schimbarea direcției profilului care poate fi:

a) vertical (Pl. III:1)

b) rectiliniu și înclinat spre exterior (Pl. II:2)

c) rectiliniu și înclinat spre interior (Pl. II:3,4)

2.1. Străchină cu buza în prelungirea pereților, cu marginea subțiată (Pl. III: 2).

a) cu picior inelar

b) fără picior inelar

2.2. Strachină cu inflexiune internă care creează o concavitate în punctul de intersecție cu partea superioară a pereților:

- a) cu marginea rotunjită (Pl. III:5)
- b) cu marginea teșită în interior (Pl. III:6)

2.3. Strachină cu buza cu inflexiune internă și externă, cu muchia îngroșată iar punctul de întâlnire cu pereții subliniat de o proeminență (Pl. II:5)

2.4. Strachină cu buza cu marginea subțiată ce provoacă ruperea profilului și în interior și în exterior prin schimbarea direcției dinspre interior spre exterior (Pl. III:4)

3. **Cupele** sunt vase de dimensiuni mici, cu corpul sferic, cu o linie elegantă, așezate pe baza inelară sau pe un picior tronconic.

3.1. Cupă cu picior înalt, cu profilul în linie neîntreruptă până la buza care provoacă o rupere bruscă și se răsfrânge în exterior, iar în interior, în punctul de intersecție cu pereții creează o denivelare ușor arcuită. Piciorul înalt are baza lățită și se îngustează spre fund, interiorul fiind gol (Pl. IV:1).

3.2. Cupă cu picior scund, are corpul semisferic, profilat cu o linie neîntreruptă până la marginea buzei. Piciorul scund este inelar și bine evazat spre bază (Pl. IV:2-4).

4. **Bolurile** sunt forme asemănătoare cupele, dar cu un picior mai scund, și pereții mai înalți care au o linie de profil mai sinuoasă:

4.1 Bol cu pereții cu curbă continuă și buza în continuarea pereților.

4.1. Bol cu pereții cu curbă continuă până la intersecția cu buza cu care formează un unghi ieșit în afară și în interior o ruptură a liniei pereților (Pl. IV:7)

4.2. Bol cu profilul cu o curbă discontinuă și buza în continuarea pereților, cu punctul de inflexiune cu pânțele în interior, unde formează un unghi (Pl. IV:8)

5. **Cănille** sunt vase de dimensiuni mici sau medii, cu corpul în general bombat și cu o toartă:

5.1. Cană cu corpul aproape sferic, cu gât scurt sau absent, buza îngustă și îngroșată în exterior, iar toarta pornește de la nivelul marginii superioare a buzei și are în secțiune formă rectangulară, cu patru muchii (Pl. IV:7, 8).

5.2. Cană cu corpul piriform, cu buza subțiată, evazată și cu cioc de scurgere. Toarta, aproape circulară în secțiune este prinsă ușor sub muchia buzei și în dreptul diametrului maxim (Pl. IV:6).

5.3. Cană cu corpul cilindric, cu picior inelar ușor oblic spre exterior, toarta ovală în secțiune și prinsă sub muchia buzei și la jumătatea pântecului - 2/3 din partea superioară a corpului are caneluri orizontale largi.

6. **Ceștile** apar ca vase mici, cu corpul tronconic, cu bază inelară și toartă de prindere.

6.1. Cească al cărei corp are curba discontinuă, cu o frânare bruscă la jumătatea înălțimii și buza verticală în continuarea pereților, piciorul inelar este destul de înalt și toarta situată în dreptul buzei era probabil orizontală, al doilea punct de prindere lipsind (Pl. IV:5).

II. Forme închise

1. În secolele XIV-XV **ulcioarele smălțuite** sunt forme rare în tot arealul de răspândire a ceramicii de tradiție bizantină unde, în general, par să fie inspirate de originalele persane și nu au corespondent în olăria nesmălțuită, cele două exemplare provenite de la Zimnicea având forme speciale și unice.

1.1 Ulcior în forma unui animal cu corpul cilindric, cu patru picioare tronconice, cu toarta de prindere arcuită situată pe spatele vasului, cu gura tubulară aflată la un capăt al mânușii, cu o parte laterală, cea din spate, având forma unui disc plat și cea de-a doua, din față, fiind proeminentă (Pl. IV:10,11). Nu a putut fi identificată o analogie printre piesele bizantine publicate, dar se consideră că ulcioarele cu capete de animale au derivat din prototipuri de metal persane din perioada sasanidă (Rice 1965: 229). Tot din metal este piesa cea mai apropiată ca aspect, o 'aquamanilla' descoperită la Chersones și contemporană vasului nostru (Zaleskaia 1989: 149).

1.2 Ulcior cu aspect piriform, cu pereții înalți, puțin arcuiți, cu fundul drept, neprofilat și toarta, circulară în secțiune, subțiată la bază, unde devine romboidală și este marcată cu o nervură verticală pe centru (Pl. IV:12, 13).

III. Forme speciale

1. **Sfeșnicele** sunt reprezentate de un fragment din care s-a păstrat fundul cilindric și puțin profilat al tijei și o mică parte din tăviță.

C. Criteriul stilistic privește forma de organizare a decorațiunii prin respectarea unor tehnici de execuție asociate cu anumite motive decorative și care permite o anumită libertate de interpretare, rezultată din amprenta lăsată de creativitatea artistului (Voinea 2005: 16). În cazul ceramicii medievale smălțuite, decorul este cea mai importantă însușire a esteticii sale.

Tipologia materialului ceramic smălțuit medieval, descoperit în habitatul uman de la Zimnicea, întocmită pe baza a două principii - tehnica de decorare și motivele sau combinațiile de motive folosite - încadrează materialul inventariat cu această ocazie în următoarele categorii:

- I. Ceramica sgraffito⁹**
- II. Ceramica champlée¹⁰**
- III. Ceramica pictată¹¹**
- IV. Ceramica monocromă¹²**

I. Decorul în tehnica sgraffito este aplicat în cea mai mare măsură în interiorul vaselor deschise și în mod excepțional pe exteriorul vaselor închise, iar modul de tratare al suprafeței se înscrie, în ceea ce privește coloritul, în tradiția bizantină, cu fondul deschis, cel mai adesea galben în diferite nuanțe, uneori cu tentă verzuie, în alte cazuri alb, cu reflexe verzi. Pe buză aceste vase poartă pete scurse de smalt verde, în tonuri de la oliv închis la verde tare, în alternanță cu pete de smalt cafeniu sau brun, de la nuanțele cele mai închise la cele deschise, cu reflexe arămii sau aurii. Concepția decorativă este subordonată celor două principii fundamentale - central și radial. După principalele motive ornamentale folosite, ceramica sgraffitată poate fi împărțită în trei grupe de decor:

1. Decor liniar - geometric
2. Decor vegetal
3. Decor zoomorf

1. Decor liniar geometric

A. Organizare concentrică, realizată prin:

1.1. Fascicule de linii drepte dispuse alternativ cu grupuri de linii ondulate sau frânțe, verticale, realizate cu 'pieptenul' pe angoba de fond, situate întotdeauna pe umerii vasului, în friză încadrată între două cercuri concentrice duble (Pl. III:2,5). Este un model ornamental specific olăriei nord-dunărene, figurat pe vase de la Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: 74, fig. 54:5, 56:1), dar cunoscut și în atelierele din Bulgaria, de la Târnovo (Georgieva 1974: 81, fig. 55) și Cerven (Georgieva 1985: 45, pl. 3).

1.2. Bandă de linii fasciculate verticale și oblice alternând cu câte un rând de împunsături, urmate de o bandă cu mici cercuri punctate de câte trei împunsături. Acest decor se regăsește atât pe vase de la Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: 83, fig. 66:3) cât și de la Cerven (Georgieva 1985: 142, fig. 1).

1.3. Linii în spirală¹³ în combinații diferite: spirale simple (Pl. IV:2), spirale divergente (Pl. I:4; III:3), spirale duble divergente dispuse în rază sau în bandă orizontală (Pl. II:2; III:4), spirale oblice (Pl. V:3), spirale cu 'ochi' înălțuite, toate executate într-un cadru de linii ondulate și frânțe, amintind de vrejuri și palmete. Aceste motive ornamentale sunt de cele mai multe ori pe umeri, sub buză, sau în rază, astfel încât câmpul central să poată fi ocupat de un medalion din cercuri concentrice (Pl. II:2) sau de o pasăre (Pl. IV:6) și numai când anturează o rozetă centrală, pe cupe sau boluri, banda de spirale să fie dispusă pe fund, la baza pereților (Pl. IV:2,4). Motivul spiralei este larg răspândit pe ceramica provenită de la Constantinopol (Rice 1965: 206) din Grecia, de la Corinth, definit ca atare 'the spiral style' (Morgan 1942), din insula Thassos (Francois 1995: 89, fig. 12), din Turcia, de la Gülpınar (Yenişehirlioglu 1989: 313, fig. 16) Târnovo (Georgieva 1974: 90, fig. 64:2; 75, pl. IX; 92, fig. 5) sau la Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: fig. 65:D), Coconi (Constantinescu 1972: 276, pl. XL11:2; 279, pl. XLV:1, 7).

1.4. Forme și asociații de forme geometrice: semiove tangente la cerc ce dau naștere la triunghiuri ascuțite, împreună cu benzi de trapeze secționare cu diagonale și dreptunghiuri hașurate succesive; benzi de triunghiuri intersectate, triunghiuri hașurate și sectoare de cerc hașurate cu linii drepte și ondulate, decorații cu cele mai multe analogii la Târnovo (Georgieva 1974: 76, fig. X; Angelov 1980: fig. XVI).

1.5. Rețele în tablă de șah (Pl. IV:10); rețele de hașuri și linii frânțe dispuse într-un medalion central (Pl. I:6).

1.6. Entrelacul - este tipul de ornament amplasat pe buza lată sau la limita de sus a pereților. Se distinge împletitura dublă simplă, cu linii rotunjite bicolore, identificată de asemenea la Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: 65:2) și Coconi (Constantinescu 1972: 279, pl. XLV:5) și

dublă, cu liniile rotunjite dar conținând în spațiile intermediare cruciulițe cu brațe rombice, iar pe marginile laterale spirale conjugate (Pl. I:5), motiv cu analogii aproape identice la Turnu Severin (Bărcăcilă 1959: 786, fig. 7:6) și Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: fig. 56:2).

1.7. Bandă de linii duble frânte, dispusă imediat sub buză (Pl. I:6). Cea mai apropiată analogie este la Cerven (Georgieva 1985: 144, tab. 2), una mai îndepărtată este pe un vas descoperit la Thesalonik (Papanikola 1999: 218).

B. Organizare radiară

1.8. Decorul radiar este exemplificat de un număr sporit de străchini în care câmpul pereților este divizat în trei (Pl. II:3, 5) sau patru sectoare (Pl. II:4) de benzi verticale, situate între buză și un medalion central alcătuit din cercuri concentrice, formate din linii drepte ce încadrează una sau mai multe linii ondulate, aflate în alternanță cu triunghiuri răsturnate, cu baza către buză, ornate cu aceleași tipuri de linii incizate (Pl. II:4) sau benzi și triunghiuri decorate cu o rețea de linii rombice și mici cârlige la extremitate (Pl. II:3). Acest model, numit radiar sau stelar, considerat propriu țării noastre și Peninsulei Balcanice (Petrescu, Popa, 1974: 51), este într-adevăr un tip familiar ceramicii smălțuite de la Coconi (Constantinescu 1972: 277, pl. XLIII), Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: 82, fig. 62, 63), Basarabi-Calafat (Busuioc și Vâlceanu 1976: 513, fig. 5), Târnovo (Georgieva 1974: 80, fig. 54:2) sau Cerven (Georgieva 1985: 148, fig. 36, 37). De fapt triunghiurile suspendate cu vârful în jos și depinzând de o bandă orizontală sunt motive comune ceramicii bizantine, caracteristice secolului al XIII-lea (Morgan 1942: 30). Două vase de la Serres, din nordul Greciei, dovedesc că acest tipar decorativ a avut o circulație mai largă și originea tot în regiunea egeeană și est mediteraneană (Maguire 1997: pl. IIa, c; Papanikola 1999: 95). Caracteristica principală a acestui decor constă în faptul că linia incizată este urmărită de o linie groasă de culoare, cu un ton intens verde sau brun-auriu. Acest grup combină astfel tehnica sgraffito cu decorația pictată, care întărește pronunțat motivul geometric de bază.

1.9. Rozeta sau roata este unul din motivele decorative cu cea mai largă circulație și constituie o formă stilizată a discului solar, ca simbol al luminii (Chevalier și Gheerbrant 1995: 163), în mitologia populară fiind chiar o reprezentare sui-generis a antropogenezei (Petrescu 1969: 18). Ca poziție pe vasele analizate, rozeta este situată întotdeauna într-un medalion, ocupând centrul vaselor și constituind astfel punctul la care se raportează toate celelalte componente ornamentale.

Ca variante se pot distinge:

1.9.1. Rozeta stilizată cu 8 sau 11 petale alungite, cu marginea rombică (Pl. III:5) sau semiovală (Pl. III:6), cu câte o împunsătură pe fiecare petală, pentru care se găsesc analogii pe vase de la Târnovo (Angelov 1980: fig. XVI, Georgieva 1974: 78, fig. 52:5) și Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: fig. 65:B10).

1.9.2. Rozeta stilizată cu 8 petale cu marginea trapezoidală și câte o mică impresiune pe fiecare petală (Pl. IV:4) – sunt cunoscute astfel de realizări la Târnovo (Georgieva 1974: 101, fig. 69:2) și Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: fig. 64:11).

1.9.3. Rozeta cu 4 sau 6 petale cu aspect figurativ floral (Pl. IV:2), asemănătoare cu rozete de la Coconi (Constantinescu 1972: 273, fig. 4) și Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: 87, fig. 70:3). La aceste tipuri de rozete olarul a folosit pe lângă incizie și tehnica champlévé-ului pentru decuparea fondului în jurul petalelor care dețin o funcție de basorelief (Alexiev 1994: 95).

1.9.4. Rozeta cu petale inegale tangente la un cerc.

2. Decorul vegetal. Caracteristica evidentă a acestui motiv este supunerea lui exclusiv principiului radiar.

2.1. Frunza - Aceasta poate căpăta o formă figurativă, cel mai adesea de plop, cu accente de impresiuni sau culoare (Pl. V:6) pentru care se găsesc analogii la Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: fig. 64) și la Târnovo (Georgieva 1974: 101, fig. 69:5, 7) sau să fie stilizată până la o formă geometrică, de romb, alcătuită din linii incizate succesive până la romb central hașurat și încadrat de o linie de împunsături; de capătul dinspre buză al rombului este agățat un cârcel cu capătul rotund hașurat (Pl. I:4).

2.2. Crenguțele și ghirlandele cu frunze au întotdeauna rol secundar, de umplutură (Morgan 1942: 30), ele însoțesc un motiv principal cum este cel al păsării (Pl. VI:4-6) sau unul geometric (Pl. I:3) și sunt elemente de decor intens folosite de meșterii olari din Târnovo (Georgieva 1974: 105, 112, fig. XXV).

2.3. Bradul. Este un motiv puțin folosit pe vasele cu sgraffito inventariate, el apare totuși exclusiv pe forme închise cum sunt ulcioarele, figurat de linii scurte în fascicule paralele și divergente (Pl. IV:12). Acest decor este reprezentativ pentru regiunea balcano-dunăreană și este redat pe vase la Păcuiul lui Soare (Nicolescu și Popa 1965: 342, fig. 4), Coconi (Constantinescu 1972: 279, pl. XLV:9,

10) Basarabi - Calafat (Busuioc și Vâlceanu 1976: 512, fig. 9:10). Apare în mod cu totul excepțional pe vase din Thassos, produse în insula Lemnos (Francois 1995: 89, 90).

2.4. Cârceii, desenați din linii incizate sau puncte este motiv de umplutură și completează alte motive (Morgan 1942: 30), cum sunt frunzele (Pl. I:4; III:4) sau un decor mai complex, cum este cel cu păsării (Pl. VI:4).

3. Decorul zoomorf. În inventarul vaselor de la Zimnicea decorul zoomorf cuprinde numai două tipuri de reprezentări: păsările și peștii.

3.1. Motivul păsării. Prima grupă este caracterizată de plasarea motivului principal pe fundul vasului, în poziție centrală, pasărea fiind tratată plastic în două moduri: figurativ și heraldic. O reprezentare schematică a păsării apare pe vase închise, pe ulcioare.

3.1.1 Modelul figurativ surprinde pasărea, cel mai adesea porumbelul, redată grafic prin linii drepte și curbe incizate, cu aspect de hașuri și împunsături, într-o poziție liniștită, întotdeauna în profil, cu aripile deschise, ocupând toată suprafața pereților vasului (Pl. VI:4) sau în medalion, secondat de un registru cu motive geometrice (Pl. VI:5); când pasărea este înfățișată cu aripile strânse este fie așezată pe o creangă (Pl. VI:6), fie înconjurată de un cadru cu crenguțe și frunze. Cele mai multe reprezentări similare se găsesc pe ceramica de la Târnovo (Georgieva 1974: fig. 71:1, 2, 4; 73, fig. 7, pl. XXIV, XXV) și Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: fig. 72:3, fig. 62:2). O piesă cu o realizare artistică excepțională este o farfurie întinsă având în centru o compoziție cu trei găște care ciugulesc pașnic, înconjurată de trei registre concentrice cu ornamente geometrice (Pl. I:2). Atât tema cât și modul de expunere îi dau nota de unicitate, negăsindu-i-se încă o analogie.

3.1.2. Modelul heraldic, tratează pasărea de pradă, de obicei vulturul, așezat în poziție frontală, cu capul văzut în profil și aripile larg deschise, (Pl. I:1), această pasăre fiind recunoscută ca un atribut regal și este binecunoscută la Palatul țarilor de la Târnovo (Georgieva 1974: 116, fig. 79; Alexiev 1994: 95).

2.1.3. Modelul schematic, cu o pasăre naiv desenată, aflată în zbor planat pe un ulcior (Pl. IV:12), are o singură analogie găsită pe o cană de tip oenochoe, smălțuită și sgraffitată, dar care cuprinde și alte animale, tot naiv tratate, provenind de la Târnovo (Angelov 1980: pl.XXVI).

3.2. Motivul peștelui. Cuprinde un singur exemplar, o farfurie pe care sunt redați patru pești, într-o, manieră stilizată, în schema radiară, combinată cu motiv vegetal (Pl. V:6). Această temă, destul de rară în repertoriul nostru de motive, se întâlnește, în mod obișnuit, în decorul unor vase provenite de la Constantinopol (Rice 1965: 122), Chersones (Zallesskaya 1989: 146:2), Cerven (Georgieva 1985: 158, fig. 17).

II. Ceramica champlée - este ilustrată de un singur exemplar (Pl. III:7), tratat în tehnică mixtă cu sgraffito, un bol adânc, colorat în verde turcoaz pe pereții exteriori, care sunt decorați cu o serie de arcuri semicirculare în partea superioară, accentuate și de câte un cerc, și cu buza ușor evazată marcată de linii oblice alternând cu cârlige. În interiorul tratat bicromatic, cu cafeniu și galben, două benzi concentrice de linii și noduri închise gravitează în jurul unei rozete centrate. Atât forma, cu pereții abrupti, culoarea smălțului și execuția vasului sugerează un import de influență timpurie otomană sau oricum din arealul islamic (Francois 1995: fig. 11, cat. 71), comparabil cu vase date în sec. XIV de la Kaliakra (Bobceva 1979: tab. IV:39) sau Constantinopol (Rice 1965: 212).

III. Ceramica pictată

1. Grupa cuprinde un număr restrâns de vase, din ambele categorii formale, deschise și închise, care se disting prin aceea că peste angoba de fond, colorată cu galben deschis, sunt pictate numai cu verde, dându-li-se un aspect bicrom. Motivul decorativ este aproape unic, cel al bradului. Pe pereții interiori ai străchinilor și bolurilor ramurile de brad sunt figurate în fascicule radiare pe toată suprafața, colorate cu verde intens pe fondul alb galben (Pl. II:1; III:8). Pe o cănuță brăduții formează două benzi verticale, pe toată înălțimea ei de această dată colorați cu verde-oliv stins, pe fondul cenușiu deschis. Acest motiv specific țărilor dunărene va deveni un model nelipsit de pe ceramica populară românească (Petrescu și Nicolescu 1974: 52).

2. O piesă singulară este o cupa cu picior înalt, care este decorată doar cu pete dispuse aleatoriu în zona centrală, colorate în brun-arămiu și verde-oliv și cu aceleași culori, alternant, pe buza (Pl.IV:1). Lipsa sgraffito-ului și decorul pictat pe acest tip de cupe este specific și se regăsește pe vâscioare de la Coconi (Constantinescu 1972: 121) și Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: 93).

IV. Ceramica monocromă. Aceasta are o reprezentare redusă, ea fiind încă din cea de-a doua jumătate a secolului al XIII-lea pe cale de dispariție în favoarea policromiei (Baraschi 1971: 34).

1. O cupă cu picior scund are suprafața interioară și partea superioară a pereților exteriori acoperite cu o angobă crem deschis peste care s-a turnat smălțul galben strălucitor (Pl. IV:3).

2. Mai multe căni de dimensiuni mici (Pl. IV:6-9) au un strat de smălț incolor pus peste angoba albă, galben pai și alb gălbui, la aceasta din urmă meșterul adăugând un pastilaj cu un relief puternic (Pl. IV:7). O cană înaltă, cu caneluri orizontale este acoperită cu smălț bej, care parțial este ascuns spre bază de un brun - roșcat. Acest gen de decorație monocromă se găsește pe unele cupe mici de la Păcuiul lui Soare (Diaconu și Baraschi 1977: 93) și Coconi (Constantinescu 1972: 131) dar și în insulele egeene, de exemplu la Thassos (Francois 1995: 111).

În concluzie trebuie menționate unele observații rezultate din analiza ceramicii smălțuite provenite din așezarea medievală de la Zimnicea.

Această ceramică artistică, reprezentată de farfurii, străchini, cupe, căni etc., se situează, atât din punct de vedere formal cât mai ales stilistic, mai aproape de ceramica bulgară de la Târnovo. Cea mai mare atenție i-a fost acordată de locuitorii Zimnicei medievale ceramicii sgraffito, care este și cea mai numeroasă, în timp ce vasele de tipul ceramicii pictate și champlévée ocupă un loc modest. Repertoriul ornamental conține aproape toate motivele, policromia și stilizările clasice ale ceramicii de la Tărnograd, cu puține elemente sau detalii care să-i confere note specifice.

Mulțumiri

Îmi exprim recunoștința și aduc sincere mulțumiri reprezentanților celorlalte trei instituții deținătoare ale patrimoniului ceramic medieval de la Zimnicea pentru bunăvoința cu care mi-au permis studierea lui, dnei dr. Anca Păunescu de la Muzeul Național de Istorie a României, dlui. Traian Popa de la Muzeul Județean 'Teoharie Antonescu' Giurgiu și în mod special dnei dr. Oana Damian de la Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan' București și pentru bibliografia ceramicii bizantine, pe care mi-a pus-o la dispoziție cu multă bunăvoință.

Note

¹. Cunoscută în general indirect, prin trimiteri la fotografii și desene.

². Această etapă este descrisă cu amănunte într-un tratat persan din sec. al XIV-lea apărut la Tabriz (Francois 1995: 17).

³. Călugărul german Theophilus, în lucrarea numită *Diversarum Artium Scaedula*, dă o serie de indicații despre modul în care grecii din Imperiul bizantin își decorau vasele (ap. Francois 1995: 18).

⁴. Un amplu studiu despre glazură este prezentat în lucrarea monografică despre ceramica medievală thassiană (Francois 1995: 22-29).

⁵. Despre aceste faze operaționale sunt informații detaliate în lucrarea 'Coconi' (Constantinescu 1972: 130-1). De fapt aceeași tehnică este perpetuată până în zilele noastre de meșteri în olăria populară (Godea 1995).

⁶. Silvia Baraschi a întocmit seria criteriilor care pot demonstra o producție locală a ceramicii smălțuite (1971: 31).

⁷. Proveniența din atelierele bulgărești de la Cerven este certă pentru vasele, contemporane celor de la Zimnicea, descoperite în așezarea de la Frățești, precum și a unor fragmente din Cetatea Giurgiu (Georgieva 1985: 133-65). De asemenea, unele vase smălțuite, descoperite la Giurgiu și Brăila au analogii cu marfa originală din atelierele de la Varna (Pletnirov 2004).

⁸. Curba continuă este caracteristică vaselor cu pereții curbați fără îndoire și cu buza în prelungirea pereților cu punctele de inflexiune sau îngroșare în interior. Curba discontinuă caracterizează vasele cu pereții a căror curbă este întreruptă într-unul sau mai multe puncte; în acest

caz buza poate fi în prelungirea pereților, fără puncte de inflexiune sau cu puncte de intersecție frânte.

⁹. Tehnica sgraffito, care a caracterizat ceramica bizantină a fost identificat sub denumirea de 'Early sgraffito' la apogeu și 'Late sgraffito' în perioada târzie și de declin (Morgan 1942: 26). Aceasta a fost folosită în toată epoca post bizantină și mai târziu.

¹⁰. Această tehnică considerată de mare rafinament nu a cunoscut o mare extindere regională, centrul ei rămânând Constantinopolul (Rice 1965: 221).

¹¹. Decorul colorat pictat se folosește dedesubtul sau peste glazura de suprafață și în unele cazuri, rare, se adaugă detalii în relief sau realizate prin alte tehnici (Morgan 1942: 27).

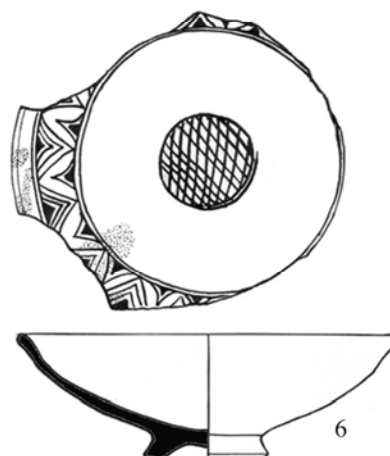
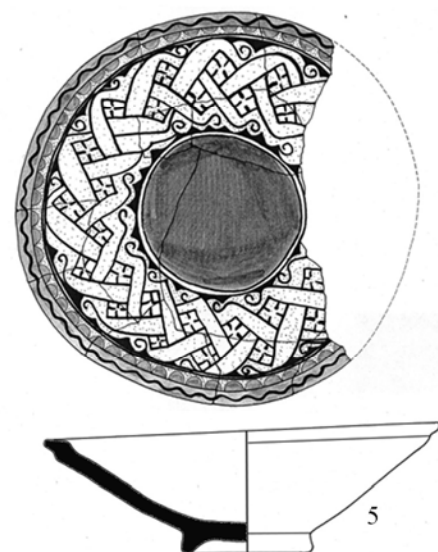
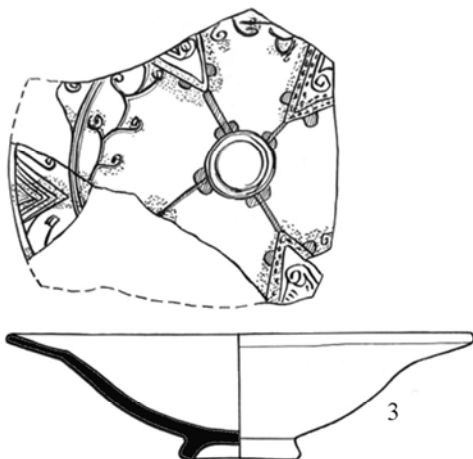
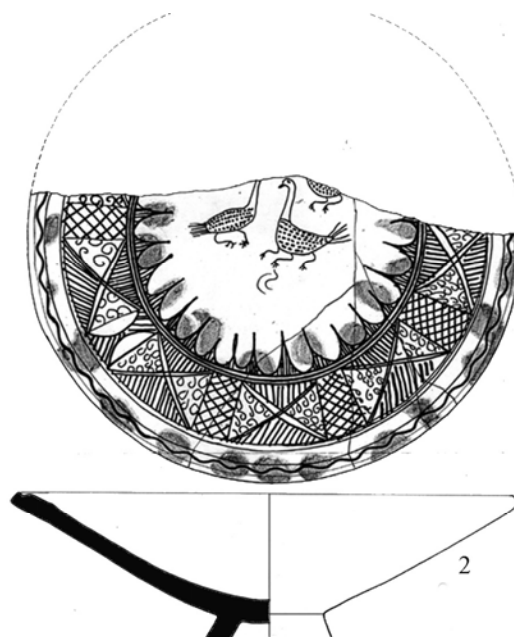
¹². Suprafața cu glazură monocromă are varietăți care nu sunt complet lipsite de decorație, care uneori poate fi modelată în relief dau cu impresiuni (Morgan 1942: 27).

¹³. Liniile spiralate sunt derivate, prin stilizare și geometrizare, ale motivului vegetal al vrejului cu palmetă din repertoriul decorativ al ceramicii clasice bizantine (Morgan 1942: 168).

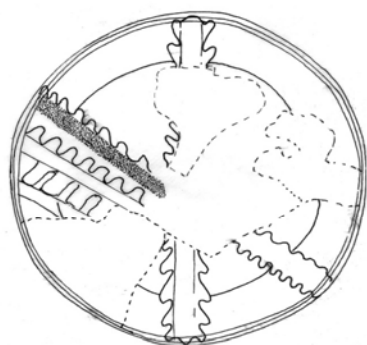
Bibliografie

- Angelov, N. (1980) *Tsarevgrad Turnov Patriarsheskiyat kompleks na Tsarevets, prez XII- XIV vek*, 3, Sofia: Izdatelstvo na Bulgarskata Akademiya na Naukite.
- Alexiev, J. (1994) 'Formes et décoration de la céramique sgraffite de Târnovo', *Bulletin de l'Institut d'Archeologie* XXXVIII: 92-100.
- Bachirtzis, Ch., (1980) 'Didymoteichon: un centre de céramique post-byzantine', *Balkan Studies* 21 (1): 147-53.
- Baraschi, S. (1979) 'Sur la production céramique de tradition byzantine au Bas-Danube', *Études byzantines et postbyzantines*: 29-37.
- Bărcăcilă, A. (1959) 'Monede și podoabe din metal și fragmente ceramice la Termele Drobetei și din cimitirul medieval suprapus', *Materiale și Cercetări Arheologice* V: 769-85.
- Busuioc, E., Vâlceanu, D. (1976) 'Ceramica din așezarea medievală de la Basarabi-Calafat (sec. al XIV-lea)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 27 (4): 495-516.
- Constantinescu, N. (1972) *Coconi - Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân*, București: Ed. Academiei.
- Chevalier, J., Gheerbrant, A. (1994-1995) *Dicționar de simboluri* I-III, București: Ed. Artemis.
- Diaconu, P., Baraschi, S. (1977) *Păcuil lui Soare - Așezarea medievală* II, București: Ed. Academiei.
- Francois, V. (1995) 'La céramique byzantine à Thassos', *Études thassiennes* XVI, Paris: De Boccard.
- Georgieva, S. (1974) *Keramikata ot dvoretsa na Tsarevets-Tsarevgrad Târnovo* II, Sofia: Izdatelstvo na Bulgarskata Akademiya na Naukite.
- (1985) *Srednovekovniyat Cherven* 1, Sofia: Izdatelstvo na Bulgarskata Akademiya na Naukite.
- Giurescu, D. (1965) 'Relațiile economice al Țării Românești cu țările Peninsulei Balcanice din sec. al XIV-lea până la mijlocul sec. al XVI-lea', *Romanoslavika*: 167-200.
- Godea, I. (1995) *La céramique*, Timișoara: Ed. de Vest.
- Maguire, H. (1997) *Materials Analysis of Byzantine Pottery*, Washington D. C.: Dumbarton Oaks.
- Morgan, C. (1942) 'The Byzantine Pottery', *Corinth* XI, Cambridge, Massachusetts.
- Nicolescu, C., Popa, R. (1965) 'La céramique émaillée des XIIIe et XIVe siècles de Păcuil lui Soare', *Dacia. Nouvelle Série* IX: 337-50.
- Nikolakopoulos, G. (1989) 'Réflexion sur l'esthétique de la céramique byzantine', *Bulletin de Correspondance Hellénique, Supl. XVIII*, 198: 317-26.
- Orton, C., Tyers, P., Vince, A. (1993) *Pottery in Archaeology*, Manuals in archaeology, Cambridge.
- Panait, P. (1971) 'Cercetarea arheologică a culturii materiale din Țara Românească în secolul al XIV-lea', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 22 (2): 247-61.
- Papanikola-Bakirtzis, D. (1999) *Byzantine Glazed Ceramics. The Art of Sgraffito*, Athens.
- Petrescu, P. (1969) *Imaginea omului în arta populară românească*, București.
- Petrescu, P., Nicolescu, C. (1974) *Ceramica românească tradițională*, București: Ed. Meridiane.
- Pletniiov, V. (2004) *Bitovata keramikata viv Varna XV-XVIII vek*, Varna: Spavena.
- Postică, Gh. (1994) *Românii din codrii Moldovei în evul mediu timpuriu*, Chișinău: Ed. Universitas.

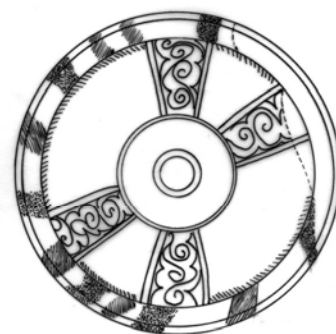
- Spieser, J-M. (1991) 'La céramique byzantine medievale', *Hommes et richesses dans l'Empire byzantine* 2: 249-60.
- Talbot-Rice, D. (1965) 'The Pottery of Byzantium and the Islamic World', *Studies in Islamic Art and Architecture in Honour of Prof. K.A.Creswell* : 194-220.
- Țânțăreanu, E. (2009) 'Observații asupra ceramicii medievale de uz comun de la Zimnicea, jud. Teleorman', *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie* 1: 159-74.
- Voinea, V. (2005) *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI, Fazele A1 și A2*, Constanța: Ed. Ex. Ponto.
- Yenişehirlioglu, F. (1989) 'La céramique glaçurée de Gülpınar', *Bulletin de Correspondance Hellénique, Supl. XVIII*: 303-15.
- Zalesskaia, V. (1989) 'La céramique byzantine des XIIe-XIIIe siècle des Chersonès', *Bulletin de Correspondance Hellénique, Supl. XVIII*: 143-9.

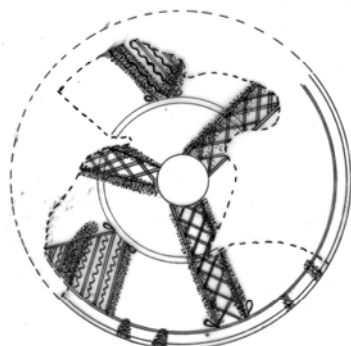
Planșa I Tipuri de farfurii.
Various plate types.

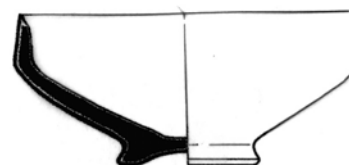
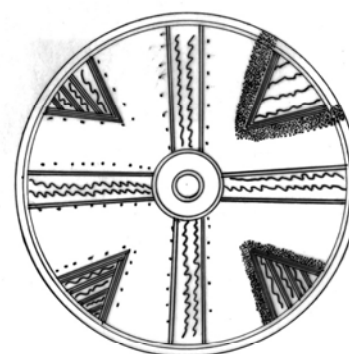
1

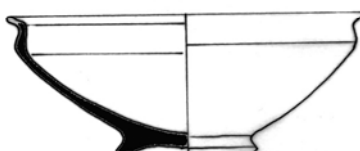
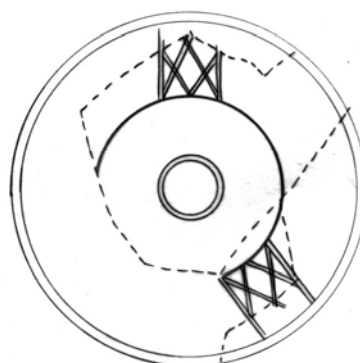
2

3

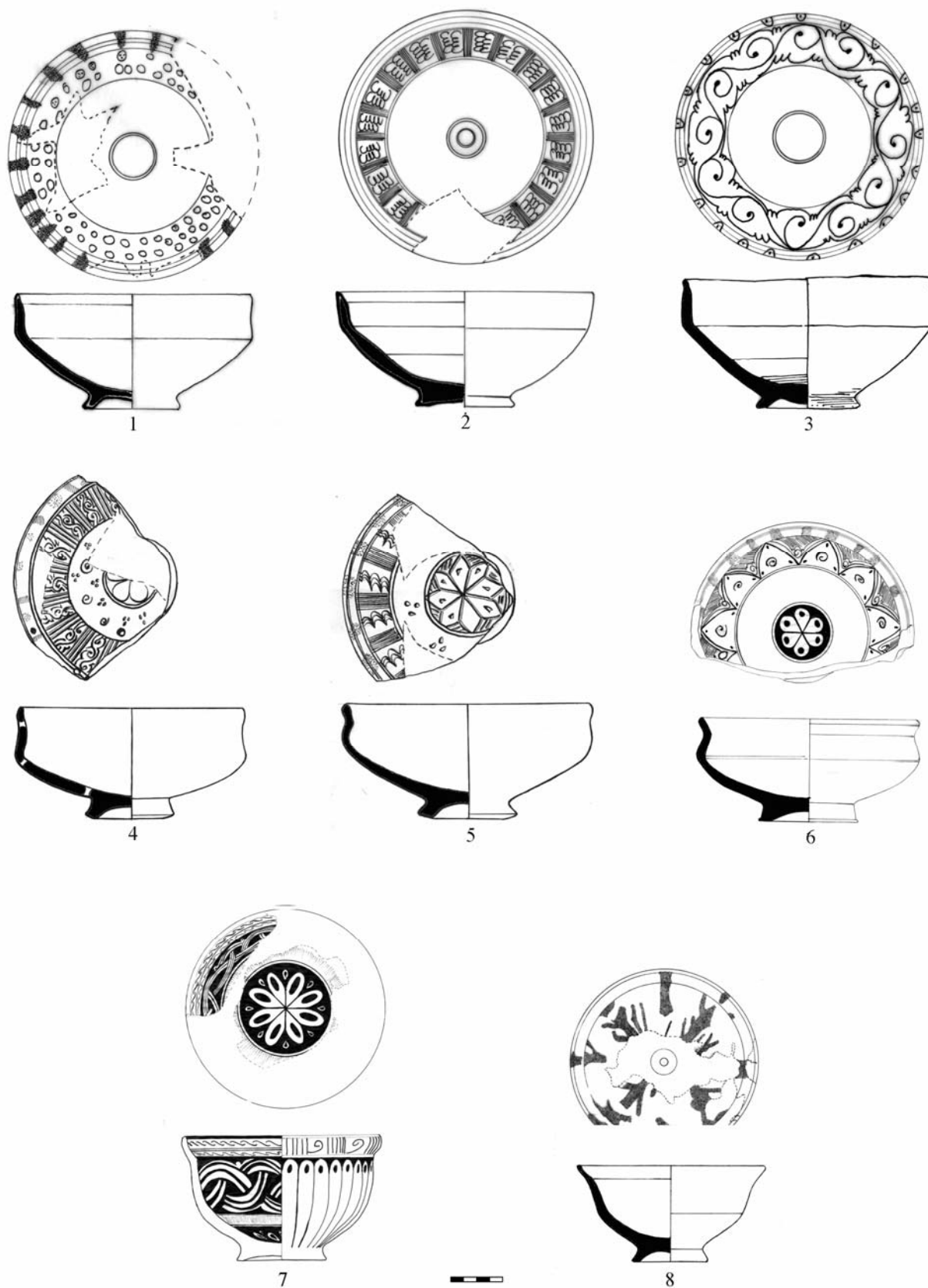
4

5

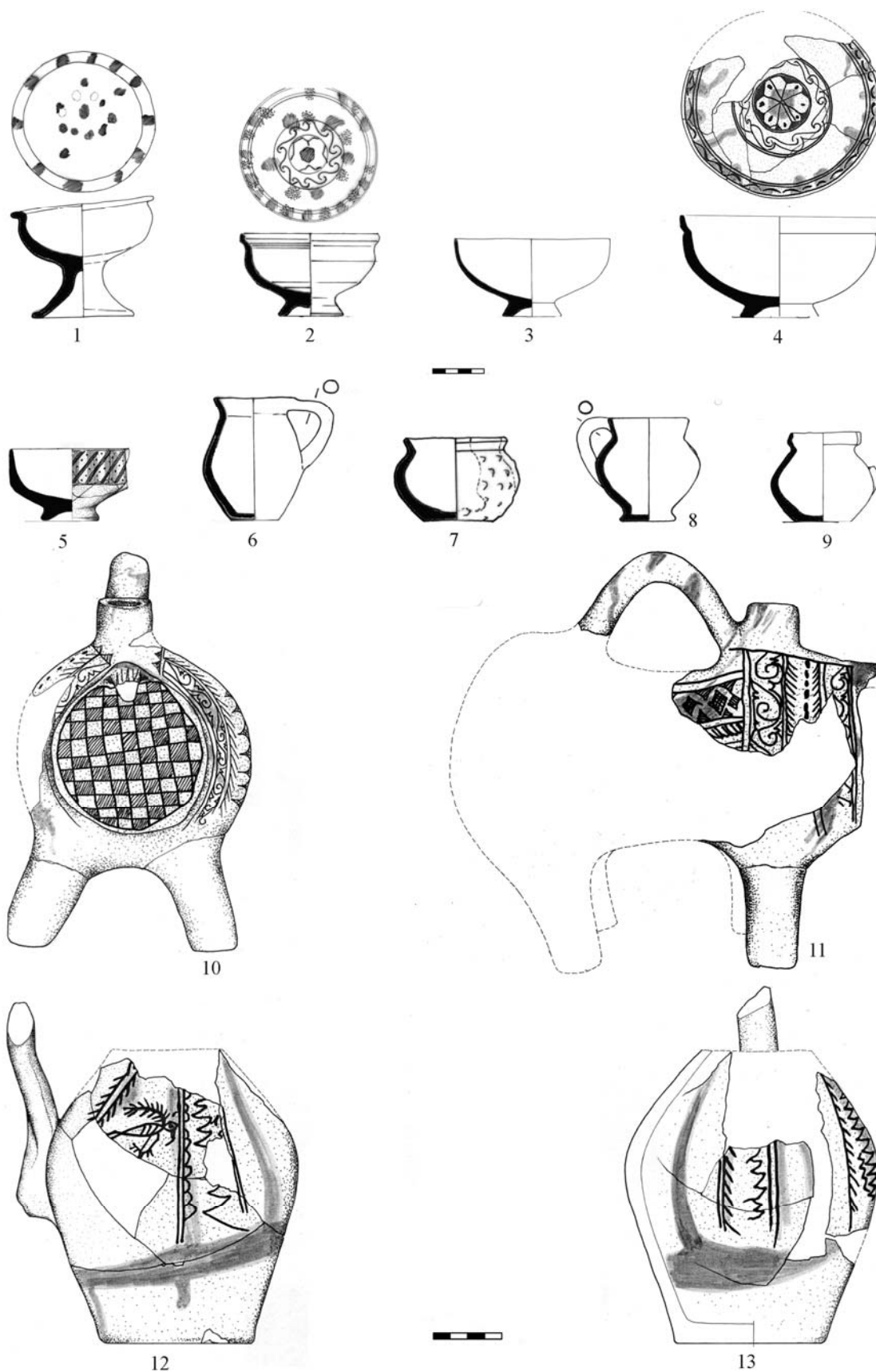

Planșa II Tipuri de străchini.
Various dish types.

Planșa III Tipuri de străchini (1-6) și boluri (7, 8).

Various dish (1-6) and bowl (7, 8) types.

Planșa IV Cupe (1-4), ceașcă (5), căni (6-9), ulcioare (10-13).
Beakers (1-4), cup (5), mugs (6-9) and pitchers (10-13).

1

2

3

4

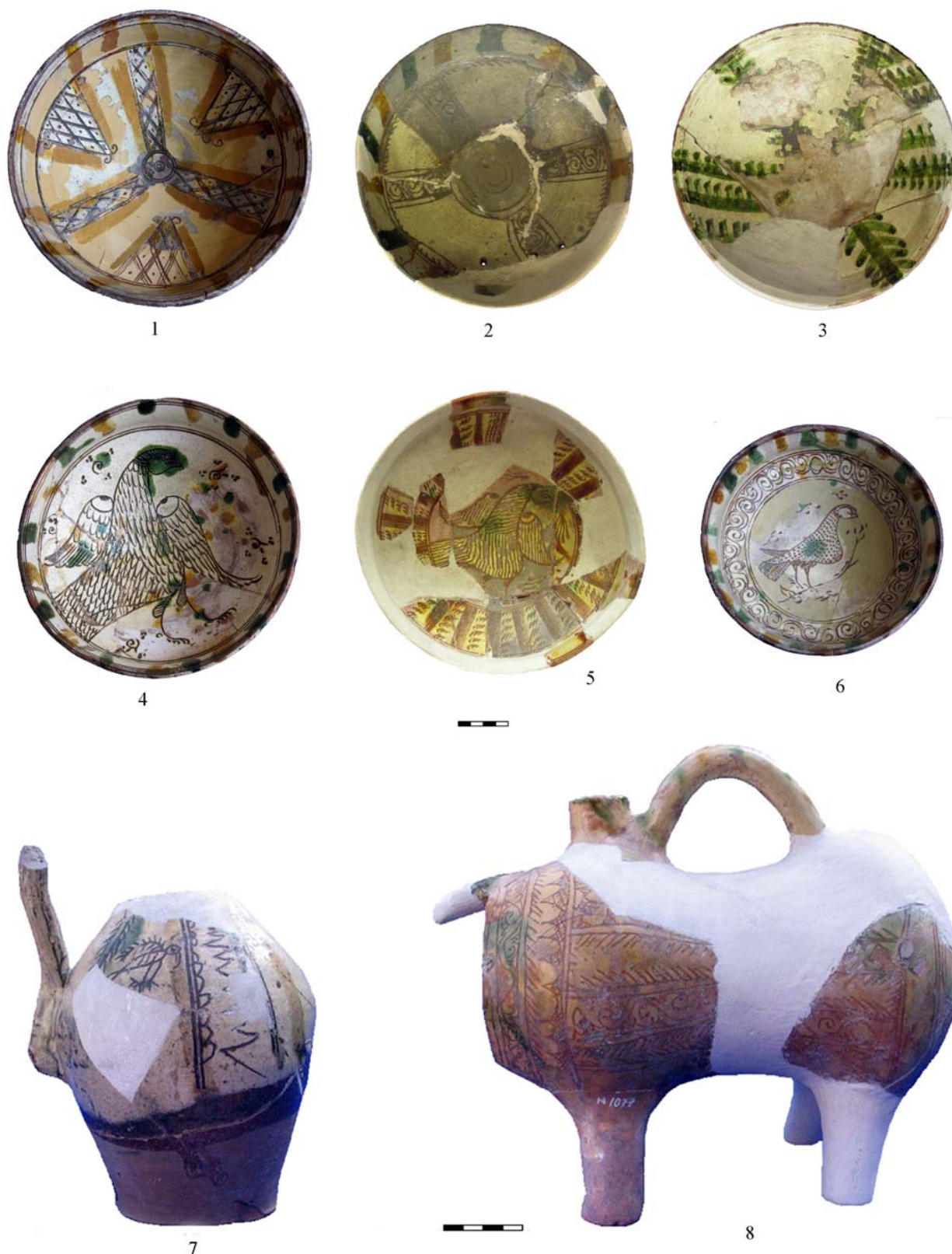
5

6

Planșa V Farfurii.

Plates

Planșa VI Străchini (1-6) și ulcioare (7, 8).
Dishes (1-6) and pitchers (7, 8).

Abstract: *This paper provides a review of the contribution of sound to our theoretical and methodological approaches to archaeology and for the innovative and engaging dissemination of outputs from archaeological research. By acknowledging the integral role of sound as one of many elements that influence and arise from everyday life, it aims to broaden the scope of our inquiries into the dynamics of past and present landscapes and ways of life. I provide a review of research on music and sound in (pre)history and then a summary of recent auditory archaeology research by the author. I draw principally upon doctoral research in the Teleorman River Valley and introduce ideas from more recent research in the UK, at Catalhoyuk, Turkey and the current Art-Landscape Transformations project centred on the village of Măgura.*

Rezumat: *Acest articol face o trecere în revistă asupra modului în care sunetul poate contribui la abordările noastre teoretice și metodologice în cercetarea arheologică și la o diseminare inovatoare și atrăgătoare a rezultatelor cercetării arheologice. Prin recunoașterea rolului integrant al sunetului, ca unul dintre multele elemente care influențează și care provin din viața de zi cu zi, se urmărește să se extindă domeniul de aplicare al investigațiilor noastre în dinamica peisajelor din trecut și din prezent și în modurile de viață. Se oferă o analiză a cercetării în domeniul muzicii și sunetului în (pre)istorie și apoi o sinteză a cercetărilor recente efectuate de autor în domeniul arheologiei auditive. Principalele idei au fost creionate în timpul stagiului de cercetare doctorală de pe valea Râului Teleorman și introduse în cercetările mai recente din Marea Britanie, la Catalhoyuk, în Turcia și în prezent în cadrul proiectul 'Art-Landscape Transformations' axat pe satul Măgura.*

Keywords: *senses; sound; landscape archaeology; community engagement.*

Cuvinte cheie: *simțuri; sunet; arheologia peisajului; angajamentul comunității.*

1. The significance of sound in mediating everyday life

1.1 Multisensory mode of engagement

The human body is directed at understanding the structure and configuration of its surroundings and does so using all the senses combined. The body has corporeal intentionality by knowledgeably and actively integrating itself with its surroundings (Merleau-Ponty 1962). Everyday experiences of places are multisensual and there are important inter-relationships between the different sense modes that provide people with an understanding of the world around them (Frieman and Gillings 2007). While there are undoubtedly instinctive and universal levels of human sensory capabilities, the learnt, cultural component of sensory acuity is equally important (Rodaway 1994, 22). How the body gathers information about the world is a skill and the learning of these skills is influenced by culture. People from different age groups, genders and socio-economic classes and with different physical abilities can differ greatly in their acuity to particular senses. Furthermore, it is recognised that people at different times and in different places use or define the senses differently (Rodaway 1994, 6). Understanding how the senses gather and structure information about places at any given time must necessarily consider how relationships between people and places and inter-personal relationships are culturally dependent.

Thus, the body has a practical knowledge of the world through the senses. Feld (1996: 91) puts it succinctly: "as place is sensed, senses are placed; as places make sense, senses make place". A fully multisensory analysis of engagement with the world in (pre)history is a vast undertaking. To advance this programme, the present paper concentrates on the significance of sound.

The role of the senses, including sound, for mediating everyday life is now an established area of research in a wide range of disciplines including those in the humanities. Researchers have studied the role of the senses from a variety of different social and historical perspectives (e.g. Corbin 1995; 1998; Classen 1993; Connor 2006; Folkerth 2003; Howes 1991; 2003; 2005; Johnson 1995; Jütte 2005; Picker 2003; Pocock 1993; Porteous 1986; 1990; Rath 2003; Rodaway 1994; Schmidt 2000; Smith B.R. 1999; Smith M.M. 2001; 2004; 2007; Sterne 2003; Stoller 1989; 1997; The Senses and Society journal; Thompson 2002; Woolgar 2006). Examples of research specifically investigating sound originate from disciplines including: acoustic ecology; anthropology; architecture, ethnomusicology; geography; organisational theory; psychology; philosophy; and soundscape and sound art studies (e.g. Augoyard and Torgue 2005; Barac 2004; Blesser and Salter 2007; Bregman 1994; Bull and Back 2003; Carpenter and McLuhan 1960; Corbett 2003; Earlmann 2004; Feld 1990;

1994; 1996; Idhe 2007; Jackson 1968; Kahn 1999; Krause 2002; LaBelle 2007; Nancy 2007; Needham 1967; Panopoulos 2003; Pocock 1989; Schafer 1973; 1977; 1985; 1994; Truax 2000; World Forum for Acoustic Ecology).

1.2 Ecological sound

The places a body inhabits are rarely, if ever, without sound. Sounds exemplify how space and time are brought together. Sound is, by definition, always dynamic, it is created through vibrations and any sound emitted from a source implies that the source is engaged in activity for the vibrations to occur (Pocock 1989). Sound is therefore a happening; it is an event with a specific temporal component. The vibrations of a sound project from their source into and across places and therefore have a spatial component.

Ecological psychology proposes that all organisms, including humans, fit the world around themselves by identifying *affordances* or information (Gibson 1979, see also Ingold 2000). Central to Gibson's theory (1968) is that the places and objects in the world provide people with structured information. The senses in Gibson's model are considered as an entire system or a set of systems that operate through the body as a whole. This integrates the senses, the body and mental processes in the action of perception. The place an organism inhabits is a complex of different kinds of structured sensory information. The environment structures sensory information - sources pass through the environment and are encoded with the structure of that environment- it is a source of information and not a source of raw data. As sound passes through our surroundings it is encoded with information concerning the structure and the objects and organisms contained within.

The auditory system places the body in the centre of activities as sounds reach us from all directions. Our surroundings will often have many sources of sounds that are variously located in relation to the body. The spatial and temporal relationships between different sounds contribute to our understanding of the dynamics, content and configuration of resources in our surroundings.

The geography, ecology and climate of places contribute to what Schafer (1973) terms the vernacular notes of their soundscapes; all places have their characteristic sounding elements. As well as the animals, insects and people that contribute sounds in our surroundings, there are also the physical sounds generated by wind, rain, ocean, thunder, leaves, rivers, seas, oceans, volcanoes, earthquakes, avalanches and floods. Along coastlines there is always the sound of waves against the shore or rocks as well as the many seabirds. There may be many hidden sounds in wooded areas making them secretly busy. In open places, such as open grasslands, sounds maybe few in number and dissipate quickly. Along the course of rivers the sound of water may be ever present. The open valley may dissipate sounds quickly whereas the valley edges may act as sound traps and thus seem more vibrant.

1.3 Sound and sociality

Schafer (1977: 206-7) reminds us that the basic module for designing architectural space is the human body, and for the sounds of architectural places the human ear and voice. The whole human body is involved in knowing places and architecture is known and inhabited by bodies. In outdoor places, before the industrial revolution, there were very few, if any, sounds that interfered with people being able to communicate verbally or that would damage hearing. For most of human history the ear and the voice have been the measure of places in terms of sound. The body anatomy with its sensory systems is the first and best module for designing architecture and Schafer (1977: 217-22) provides examples of how interior places and architectural design have been influenced by the ear and voice in the past. Schafer's (1973; 1977; 1985) concept of the *acoustic community* describes how people can be united and identified on the basis of sound. The church bell when sounding unites the parish and when the bells can no longer be heard a person has left the parish. As Schafer (1985: 89) puts it "bells quite literally gripped the entire community by the ears". Many other examples could be cited of how sounds unite communities; those of domesticated animals and of tool manufacture and use were likely particularly significant in prehistory (Mills 2005a; Mills 2009; Mills and Pannet 2009).

Sounds of many different kinds play an important role in structuring the relations between people and between people and their surroundings. The sounds of the world in which people live are always changing, are dependent on where in the world people live and have changed considerably between the past and the present. There are now many new sounds in the world, particularly since the Industrial Revolution, that have very different qualities and intensities to those of the past. In the modern Western World we are surrounded by the sounds of traffic, car horns, industrial machinery,

aeroplanes and the increasingly ubiquitous sound of the telephone and mobile phone. It is very easy to overlook the important influence of sound for understanding places when surrounded by what is essentially noise; where noise is any unwanted sound (Schafer 1977: 273). The noise of machinery and transport frequently drowns out or masks the information about places contained in other, less monotonous and intense, sounds. It is also very easy to assume that because we in the West do not always acknowledge the importance of sound for everyday life, that this applies to all people at all times and in all places. In the modern Western World places are often *dominated* by sound, whereas in other parts of the world and at most times in the past, sound contributed to the *definition* of places (Schafer 1985: 95).

Sound can provide an important new dimension for thinking about agency and the consequences of social interaction in prehistory. Sounds associated with particular places, architecture and the production and use of material culture influence people in ways that are not necessarily conscious. Although people create and hear sounds through their daily activities and social interactions, they are not always fully aware of the extent to which sounds mediate those activities and engagements. Sounds can immediately alert a person to the presence of other individuals, fauna and resources. On hearing a sound, a person knows that something is happening and probably where it is happening. This may encourage a person to go to that place or avoid it. Sounds communicate information and can initiate response although a response may not be perceived as influenced by any given sound.

1.4 Sensory research in archaeology

This multisensual attitude to the world is starting to be promoted and embraced in archaeology (e.g. Bender, Hamilton and Tilley 2007; Frieman and Gillings 2007; Hamilton and Whitehouse 2006; Houston and Tuabe 2000; MacGregor 1999). The ways in which people engaged with their surroundings in prehistory has been studied most often in terms of vision and frequently from the theoretical standpoint of phenomenology (e.g. Cummings 2002; Cummings, Jones and Watson 2002; Cummings and Whittle 2004; Thomas 1993; 1996; Tilley 1994; 2004; 2008; 2009; Trick 2002; 2004; 2008). Hamilton and Whitehouse (2006) have applied phenomenological exercises including sound at the Neolithic settlement sites in the Tavoliere Plain, Italy. At the sites Hamilton and Whitehouse experimented to discover 'sentient landscapes' by determining the distances over which the human voice and other everyday sounds could be heard, the human body could be seen and smell phenomena could be sensed. These approaches are innovative and inspiring but their application is not without critique (see Barrett and Ko 2009; Brück 1998, 2005; Fleming 1999; 2005; 2006).

The study of sound in (pre)history is gathering momentum and becoming established in archaeological theory and method. The following section discusses some recent approaches.

2. The study of sound in (pre)history

Archaeologists have studied past sounds by examining musical instruments and the correlations between rock art and echoes and the acoustic properties of caves, rock shelters and prehistoric monuments.

2.1 The study of ancient sound-producing devices

The study of ancient musical instruments, or more appropriately ancient sound-producing devices, is referred to as archaeomusicology or palaeo-organology and has been a growing area of research since at least the 1960s (e.g. Cambridge Music-Archaeological Research; d'Errico *et al* 1998; Hickmann and Eichmann 2000-2008; Hosler 1995; International Study Group on Music Archaeology; Kolltveit 2006; Lawson *et al* 1998; Megaw 1960; 1968; O'Dwyer 2004). (The volume of *World Archaeology* 1981 12 (3) is dedicated to the study of sound-producing devices). Related research concerns the origins of music and singing and the development of computer-based soundscape models (e.g. Cross 2003; Cross and Morley 2002; Cross, Zubrow and Cowan 2002; d'Errico *et al* 2003; Mithen 2005; Mlekuz 2004; Wallin, Merker and Brown 2000).

Sound-producing devices, such as bone flutes or pipes, are known from the Upper Palaeolithic onwards and it is likely that the intentional production of sound, beyond that resulting as a by-product of every day activities, was a concern of prehistoric people. Lund (1981: 249-56) has identified four categories of ancient sound-producing devices. Ideophones are those sound-producing devices where the substance of the instrument itself produces sound and includes rattles, scrapers, clappers, cymbals and bells. Membranophones, most usually associated with drums, are percussive instruments that have a covering or skin. Chordophones are stringed instruments including lutes, lyres

and harps. Aerophones are wind instruments including bullroarers (devices swung around the head), conches, flutes, horns, trumpets, bronze lurs (s-shaped conical resonating tubes), reed pipes and the didjeridu. A new area of study, termed lithoacoustics, investigates the potential for lithics to be used for sound production (Cross, Zubrow and Cowan 2002).

Most objects identified as demonstrably sound-producing devices date to the Bronze Age and later. Prior to the Bronze Age bone flutes and pipes are known from the Upper Palaeolithic (d'Errico et al. 1998; d'Errico et al. 2003; Lawson et al. 1998: 113-4). Montagu (1981: 273), in a discussion of conches in prehistory, refers to examples from Hungary dating to the Copper Age and Lund (1981: 255) refers to examples of clay vessels from TRB contexts that are interpreted as drums (see also Wyatt 2008). The recent discovery of a bone flute from tell Hırşova is exceptional (Randoin et al. 2001).

Research has sought to identify whether objects were actually sound-producing devices, how they were constructed to produce sounds, the kinds of sounds produced and has considered the kinds of occasion during which such devices are likely to have been used. Many studies recognise that the role of ancient sound producing devices was closely associated with ritual or ceremonial performances (see Hosler 1995; Jackson 1968; Needham 1967; Tuzin 1984). While the contribution that sound-producing devices made during prehistoric special occasions is not disputed, there is no reason to suppose that such devices were not part of the everyday lives of people in the past.

2.2 The study of the acoustic properties of archaeological spaces

The study of the acoustic properties of archaeological spaces is referred to as archaeoacoustics or palaeoacoustics (Acoustics and Music of British Prehistory Research Network; Scarre and Lawson 2006). The acoustic properties of ancient enclosed spaces such as caves and megalithic tombs and those of open-air ancient architectural structures such as standing stone monuments and Greek amphitheatres have long been recognised by archaeologists. Such archaeological spaces can produce a range of acoustic effects including echoes, reverberation and resonance that can subtly or dramatically influence how people experience them. People in the past would have been aware of these acoustic effects even if they were not intentionally incorporated during the design and construction phases of ancient structures. A number of published studies have produced results that document the extraordinary acoustic properties of some prehistoric archaeological spaces.

Recent research in caves, at rock shelters, at rock-art sites and concerning 'ringing rocks' or 'rock gongs' in Europe, Africa, North America and Australia provides evidence suggesting that people in prehistory were not only familiar with their acoustic properties but may well have incorporated them when engaged in activities within and around (e.g. Boivin 2004; Boivin et al. 2007; Dams 1985; Devereux 2001; Goldhahn 2002; Loose 2008; Ouzman 2001; Reznikoff and Dauvois 1988; Rifkin 2009). Thus a correlation between the acoustic properties of Palaeolithic caves in France and Spain and the production of rock art has been suggested (see Dams 1984; Scarre 1989; Lawson et al. 1998: 113). Waller (1993a; 1993b; 2000; 2001; 2002), in his research on rock-art echoes, suggests that some within caves and rock shelters produced by clapping, yelling and percussive sounds such as those originating from stone tool production, resemble those of moving animals including bison, horses and cattle. The correspondence between the echoes and the rock art led him to conclude that people were actively reproducing the sounds of the animals depicted in the paintings.

Lynch (1973) suggests that speaking, chanting or making other vocal sounds through openings in the chambered tombs of Newgrange and the nearby Newgrange Site L, may have been considered as a form of communication with the dead and likely to have been both mysterious and profound. From the 1990s onwards a series of more systematic and scientific studies of the acoustic properties of megalithic monuments were conducted. It has been suggested that the resonant frequencies identified within tombs would have enhanced activities associated with chanting (Cook et al. 2008; Devereux 2001; Devereux and Jahn 1996; Jahn, Devereux and Ibison 1996). Watson and Keating (1999; see also 2000) noted that an echo appeared to originate from the recumbent stone at Easter Aquorthies near Aberdeen. Following subsequent investigations, it was suggested that the recumbent setting acted like the stage in a theatre projecting sound across the monument. It was further suggested that as the sound effects were mainly confined to the interior of the stone circle, listeners outside would have remained largely unaware of the audible phenomena within.

Watson and Keating conducted a more detailed investigation at the Orkney-Cromarty group passage-grave of Camster Round in Caithness. Using sound-generating equipment the authors produced standing waves resulting in a series of loud and quiet zones within the chamber. When

moving within the tomb listeners can hear these changes such that the sound is heard to increase and decrease in volume. Furthermore, the source of the sound is often uncertain and can be heard as if within the head. The authors suggest that standing waves can result when the human voice produces a continuous note and are thus well within the capabilities of prehistoric people. The effect produced by percussion within the chamber was investigated and it was discovered that beyond the monument drumming sounded very deep, as if rising from the ground and could be heard over some distance. The authors suggest that the effect produced by percussion could have been exploited as a means of communication between tombs, a possibility advanced for the arrangement and close proximity of passage-graves at Knowth.

Watson and Keating conclude that the acoustic effects demonstrated at Easter Aquorthies and Camster Round may have made an important contribution to the activities conducted at these monuments in the past. In particular they emphasise the difference in potential auditory experiences of people within monuments compared to those who remained outside and stress that this may have enhanced the sense of mystery associated with unseen activities and the treatment of the dead. While the authors state that it is not possible to demonstrate that prehistoric monuments were constructed specifically to enhance acoustic effects, they emphasise that such effects would have been unavoidable when the monuments were in use. Furthermore, they recommend that the acoustic properties of other prehistoric monuments should be investigated as a potential source of valuable new information and that the study of sound should be considered alongside the spatial, visual and structural attributes of archaeological spaces.

The significant acoustic effects of echoes have been investigated at Mayan monuments at Chichen Itza, Mexican Yucatan (Lubman 1998). While there is increasing evidence to suggest the Mayans took advantage of the acoustic properties of monuments, the possibility that such acoustic effects were engineered requires considerable further research.

The studies of ancient sound-producing devices and of the acoustic properties of archaeological spaces have demonstrated the importance of sound as a medium of past social interaction. In addition, they demonstrate that the contribution of sound to the lives of prehistoric people can be studied and produce results that further our understanding of the past. If we are to consider the role of sound in everyday (pre)historic life then alternative approaches are required to complement the valuable research discussed above.

3. Towards an auditory archaeology

3.1 The need for alternative approaches

The success of existing approaches to the study of sound in prehistory is dependent on the presence of well-preserved and specific forms of archaeological material. For example, it requires material culture that can unequivocally be described as ancient sound-producing devices. This is not to imply that the function of all material culture is fully understood and it is certainly possible that clay vessels, for instance, could have been used as percussive instruments as has been suggested for certain TRB vessels (Lund 1981: 255; Wyatt 2008). Without the presence of recognisable attributes such as sounding holes, it is not possible to state with certainty that objects were specifically used to produce sound.

The study of the acoustics and psychoacoustics of enclosed and open-air archaeological spaces demands a high degree of preservation to apply the methodologies employed in caves, rock shelters and ancient monuments. While enclosed spaces existed in the past, (e.g. pit-huts, houses and similar structures), they do not always survive to the extent that a study of echoes, resonance or standing waves for instance could be applied.

To date research investigating the contribution of sound has favoured contexts of social interaction understood as having a ritual character. This is, in part, due to the nature of the evidence available for study. The function of sound-producing devices, particularly percussion instruments, is often associated with ritual or ceremonial performances (Needham 1967; Tuzin 1984). The rarity, elaborate form and context of recovery of ancient sound-producing devices have prompted similar suggestions for the contexts of their use. The evidence for rock art, elaborate architecture and the treatment of the dead in the caves, rock shelters and monuments considered in recent archaeoacoustic studies supports the interpretation that they were regarded as special places by people in the past and associated with sacred activities. Given the established association of unusual sounds and ritual performance, the fact that these recent archaeoacoustic investigations document unusual acoustic effects at such places is perhaps to be expected. This does not detract from the value of such studies, rather it serves to emphasise that the study of sound in archaeology has

hitherto favoured places understood as having ritual significance. Again it must be acknowledged that this is a consequence of the nature of the data. If the only surviving structures are megalithic monuments for instance, they will inevitably provide the obvious target for archaeoacoustic investigation particularly when unusual sound effects have been recognised at these monuments previously.

It is probable that in prehistory there were many cases where ritual and everyday activities were conducted at the same places albeit at different times. Furthermore, the study of archaeoacoustics at many archaeological sites or within the wider surrounding landscape is unlikely to result in the discovery of any unusual acoustic effects of the kind found at caves, rock shelters and extant monuments.

3.2 The aims of an auditory archaeology

The study of the significance of sound in prehistory needs to extend beyond the identification and investigation of sound-producing devices and the unusual sound effects and the kind of places conducive to such effects. A wider range of past social contexts must be included and how the everyday sounds of all prehistoric places provided people with valuable information about the world around them must be acknowledged. This involves a movement away from the abstract physics of sound towards the understanding of sound as acoustic information rather than as acoustic properties. While frequency, amplitude, resonance and echoes are important variables for investigating and quantifying the physical properties of sound and the acuity of hearing, in most everyday situations people do not understand sounds directly on the basis of these variables. When hearing sounds, of most significance is what can be heard, where and when; it is a concern with acoustic information. To study this aspect of sound in relation to prehistory requires an auditory archaeology.

An auditory archaeology acknowledges and studies the role of the human auditory system in gathering acoustic information that both informed and facilitated prehistoric people in the practice of everyday life. It acknowledges that the acoustic information so gathered structures and is structured by people's surroundings and that there is an intrinsic interrelationship between the human body, acoustic information and the places in which people chose to dwell. Furthermore, it emphasises that prehistoric people, through their daily activities, created acoustic information that was integral to the negotiation of social relations. Finally, it recognises that the apprehension of acoustic information need not have been entirely conscious, although there would have been many instances in which it was, and its production and comprehension may have been unintended consequences of particular modes of dwelling.

The next sections provide examples of recent auditory archaeology research.

4. Auditory archaeology in the Teleorman River Valley

Doctoral research in the Teleorman River Valley was conducted in summer seasons between 1998 and 2000 and funded by the Arts and Humanities Research Council (Mills 2001; 2005a). The study area is 10km x 10km centred on the village of Măgura. The study area has three main topographical zones: the eastern valley edge zone, the open valley floor zone, and the river zone (Figure 1). There are three vegetation zones within the study area: the meadow zone, the grassland zone and the woodland zone. The eastern valley edge zone has a meadow/marshland vegetation cover. The open valley floor zone is a largely dry area with vegetation consisting of herbaceous low-lying grassland intersected by sandy areas having little if any vegetation cover. The river zone has a narrow band of meadow/marshland on the banks either side of the Teleorman and Clănița Rivers. There are pockets of woodland within the study area. Up on the terraces there are large areas under cultivation with crops including sunflowers, corn and cereals with smaller plots in the eastern valley edge zone.

The study area includes Boian material culture on raised sandy areas on the valley floor dating between the early to mid 5th millennium cal. BC (Bailey et al. 1999; Bailey et al. 2001; Bailey et al. 2002; Bailey et al. 2003). People were dwelling in short-lived structures on a temporary basis in close association with rivers, were practising animal husbandry and hunting wild animals and were growing and tending crops (Bălășescu 2001; Bogaard 2001; Haită 2001a; 2001b). The commitment to any particular place on the valley floor appears short-lived, a situation which was probably as much to do with river and floodplain dynamics as it was with a desire to maintain mobility as a significant component in the lifestyle.

During the second half of the fifth millennium cal. BC people dwelt and built structures at the eastern edge of the valley resulting in the emergence of tells associated with Gumelnița material culture (Andreescu and Mirea 2008). There are three tells in the study area Vitănești, Măgura and Lăceni. The presence of tells documents a greater commitment to place than was evident on the valley floor during the first half of the fifth millennium cal. BC.

In the present people build and dwell in permanent farmsteads at the eastern valley edge in the villages of Măgura and Vitănești. The commitment to place is greatest at the eastern valley edge because of the proximity of fertile land for grazing animals and cultivating crops. Most activities occur within and around farmsteads and people keep their livestock including pigs, horses, goats, chickens, geese and turkeys in the yards. In addition, most farmsteads have one or two cattle that are taken out to graze on the meadows during the day and led back to farmsteads at night. Plots of cultivated land are maintained by individual farmsteads next to the meadows for the growing of corn and melons in particular.

Out on the open valley floor in the areas of grassland people build only temporary structures usually only lasting for one season or year. The structures are usually made almost entirely of wood although some have corrugated iron panels. Most structures occur on their own and are considerably isolated although on occasion there may be two or three spaced approximately 100m apart. The structures are used by shepherds and pig herders enabling them to remain with their animals at night. For the most part, the only people to be found on the grasslands are the shepherds and herders. The grasslands are reserved solely for the grazing of herds of sheep and goats or of cattle and buffalo.

4.1 Research methodology

Research identified sixteen Global Positioning System (GPS) geo-referenced sound recording stations based on Neolithic activity areas, variation in topography, geomorphology and vegetation, and modern human activities (see Figure 1). Using sound recording equipment primary data was collected at each recording station. Each sound recording was of standard 600 second duration to allow comparison and additional descriptive information was completed on accompanying record sheets. Using computer-based audio editing and analysis software the auditory content of the sound recordings was quantified and integrated in a Geographical Information System (GIS) with topographic, geomorphological and archaeological data sets to identify spatial relationships amongst variables. Based on variation in sound, topography, vegetation cover and the geographic distribution of human and animal activities a number of auditory character areas were identified. Auditory character areas include the eastern valley edge, the open valley floor and the river zone.

4.2 Eastern valley edge/meadow zone

The fabric or texture in any given zone (or place) is an indicator of the density and complexity of activities, of how different kinds of sound interweave in that zone. The fabric is determined by the spatial relationships between different resources and in particular of birds, mammals and the activities of people.

In the eastern valley edge there are many different sources of sound in close proximity, often occurring at the same time, such that the auditory character is consistently busy. The fabric in this zone is dense and complex as the different kinds of sound are tightly woven; it is polyphonic. Where the fabric is polyphonic, people are immersed in many and varied sounds informing them of the close proximity of resources, of animals and of the activities of other people.

The form, or structure, of the composition indicates how the distribution of sound is related temporally in different zones (or places); it provides a sense of temporal dynamics. The form in the eastern valley edge/meadow zone has much variation and contrast and is often lively and fast. The eastern valley edge is a sound trap.

4.3 Open valley floor/grassland zone

The open valley floor/grassland zone having fewer and disparate sources of sound, has a fabric which is loosely interwoven; it is simpler and more porous compared to that in the eastern valley edge/meadow zone. In this zone the fabric is sometimes polyphonic but often monophonic (single source) or homophonic (predominately a single source but accompanied occasionally by others). A fabric of this texture informs people that there is often little happening in the immediate surroundings, there are few birds, animals and other people nearby and therefore few resources and few opportunities for interaction. Sound dissipates easily.

The form of the composition is generally monotonous and slow; it has a low complexity. Apart from shepherds and herders moving and communicating with their mammals, there are few other people on the open valley floor and there can potentially be a sense of isolation and solitude.

4.4 River Zone

An intermediate or heterophonic textured fabric occurs in the river zone where on some occasions it is polyphonic (particularly when people and their animals are present) and at others mono- or homophonic. The river zone is one of medium complexity.

In the river zone the form is more flexible, punctuated, and disjointed. For much of the time there is little variation, it is slow and then intermittently there are sudden or short bursts of sound when people and their animals are present. There is often much sound when rivers are used as resting/watering places. River-crossings are places of transition between topographic and vegetation zones, between meadows and grassland.

4.5 Discussion

The following short discussion provides a summary of alternative ways of thinking about landscapes inspired by the research in the Teleorman River Valley study area.

The concept of auditory character areas provides a new way of conceptualising how sound is integral to people's daily lives and understanding of their surroundings. As people move within the landscape they encounter different auditory character areas dependent on, and configured by, the distribution of topography, flora, fauna and the activities of other people. The composition of auditory character areas is specific to particular places providing people with information enabling them to engage knowledgeably with their surroundings. The composition of auditory character areas may be changeable in the short-term but when returning to particular places time and again certain sounds recur. When hearing particular familiar sounds, people can gauge the resource potential of places.

The association between sound and resources need not be conscious; with familiarity, people become implicitly knowledgeable. As people move between and dwell in different places, so the familiar sounds of those places becomes embodied in their understanding of the world around them. Having heard it all before, people become in-tune with the places they frequent. Through incorporation into particular modes of dwelling auditory character areas become embedded in personal and cultural identities. People who live for long periods of time in close association with domesticated mammals (cattle, sheep, pigs, goats and dogs) in an area of meadows with many birds for example, will identify themselves, in part, with the kind of sounds originating from those animals and a meadow zone.

This applies equally to the built environment. Constructing and living in temporary and permanent architecture are different modes of dwelling and the kind of sounds and identities associated with each will vary. A similar process extends to the different kinds of activities people engage in. Shepherds and herders for example, spending much time alone with their animals and away from the main areas of settlement, will identify with and be identified by, a different range of sounds than people who spend most of their time at permanent structures. With time and familiarity, sound contributes to knowledgeable engagement with the world and the constitution of individual and group identities.

In the study area the sounds of birds and mammals in particular are fundamental to the composition of the auditory character areas. The sounds of birds and mammals are an important dimension in their role as resources. Alongside their role in providing food and secondary products, the sounds of animals is an important resource in itself, and, on occasion, may have been their principal value.

On hearing many birds people may be alerted to the presence of nearby places with good access to water and meadows and thus plentiful resources. The continuous contribution of birds has a significant impact on the composition of auditory character areas in the eastern valley edge, they are very much integral to how those places are acoustically defined. Variation in the contribution of birds during the day is likely to be unconsciously embedded in understandings of daily cycles. Perhaps variation in the acoustic contribution of species at different times of the year is significant in heralding changes in seasonal cycles. Although only a minor element in the archaeological record (see Gál 2007 for summary), birds may have been of major significance in the past for understanding the distribution of key resources, daily and seasonal cycles and in the formation of place identities.

As mammals are less often heard than birds, the value of their contribution may have been regarded higher. Sounds associated with the returning of herds or perhaps with animals in distress,

are important signals and initiate a response. The contribution of mammals is particularly relevant for thinking about the domestication of animal species. With domestication, people develop close relationships with animals; people and animals are in continuous close proximity. People come to understand their animals in part through the sounds they generate and to define themselves in relation to those sounds. In the open valley floor/grassland zone much sound is that of domesticated animals and herders and shepherds understand and communicate with their animals through sound. It is likely to have been similar in the past.

As domesticated animals were most likely highly valued, their sounds would be, at the very least tolerated, and more probably valued. Perhaps the sound of many animals was significant as a signal of success, of wealth or of ownership. This might have applied particularly to shepherds and herders. The more sound from the animals, the bigger the herd and thus the more successful the person. That different domesticated species produce different kinds of sounds may have been significant. As they are larger and require a greater investment in management, hearing a herd of cattle returning from the grazing lands may be more significant than hearing a herd of sheep and goats.

In the short-term, the localised acoustic form at settlements (e.g. tells) varies according to daily and seasonal cycles. It is likely that there would have been longer-term variations in form as settlements went through phases of use and abandonment. It can be suggested that sounds associated with a new phase of tell use and occupancy, because of its very intensity, was significant in constituting part of the conceptual rebirth, heralding the new phase. Conversely, a lack of sound may have been synonymous with, and symptomatic of, a long abandoned and conceptually dead tell. Tells do not start out as tells; they begin as agglomerations of structures and only through repeated phases of dwelling and the superimposition of architecture do mounds emerge. In its earliest phases, the sound originating and propagating from an occupied tell (or more appropriately labelled dwelling place at such a stage in its history) was perhaps a more significant measure of the presence and activities of people than other more visual clues. Only in the more developed stages of its history, when a mound proper had formed, would the visual component of a tell have provided a significant contribution. Therefore, as a measure of monumentality, sound may well have been highly significant at different, and particularly the early, phases of tell histories.

5. Further examples of auditory archaeology research

Following the doctoral research, auditory archaeology has been further applied in the UK, at Catalhoyuk and as part of the EU funded Art-Landscape Transformations project. In the UK the approach has been applied and developed within the post-medieval mining landscape in Cornwall and in relation to Mesolithic flint scatters in Caithness, Scotland and experimentally in south Wales.

The approach was applied to the existing Historic Landscape Characterisation principles developed by English Heritage (Aldred and Fairclough 2003; Herring 1998) within the former (1750 – 1900 AD) tin and copper mining landscape in West Penwith, Cornwall. The approach explored the connection between the more material aspects of landscapes (e.g. physical remains of mining, miners' villages and field systems) and the less tangible components of place, specifically sound. The author had been a team member during the bid to make Cornish Mining a World Heritage Site (now inscribed) and it was recognised that sound could contribute further to the the many and varied approaches for the presentation of mining heritage. This work incorporates the concepts of anthrophonies, biophonies and geophonies to categorise and represent sounds based on those produced by people, animals and vegetation and the physical environment respectively. A website was developed to present the research to a wide audience and integrates GIS mapping with audio-visual multimedia (Mills 2005b).

Further examples of auditory archaeology research in the UK considered the influence of sound during flint tool production and use to expand the theoretical and methodological approaches for the study of Mesolithic flint scatters (Mills 2009; Mills and Pannett 2009). To move research beyond the more traditional typological approach to flint tools and debitage, this research considered the social implications of the sounds produced when working with flint. It emphasised how the consideration of other aspects of flint use including sound, can lead to alternative and novel ways of thinking about the interactions between people and materials, of social relations and community identities and of differing perceptions of the landscape.

Studies at Catalhoyuk initially centred on the reconstructed experimental house to explore the acoustic properties within domestic spaces (Mills 2005c). The experimental house had been previously constructed informed by the ground plans, dimensions and materials recovered during the

excavations of Neolithic structures at the site. With the support and guidance of site specialists (Mirjana Stevanovic, Ruth Tringham and Ian Hodder) acoustic experiments were conducted within the experimental house involving a range of different tasks and different participants. To get an idea of the acoustic properties of Neolithic houses, tasks included cleaning, sweeping, plastering, cooking, singing and grinding. The acoustic experiments were recorded and later used to add a dynamic audio component to the presentation of the house to visitors. Following from these preliminary experiments, further work at Catalhoyuk with Ruth Tringham considered the role of new and emerging digital media for the presentation and interpretation of archaeological sites (Tringham et al. 2007). In particular, this emphasised how data collected during archaeological fieldwork (e.g. paper records, photographs, video, sound recordings, databases) can be re-combined or 'remediated' in many and different ways to broaden the means by which heritage is presented enabling the potential to appeal to wider audiences.

Embracing new technologies and widening the theoretical and methodological approaches to the study of the past, such as by more fully integrating sound, opens up new possibilities for research and, equally importantly, for engaging new and wider audiences. Engaging communities with their local heritage is at the heart of the European Commission funded Art-Landscape Transformations project (see Trans Form Actions website). One of the scenarios in this project is centred on the village of Măgura and engages participants from the village with archaeologists and artists in a range of activities, including workshops, exhibitions and conferences, exploring different aspects of local heritage and its relevance to different people. Sound recordings of project activities, of village life and from the surrounding landscape contribute to this project providing media to enhance exhibition spaces and web-based applications including Google Earth and as outputs in their own right (Figure 2). By integrating a wide range of different media outputs, including photographs, paintings, sound recordings, paper-based and online publications, the relationships people have with their surrounding heritage can be explored and presented in new and more engaging ways.

6. Conclusion

The senses, including sound, are an integral component in the ways people, both past and present, negotiate everyday life and understand their surroundings. By integrating sound in research agendas, archaeologists can drive forward studies of the past and explore new and alternative means of engaging different audiences with heritage. As discussed above, the aim is not to provide a single definitive approach, but to seek theoretical frameworks and methodological techniques appropriate to the research questions, geographical locations, archaeology encountered and audiences considered at any given time. By introducing and summarising recent and ongoing research, it is hoped this paper has gone some way to promoting sound as having the potential to provide innovative ways to further heritage studies.

Acknowledgements

The author gratefully acknowledges the support and/or funding of the following: the Muzeul Județean Teleorman; the Arts and Humanities Research Board; the British Academy; English Heritage; Cornwall County Council; the European Commission; the Southern Romania Archaeological Project; and Ruth Tringham.

References

- Acoustics and Music of British Prehistory Research Network*. <http://ambpnetwork.wordpress.com/> (accessed 05/01/2010).
- Aldred, O. and Fairclough, G. (2003) *Historic Landscape Characterisation: taking stock of the method*. *The national HLC review 2002*. London: English Heritage.
- Andreescu, R.R. and Mirea P. (2008) Tell settlements: a pattern of landscape occupation in the Lower Danube, in D. Bailey, A. Whittle and D. Hofmann (eds), *Living well together: settlement and materiality in the Neolithic of south-east and central Europe*, pp. 28-34. Oxford: Oxbow Books.
- Augoyard, J.F. and Torgue, H. (eds). (2005) *Sonic experience: a guide to everyday sounds*. Translated by A. McCartney and D. Paquette. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Bailey, D.W., Andreescu, R. and Mills, S. (eds) (1999) *Southern Romania Archaeological Project: preliminary report 1998*. Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University.

- Bailey, D.W., Andreescu, R., Mills, S. and Trick, S. (eds) (2001) *Southern Romania Archaeological Project: second preliminary report*. Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University.
- Bailey, D.W., Andreescu, R., Howard, A.J., Macklin, M.V. and Mills S. (2002) 'Alluvial landscapes in the temperate Balkan Neolithic: transitions to tells', *Antiquity* 76: 349-55.
- Bailey, D.W., Howard, A., Macklin, M.V., Andreescu, R. and Mills, S. (2003) 'Preservation and prospection of alluvial archaeological resources in the southern Balkans: a case study from the Teleorman river valley, southern Romania', in A. Howard, M. Macklin and D. Passmore (eds), *Alluvial archaeology in Europe*, pp. 239-49. Lisse: A.A. Balkema.
- Bălăşescu, A. (2001) 'Preliminary archaeozoological study of mammalian fauna', in D.W. Bailey, R. Andreescu, S. Mills and S. Trick (eds), *Southern Romania Archaeological Project: second preliminary report*, 128-41. Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University.
- Barac, V. (2004) 'From primitive to pop: foraging and post-foraging hunter-gatherer music', in R.B. Lee and R. Daly (eds), *The Cambridge encyclopedia of hunters and gatherers*, pp. 434-40. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barrett, J. and Ko, I. (2009) 'A phenomenology of landscape: a crisis in British landscape archaeology?' *Journal of Social Archaeology* 9, 275-94.
- Bender, B., Hamilton, S. and Tilley, C. (2007) *Stone worlds: narrative and reflexivity in landscape archaeology*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Blessner, B. and Salter, L.R. (2007) *Spaces speak, are you listening?: experiencing aural architecture*. London: MIT Press.
- Bogaard, A. (2001) 'Charred plant remains from flotation in 2000', in D.W. Bailey, R. Andreescu, S. Mills and S. Trick (eds), *Southern Romania Archaeological Project: second preliminary report*, pp. 113-27. Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University.
- Boivin, N., (2004) 'Rock art and rock music: petroglyphs of the South Indian Neolithic', *Antiquity* 78, 38-53.
- Boivin, N., A. Brumm, H. Lewis, D. Robinson & R. Korisettar, (2007) 'Sensual, material, and technological understanding: exploring prehistoric soundscapes in south India', *Journal of the Royal Anthropological Institute* 13: 267-94.
- Bregman, A. S. (1994) *Auditory scene analysis: the perceptual organization of sound*. London: The MIT Press.
- Brück, J. (1998) 'In the footsteps of the ancestors: a review of Tilley's A phenomenology of landscape: places, paths and monuments', *Archaeological Review from Cambridge* 15: 23-36.
- (2005) 'Experiencing the past? The development of phenomenological archaeology in British prehistory', *Archaeological Dialogues* 12: 45-72.
- Bull, M. and Back, L. (eds) (2003) *The auditory culture reader*. Oxford: Berg.
- Cambridge Music-Archaeological Research. <http://www.orfeo.co.uk/default.htm> (accessed 05/01/2010).
- Carpenter E. and McLuhan, M. (1960) 'Acoustic space', in E. Carpenter and M. McLuhan (eds), *Explorations in communication*, pp. 65-70. Boston, MA: Beacon.
- Classen, C. (1993) *Worlds of sense: exploring the senses in history and across cultures*. London: Routledge.
- Connor, S. (2006) 'The menagerie of the senses', *Senses and Society* 1: 9-26.
- Cook, I. A., Pajot S.K and Leuchter A.F. (2008). 'Ancient architectural acoustic resonance patterns and regional brain activity', *Time and Mind* 1: 95-104.
- Corbett, J.M. (2003) 'Sound organisation: a brief history of psychosonic management', *Ephemera* 34: 265-76.
- Corbin, A. (1995) *Time, desire and horror: toward a history of the senses*. Translated by Jean Birrell. Cambridge: Polity Press.
- (1998) *Village bells: sound and meaning in the 19th-Century French countryside*. Translated by Martin Thom. New York: Columbia University Press.
- Cross, I. (2003) 'Music and biocultural evolution', in M. Clayton, T. Herbert and R. Middleton (eds), *The cultural study of music: a critical introduction*, pp. 19-30. London: Routledge.
- Cross, I. and Morley, I. (2002) 'Music and evolution: the nature of the evidence', in Stevens, C., Burnham, D., McPherson, G., Schubert, E. and Renwick, J. (eds), *Proceedings of the 7th ICMPC, Sydney, Australia*, pp. 416-419.

- Cross, I., Zubrow, E. and Cowan, F. (2002) 'Musical behaviours and the archaeological record: a preliminary study', in J. Mathieu (ed.), *Experimental Archaeology. British Archaeological Reports International Series 1035*, pp. 25-34. Oxford: British Archaeological Reports.
- Cummings, V. (2002) 'Between mountains and sea: a reconstruction of the Neolithic monuments of south-west Scotland'. *Proceedings of the Prehistoric Society* 68: 125-46.
- Cummings, V., Jones, A. and Watson, A. (2002) 'Divided places: phenomenology and assymetry in the monuments of the Black Mountains, southeast Wales', *Cambridge Archaeological Journal* 12: 57-70.
- Cummings, V. and Whittle A. (2004) *Places of special virtue: megaliths in the Neolithic landscape of Wales*. Oxford: Oxbow Books.
- Dams, L. (1984) 'Preliminary findings at the 'Organ' Sanctuary in the cave of Nerja, Malaga, Spain', *Oxford Journal of Archaeology* 3: 1-14.
- (1985) 'Paleolithic lithophones: descriptions and comparisons', *Oxford Journal of Archaeology* 4: 31-46.
- d'Errico, F., Villa, P., Pinto Llona, A.C. and Idarraga, R.R. (1998) 'A Middle Palaeolithic origin of music? Using cave-bear bone accumulations to assess the Divje Babe I bone 'flute'', *Antiquity* 72: 65-79.
- d'Errico, F., Henshilwood, C., Lawson, G., Vanhaeren, M., Tillier, A-M., Soressi, M., Bresson, F., Maureille, B., Nowell, A., Lakarra, J., Backwell, L. and Michèle, J. (2003) 'Archaeological evidence for the emergence of language, symbolism and music – an alternative interdisciplinary perspective', *Journal of World Prehistory* 17: 1-70.
- Devereux, P. (2001) *Stone Age soundtracks: the acoustic archaeology of ancient sites*. London: Vega Books.
- Devereux, P. and Jahn, R.G. (1996) 'Preliminary investigations and cognitive considerations of the acoustical resonances of selected archaeological sites', *Antiquity* 70, 665-6.
- Erlmann, V. (2004) (ed.). *Hearing cultures: essays on sound, listening and modernity*. Oxford: Berg.
- Feld, S. (1990). *Sound and Sentiment: Birds, weeping, poetics, and song in Kaluli expression*. (second edition) Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- (1994). 'From ethnomusicology to echo-muse-ecology: reading R. Murray Schafer in the Papua New Guinea rainforest', *The Soundscape Newsletter* No. 8, WFAE, Simon Fraser University, Burnaby, B.C., Canada.
- (1996). 'Waterfalls of song: an acoustemology of place resounding in Bosavi, Papua New Guinea', in S. Feld and K.H. Basso (eds), *Senses of place*, 91-135. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- Fleming A. (1999) 'Phenomenology and the megaliths of Wales: a dreaming too far?' *Oxford Journal of Archaeology* 18: 119-25.
- (2005) 'Megaliths and post-modernism: the case of Wales', *Antiquity* 79: 921-32.
- (2006) 'Post-processual landscape archaeology: a critique', *Cambridge Archaeological Journal* 16: 267-80.
- Folkerth, W. (2003) *The sound of Shakespeare*. London: Routledge.
- Frieman, C. and Gillings, M. (2007) 'Seeing is perceiving?', *World Archaeology* 39: 4-16.
- Gál, E. (2007) *Fowling in lowlands: Neolithic and Chalcolithic bird exploitation in south-east Romania and the Great Hungarian Plain*. Budapest: Archaeolingua.
- Gibson, J.J. (1968) *The senses considered as perceptual systems*. London: George Allen and Unwin.
- (1979). *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Goldhahn, J. (2002) 'Roaring rocks: and audio-visual perspective on hunter-gatherer engravings in northern Sweden and Scandinavia', *Norwegian Archaeological Review* 35: 29-61.
- Haită, C. (2001a) 'Micromorphology study 2000', in D.W. Bailey, R. Andreescu, S. Mills and S. Trick (eds), *Southern Romania Archaeological Project: second preliminary report*, pp. 59-78. Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University.
- (2001b) 'Soils and sediments: report for the 2000 field season', in D.W. Bailey, R. Andreescu, S. Mills and S. Trick (eds), *Southern Romania Archaeological Project: second preliminary report*, pp. 79-96. Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University.
- Hamilton, S. and Whitehouse R (2006) 'Phenomenology in practice: towards a methodology for a 'subjective' approach', *European Journal of Archaeology* 9: 31-71.
- Herring, P. (1998) *Cornwall's historic landscape. Presenting a method of historic landscape assessment*. Truro: Cornwall County Council.

- Hickmann and Eichmann (eds) (2000–2008) *Studies in Music Archaeology I–VI*. Orient-Archäologie, 6, 7, 10, 15, 20 and 22, Rahden/Westf.: Marie Leidorf.
- Hosler, D. (1995) 'Sound, color and meaning in the metallurgy of Ancient West Mexico', *World Archaeology* 27: 100-15.
- Houston, S. and Taube, K. (2000) 'An archaeology of the senses: perception and cultural expression in ancient Mesoamerica', *Cambridge Archaeological Journal* 10: 261-94.
- Howes, D. (1991) *The varieties of sensory experience: a source book in the anthropology of the senses*. Toronto: University of Toronto Press.
- (2003) *Sensual relations: engaging the senses in culture and social theory*. Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.
- (ed.) (2005) *Empire of the senses: the sensual culture reader*. Oxford: Berg.
- Ihde, D. (2007) *Listening and voice: phenomenologies of sound*. (2nd edition). New York: State University of New York Press.
- Ingold, T. (2000) *The perception of the environment: essays in livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- International Study Group on Music Archaeology*. <http://www.musicarchaeology.org/index.php> (accessed 06/01/2010).
- Jahn, R.G., Devereux, P. and Ibison, M. (1996). 'Acoustical resonances of assorted ancient structures', *Journal of the Acoustical Society of America*, 99: 649-58.
- Jackson, A. (1968) 'Sound and ritual', *Man* (NS) 3: 293-300.
- Johnson, J.H. (1995) *Listening in Paris: a cultural history*. Berkeley: University of California Press.
- Jütte, R. (2005) *A history of the senses: from antiquity to cyberspace*. Cambridge: Polity Press.
- Kahn, D. (1999) *Noise water meat: a history of sound in the arts*. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Kolltveit, G. (2006) *Jew's harps in European archaeology*. Oxford: Archaeopress.
- Krause, B.L. (2002) *Wild soundscapes: discovering the voice of the natural world*. Berkeley: Wilderness Press.
- LaBelle, B. (2007) *Background noise: perspectives on sound art*. London: Continuum International Publishing Group Ltd.
- Lawson, G., Scarre, C., Cross, I. and Hills, C. (1998) 'Mounds, megaliths, music and mind: some thoughts on the acoustical properties and purposes of archaeological spaces', *Archaeological Review from Cambridge* 15: 111-34.
- Loose, R.W. (2008) 'Tse'Biinaholts'a Yalti (curved rock that speaks)', *Time and Mind* 1: 31-50.
- Lubman, D. (1998) *An archaeological study of chirped echo from the Mayan pyramid of Kukulcan at Chichen Itza*. <http://www.ocasa.org/MayanPyramid.htm>, (accessed 06/01/2010).
- Lund, C. (1981) 'The archaeomusicology of Scandinavia', *World Archaeology* 12: 246-65.
- Lynch, F. (1973) 'The use of the passage in certain passage graves as a means of communication rather than access', in G. Daniel and P. Kjærsum (eds), *Megalithic graves and ritual*, pp. 147-61, Copenhagen: Jutland Archaeological society. Publication 11.
- MacGregor, G. (1999) 'Making sense of the past in the present: a sensory analysis of carved stone balls', *World Archaeology* 31: 258-71.
- Megaw, J.V.S. (1960) 'Penny whistles and prehistory', *Antiquity* 34: 6-13.
- (1968) 'Problems and non-problems in palaeo-organology: a musical miscellany', in J.M. Coles and D.D.A. Simpson (eds), *Studies in ancient Europe*, pp. 333-58. Leicester: Leicester University Press.
- Merleau-Ponty, M. (1962) *Phenomenology of perception*. (Translated by C. Smith). London: Routledge.
- Mills, S. (2001) *The significance of sound in fifth millennium cal. BC southern Romania: auditory archaeology in the Teleorman River Valley*. Unpublished PhD dissertation, University of Wales, Cardiff.
- (2005a) 'Sensing the place: sounds and landscape archaeology', in D.W. Bailey, A. Whittle and V. Cummings (eds), *(un)settling the Neolithic*, 79-89. Oxford: Oxbow.
- (2005b) *Apply auditory archaeology to historic landscape characterisation*. http://www.cardiff.ac.uk/hisar/people/sm/aa_hlc/index.html (accessed 06/01/2010).
- (2005c) 'Auditory archaeology at Çatalhöyük', *Çatalhöyük 2004 archive report*. http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2004/ar04_40.html (accessed 05/01/2010).

- (2009) 'We opened up a really nice porcelain door handle', in M. J. Allen, N. Sharples and T. O'Connor (eds), *Land & People: papers in honour of John G. Evans*, pp. 19-30. Oxford: Oxbow Books.
- Mills, S. and Pannett, A. (2009) 'Sounds like sociality: new research on lithic contexts/technologies in Mesolithic Caithness', in S. B. McCartan, R. Schulting, G. Warren and P. Woodman (eds), *Mesolithic Horizons: Papers presented at the Seventh International Conference on the Mesolithic in Europe, Belfast 2005*, pp. 715-19. Oxford: Oxbow Books.
- Mithen, S. (2005) *The Singing Neanderthals: the origins of music, language, mind and body*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Mlekuz, D. (2004) 'Listening to landscapes: modelling past soundscapes in GIS', *Internet Archaeology* 16. http://intarch.ac.uk/journal/issue16/mlekuz_index.html
- Montagu, J. (1981) 'The conch in prehistory', *World Archaeology* 12: 273-9.
- Nancy, J-L. (2007) *Listening*. Translated by C. Mandell. New York: Fordham University Press.
- Needham, R. (1967) 'Percussion and transition', *Man* (NS) 2: 606-14.
- O'Dwyer, S. (2004) *Prehistoric music of Ireland*. Stroud: Tempus Publishing.
- Ouzman, S. (2001) 'Seeing is deceiving: rock art and the non-visual', *World Archaeology* 33: 237-56.
- Panopoulos, P. (2003) 'Animal Bells as Symbols: Sound and Hearing in a Greek Island Village', *Journal of the Royal Anthropological Institute* 9 (4): 639-56.
- Picker, J.M. (2003) *Victorian soundscapes*. New York: Oxford University Press.
- Pocock, D.C.D. 1989. Sound and the geographer. *Geography* 74, 193-200.
- (1993) 'The senses in focus', *Area* 25: 11-16.
- Porteous, J.D. (1986) 'Intimate sensing', *Area* 18: 250-1.
- (1990) *Landscapes of the mind: worlds of sense and metaphors*. Toronto: University of Toronto Press.
- Randoin, B., Rialland, Y. and Popovici, D. (2001) *Histoire de sifflet*. Ministère de la culture. <http://www.culture.gouv.fr/culture/arcnat/harsova/fr/imag5.htm>, (accessed 05/01/2010).
- Rath, R.C. (2003) *How early America sounded*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Reznikoff, I. and Dauvois, M. (1988) 'La dimension sonore des grottes ornees', *Bulletin de la Soc. Prehist. Francaise* 85: 238-46.
- Rifkin, R.F. (2009) 'Engraved art and acoustic resonance: exploring ritual and sound in north-western South Africa', *Antiquity*, 83: 585-601.
- Rodaway, P. (1994) *Sensuous geographies: body, sense and place*. London: Routledge.
- Scarre, C. (1989) 'Painting by resonance', *Nature* 338: 382.
- Scarre, C. and Lawson G. (eds) (2006). *Archaeoacoustics*. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research.
- Schafer, R.M. (1973) *The music of the environment*. Wien: Universal Edition A.G.
- (1977) *The tuning of the world*. New York: Alfred A. Knopf.
- (1985) 'Acoustic space', in D. Seamon and R. Mugerauer (eds), *Dwelling, place and environment: towards a phenomenology of person and world*, pp. 87-98. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- (1994) *The soundscape: our sonic environment and the tuning of the world*. Rochester, VT: Destiny Books.
- Schmidt, L.E. (2000) *Hearing things: religion, illusion, and the American enlightenment*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Smith, B. R. (1999) *The acoustic world of early modern England*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Smith, M.M. (2001) *Listening to nineteenth-century America*. London: The University of North Carolina Press.
- (ed.) (2004) *Hearing history: a reader*. Athens, GA: The University of Georgia Press.
- (2007) *Sensory history*. Oxford: Berg.
- Sterne, J. (2003) *The audible past: cultural origins of sound reproduction*. Durham: Duke University Press.
- Stoller, P. (1989) *The taste of ethnographic things: the senses in anthropology*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- (1997) *Sensuous scholarship*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- The Senses and Society*. Berg Journal: <http://www.bergpublishers.com/BergJournals/TheSensesSociety/tabid/523/Default.aspx> (accessed 19/12/2009)

- Thomas, J. (1993) 'The politics of vision and the archaeologies of landscape', in B. Bender (ed.), *Landscape: politics and perspectives*, pp. 19-48. Oxford: Berg.
- (1996) *Time, culture and identity*. London: Routledge.
- Thompson, E. (2002) *The soundscape of modernity: architectural acoustics and the culture of listening in America, 1900-1933*. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Tilley, C. (1994) *A phenomenology of landscape: places, paths and monuments*. Oxford: Berg.
- (2004) *The materiality of stone: explorations in landscape phenomenology 1*. Oxford: Berg.
- (2008) *Body and image: explorations in landscape phenomenology 2*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- (2009) *Interpreting landscapes, geologies, topographies, identities: explorations in landscape phenomenology 3*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Trans Form Actions*. <http://transformations.eu/> (accessed 06/01/2010).
- Trick, S. (2002) *A GIS-based study of the visual contexts of early agricultural tells in southern Romania*. Unpublished Doctoral dissertation, Cardiff University.
- (2004) 'Bringing it all back home: the practical visual environments of southeast European tells', *Internet Archaeology* 16. http://intarch.ac.uk/journal/issue16/trick_index.html. (accessed 07/01/2010).
- (2008) 'The view from the village: the context of tell mapping and habitual visibility', in D. Bailey, A. Whittle and D. Hofmann (eds), *Living well together: settlement and materiality in the Neolithic of south-east and central Europe*, pp. 81-90. Oxford: Oxbow Books.
- Tringham R.E, Mills, S. and Ashley, M. (2007) 'Senses of place: remediations from text to digital performance', *Visual Anthropology Review*. <http://chimeraspider.wordpress.com/2007/09/19/remediated-places-final-draft/> (accessed 06/01/2010).
- Truax, B. (2000) *Acoustic communication*. 2nd edition. Westport, CT: Greenwood Press.
- Tuzin, D. (1984) 'Miraculous voices: the auditory experience of numinous objects', *Current Anthropology* 25: 579-96.
- Waller, S.J. (1993a) 'Sound and rock art', *Nature* 363: 501.
- (1993b) 'Sound reflection as an explanation for the content and context of rock art', *Rock Art Research* 10: 91-101.
- (2000) 'Spatial correlation of acoustics and rock art exemplified in Horseshoe Canyon', *American Indian Rock Art* 24: 85-94.
- (2001) 'Sounds of the spirit world: auditory perceptions of depth at rock art sites', *American Indian Rock Art* 28: 53-6.
- (2002) 'Rock art acoustics in the past, present and future', *International Rock Art Congress Proceedings* 2: 11-20.
- Wallin, N.L., Merker, B. and Brown, S. (2000) *The origins of music*. Cambridge, MA.: Massachusetts Institute of Technology.
- Watson, A. and Keating, D. (1999) 'Architecture and sound: an acoustic analysis of megalithic monuments in prehistoric Britain', *Antiquity* 73:325-36.
- (2000) 'The architecture of sound in Neolithic Orkney', in A. Ritchie (ed.), *Neolithic Orkney in its European context*, pp. 259-63. Cambridge: McDonald Institute Monographs.
- Woolgar, C.M. (2006) *The senses in late Medieval England*. London: Yale University Press.
- World Forum for Acoustic Ecology*. <http://interact.uoregon.edu/MediaLit/wfae/home/> (accessed 19/12/2009).
- Wyatt, S. (2008) 'The classification of the clay drums of the Southern Trichterbecher Culture (TRB)', *Jungsteinsite*. http://www.jungsteinsite.uni-kiel.de/2008_wyatt/2008_Wyatt_low.pdf (accessed 27/11/2009).

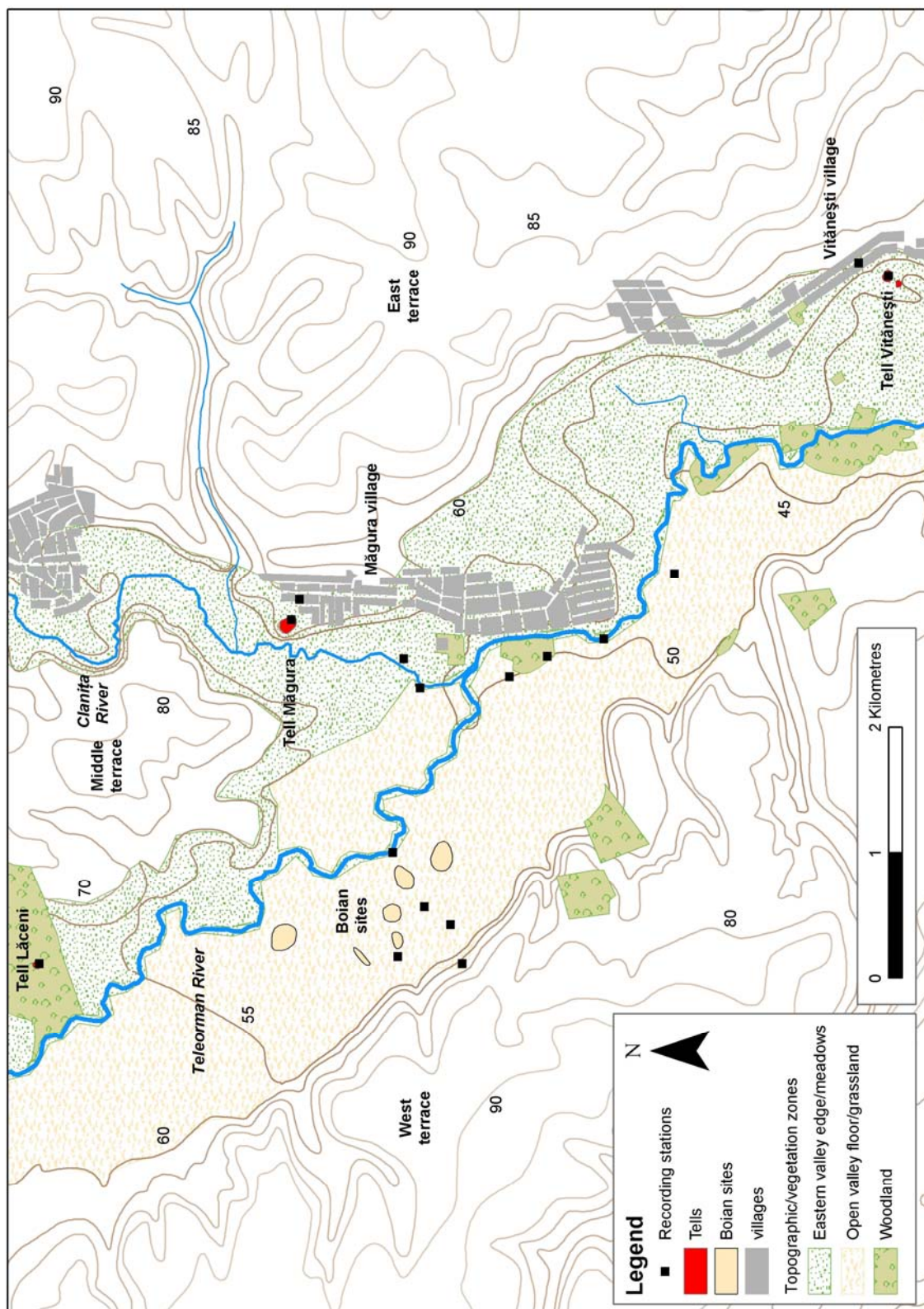

Figure 1 Map of the study area showing topographic/vegetation zones, rivers, villages, Boian and Gumelnița sites and recording stations.

Harta zonei analizate cu detaliile topografice și ale zonelor de vegetație, râurilor, satelor, siturilor arheologice Boian și Gumelnița și amplasarea punctelor de înregistrare a sunetului.

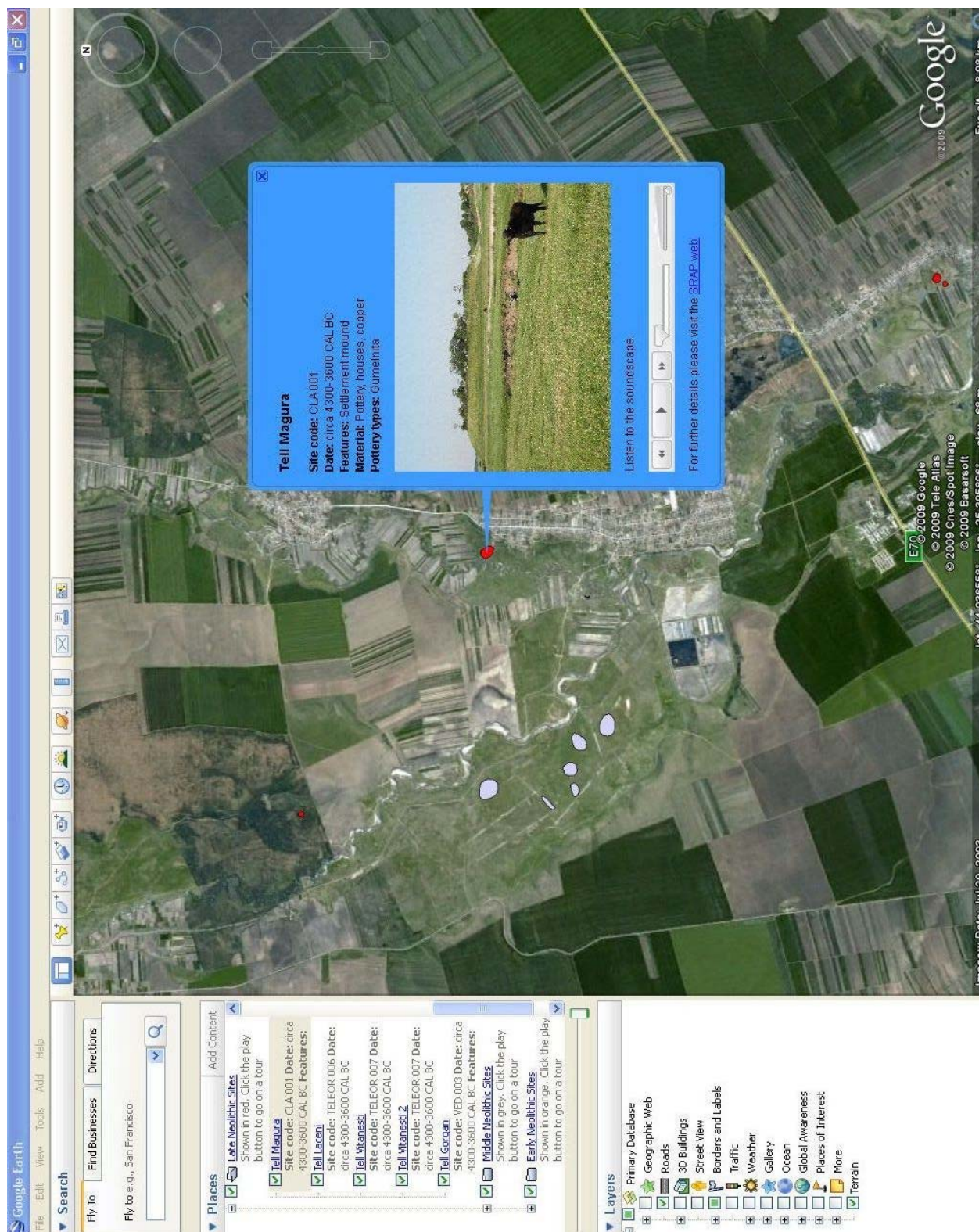

Figure 2 Example of project output using Google Earth showing multimedia representation of Tell Măgura including a sound recording of the local soundscape.

Un exemplu de diseminare a proiectului, folosind site-ul Google Earth pentru a ilustra o imagine a tell-ului de la Măgura, inclusiv o înregistrare a peisajului sonor local.

CONSIDERAȚII TEORETICO - METODOLOGICE PRIVIND STUDIUL PRACTICILOR FUNERARE (II): CONTRIBUȚIILE ARHEOLOGIEI

Cătălin LAZĂR

Abstract: *This article reviews major archaeological contributions to the development of a theory of mortuary practice. We briefly present the principle theoretical directions of archaeology (culture-historical archaeology, processual archaeology, post-processual archaeology). During the last 100 years, the theoretical focus has shifted from the interpretation of mortuary practice as aligned exclusively with religion, to multivariate associations of mortuary practice with social variables such as subsistence, kinship, residence, and political stratification, and then to symbolic interpretation. The increase in archaeological data during the last century alongside the refinements made by archaeologists in method and technique, offer the resources for the development of a new theory of mortuary practice.*

Rezumat: *Acest articol își propune să prezinte principalele contribuții ale disciplinei arheologice la dezvoltarea teoriilor legate de practicile funerare. Vor fi prezentate sintetic principalele direcții de studiu ale arheologiei în domeniul practicilor funerare, așa cum au fost ele grupate în cadrul curentelor interpretative (arheologia cultural-istorică, procesualismul, post-procesualismul etc.). În ultimii 100 de ani, modalitățile de interpretare teoretică a practicilor funerare au evoluat de la simple interpretări religioase la interpretări sociale, politice, simbolice etc. Baza de informații arheologică, precum și metodele și tehnicile dezvoltate de arheologi în ultimul secol, permit la ora actuală dezvoltarea unei sau unor teorii noi privind practicile funerare.*

Keywords: *mortuary practice; archaeology; methods and theory.*

Cuvinte cheie: *practice funerare; arheologie; metode și teorii.*

În ciuda pesimismului manifestat de unii socio-antropologi în privința potențialului disciplinei arheologice de a identifica și explica structura socială a anumitor civilizații, cercetările arheologice din ultimii 150 de ani au infirmat acest punct de vedere. Pe baza datelor oferite de contextele funerare, analiza arheologică a relevat existența unor structuri sociale, diferențierea indivizilor din cadrul aceluiasi grup, anumite aspecte economice (în special în ceea ce privește relațiile comerciale și de schimb), concepții escatologice și magico-religioase, tradiții și influențe culturale (Bartel 1982: 32).

La fel ca și antropologia, disciplina arheologică a dezvoltat de-a lungul timpului o serie de direcții de cercetare, structurate în cadrul unor curente teoretico-metodologice. Majoritatea teoriilor dezvoltate de arheologi sunt inspirate de ideile și conceptele postulate de școala antropologică. Aceste paradigme, idei sau concepții, au fost adaptate, dezvoltate și completate de reprezentanții diferitelor curente arheologice.

Trebuie precizat încă de la început că vom lua în calcul cu precădere tendințele teoretico-metodologice dezvoltate de arheologia preistorică, fără însă a ignora contribuțiile unor autori ce s-au ocupat de alte perioade cronologice, desigur într-o formă sintetică. De asemenea, din motive obiective, ne vom limita doar la prezentarea autorilor care au avut o contribuție majoră la dezvoltarea scheletului teoretico-metodologic al studiului practicilor funerare.

Începuturile arheologiei și a concepțiilor dezvoltate de această disciplină în privința fenomenelor funerare, se leagă de ideile dezvoltate de antropologii secolului al XIX-lea, în special de cele postulate de reprezentanții evoluționismului (Trigger 1981: 142). Arheologii din această perioadă se vor concentra asupra identificării unor explicații etnografice și istorice, bazate în special pe metoda comparativă, în vederea interpretării monumentelor funerare. Exemplele din perioada de 'pionierat' a disciplinei arheologice se leagă de activitatea lui Heinrich Schliemann (1822-1890) și încercările acestuia de-a interpreta grupul de morminte de la Micene, precum și demersurile de explicare prin analogie a structurilor megalitice din Europa de vest (Bartel 1982: 35).

Dintre reprezentanții acestei perioade îl amintim pe danezul Christian Thomsen (1788-1865). Acesta, între 1816-1819, folosind modelul evoluționist postulat de filozoful roman Lucretius (conform căruia existau trei epoci succesive, caracterizate de materiile prime utilizate - piatră, bronz și fier), va organiza colecțiile preistorice ale Muzeului Național din Copenhaga. Aplicând criteriul tipologic și cel al asemănărilor stilistice, va grupa obiectele recuperate din morminte, demonstrând pentru prima oară posibilitatea ordonării cronologice a datelor arheologice, fără ajutorul textelor sau a informațiilor orale (Trigger 1981: 140).

John Lubbock (1834-1913) a fost unul din primii arheologi ce s-a ocupat de studiul mormintelor, în special a celor megalitice și tumulare, din diferite zone geografice. Cercetarea arheologică întreprinsă de J. Lubbock a fost dublată de observațiile etnografice existente în privința unor societăți tradiționale. Ideile și cercetările sale sunt puternic influențate de evoluționism, dar conțin și reminiscențe ale determinismului rasial (Trigger 1994: 414). În lucrarea *Pre-historic times, as illustrated by ancient remains, manners and customs of modern savages* (1865), J. Lubbock a elaborat o metodologie de cercetare arheologică a mormintelor și de colectare a datelor oferite de aceste complexe: "*I would particularly urge on those who may in future open any barrows - 1. To record the sex of the person buried; this is more satisfactorily to be determined from the form of the pelvis, than from the skull. In this manner, we may hope to determine the relative position, and the separate occupations (if any) of the two sexes. 2. To observe carefully the state of the teeth, from which we may derive information as to the nature of the food. 3. To preserve carefully any bones of quadrupeds that may be present, in order to ascertain the species, and, in the case of the ox and hog, to determine, if possible, whether they belonged to wild or domesticated individuals*" (Lubbock 1865: 116). De asemenea, este unul dintre primii autori care observă diferențele de tratament funerar în funcție de vârstă, sex și statut social (Bartel 1982: 36). Pentru complexele funerare studiate (morminte megalitice și tumuli), J. Lubbock va descrie tipul de mormânt, modul de dispunere a corpului, orientarea, obiectele de inventar funerar, ofrandele funerare (Lubbock 1865: 83-118). Obiectele descoperite în morminte le considera un indice important privind credința respectivelor comunități într-o existență post-mortem: "*The care with which the dead were interred, and the objects buried with them, have been regarded as proving the existence of a belief in the immortality of the soul, and in a material existence after death*" (Lubbock 1865: 92). De asemenea, trebuie menționat că Lubbock a fost unul din primii arheologi ce au utilizat metode statistice pentru analizarea mormintelor și a obiectelor descoperite în acestea (Lubbock 1865: 30, 99-103, 161-165).

Arheologia cultural-istorică. Pe fondul afirmării naționalismului în Europa, sfârșitul secolului al XIX-lea aduce în disciplina arheologică un declin al ideilor *evoluționiste* și o afirmare a etnicității, ca element major în dezvoltarea istorică și culturală a diferitelor națiuni (Trigger 1981: 145). Cultura este explicată în termeni istorici, încercându-se reconstituirea istorică regională a anumitor evenimente, situații, fapte, contexte etc., stabilindu-se diferențele sau similitudinile dintre acestea (Binford 1972: 213). Schimbările culturale sau anumite progrese, descoperiri, invenții, se datorează migrațiilor sau difuziunii. Această perspectivă se datorează influențelor *difuzionismului*, curent de idei dezvoltat de școala antropologică (Schiffer 1988: 466). Tot acum se pun bazele celui mai rezistent concept al arheologie preistorice de până astăzi, cel de *cultură arheologică* (Anghelinu 2003: 108).

Acest curent cultural-istoric mai este cunoscut și sub denumirea de arheologie tradițională. În domeniul practicilor funerare, abordarea cultural-istorică va stabili o teorie conform căreia practicile funerare constituie un domeniu intangibil al vieții religioase (Binford 1972: 213; Lull 2000: 576). Această concepție este însoțită de un anumit scepticism în privința identificării unor elemente care să permită reconstituirea aspectelor legate de societatea respectivă (Lull 2000: 576). În general, maniera aceasta de interpretare prezintă sumar elementele de tratament funerar (orientare, poziție etc.), dar are tendința de a descrie amănunțit (uneori excesiv) artefactele din inventarul mormintelor. Acestea sunt folosite pentru încadrarea cronologică a descoperirilor respective. Din această perspectivă obiectele de inventar funerar sunt legate de ideea 'lumii de dincolo', credința în aceasta fiind demonstrată, conform interpretărilor 'clasice', tocmai de existența bunurilor funerare (Ucko 1969: 265).

Arheologia tradițională interpretează simplu și accesibil descoperirile cu caracter funerar, pe baza unor analogii formale cu alte surse istorico-arheologice sau antropologice (Binford 1972: 213; Lull 2000: 576). Modelul descriptiv dezvoltat de reprezentanții acestui curent, se baza pe o filozofie de cercetare pozitivistă. De asemenea, menționăm că unele modele clasice, identificau grupele de sex ale defuncților în funcție de piesele de inventar funerar (Malinowski 1983: 225).

Dintre reprezentanții acestui curent îl amintim pe Gordon Vere Childe (1839-1956). Fidel difuzionismului, dar păstrând unele influențe evoluționiste (însă, la o manieră diferită de ideile postulate în secolul al XIX-lea) și chiar marxiste (idei preluate din arheologia sovietică), acesta va utiliza intens conceptul *cultură arheologică*, excluzând însă conotațiile naționaliste și rasiste inoculate de Kossinna (Trigger 1981: 145; 1982: 4-17; Peace 1988: 420-427). Pe baza acestui concept va identifica un 'mozaic' de culturi, definite pe baza obiectelor descoperite (Trigger 1981: 145; 1994: 170).

În domeniul practicilor funerare, G. V. Childe va publica studiul *Directional Changes in Funerary Practice during 50.000 years* (1945), în cadrul căruia va încerca să identifice direcția tendințelor cumulative ale 'culturii spirituale', comparabilă cu cea manifestată în cadrul 'culturii materiale' (Childe 1945: 13). Mergând pe același model, G. V. Childe va prezenta sintetic datele funerare din diferite zone geografice, dintr-un interval cronologic mare. Sistemul de analiză se baza pe cinci elemente majore: 1. poziția defuncțiilor; 2. amplasarea mormintelor; 3. obiectele de inventar funerar (acestea fiind împărțite în patru categorii, fiecare cu mai multe subcategorii); 4. monumentele sepulcrale și 5. mormintele regale (Childe 1945: 13-18). Variațiile de tratament funerar (mai ales în privința obiectelor de inventar) sunt legate de stabilitatea sau instabilitatea societăților, de evoluția acestora și progresele tehnologice înregistrate (Childe 1945: 16-18).

În general, ideile lui G. V. Childe pot fi rezumate astfel: ritualurile și concepțiile religioase asociate acestora reprezintă un simplu mecanism ce asigură condițiile necesare menținerii și perpetuării sistemului social (Lull 2000: 576), fără a fi posibilă identificarea unor diferențe de statut social între defuncți, pe baza elementelor de tratament funerar (Childe 1966: 112; Alekshin 1983: 141).

În anul 1969, Peter J. Ucko (1938-2007) publica studiul *Ethnography and Archaeological Interpretation of Funerary Remains* (1969), în care va arăta pericolul reprezentat de utilizarea cazurilor etnografice în interpretarea arheologică a descoperirilor funerare, deoarece situațiile aparent asemănătoare, se datorează unor cauze, credințe sau comportamente distincte, deosebite, diverse, în consecință semnificația lor fiind diferită. Pornind de o serie de exemple etnografice, P. J. Ucko este probabil unul din primii arheologi care sesizează variabilitatea practicilor funerare. Multe dintre observațiile sale depășesc șabloanele paradigmei cultural-istorice. Astfel, analizând problema inventarului funerar va fi de acord cu teoria conform căreia cantitatea de obiecte reflectă 'sărăcia' sau 'bogăția' defunctului, însă sugerează că acest criteriu de analiză (cantitatea) poate reflecta și anumite sancțiuni sociale sau rituale. De asemenea, va demonta teorii specifice arheologiei tradiționale conform cărora *prezența mormintelor implică automat credința în viața de dincolo sau modificarea ritului funerar reflectă o schimbare a credințelor religioase* (Ucko 1969: 262-277). Totuși, după cum observa Brad Bartel, studiul lui P. J. Ucko este dificil de utilizat pentru 'ghidarea' corectă a interpretărilor arheologice, deoarece exemplele etnografice folosite au fost selectate special pentru a sublinia neconcordanțele prezentate (Bartel 1982: 47).

Procesualismul. În anii '60 ai secolului trecut, sub influența disciplinei antropologice (în special a neo-evoluționismului postulat de Leslie White și Julian Stewart), va apărea un nou curent de idei - *procesualismul*, cunoscut și sub numele de *New Archaeology*. Născut ca o alternativă critică la adresa paradigmei cultural-istorice, acesta a marcat momentul în care arheologii au acordat atenție premiselor teoretice și metodologice legate de studiul diferitelor aspecte ale comunităților din trecut.

Scopul principal al acestei abordări a fost înțelegerea cauzelor care conduc la schimbări culturale (*process*) în diferite medii naturale, sociale sau culturale, a oamenilor și activităților acestora (*system*), a determinantelor (*how and why*) care stau la baza anumitor acțiuni vizibile în descoperirile arheologice (Binford 1962: 217-25; Trigger 1984: 277-9; 1998: 103; Dyson 1993: 196-7; Sabloff 2006: 212-17). Dacă arheologia cultural-istorică căuta să identifice 'the indian behind the artefact' (Braidwood 1959: 79), procesualismul va încerca recunoașterea 'the system behind both indian and artefact' (Flannery 1976: 120).

În contextul *New Archaeology*, printre dezbaterile epistemologice pe diferite problematice s-au numărat și practicile funerare. Se va dezvolta astfel conceptul de *Archaeology of Death*, veritabilă sub-disciplină a noului curent procesualist, ce va promova un tip de analiză diferit pentru descoperirile cu caracter funerar (McHugh 1999: 2-4; Lull 2000: 577). Abordarea procesualistă, bazându-se pe demersul sociologic dezvoltat de școala antropologică, pornea de la următorul argument: practicile funerare reprezintă expresia unor realități sociale, acestea putând fi legate de sistemul social al comunităților din trecut, precum și de statutul social al decedaților (Saxe 1970; Binford 1972: 223-39; Tainter 1975, 1978; Brown 1981; Chapman și Randsborg 1981; O'Shea 1984: 8-22; Lull 2000: 577; Chapman 2003).

Majoritatea modelelor de studiu dezvoltate de acest curent s-au bazat pe *deductive explanatory procedures*, acestea conducând la dezvoltarea *multivariate methods* (*cluster analysis, formal analysis, factor analysis* etc.). Acest nou tip de cercetare a fenomenului funerar, bazat pe o perspectivă sociologică, a condus la afirmarea unor concepte teoretice, create pentru înțelegerea corectă a aspectelor sociale din cadrul fenomenelor funerare (McHugh 1999: 2-8).

În general, modelele de analiză dezvoltate de procesualiști au pornit de la ideea conform căreia, mormintele se pretează cel mai bine unei 'anchete' sociale, nu numai pentru că au (uneori) inventar funerar deosebit, care la rândul său poate exprima existența unei ierarhii sociale, a unor indivizi cu statut deosebit, chiar a unor reguli stricte, dar și pentru faptul că sunt rezultatul unui act deliberat de conduită, care poate reflecta existența unor credințe, concepte, temeri, mentalități (d'Agustino și Schnapp 1982: 18; Chapman 1983: 22-27; MacDonald 2001: 705).

Lewis R. Binford, principalul artizan al procesualismului, în lucrarea *Mortuary practices: Their study and their potential* (1971), va fi unul dintre primii autori care va propune o perspectivă teoretică în analiza practicilor funerare. El va demonstra că practicile funerare sunt independente de aspectele cotidiene ale vieții sociale și va arăta că există două componente majore ale situațiilor sociale, ce permite identificarea și evaluarea unor fenomene sociale exprimate de variabilitatea riturilor funerare. Primul element este reprezentat de *persoana socială a defunctului (social persona)* și se referă la identitatea socială din timpul vieții, menținută și recunoscută în momentul morții. Dimensiunea acestui element depinde de gradul de organizare a societăților respective (complexitatea structurilor sociale) și reflectă apartenența la grupa de sex și de vârstă, rangul, poziția ocupată în timpul vieții, în cadrul grupului social, gradul de afiliere și de apartenență la diferite segmente ale grupului. Al doilea element este reprezentat de dimensiunea și compoziția structurii sociale (*social unit*), obligațiile/responsabilitățile celor decedați, corelate cu statutul social al defuncțiilor. L. R. Binford considera că acest factor (*social unit*) determină amplasarea mormintelor în anumite zone și conduce la ritualuri diferențiate (Binford 1972: 225-235).

Această schemă teoretică va fi completată de Joseph A. Tainter. Celor două elemente definite de L. R. Binford (*social persona* și *social unit*), acesta le va adăuga noțiunea de *energy expenditure*, pe baza căreia își va construi un model de analiză (McHugh 1999: 8), influențat de perspectiva impusă de *teoria sistemelor* (Tainter 1978: 130). Termenul de *energy expenditure* reprezenta un concept abstract, ce poate fi tradus ca *energie socială*. Aceasta reprezintă expresia determinată de diferitele evenimente din cadrul grupurilor respective: moartea (fenomen biologic iminent, necontrolat și imposibil de anticipat), înmormântarea (eveniment care privește nu doar pe individ și familia sa, ci întreaga comunitate din care face parte), alte ritualuri. Conform acestei teorii, indivizii cu poziție socială deosebită beneficiau de mai multă *energie socială* exprimată, aceasta fiind reflectată de dimensiunea structurii funerare, de elementele de tratament funerar, durata și complexitatea funeraliilor, cantitatea și calitatea bunurilor funerare depuse (Tainter 1974: 1-2; 1978: 125-127). De asemenea, J. A. Tainter va dezvolta și nuanța noțiunea de *social unit* prin identificarea a alte două trăsături ale sistemului social - *structure (structură)* și *organization (organizare)*. Primul termen, *structura* constă în numărul, natura și modul de articulare al elementelor care compun sistemul social, iar, cel de-al doilea, *organizarea* se referă la ansamblul de reguli, restricții, cutume, tradiții, după care se guvernează și se modifică componentele grupului social (Tainter 1974: 1; 1978: 131).

În lucrarea de doctorat *Social Dimensions of Mortuary Practice* (1970), Arthur Alan Saxe (1935-1999) va utiliza o metodă social-analitică (*formal analysis*) pentru evaluarea și prezentarea atributelor specifice contextelor funerare (Saxe 1970: 32-8, 102-7). Ideile sale vor fi structurate într-un sistem complex de opt ipoteze privind dimensiunea socială a practicilor funerare, organizate în două grupuri: primul tratează modul diferențiat de exprimare a noțiunii de *social persona (persoana socială)* în elementele de tratament funerar; cel de-al doilea grup de ipoteze se referă la modul de reflectare a structurilor sociale în cadrul practicilor funerare (Saxe 1970: 64-5; McHugh 1999: 4). Ipotezele acestea, veritabile exerciții logice, au fost testate utilizând datele funerare din cadrul unor societăți studiate din punct de vedere etnografic (McHugh 1999: 4; Parker Pearson 2001: 29). Cele opt ipoteze postulate de autorul în discuție sunt (Saxe 1970: 64-121):

- *Ipoteza 1.* diferențele dintre *persoanele sociale* sunt exprimate în cadrul funeraliilor prin combinații particulare a diverse elemente de tratament funerar;
- *Ipoteza 2.* structura și complexitatea societății determină modul în care va fi exprimată *persoana socială* a defunctului în cadrul practicilor funerare;
- *Ipoteza 3.* statutul social al defuncțiilor este marcat de cantitatea și calitatea bunurilor funerare depuse;
- *Ipoteza 4.* în funcție de importanța socială a defunctului, modalitatea de reprezentare a *persoanei sociale* a acestuia în cadrul funeraliilor va conține identitatea socială, așa cum este ea concepută de restul comunității;

- *Ipoteza 5.* aceasta leagă modalitățile de combinare a diverselor atribute funerare (descrise prin *degree of redundancy*, în sensul de grad de corelare) de complexitatea organizării sociale;
- *Ipoteza 6.* configurația structurală specifică elementelor funerare, relațiile dintre componentele simbolice (numărul de diferențe/contraste ce le definesc) și semnificația socială a acestor simboluri sunt determinate de complexitatea sistemelor sociale ce le produc;
- *Ipoteza 7.* cu cât societățile au o structură mai simplă, cu atât mai mică este variabilitatea funerară observată în tratamentul funerar aplicat cazurilor particulare (*deviant social personae*, cu referire directă la cazurile de deces datorate bolilor, crimelor, sinuciderilor - considerate situații particulare, excepționale, anormale) și invers;
- *Ipoteza 8.* stabilește relația dintre importanța terenurilor (în sensul de resursă) și folosirea cimitirelor de către grupurile descendente, care prin perpetuarea acestor practici își legitimează prin intermediul celor morți (străbunii) drepturile de control a anumitor resurse.

Acest sistem complex de analiză, bazat pe o structură teoretică solidă și o metodologie bine pusă la punct, era foarte dificil de aplicat unor situații arheologice concrete (Brown 1981: 30).

În aceeași perioadă, Chris Peebles și Susan Kus vor publica studiul *Some Archaeological Correlates of Ranked Societies* (1977), în cadrul căruia vor propune o schemă teoretică de interpretare a anumitor aspecte legate de *persoana socială* a defuncților reflectate în contextele funerare. Pe baza acestor caracteristici particulare de tratament funerar se urmărea identificarea inegalităților sociale existente în cadrul unor societăți complexe. Schema propusă de cei doi autori stabilea două dimensiuni ale conceptului de *persoană socială* (Peebles și Kus 1977: 433-40):

- dimensiunea *subordinate* - ce era exprimată de vârstă, sexul și abilitățile defunctului;
- dimensiunea *superordinate* - ce era indicată de *energia socială* exprimată prin cantitatea și calitatea obiectelor de inventar funerar și a altor simboluri (mai ales așa numitele *simboluri ale autorității*) ce nu aveau legătură cu cele exprimate în cadrul dimensiunii *subordinate*.

Această manieră de studiu va reprezenta una dintre primele încercări ale arheologilor de a surprinde *diferențierile verticale* (în funcție de poziția socială) și *orizontale* (în funcție de vârstă, sex sau etnie) din cadrul unor grupuri sociale (Parker Pearson 2001: 74-6).

Același demers va fi urmărit și de John M. O'Shea, în lucrarea *Mortuary Variability. An Archaeological Investigation* (1984). Acesta reprezintă unul dintre cele mai detaliate și riguroase studii privind variabilitatea funerară, realizat în perioada procesualistă (Parker Pearson 2001: 75). Sistemul realizat de J. M. O'Shea, se baza pe analiza obiectelor de inventar funerar din punct de vedere tipologic¹ și funcțional, dar și pe distribuția acestora în complexele funerare în raport cu corpul defunctului, frecvența sau absența din morminte a unor categorii de obiecte. Toate aceste date au fost raportate la celelalte elemente de tratament funerar (poziție, orientare etc.), la grupele de sex și categoriile de vârstă ale defuncților. Coroborarea tuturor informațiilor obținute conduc la stabilirea unor *diferențieri orizontale și verticale* între membrii comunității/societății, precum și identificarea a trei surse primare privind variabilitatea funerară: *diferențele sociale, variațiile temporale și distincțiile etnice*. În afară de *diferențierile orizontale și verticale*, J. M. O'Shea stabilește și o a treia categorie de diferențiere socială - *special status differentiation*. Această a treia modalitate de diferențiere reflecta circumstanțele decesului (execuție, sinucidere, masacru) așa cum sunt ele vizibile în cadrul descoperirilor funerare - morminte colective, poziții de depunere neobișnuite, absența craniului (decapitări) sau a corpului (cenotafuri) (O'Shea 1981: 41-52; 1984: 32-49, 60-9).

În aceeași perioadă, James A. Brown va publica studiul *The search for rank in prehistoric burials* (1981), în cadrul căruia va prezenta diverse modalități de identificare a poziției sociale în cadrul descoperirilor funerare, acest demers fiind bazat pe o serie de elemente postulate anterior: *energia socială* (J. A. Tainter), simbolurile autorității (C. S. Peebles și S. M. Kus) și structura demografică a practicilor funerare (McHugh 1999: 12). În privința acestui ultim element, J. A. Brown va insista asupra mormintelor de copii cu inventar bogat (mai ales cele ce conțineau simboluri ale autorității), subliniind că acestea indică statutul social (moștenit/transmis) și nu autoritate socială. De asemenea, autorul va atrage atenția asupra dificultăților ce pot apărea în încercarea de identificare a diferențierilor sociale pe baza datelor funerare (Brown 1981: 25-37).

* * *

Din păcate, majoritatea acestor modele de analiză procesualiste s-au bazat pe cazuri particulare din perioade variate de timp, de pe diverse meridiane, raportate excesiv la diferite situații etnografice, fapt ce face dificilă adaptarea/aplicarea lor altor realități arheologice.

Datorită demersului pozitivist, influențat de tradiția filozofică, conceptele dezvoltate de *New Archaeology* au condus la o epistemologie incoerentă, lipsită de o ontologie adecvată necesităților disciplinei, fapt ce îi vor atrage numeroase critici din diferite direcții (Shanks și Tilley 1987: 29-45; 1988: 42-5; Hodder 1995: 2).

Post-procesualismul². A apărut ca un răspuns critic la demersurile 'eșuate' ale arheologiei procesualiste. Acest nou curent de idei a fost influențat de reprezentanții antropologiei interpretative sau simbolice, mai precis de o serie de autori precum Victor W. Turner, Clifford Geertz sau Pierre Bourdieu (Patterson 1989: 556; Hodder 2006: 208).

Apărută la începutul anilor '80 ai secolului trecut, noua mișcare teoretică a fost impusă de o serie de arheologi și antropologi britanici (Michael Shanks, Christopher Tilley, Daniel Miller, Ian Hodder). Bazat pe metode relativiste, post-procesualismul nu va analiza doar elementele materiale provenite din săpăturile arheologice, ci se va apleca spre studiul ideologiei, conceptelor, credințelor, atitudinilor și opiniilor. Acestea reprezintă părți esențiale ale sistemelor culturale, ce trebuie analizate în contextul acestor sisteme, prin aprofundarea și înțelegerea structurilor și funcțiilor fiecărei culturi (Trigger 1986: 5; Kosso 1991: 624-5; VanPool și VanPool 1999: 33-48).

Demersul inițial al acestui curent de idei a condus spre conturarea unei arheologii structural-simbolice, în cadrul căreia contextul este esențial, iar elementele de cultură materială sunt considerate *simboluri* (Schiffer 1988: 471; Kosso 1991: 624-5; VanPool și VanPool 1999: 33-48). Fără a nega existența unei 'dinamici sociale', acest tip de analiză contextuală utilizează metodologia tradițională bazată pe comparații și analogii (inclusiv cu surse etnografice), dar din perspectivă hermeneutică/poststructuralistă, elementele de cultură materială fiind considerate 'texte'³ (Shanks și Tilley 1987: 103-15; Kosso 1991: 624; Hodder 1991: 10-11; 1995: 13-14; VanPool și VanPool 1999: 33-48). Ulterior, această perspectivă interpretativă va fi abandonată chiar de cei care au promovat-o (Tilley 1996: 5-14).

Dacă inițial post-procesualismul s-a rezumat doar la critica modelelor procesualiste, anii '90 marchează momentul de orientare spre reconstrucția metodelor și teoriilor din cadrul disciplinei arheologice și spre o arheologie interpretativă, în sensul revizuirii anumitor puncte de vedere postulate anterior (Hodder 1991: 7-16; 2006: 209-10).

În domeniul practicilor funerare, reprezentanții post-procesualismului s-au axat pe critica la adresa modelelor de analiză postulate de *New Archaeology* (Hodder 1995: 45-9; Lull 2000: 577-8), acestea fiind examinate, completate și corectate: "*Mortuary practices have been treated as a passive reflection of abstract concepts of society and social structure, whereas they should be treated as the arena of activity in which are moulded the institutions through which social relationships are actively brought into being, transformed and terminated through exchanges and alliances*" (Parker Pearson 2001: 84).

Ian Hodder este probabil cel mai cunoscut reprezentant al acestui curent. Practicile funerare sunt analizate de acesta în spiritul doctrinei post-procesualiste, în contextul social, dar din perspectiva ideologiei și simbolisticii. Din punctul său de vedere, funeraliile reflectă o serie de atitudini ale comunității, reprezentând o modalitate de propagandă și manipulare socială, prin intermediul căreia 'actorii sociali' afirmă statutul și prestigiul defuncțiilor, pentru a-și legitima anumite acțiuni/drepturi (Hodder 1990: 72-9, 94-9; 1995: 14, 39-40, 105, 110-1). Practicile funerare nu reflectă direct societatea; ele sunt structurate într-un sistem simbolic ce poate fi manipulat prin intermediul strategiilor sociale (I. Hodder 1995: 109). Elementele de cultură materială (inclusiv obiectele de inventar funerar) sunt considerate simboluri - *symbols in action* (Hodder 1995: 18). Semnificația acestora poate fi identificată doar dacă se admite dimensiunea relevantă a variațiilor (de tratament funerar, de organizare spațială, natura și locația bunurilor funerare etc.) din contextul descoperirilor (Hodder 1995: 109). Simbolurile sunt folosite pentru negociere, manipulare sau propagandă ideologică în cadrul diverselor acțiuni sociale (Hodder 1995: 26, 30). Obiectele pot avea semnificații conceptuale care nu pot fi înțelese doar printr-o 'simplă' analiză funcțională și tipologică sau doar prin stabilirea proprietăților fizice și biologice ale obiectelor studiate (Hodder 1989: 250-267; 1995: 13-14; 1999: 84-88). "*Over space and time, distant from their production, texts and objects can be given numerous meanings in different contexts*" (Hodder 1995: 14).

Un alt reprezentant al curentului post-procesualist, cu preocupări importante în domeniul funerar, este Mike Parker Pearson. În lucrarea *The Archaeology of Death and Burial* (1999) acesta va analiza majoritatea problemelor și aspectelor legate de practicile funerare. Elementele funerare sunt tratate în contextul diverselor modele de analiză dezvoltate de-a lungul timpului, de antropologie sau arheologie (Parker Pearson 2001: 1-203). Parker Pearson va sublinia că moartea (ca fenomen natural,

experiență personală și universală, prin care fiecare individ uman va trece) nu reprezintă doar o separare a defunctului de cei rămași în viață și de diferitele aspecte ale vieții sociale. Riturile funerare pot reprezenta o strategie socială prin intermediul căreia se afirmă anumite drepturi politice sau sociale ale anumitor grupuri sau elite. De asemenea, funeraliile pot reprezenta o oportunitate pentru cei rămași în viață pentru menținerea, legitimarea sau consolidarea poziției în societate, pentru preluarea sau moștenirea anumitor drepturi, proprietăți, bunuri sau obiecte. Concepțiile religioase (sau escatologice) permit transformarea simbolică a defuncțiilor în *străbuni* și menținerea acestora în structura societății. Acest fapt permite celor rămași în viață să manipuleze anumite relații din cadrul societății, beneficiind de o legitimare a faptelor prin intermediul relațiilor speciale create de evenimentul funerar. Mormintele și monumentele funerare nu reprezintă doar locul în care se depun rămășițele celor morți sau o formă de marcare simbolică a locului de înmormântare. Acestea reprezintă o componentă reală a vieții sociale și politice, o modalitate de legitimare a anumitor drepturi și de reprezentare material-simbolică a puterii, a autorității, a poziției sociale, un veritabil reper în timp și spațiu pentru generațiile viitoare (Parker Pearson 2001: 193-7). *"Death is never over. Business is always unfinished, because the meaning of the death and of its memory, whether enhanced or not by a monument, will forever be reworked, even by societies distant in space or time from the actual corpse"* (Parker Pearson 2001: 193-4).

Alte contribuții la dezvoltarea perspectivei post-procesualiste asupra fenomenelor funerare le-au avut Michael Shanks și Christopher Tilley. În lucrarea *Social Theory and Archaeology* (1987) aceștia vor analiza diversele teorii și concepte dezvoltate de arheologia procesualistă, criticând cu precădere noțiunile de *social persona* (persoană socială) și *social unit* (unitate socială). Ei vor evidenția carențele acestor concepte, considerându-le neplauzibile și insuficiente pentru definirea unor realități sociale: *"In role theory a number of different roles forming an actor's social persona are held to be enacted in different situations, with the roles changing according to whether they have been ascribed or achieved, and in terms of temporal enactment and context. Various roles may be acted out by any one person (e.g. a bank manager may also be a father and a Conservative Party official). In any role system there may be various degrees of role summation, coherence, dependence or independence, within society or with regard to other roles"* (Shanks și Tilley 1988: 45). Cei doi autori se vor opri asupra mormintelor colective din Suedia și Anglia (*long barrows*) și vor analiza semnificația simbolică a oaselor umane fără conexiune anatomică, prezente în aceste complexe funerare. În acest demers, M. Shanks și C. Tilley s-au bazat pe valoarea simbolică a corpului uman și a modului cum acesta poate fi perceput (partea anterioară/posterioară, simetria stânga/dreapta, partea superioară/inferioară, corp/membre, părți articulate/dezarticulate, bărbat/femeie), dar și pe distincția dintre natură/cultură, individ/grup, limitat/nelimitat. Autorii au sugerat că maniera de grupare a acestor resturi osteologice fără conexiune reflectă ideologia particulară a comunităților respective: *"The regrouping of disarticulated remains, which we identified, incorporates in the expression of symmetry between body parts a denial of asymmetrical relationships in relations of production. In this manner we focused on the possible ideological dimension of the form and nature of material culture, how it may act to naturalize and misrepresent other social practices"* (Shanks și Tilley 1988: 108).

Ulterior, în lucrarea *Experiencing the Past* (1992), M. Shanks va reveni asupra acestei problematice și va sublinia că *"The human body as basic metaphor of social experience. Evocative dramas of death, decay, and the other"* (M. Shanks 1992: 204).

O perspectivă diferită asupra practicilor funerare este prezentată în lucrarea *Theatre/Archaeology* (2001), semnată de Mike Pearson și Michael Shanks. Autorii propun o abordare originală, bazată pe intersecția a două discipline aparent diferite, fără multe elemente comune - teatrul și arheologia. Evenimentul morții este perceput de cei doi autori ca *theatre of death*. Oamenii sunt asemenea unor *actori* ce-și *interpretează* propria identitate pe diferite *scene* metaforice ale existenței, *rolul* continuând și dincolo de moarte. Momentul decesului marchează un nou *act*, ce necesită realizarea unui nou *decor* - mormântul/monumentul funerar. Moartea unui membru al grupului social îi adună pe ceilalți membrii ai comunității într-un loc public - *scena*. Acțiunile, reacțiile, gesturile realizate/exprimate de participanții la ceremonia funerară sunt asemenea unei *coregrafii*, cu numeroase *improvizări*. Totuși există o diferență între cei care se implică direct în organizarea diferitelor etape ale ceremoniei - *protagoniștii* și cei care doar participă - *spectatorii*. Interacțiunea dintre cei care privesc și cei priviți (*watchers and watched*) reprezintă o oportunitate pentru discursuri, cântece comune, declarații publice, acte oratorice, propagandă, încălcându-se, probabil, codurile zilnice de apropiere și contact dintre indivizi. Interpretarea aceasta poate avea patru axe de manifestare - spațiu, timp, model și detaliu, acestea influențând într-o măsură mai mare sau mai mică

interpretarea din timpul ritualurilor funerare și rezultatele finale ale acestora (Pearson și Shanks 2001: 120-30).

* * *

Ideile, teoriile și conceptele postulate de reprezentanții post-procesualismului au fost contracarate de o serie de autori (procesualiști și nu numai). În opinia acestora, demersul post-procesualist, datorită conceptualizării excesive a anumitor realități arheologice, inserate într-un veritabil cadru metafizic, era incapabil să aprofundeze într-o manieră riguroasă înregistrările arheologice, multe aspecte ale acestor realități arheologice fiind denaturate sau pierdute (Binford 1987: 391-404; Patterson 1989: 555-63). Alte critici au vizat originea și baza filozofică a acestui curent (Johnsen și Olsen 1992: 419-34). De asemenea, va fi criticat și modul de raportare a cazurilor analizate la diverse exemple particulare (mai ales etnografice, la fel ca și procesualiștii), considerându-se că acest demers, prin caracteristicile sale teoretico-metodologice, prezintă mai degrabă un caracter modernist decât post-modernist (Hegmon 2003: 213-34). În domeniul funerar, problema majoră a interpretărilor post-procesualiste este reprezentată de identificarea/interpretarea așa numitelor *manipulări ideologice* și stabilirea *simbolicității* corecte a anumitor obiecte/fapte/acțiuni, în cadrul descoperirilor arheologice. Diferențierea acestora de alte acțiuni din trecut, ce pot prezenta aceleași caracteristici materiale în cadrul situațiilor arheologice, este dificilă și riscantă, existând posibilitatea creării unei false imagini privind societățile respective (McHugh 1999: 16).

Abordarea marxistă. Materialismul cultural-istoric a exercitat o influență puternică asupra arheologiei, baza ideologică a acestor influențe fiind inițial reprezentată de lucrările lui K. Marx și F. Engels, iar mai apoi de cele ale antropologiei marxiste franceze - Godelier, Miellassoux, Terray, Rey ș.a. (Schiffer 1988: 466; Bloch 1999: 410-13; Friedman și Rowlands 2006: 163-9).

Marxismul percepea formele sociale și culturale ca un produs al relațiilor economice, structura/evoluția socială fiind influențată de dezvoltarea forțelor de producție și de competiția indivizilor pentru satisfacerea necesităților economice. Influența avută de lucrările lui L. H. Morgan asupra doctrinei marxiste, vor impune în domeniul evoluției sociale o perspectivă evoluționistă (Tolstoy 1952: 8-16; Bloch 1999: 410). Marxiștii acordă o atenție deosebită conceptelor gen *muncă, producție* sau *clase sociale*. Modul de articulare a structurilor sociale este determinat de progresul tehnologic, de diviziunea socială a muncii și de modul de distribuție a produselor sociale rezultate din diversele activități de producție. Viața economică condiționează organizarea și evoluția socială (Fluehr-Lobban 1979: 341-8; Kohl 1981: 89-101, 105-12; Trigger 1986: 14-15; Shanks și Tilley 1988: 165-75; Earle 2000: 43-5; Matthews et al. 2002: 109-30; Friedman și Rowlands 2006: 163-9).

Doctrina marxistă s-a afirmat inițial în arheologia sovietică din perioada lui Stalin, prin promovarea unei scheme de evoluție socială uni-liniară, derivată din opera lui F. Engels (Trigger 1982: 4-6). Ulterior, ideile marxiste vor fi transmise în Europa Occidentală de Gordon V. Childe (Trigger 1971: 323; 1982: 4-7; Peace 1988: 417-21). Primele contacte ale acestuia cu doctrina marxistă, s-au datorat vizitei în U.R.S.S. din 1935 (Trigger 1982: 4). G. V. Childe a fost influențat mai ales de ideile arheologului Tretyakov (Childe 1942: 130-36; Binford 1968: 269). Deși a utilizat unele concepte marxiste (*revoluție, matriarhat, diviziunea muncii, clase sociale*), G. V. Childe nu a fost un marxist propriu-zis; aceste concepte au fost integrate în cadru unor demersuri funcționaliste de influență durkheimiană, susținute de perspectiva evoluționistă și de cea difuzionistă (Kohl 1981: 91). Aceste idei marxiste, dublate de o serie de lucrări ale unor antropologi marxști din Franța (Godelier, Miellassoux ș.a.), vor conduce în perioada '60 – '70 la afirmarea și completarea acestui curent de idei în arheologia din Europa de Vest și din America Latină (Trigger 1982: 5-6; Politis 2003: 246, 251-2; Friedman și Rowlands 2006: 165-8).

În domeniul practicilor funerare arheologia marxistă va dezvolta o perspectivă teoretică particulară. Aceste puncte de vedere sunt sintetizate în studiul *Death and Society: A Marxist Approach* (2000), semnat de Vincent Lull. Conform acestuia, tratamentul funerar variază în funcție de condițiile economice din societate: mormintele și tot ce este legat de acestea sunt rezultatul activităților economice ale indivizilor în viață, demonstrând capacitatea de producție a comunităților respective. Ritualurile reflectau mentalul colectiv. Defuncții, deși nu mai făceau parte din sistemul productiv al societății, erau incluși în acesta deoarece, funeraliile implicau anumite consumuri economice. Diversele bunuri depuse alături de cei morți sunt percepute ca o investiție a societății - un fel de omagiu, tribut sau o formă de mascare a inegalităților sociale, fără a exista intenția de-a reflecta statutul social. Existența unor morminte cu inventar funerar bogat denotă o viață economică prolifică, în timp ce

mormintele fără inventar sau cu inventar sărac sunt expresia unei economii modeste. Aceste aspecte economice implică studierea în paralel a cimitirelor și așezărilor. Marxiștii nu neagă existența unor 'asimetrii sociale' între membrii grupului/societății, dar consideră dificil demersul de identificare a structurii sociale prin intermediul datelor arheologice. Variațiile de tratament funerar nu reflectă diferențele de ordin etnic sau politic dintre indivizi, ci sunt doar o expresie a grupurilor socio-economice (sau socio-ideologice) din comunitate, considerate conform concepțiilor marxiste categorii sau clase sociale (Lull 2000: 578-80).

Arheologia evoluționistă (cunoscută și sub numele *Darwinian archaeology* sau *selectionists*) a apărut sub influența teoriilor neo-evoluționiste promovate la mijlocul secolului al XX-lea, de o serie de antropologi precum Leslie White și Julian Stewarts. Definite la începutul anilor '80 (mai ales datorită lucrărilor lui Robert C. Dunnell), ideile arheologiei evoluționiste se apropie, într-o oarecare măsură de concepțiile altor curente teoretice din Statele Unite (*evolutionary ecology*, *behavioral archaeology*, *evolutionary biology*); însă, în același timp, își delimitează clar programul de cercetare față de alte curente de idei. În principal, arheologia evoluționistă revendică vechea teorie darwinistă, considerând că eșecul unor demersuri anterioare (spre exemplu evoluționismul antropologic) s-a datorat aplicării incorecte a acestei teorii fenomenelor culturale. Evoluția culturală este considerată similară cu evoluția biologică, aceasta fiind bazată pe selecția naturală, transmisii culturale, modele comportamentale (Leonard și Jones 1987: 199-216; Rosenberg 1994: 307-13; Schiffer 1996: 643-59; 1999: 166-8; Dunnell 1999: 243-8; Dunnell și Greenlee 1999: 376-90; Madsen et al. 1999: 251-2; Hegmon 2003: 213-16; Shennan 2006: 58-63).

În domeniul funerar, contribuțiile arheologiei evoluționiste nu sunt numeroase. În schimb conceptele teoretice postulate de aceasta au condus la construcții noi în privința interpretării practicilor și fenomenelor funerare. În general, arheologia evoluționistă furnizează explicații complementare celor oferite de teoriile procesualiste și marxiste (MacDonald 2001: 712).

Baza acestor construcții teoretice o constituie determinatele comportamentale, fenomenele naturale și factorii biologici. Fenomenele funerare sunt analizate global, mai ales din perspectiva evoluției practicilor funerare sau doar a anumitor elemente de tratament funerar (de exemplu obiectele de inventar funerar) (Dunnell și Greenlee 1999: 376-390; Madsen et al. 1999: 251-2).

Kimberly D. Kornbacher s-a ocupat de evoluția arhitecturii monumentale și a complexelor funerare din Peru, în contextul mediului natural și a schimbărilor climatice. Analiza aceasta s-a bazat atât pe datele arheologice existente, cât și pe cele geologice, geo-morfologice, climatologice, palinologice, arheozoologice, toate acestea conducând la conturarea mediului natural și cultural. K. D. Kornbacher va arăta că schimbările climatice și anumite fenomene naturale (de exemplu fenomenul El Niño) influențează evoluția comunităților umane, indivizii umani fiind nevoiți să se adapteze la alte condiții de mediu. Toate acestea conduc la modificarea comportamentelor funerare (Kornbacher 1999: 282-310).

Un alt reprezentant al acestui curent este Douglas H. MacDonald. În studiul *Grief and burial in the American Southwest: The role of evolutionary theory in the interpretation of mortuary remains* (2001), va arăta că valoarea activităților întreprinse de comunitate și potențialul biologic al indivizilor reprezintă determinatele ce contribuie la variația obiectelor de inventar funerar; conform acestui model unii indivizi din comunitate, cu potențial mare de reproducere (de exemplu adulții tineri), beneficiau de numeroase obiecte de inventar de calitate, datorită sentimentelor (măhnire, milă, durere, regrete), provocate de moartea acestora, celor rămași în viață. Factorii biologici reprezintă determinante culturale universale (MacDonald 2001: 704-13).

Sarah Sterling va aplica perspectiva evoluționistă asupra monumentelor și practicilor funerare din Egipt (perioadele Predinastică și Dinastică). Coroborând datele arheologice cu cele geomorfologice, hidrologice și climatice, autoarea va stabili că momentul ridicării piramidelor de la Giza corespunde scăderii nivelului Nilului și a reducerii fenomenelor de inundație (Sterling 1999: 328-33). De asemenea, S. Sterling va analiza comparativ o serie de cimitire din perioadele Predinastică și Dinastică, în raport cu factorii biologici și naturali, în vederea stabilirii legăturii dintre rata mortalității și perioadele instabile din punct de vedere al fenomenelor naturale. Astfel, autoarea observă că în perioada Predinastică rata mortalității infantile, juvenile și a adulților tineri era mult mai ridicată decât în perioada Dinastică. Datele respective sunt puse în legătură cu fenomenele de inundație din perioadele mai vechi, acestea din urmă determinând o mortalitate ridicată în rândul indivizilor tineri, puțin adaptați la mediul înconjurător (Sterling 1999: 333-40).

Scoala arheologică germană: tradiție și conservatorism⁴. Începuturile disciplinei arheologice se leagă organic de demersurile etnologiei și antropologiei culturale, mai precis de

conceptele *Völkerkunde* (*știința popoarelor*) și *Volskunde* (*știința poporului* - cu referire directă la poporul german). Demersul acesta va viza reconstituirea civilizației originare (*Urkultur*), fiind bazat pe o *abordare intuitivă* (la fel ca și antropologia germană din aceeași perioadă). Cultura va fi definită pe baza unei polarități între *material* (cultură materială) și *spiritual* (cultură spirituală), care tinde să oblitereze studiul organizării sociale (Conte 1999: 270).

Începutul secolului al XX-lea marchează în Germania, la fel ca și în restul țărilor europene, afirmarea naționalismului și preocupările pentru reconstituirea unei istorii naționale. În acest context, arheologia germană recurge la demersul istorico-cultural. Acum se remarcă activitatea lui Gustaf Kossinna (1858-1931) principalul promotor al conceptului de *cultură arheologică* (Kossinna 1936: 6-149;), utilizat de autor pentru a sublinia puritatea biologică și etnică a rasei germane, dar și pentru a demonstra existența acesteia în Europa încă din timpuri imemorabile (Trigger 1981: 145; 1986: 3; Härke 1991: 188). Perioada nazistă va reprezenta punctul culminat al naționalismului și rasismului german, arheologia reprezentând un instrument în promovarea și justificarea acestor idei. Acum se nasc o serie de teorii ce vor marca arheologia germană - teza rasei ariene sau cea a dominației germane (Hawkes 1942: 125-6; Dyson 1993: 203; Arnold și Hassmann 1995: 70-81).

Ulterior, după 1950, școala germană va urma un model teoretic marcat încă de demersul tradițional - *cultural-istoric* -, încorporând însă și unele concepte difuzioniste sau neomarxiste. Aceasta va fi marcată și de dezvoltarea școlii critice, demersul respectiv fiind reflectat mai ales de respingerea doctrinei naționalist-rasiste promovate de Kossinna. Cercetarea se concentrează asupra metodelor de săpătură arheologică, de înregistrarea datelor arheologice, descrierea, și clasarea artefactelor (mai ales pe criterii cronologice și tipologice); situațiile arheologice sunt interpretate pe baza modelelor comparative (culturale și cronologice), iar schimbările prin explicații difuzioniste. Aparent, arheologia germană va fi receptivă la tendințele și dezbaterile teoretico-metodologice din lumea anglo-americană, cu toate că reacțiile sale, puține la număr, vor fi timide și lente. Deși școala germană a dezvoltat chiar foarte de timpuriu o școală critică, trebuie precizat că majoritatea discuțiilor teoretice din cadrul arheologiei germane vizează subiecte clasice, precum principiile periodizării cronologice, conceptul de cultură arheologică sau caracteristicile particulare ale surselor arheologice. Astfel, arheologia germană a rămas fidelă celui *anticarism patriotic* ce încă o caracterizează (Klejn 1977:5-27; 1980: 523-4; Wylie 1985:134; Härke 1989: 185-91; 1991: 188-91; 2000: 369-72; Arnold și Hassmann 1995: 70-5; Gramsch 2006: 1-15).

Domeniul funerar ocupă un loc aparte în cadrul preocupărilor școlii arheologice germane. Încă de la începutul a secolului al XX-lea, studiile privind problematica funerară au fost tributare unor elemente precum cronologia sau etnicitatea, specifice tradiției germane, obiectele de inventar funerar reprezentând baza acestor demersuri. Aceste acțiuni s-au bazat, implicit și explicit, pe două premise majore: cea *religioasă* (ritualul funerar este determinat de credințele religioase în viața de dincolo; credința în aceasta era demonstrată tocmai de obiectele ce se depuneau odată cu defunctul) și cea *cutumiară* (obiectele personale ale defunctului reprezentau o proprietate inalienabilă și în consecință erau depuse cu acesta în mormânt). Începând cu 1960, această manieră de interpretare va fi criticată, accentuându-se preocupările legate de surprinderea unor aspecte sociale din cadrul complexelor funerare. Însă, acest demers va fi bazat tot pe analizarea bunurilor funerare, dar din perspectivă calitativă, cantitativă și tipologică, la care se adaugă modul de distribuție a obiectelor în raport cu corpul defunctului. De asemenea, în paralel se dezvoltă și o metodologie de studiu ce se axează pe studiul mormintelor/monumentelor funerare (din perspectiva dimensiunilor, dar și a amenajărilor funerare existente) și a datelor antropologice oferite de scheletele descoperite în morminte. Ulterior, se va manifesta tendința de analizare spațială a mormintelor din cadrul necropolelor. Începând cu anii '90 ai secolului trecut, arheologia funerară germană va prelua unele concepte/idei din cadrul unor curente teoretico-metodologice anglo-americane (de exemplu din post-procesualism - obiectele de inventar pot avea semnificație simbolică). De asemenea, se va manifesta un interes deosebit pentru reluarea unor probleme anterioare (religia sau etnicitatea), dar într-o manieră nouă de interpretare. Spre deosebire de curentele angloamericane, școala arheologică germană nu va utiliza metodele etnoarheologice, dar se va raporta la sursele istorice, texte, documente, inscripții. Cele două programe de cercetare a practicilor funerare (cel german și cel anglo-american) s-au dezvoltat în paralel (Härke 1989: 185-91; 1997: 19-25; 2000:369-79).

Școala arheologică franceză: izolarea continentală⁵. Spre deosebire de arheologia anglo-americană care a avut numeroase preocupări teoretico-metodologice, prezentate sintetic anterior, școala franceză a rămas nereceptivă la aceste tendințe.

Începuturile arheologiei franceze se leagă de primii colecționari de obiecte antice din secolul al XVIII-lea, iar mai apoi de activitatea unor nume precum Jean-François Champollion sau Paul-Émile Botta, care vor contribui la nașterea unor noi discipline (egiptologia și asiriologia) (Cleuziou et al. 1991: 93). Sfârșitul secolului al XIX-lea va fi marcat de tendințele evoluționiste, pentru ca mai apoi, între începutul și mijlocul secolului al XX-lea, arheologia franceză să fie dominată de paradigma cultural-istorică.

Anul 1950 va marca o schimbare, datorită contribuțiilor lui François Bordes și afirmarea conceptului de *tipologie sistematică*. Acesta reprezenta un model diferit de maniera de analiză anterioară (bazată doar pe *fossiles directeurs*), promovând metode de diagnoză calitative, cantitative și tehnologice (Audouze și Leroi-Gourhan 1981: 170-1). Totuși, acest demers nu depășea barierele convenționale ale descriptivismului cultural-istoric. La puțin timp după demersul lui F. Bordes, G. Laplace va prezenta un alt model de analiză (*tipologia analitică*), legitimat prin proceduri preluate din cadrul disciplinei statistice. Sistemul metodologic propus de G. Laplace a fost dublat de un model teoretic (ce conținea germenii viitorului demers analitic), bazat pe compararea proceselor culturale cu evoluția biologică și pe respingerea teoriilor difuzioniste (Klejn 1977: 6). Demersul acestui autor ocupă un loc singular în cadrul arheologiei franceze, modelul său fiind primit cu scepticism, iar ulterior respins (Klejn 1977: 6; Audouze și Leroi-Gourhan 1981: 172).

Adevăratul moment de cotitură din cadrul școlii arheologice franceze este reprezentat de activitatea lui André Leroi-Gourhan. Acesta va trasa trei direcții de dezvoltare ulterioară a disciplinei arheologice franceze: prima direcție consta într-o reconsiderare a metodelor/strategiilor de săpătură, dublate de-o abordare etnologică a cercetărilor de teren (Audouze și Leroi-Gourhan 1981: 172; Leroi-Gourhan 1992: 17-23; Audouze 1999: 76); cea de-a doua direcție propunea o analiză structurală a datelor legate de relația dintre vestigiile arheologice, plecând de la natura și poziția lor (metodă cunoscută și sub denumirea de *analiză spațială*), în vederea interpretării corecte și coerente a surselor arheologice (Audouze și Leroi-Gourhan 1981: 172-3; F. Audouze 1999: 76); ultima direcție de cercetare dezvoltată de Leroi-Gourhan este cea *tehnomo-fologică*, care și propunea studierea omului prin prisma materialelor pe care le folosea și a modului în care le prelucra - un veritabil determinism tehnologic și funcțional (Audouze și Leroi-Gourhan 1981: 173; F. Audouze 1999: 76-7).

După 1960 arheologia franceză va urma aceste direcții trasate, toate eforturile concentrându-se asupra metodelor de săpătură, de colectare și de înregistrare a datelor arheologice. Paralel se manifestă un demers de aplicare în cercetarea arheologică a unor metode specifice altor discipline (arheozoologia, paleoantropologia, palinologia, carpologia, fotografia aeriană etc.), care să ofere date complementare celor rezultate din săpăturile arheologice. De asemenea, în arheologia franceză din ultimii 50 de ani, se va manifesta tendința spre studiul tehnologic, morfologic și funcțional a diferitelor categorii de artefacte, dublate de aplicarea unor metode pluri-disciplinare - petrografia, metalografia, arheologia experimentală (Audouze și Leroi-Gourhan 1981: 174-82).

Anii '80 ai secolului trecut vor reprezenta un moment de cotitură în istoria arheologiei franceze, pe fondul unor circumstanțe economice și politice favorabile acestora (Cleuziou et al. 1991: 107). Acum încep să se nască puncte de vedere noi (unele dintre ele originale, altele influențate de cadrul teoretico-metodologic global), printr-o serie de autori precum Alain Schnapp, Jean-Paul Demoule, Jacques Cauvin, Anick Coudart etc. Deși, multe dintre punctele de vedere postulate nu ating acuratețea tendințelor teoretice anglo-americe, totuși acestea reprezintă un pas înainte (Cleuziou et al. 1991: 108-18).

După 1990 situația arheologiei franceze se menține în același registru, cu toate că spectrul teoretic se lărgeste (într-un ritm lent însă). Astfel, în articolul 'Is post-processualism bound to happen everywhere? The French case' (1999), A. Coudart va face o analiză critică a cadrului general al arheologiei franceze și condițiilor/cauzelor (societatea, mentalitatea, tradiția) ce au stat la baza izolării teoretice a acesteia (Coudart 1999: 161-7). De asemenea, în lucrarea 'Le sombre abîme du temps. Mémoire et archéologie' (2008), Laurent Olivier va propune o reinterpretare a disciplinei arheologice, prin întremidiul reflecției timpului, prezentând totodată relațiile dintre cultura materială, timp și memorie.

În domeniul practicilor funerare, școala arheologică franceză este marcată de convergența dintre disciplinele culturale și cele biologice, prin contribuția comună a arheologiei și antropologiei fizice, tendință denumită *Archéologie de la Mort* sau *L'Anthropologie «de terrain»* (Duday și Vandermeersch 1982: 7; Crubézy et al. 1990: 5-8; Duday et al. 1990: 29-47; Duday 2006: 30-3).

Modelul de analiză francez se bazează pe trei direcții de studiu (Crubézy 2000: 10):

- *lumea celor morți* - vizează analiza modului de depunere a cadavrelor, elementele de tratament funerar și amenajările funerare;
- *lumea celor vii* - urmărește datele obținute din studierea scheletelor pentru stabilirea caracteristicilor biologice, morfologice, metrice și patologice ale populației respective, acestea putând indica informații referitoare la alimentație, modul de viață, boli sau anumite practici medicale specifice respectivilor indivizi; de asemenea, această direcție vizează și cultura materială, în sensul studierii *artefactelor* din morminte din punct de vedere tehnologic, tipologic, morfologic și funcțional, în vederea identificării tehnicilor de realizare, a materiilor prime utilizate, a surselor de materii prime și a modalităților/căilor de distribuție a acestora etc.;
- *evoluția populației* - aprofundează și coroborează datele obținute din studiul scheletelor, în vederea stabilirii elementelor morfologice comune unor populații și anumite aspecte paleodemografice (de exemplu rata mortalității infantile, speranța de viață ș.a.m.d.).

Descoperirile funerare sunt prezentate descriptiv, detaliindu-se elementele de tratament funerar și cele legate de amenajarea spațiului/monumentului funerar, la care se adaugă datele antropologice. Obiectele de inventar funerar sunt prezentate din perspectivă cantitativă și calitativă, fiind analizate tehnologic, tipologic, morfologic și funcțional, constituind în același timp elemente de încadrare culturală și cronologică. De asemenea, se consideră că practicile funerare evoluează odată cu civilizația. Reprezentanții școlii arheologice franceze sunt rezervați în privința relației dintre practicile funerare (pe care le consideră un element al *vieții spirituale*) și manifestările religioase (Treuil 1983: 424-59; Leroi-Gourhan 1992: 142-3; 1995: 37-65; Crubézy 2000: 8-53; Masset 2000: 55-83). *"Este greu de analizat, chiar pentru popoarele ce încă există, partea de spiritualitate implicată de practicile funerare, dar cert este că evoluția lor corespunde dezvoltării unei afectivități în exclusivitate umană (...). Afectivitatea față de cei morți aparține unor straturi mai profunde ale comportamentului psihic și în societățile actuale, atunci când suprastructurile religioase se pierd, practicile funerare nu-și scad cu nimic importanța"* (Leroi-Gourhan 1983a: 165).

Tipologia funerară dezvoltată de arheologia franceză se bazează pe fapte, gesturi, practici (identificate în teren, în săpăturile arheologice pluri-disciplinare) nu pe rituri sau ritualuri (elemente considerate exclusiv legate de viața religioasă) (Crubézy 2000: 14-28).

Existența unor structuri sociale și a unor ierarhii în cadrul comunităților sunt acceptate, acestea fiind indicate de cantitatea și calitatea obiectelor de inventar funerar, precum și de modul de elaborare a mormântului/monumentului funerar (Clottes 1982: 68-76; Treuil 1983: 455; Jeunesse 1997: 111-27).

Au existat totuși și excepții de la acest program strict de cercetare al școlii de arheologie funerare franceze. Amintim în acest sens articolul 'The Hochdorf 'princely' grave and the question of the nature of archaeological funerary assemblages' (1999), în care L. Olivier realizează un studiu interesant privind mormântul 'princiar' de la Hochdorf, despre perspectivele temporale multiple 'construite' în cadrul acestui complex funerar, despre modalitățile în care sunt integrate 'techno-time with social time'. De asemenea, un loc aparte îl ocupă analiza efectuată asupra inventarelor funerare, natura acestora, modalitățile de integrare și exprimare etc (Oliver 1999).

Școala arheologică română. Încă de la începuturile sale, arheologia s-a dezvoltat ca o prelungire organică a intereselor națiunii moderne române și se leagă de căutarea, formarea și afirmarea identității naționale (Dragoman și Oanță-Marghitu 2003; Anghelinu 2006: 17). Arheologia a urmat istoria în demersul de legitimare a statului național și de căutare a originilor poporului român, devenind un instrument politic și ideologic, oferind argumente pe care ideologia națională încearcă să le înglobeze în tendința sa de a fixa rădăcinile națiunii cât mai adânc în trecut (Popovici 2000: 18; Anghelinu 2003: 101-3; Dragoman și Oanță-Marghitu 2003; 2006: 60-2).

Pe fondul acumulării unui volum tot mai mare de informații arheologice, datorită numeroaselor săpături arheologice întreprinse de Vasile Pârvan și discipolii acestuia, dar și datorită climatului intelectual generat de debutul 'noi școlii' pozitivistice din istoriografie, primele decenii ale secolului al XX-lea conduc spre cristalizarea școlii românești de arheologie (Anghelinu 2003: 134-7). Contactul și comunicarea cu arheologia germană, datorită săpăturilor întreprinse de unii specialiști germani (H. Schmidt, L. Frobenius, C. Schuchardt) în unele situri din România, la care se adaugă bursele de specializare în această țară ale unor arheologi români (V. Pârvan, I. Andrieșescu, I. Nestor), vor asigura cadrul pentru implementarea principiilor de studiu ale școlii cultural-istorice germane și asimilarea conceptelor și terminologiei dezvoltate de aceasta (Anghelinu 2003: 120, 129, 135-6). Astfel, arheologia românească va fi dominată încă de la început de abordarea tradițională -

cultural-istorică, bazată pe o filozofie de cercetare pozitivistă și empiristă, conceptele și reflexele interpretative (bazate pe comprehensivitatea comportamentelor umane și pe analogiile cu timpurile istorice) fiind preluate din câmpul istoriei (Anghelinu 2006: 17-18).

Perioada postbelică este marcată de afirmarea noului regim politic - comunismul, acesta influențând inerent și disciplina arheologică. În cadrul acesteia se vor promova principiile materialismului dialectic și istoric, discursul național fiind aparent suspendat, până spre mijlocul anilor '60, când se produce desprinderea politică din sfera sovietică (Anghelinu 2003: 175-9; Dragoman și Oanță-Marghitu 2003; 2006: 62-3). Marxismul se va suprapune peste profilul cultural-istoric al arheologiei românești. Noua teorie de nivel general, bazată pe evoluționism și pe conceptele ideologice postulate de F. Engels, va aduce interesul pentru societate și economie, ocupând în cadrul arheologiei românești un spațiu interpretativ gol, până atunci (Anghelinu 2003: 182-90, 197-200; 2006: 18-19). Însă, interpretările marxiste dezvoltate în literatura de specialitate 'autohtonă' au constatat doar în "*afirmații lipite mecanic la începutul sau sfârșitul unor lucrări de arheologie absolut tradiționale*" (Dragoman 2006: 132).

"Respectând - fără să vrea - disjuncția creată deja în perioada interbelică între teorie și practică, marxismul va prelua doar domeniul (deja artificial izolat), al teoriei, unde adeziunea obligatorie la versiunea simplificată a marxismului va împiedica adevărate interpretări marxiste: se prelua litera, și nu spiritul acesteia" (Anghelinu 2006: 19).

După 1965, în societate, cultură, politică, dar și în arheologie, va avea loc o reluare treptată a discursului național necesar legitimării unui comunism românesc, ferit de ingerințele sovietice, fapt ce conduce inerent la consolidarea vechilor premise cultural-istorice; în paralel, pe fondul de relaxare a ideologiei oficiale, se va manifesta un dezinteres crescând față de ideile marxiste (Dragoman și Oanță-Marghitu 2003; Anghelinu 2003: 208). Arheologia, percepută ca 'știință auxiliară' a istoriei, devine un instrument de propagandă a discursului național și contribuie, în spiritul ideologiei trasate/impuse de către Partidul Comunist Român, la edificarea societății socialiste din România (Dragoman și Oanță-Marghitu 2003; 2006: 64-5).

Metodologia de lucru a disciplinei arheologice rămâne ancorată conservatorismului cultural-istoric, pozitivist, dublată pe plan instituțional de perpetuarea modelului ierarhic și empirist anterior (Anghelinu 2003: 239-44). Definirea de noi *culturi* sau *aspecte culturale*, fazele și evoluția acestora, bazate pe caracteristicile materialelor ceramice (*fosile directe*), descriptivismul excesiv al obiectelor arheologice și ordonarea acestora pe criterii tipologice, culturale și cronologice, explicarea unor schimbări surprinse în contextul cercetărilor arheologice prin fenomene difuzioniste (migrații, aporturi populaționale) ș.a.m.d., sunt doar câteva elemente specifice acestei perioade (Niculescu 2002: 211-12; Anghelinu 2003: 208-17; 2006: 17-18; Dragoman și Oanță-Marghitu 2003; 2006: 66-7).

Pe acest fond, se vor afirma timid și primele cercetări interdisciplinare. Antropologia (prin O. Necrosov, D. Nicolăescu-Plopșor ș.a.) și arheozoologia (S. Haimovici, Al. Bolomey, M. Udrescu, G. El Susi) au reprezentat primele discipline la care arheologia românească a făcut apel, încă din anii '50. Au urmat apoi palinologia, paleobotanica, arheometria ș.a. (Anghelinu 2003: 217-26; 2006: 20-2; Bălășescu 2006: 77-8; Comșa 2006: 66-8; Daisa 2006: 88-91; El Susi 2006: 74; Ursulescu 2006: 34-5). Tot la jumătatea secolului al XX-lea apar și primele preocupări față de metoda de datare absolută - C14, meritul în asumarea acestei metode noi în arheologia românească revenindu-i lui Vl. Dumitrescu (Dumitrescu 1958a: 162-70; 1974: 23-39; Monah 2006: 101-3). "*În ciuda încercărilor specialiștilor auxiliari, uneori eroice și foarte coerente (cum este cazul celor ale Al. Bolomey), aceștia nu reușesc să modifice sistemul de prelevare a informației arheologice. Documentația destinată lor provenea ca un pendant al recuperării celei cu adevărat relevante, ceramica sau utilajul litic: pluridisciplinaritatea este un instrument onorabil, dar colateral obiectivelor de cunoaștere și, mai ales, mijloacelor de legitimare a prestigiului în cadrul comunității disciplinare*" (Anghelinu 2006: 21).

După 1990, deși discursul naționalist se estompează, mai ales datorită reorientării puterii politice spre alte obiective, structura tradițională a arheologiei românești se perpetuează (Dragoman și Oanță-Marghitu 2003), "*(...) inerent, însoțită de o conservare a metodelor de cercetare și a tehnicilor de săpătură*" (Anghelinu 2003: 271). Schimbările datorate modificării regimului politic din România sunt vizibile mai ales la nivel instituțional, legislativ și administrativ, nu și în practica arheologică. În general, metodele de cercetare rămân cele specifice arheologiei pozitiviste, adică diagnosticarea culturală și cronologică a fenomenelor arheologice, descrierea și ordonarea materialului, la care se adaugă unele idei difuze de sorginte marxistă, sub forma accentuării determinismului economic. Acest cadru 'teoretico-metodologic' este însoțit de o respingere vehementă a ideilor, conceptelor și teoriilor dezvoltate de curentele anglo-americane, la această tendință adăugându-se absența criticilor și a

dezbaterilor privind disciplina arheologică (Anghelinu 2003: 247-57; Dragoman și Oanță-Marghitu 2003; 2006: 67-71).

Totuși, în ultimii 10 ani se observă demararea unor demersuri critice la adresa arheologiei din România (Monah 1999: 151-8; Niculescu 2000: 203-50; 2002: 209-31; Popovici 2000: 17-22; Curta 2002: 5-25; Anghelinu 2002: 39-49; 2003; 2006: 16-24; Gheorghiu 2003: 170-1; Dragoman și Oanță-Marghitu 2003; 2006: 57-72; Dragoman 2006: 131-48; Palincaș 1997: 17-25; 2006a: 25-9; 2006b: 7-47), acestea reprezentând, pe de-o parte, o necesitate stringentă, iar pe de alta "*primul pas logic al oricărei încercări de redimensionare a misiunii științifice și culturale a arheologiei (...)*" (Anghelinu 2003: 263).

În același timp, se constată o preocupare pentru perfecționarea și îmbunătățirea tehnicilor de săpătură și înregistrare (Randoin et al. 2000: 199-234; Popovici 2002: 8-15; 2006: 43-47). Demararea unor proiecte internaționale (*Hârșova tell, Southern Romanian Archaeological Project, Uivar* etc.), cu un caracter pluridisciplinar, conduc la adoptarea unor metode moderne de cercetare arheologică, dar deschid drumul spre cunoașterea unor noi aspecte ale comunităților preistorice - paleomediu, habitat, strategii de procurare și gestionare a resurselor alimentare, fenomene post-depoziționale, surse de materii prime, distribuția spațială a așezărilor și relațiile dintre acestea, aspecte comportamentale ș.a.m.d. (Bailey și Andreescu 1998; 2001; Randoin et al. 2000: 199-234; Bailey et al. 2002: 349-55; Popovici 2002; 2006: 43-7; Andreescu 2003; 2005b: 141-50; Haită 2003; 2006: 97-100; Schier și Drașovean 2004: 145-230; Bălășescu 2006: 77-80; Radu 2006: 81-4). De asemenea, în ultimii ani se constată încercările de organizare a unor proiecte interdisciplinare bazate doar pe participarea specialiștilor români⁶ (Marinescu-Bîlcu et al. 1997: 35-144; 1998: 93-114; Popovici 2003; Andreescu 2004, 2005a, 2006, 2007).

Studiul practicilor funerare⁷ se înscrie în aceleași auspicii nefericite ale paradigmei cultural-istorice. Primele cercetări sistematice ale școlii arheologice românești vor conduce și la identificarea unor complexe funerare sau a unor oase umane dispersate/izolate. Acestea sunt tratate în contextul săpăturii arheologice, beneficiind de aceeași manieră de prezentare ca și celelalte descoperiri (Dumitrescu 1925: 38; Miloia 1934: 172, 179; Nestor 1937: 16; Berciu 1939: 70-1; Mătasă 1946: 43; Rosetti 1934: 20-1). În unele cazuri (Aldeni-*Gurghiul Balaurlui* - Gh. Ștefan, Sultana-*Malu Roșu* - I. Andrieșescu, Glina-*La Nuci* - M. Petrescu-Dâmbovița), aceste descoperiri (mai ales oasele izolate) nu vor fi publicate împreună cu celelalte descoperiri, datorită unor cauze diferite (de exemplu, oasele recoltate de I. Andrieșescu de la Sultana-*Malu Roșu*, vor fi identificate ca fiind umane, ulterior, de către D. Nicolăescu-Plopșor), fiind valorificate mai târziu de alți autori, '*pe baza informațiilor verbale*' (Comșa 1960a: 83-103). În general, perioada de până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial se caracterizează printr-o prezentare descriptivă a descoperirilor funerare, axată mai mult pe descrierea diferitelor elemente de tratament funerar (poziție, orientare, inventar - ceramica folosită la încadrarea culturală), poziția altimetrică, contextul (dar, de cele mai multe ori, într-o manieră evazivă) și mai puțin pe relațiile dintre aceste descoperiri și alte complexe. Interpretarea semnificației acestor complexe lipsește de cele mai multe ori sau ocupă un loc secundar în descriere. Există totuși câteva încercări de interpretare a descoperirilor funerare, unele dintre acestea încadrându-se în tendințele vremii⁸, altele fiind exagerate⁹.

După război, se constată mărirea volumului de informație arheologică, pe fondul înmulțirii săpăturilor arheologice sistematice. Inerent se vor înmulți și descoperirile cu caracter funerar. Noul regim politic comunist va demara un program de dezvoltare și modernizare a țării, fapt ce va implica numeroase lucrări în teritoriu. Unele dintre acestea au condus, din nefericire, la distrugerea unor situri arheologice. Voi aminti aici doar cele două necropole neolitice de la Mangalia (1952) și Limanu (1959), distruse cu ocazia unor lucrări de îndiguire și amenajare a lacului Mangalia (Hartuche 1966: 445-6; Volschi și Irimia 1968: 45-87; Galbenu 1970: 77-86).

Aceste situații grave sunt prezentate voalat, faptele fiind justificate indirect, cu resemnare, prin afirmații gen 'cu ocazia unor lucrări de interes obștesc' (Comșa 1960a: 89). Aceleași lucrări 'de interes obștesc' au condus în anul 1953 și la descoperirea necropolei de la Cernavoda (Morintz et al. 1955: 151). Însă, spre deosebire de celelalte două cazuri, începând cu 1954, la Cernavoda s-au desfășurat o serie de săpături arheologice de salvare, acestea continuând până în anul 1958 (Morintz et al. 1955: 151-63; Berciu și Morintz 1957: 83-92; 1958: 99-114; Berciu et al. 1959: 95-105; 1961: 49-55). Cu toate că descoperirile din acest cimitir au fost spectaculoase (amintesc aici doar *Gânditorul*), rezultatele cercetărilor nu au fost publicate complet nici până în zilele noastre.

Tot în această perioadă de început a noului regim politic din România, apar și primele încercări de sintetizare a datelor existente la acel moment despre descoperirile cu caracter funerar din

neoliticul și eneoliticul românesc (Comșa 1960a: 83-104)¹⁰. Această tendință reprezintă de fapt o aliniere la direcțiile de cercetare arheologică din blocul est-european¹¹.

Descrierea descoperirilor se face în aceeași manieră pozitivistă (cultural-istorică). Descoperirile sunt prezentate în ordine cronologică, în contextul culturilor arheologice și a fazelor acestora, cu scopul declarat de-a 'surprinde raporturile dintre comunități' și 'delimitarea teritoriilor tribale', iar prin 'studiul antropologic, să se ajungă la cunoașterea caracterelor și aspectului fizic al oamenilor din epoca neolitică' (Comșa 1960a: 83, 103). În fapt, acest demers reprezintă o încercare de realizare a unei 'tipologii' a acestui tip de descoperire, pe baza unui descriptivism 'tehnic' a scheletelor (poziția corpului, a membrilor, unghiurile dintre coloana vertebrală și membre, orientare), asemănător cu cel folosit în cazul obiectelor de inventar funerar, care beneficiază și ele de o atenție deosebită, la care se adaugă datele antropologice. Odată stabilit modelul, acțiunea de ordonare cronologică și culturală a descoperirilor devine facilă. Justificarea modelului se face prin apelul la analogiile formale cu alte surse arheologice sau antropologice, din zone geografice vecine (delimitate de granițele administrative ale statelor actuale), de pe același palier cronologic sau apropiat: "*La apus de țara noastră în regiunile locuite de oamenii culturilor Criș, Tisa și Lengyel se practica tot ritul inhumației în poziție chircită. (...) Mai spre sud în aria de răspândire a culturii Vinča, majoritatea mormintelor sunt de inhumație. (...) Pe teritoriul R. P. Bulgaria, în cadrul culturilor Karanovo I și Gumelnița, cei decedați erau îngropați în poziție chircită în cuprinsul așezărilor*" (E. Comșa 1960a: 83). Semnificațiile acestor obiceiuri funerare nu sunt incluse în acest model de analiză. Se explica astfel *simplist* și *mecanic* evoluția/relațiile dintre aceste culturi, '*purtătorii acestor culturi*' / '*oamenii culturilor neolitice*' fiind rezumați doar la datele antropologice¹². Acest model de analiză empiric și pozitivist va fi viciat încă de la început, deoarece s-a ignorat aspectul cel mai important și caracteristic practicilor funerare - *variabilitatea*. Aceasta reprezintă rezultatul unei sume de factori, determinați de diferitele dimensiuni ale existenței. Între acestea există o interdependență organică, comportamentele umane (inclusiv cele funerare) fiind rezultatul interacțiunii dintre ele.

Perioada comunistă a fost marcată de numeroase descoperiri cu caracter funerar sau resturi osteologice umane dispersate, în diferite situri din țară (Nestor et al. 1951: 66; Comșa 1952: 416; 1958: 401-6; 1974: 199-221; 1980: 23-32; 1986: 57; Horedt 1956: 17; Nestor 1957: 62; Székely 1958: 150-1; 1970: 307; Vlăssă și Palkó 1964: 13-17; Galbenu 1965: 415; Davidescu 1966: 548; Vlăssă 1970: 529-32; 1972: 21-8; 1976: 251-5; Comșa și Nanasi 1971: 633-6; Nica 1971: 547, 553; 1977: 30; 1981a: 28; 1981b: 14-15; Lazarovici 1977a: 82-3; 1977b: 23-8; Ursulescu 1978: 81-8; Popușoi 1980: 109-34; Șerbănescu 1985: 25-34; Boroneanț 1987: 128 etc.).

Descoperirile acestea au fost făcute în interiorul așezărilor sau în apropierea acestora, în urma unor săpături sistematice, de salvare sau întâmplătoare, prezentarea acestora realizându-se în spiritul paradigmei cultural-istorice. Și în privința acestor descoperiri este necesară o precizare, deoarece ele reflectă o carență majoră a arheologiei românești neo-eneolitice: identificarea cimitirelor nu a reprezentat o prioritate, cercetările concentrându-se în așezări. În ciuda unor tendințe manifestate în spațiul sud-est/central european (Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia), arheologii din România s-au rezumat doar la așezări, cercetarea necropolelor fiind rezultatul hazardului și nu cel al unui demers metodologic, după cum ar fi fost normal. Astfel, majoritatea necropolelor neo-eneolitice din România au fost descoperite accidental, datorită unor fenomene de eroziune sau alunecări de teren - Vărăști-Grădiștea Ulmilor (Angheliescu 1955: 311; Comșa 1960b: 9; 1995a: 260; 1995b: 56), Sultana-Valea Orbului (Șerbănescu 2002: 69-70), Gârlești-Ghercești (Nica 1993: 3), Ostrovul Corbului (Roman și Dodd-Oprițescu 1989: 11), cu ocazia unor săpături ce urmăreau cercetarea unor așezări din alte perioade - Cernica (Popescu 1961: 143; Comșa și Cantacuzino 2001: 7), Popești (Șerbănescu 1999: 15), în urma unor lucrări de amenajare în teritoriu - Andolina (Angheliescu 1961: 1; Comșa 1961: 359-360), Iclod (Lazarovici 1983: 50), Chirnoși-Terasa Rudarilor (Șerbănescu 1988: 1), Chirnoși-Șuvița Iorgulescu (Șerbănescu 1982-1992), Gumelnița-Valea Mare (Șerbănescu 1985: 33-34; Lazăr 2001a), Cetatea Veche - Grădiștea (Șerbănescu 1985: 33; Lazăr 2001a) sau datorită unor lucrări particulare, pentru extragerea lutului - Gumelnița-Terasa de vis-à-vis de tell (Lazăr 2001b: 173). Singura necropolă neo-eneolitică de la noi, identificată în urma unui demers de cercetare sistematică a fost cea de la Radovanu: "*În anul 1962, ne-am pus problema unde erau îngropați cei decedați din cadrul comunităților care au trăit în așezare. În vederea rezolvării problemei, am analizat situația complexului. (...) Pentru identificarea necropolei s-a trasat pe terasa înaltă alăturată o serie de șanțuri paralele, la distanță mică de șanțul de apărare al așezării, perpendiculare pe acesta. Ele se aflau la câte 11 m distanță unul de altul. Spațiul dintre ele avea rostul de a acoperi și cerceta o porțiune de teren cât mai mare și, în caz că nu găseam nici un mormânt în zona respectivă, urma să fie trasat, la*

mijlocul fiecărui interval, câte un alt șanț, pentru a fi siguri că în zona respectivă nu se găsesc morminte neolitice" (Comșa 1998: 265-7).

Totuși, în acest mediu dominat de-o metodologie limitată și de un cadru de interpretare rigid, empiric, pozitivist, se pot remarca demersurile unor arheologi, care au depășit, într-o măsură mai mare sau mai mică, aceste 'bariere'. În primul rând, amintesc contribuțiile Hortensiei Dumitrescu. Aceasta a realizat primul demers din arheologia românească de înțelegere a *semnificației* resturilor osteologice (cu sau fără conexiune anatomică) din cuprinsul așezării de la Traian-Dealul Fântânilor. Pornind de la o documentație bogată, ce nu se limita doar la clasicele analogii formale, ci reprezenta o veritabilă analiză a unor fenomene comportamentale dintr-un areal extins (în timp și spațiu), făcând apel inclusiv la sursele etnografice pentru aprofundarea problematicei studiate, autoarea înclină să interpreteze situațiile respective drept sacrificii umane¹³, legate de tradițiile, credințele și concepțiile magico-religioase ale comunităților respective (Dumitrescu 1954: 399-429; 1957: 97-116; 1958: 407-23). Deși construcția teoretică a ipotezei Hortensiei Dumitrescu era subiectivă, respingând din start unele explicații alternative, mai puțin 'ortodoxe' (*antropofagia rituală* de exemplu), propuse de unii arheologi bulgari (Dumitrescu 1957: 107-8), meritul acesteia este acela de a sublinia distincția dintre descoperirile funerare și cele sacrificiale, 'distrugând' astfel unul dintre conceptele 'împământenite' în interpretarea arheologică pozitivistă - orice descoperire de oase umane se leagă obligatoriu de un context funerar.

O poziție asemănătoare, ușor mai nuanțată, va avea și Vladimir Dumitrescu. Referindu-se la două cranii descoperite sub vatra unei locuințe de la Căscioarele-*Ostrovel*, sugerează că acestea reprezintă sacrificii ce aveau legătură cu fundarea respectivelor construcții sau poate, de ce nu, a întregului spațiu al așezării (Dumitrescu 1965: 224).

Mai menționăm demersurile lui Gheorghe Cantacuzino legate de necropola de la Cernica (Cantacuzino și Morintz 1963: 27-89; 1968: 7-26; Cantacuzino 1965: 45-58; 1967: 379-400; 1969: 45-59; 1970: 54-61; 1975a: 27-43; 1975b: 224-35; Cantacuzino și Fedorovici 1971: 37-53). Situându-se pe o poziție diferită față de majoritatea contemporanilor săi, mai ales în ceea ce privește abordarea interdisciplinară a descoperirilor funerare, Gh. Cantacuzino va face apel la astronomul Ioan Sângeorzan, stabilind pentru necropola de la Cernica durata fiecărui anotimp, numărul indivizilor decedați pe parcursul fiecărui sezon, precum și anumite elemente legate de orientarea defuncțiilor în funcție de soare (Cantacuzino, 1970 a: 54-61). La fel ca și Hortensia Dumitrescu, Cantacuzino va utiliza sursele etnografice, dar și informații din antichitate sau alte perioade istorice, pentru înțelegerea și explicarea anumitor situații arheologice (Cantacuzino 1969: 45-59; 1970: 54-61; 1975a: 27-43; 1975b: 224-235). Analizând anumite elemente particulare de tratament funerar (de exemplu mormintele cu defuncți depuși cu fața în jos), autorul va reuși să depășească cadrul rigid, sec, al descoperirii arheologice, surprinzând anumite aspecte comportamentale ale comunităților ce utilizaseră necropola de la Cernica (Cantacuzino 1975a: 27-43; 1975b: 224-35). De asemenea, în studiul *Morminte de femei decedate în timpul nașterii din necropola neolitică de la Cernica* (Cantacuzino și Fedorovici 1971: 37-53), făcând apel la unele date din medicina contemporană (obstetrică și ginecologie), va pune în evidență anumite elemente legate de cauzele și momentul decesului, anumite anomalii de dezvoltare fizică (deformații structurale ale bazinului) și cauzele ce conduc la aceste anomalii. Prin maniera de analiză și metodologia utilizată, acest studiu se apropie foarte mult de ceea ce se va numi ulterior *forensic archaeology*.

Cu toate că structura teoretică a studiilor lui Gh. Cantacuzino a rămas tributară paradigmei cultural-istorice, mai ales din perspectiva ideilor difuzioniste promovate în cadrul acestora (Cantacuzino și Morintz 1963: 65-8; 1968: 20; Cantacuzino 1967: 386-7; Cantacuzino și Fedorovici 1971: 46, 52), demersul metodologic și chiar teoretic, până la un punct (mai ales în ceea ce privește interpretarea semnificației și surprinderea anumitor aspecte comportamentale), prezintă, din nefericire, doar un caracter izolat în cadrul preocupărilor funerare ale școlii arheologice din România.

Trebuie amintit că în perioada comunistă, se constată înmulțirea studiilor antropologice, asupra cărora vom insista doar tangențial¹⁴.

Amintim în primul rând contribuțiile lui Dardu Nicolăescu-Plopșor. Unele din studiile acestui autor, prin maniera de analiză și interpretare, depășesc cu mult granițele paleoantropologiei, atingând sfera de interes a antropologiei culturale. Apelând la datele etnografice, coroborate de informațiile arheologice și rezultatele antropologice, D. Nicolăescu-Plopșor propunea interpretări alternative la unele descoperiri explicate până la acel moment prin noțiuni simpliste (Nicolăescu-Plopșor și Wolski 1974: 3-7; M. Nica, D. Nicolăescu-Plopșor 1975: 15-17). În lucrarea *Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România* (1975), publicată împreună cu W. Wolski, autorii vor analiza datele funerare din mai multe perioade (neo-eneolitic, epoca bronzului, Hallstatt, secolele VIII-IX).

Încă de la început, se remarcă critica la adresa modului în care arheologii tratează materialele osteologice din cadrul descoperirilor funerare, *"regretând pierderea pentru știință a unei cantități mari de oseminte neridicate de pe teren, rămase închise în depozitele muzeelor din țară sau recoltate în condiții improprie"*¹⁵ (Nicolăescu-Plopșor și Wolski 1975: 12). De asemenea, cei doi autori atrag atenția asupra unei erori întâlnite frecvent în arheologia cultural-istorică - identificarea grupelor de sex ale defuncților în funcție de piesele de inventar funerar (așa numitul *sex arheologic*). Diagnozele de sex realizate exclusiv pe baza acestui criteriu sunt adesea greșite, obiectele de inventar funerar constituind un indice 'imprecis' în această privință (Nicolăescu-Plopșor și Wolski 1975: 55). Totodată, D. Nicolăescu-Plopșor și W. Wolski subliniază necesitatea realizării unor distincții între anumite elemente, fapte, situații, contexte (de exemplu diferența dintre deces natural și deces ritual; existența practicilor funerare ocazionale; mormintele duble - rezultatul unui deces survenit concomitent sau la scurt interval al celor două persoane; scheletele cu poziție neobișnuită din unele morminte pot fi rezultatul unor reparații sociale etc.), dar și obligativitatea unor clarificări de ordin terminologic sau fenomenologic (Nicolăescu-Plopșor și Wolski 1975:13-272). Studiul propune numeroase interpretări alternative celor 'clasice' vehiculate de arheologi, bazate pe o abordare teoretico-metodologică diferită, cu trimiteri la unele situații cunoscute din diferite perioade istorice sau din cazuri etnografice, reprezentând un veritabil model de studiu a problematicii funerare, din păcate, neutilizat ulterior de nici un arheolog.

De asemenea, merită amintită și contribuția Alexandrei Bolomey care a propus un model de studiu și interpretare a oaselor umane din contexte nefunerare, provenite din situl de la Drăgușeni (Bolomey 1983: 159-173). Modelul acesta, oarecum de sorginte procesualistă, s-a bazat pe observațiile tafonomice realizate asupra materialului osteologic și raportarea datelor acestea la contextul descoperirilor, dublate de un studiu comparativ al celorlalte cazuri cunoscute în complexul cultural Cucuteni-Tripolie. Interpretările oferite acestor descoperiri nu exclud existența unor practici de antropofagie, dar cu caracter ritual (Bolomey 1983 p. 169).

În ciuda schimbărilor de după 1989 și a cadrului general, optim pentru modificarea opticii asupra practicilor funerare, modelul de analiză pozitivist se perpetuează. Se remarcă publicarea unor complexe cercetate anterior, nepublicate până la aceea dată, sau altele mai noi, dar și reluarea într-o formă sintetică (sau monografică) a unor descoperiri mai vechi, împreună cu unele de dată mai recentă (Comșa 1990: 104-8; 1995a: 257-68; 1995b : 55-193; 1995c: 245-56; 1998: 265-76; Popușoi 1992: 27-50; 2005: 53-6; Mantu 1991: 175-9; Mantu et al. 1992: 153-6; Nica 1993: 3-17; Lazarovici și Maxim 1995: 183-8; Ignat 1995: 269-72; 1998: 56-61; Bejinariu 1997: 9-15; Hașotti 1997: 28-32, 86-9; Luca 1998: 36-45; 2006: 13-24; Comșa și Cantacuzino 2000; Marinescu-Bîlcu și Bolomey 2000: 153-5; Ursulescu 2000: 185-8; 2002: 39-50; Stanciu 2000: 31-41; Lazăr 2001a; 2001b: 173-83; Iercoșan 2002: 155-9; Virag 2004: 41-76; Băcuet-Crișan 2004: 87-91; 2005: 5-24; Drașovean 2006: 129-34 etc.).

Stilul de prezentare este aproape la fel cu cel din perioada dinainte de 1990, conformându-se modelului prezentat anterior. Mormintele continuă să fie utilizate pentru încadrarea/reîncadrarea, eventual justificarea, culturilor, fazelor sau aspectelor culturale (Comșa 1990: 104-8; 1998: 265-76; Lazarovici și Maxim 1995: 183-8; Ignat 1995: 269-72; 1998: 56-61; Bejinariu 1997: 9-15; Drașovean 2006: 129-132 etc.). Chiar și datele radiocarbon obținute pentru unele complexe funerare sunt utilizate cu același scop (Luca 2006: 18-24). Explicațiile difuzioniste privind anumite schimbări persistă și ele (Lazarovici și Maxim 1995: 190; Bejinariu 1997: 11; Ursulescu 2000: 185-8; Drașovean 2006: 132). 'Elementul de noutate' constă în integrarea practicilor funerare în domeniul vieții religioase, astfel creionându-se o aparentă preocupare privind înțelegerea semnificației acestor descoperiri. În unele cazuri se ajunge la exagerări (Lazarovici și Maxim 1995: 176-83), 'teoriile' postulate sfidând orice logică. Studiile lui Mircea Eliade (1991), Victor Kernbach (1978, 1983) sau Romulus Vulcănescu (1979) sunt baza acestor așa-zis construcții teoretice, iar observațiile etnografice realizate de unii antropologi sovietici (Kosven 1969 sau Tokarev 1974), constituie exemplele la care se face apel pentru justificarea explicațiilor prezentate. Pasajele din acești autori sunt pur și simplu atașate mecanic textelor arheologice (Lazarovici și Maxim 1995: 176-81; Bejinariu 1997: 12; Ignat 1998: 59-61; Lazăr 2001a etc.). Astfel, dihotomia *sacru-profan* devine un instrument folosit excesiv, într-o 'inertie oarbă și comodă', pentru a încadra 'în ceva'/'unde' practicile funerare, domeniul *sacru* fiind cel mai facil, accesibil, fără a solicita prea multe date pentru construirea ipotezelor/explicațiilor privind semnificația fenomenelor funerare.

Fără să negăm existența unor conotații religioase în cadrul practicilor funerare, trebuie să reamintim din nou că acestea sunt rezultatul unui proces complex, determinat de-o sumă de factori

mai mult sau mai puțin cuantificabili, între care există o interdependență organică. Ignorarea/negarea aspectului comportamental, eminamente uman, nu poate conduce decât la construcții teoretice false.

Totuși, în perioada post-decembristă se remarcă și alt gen de contribuții la studiul fenomenelor funerare. Unele dintre aceste demersuri sunt pur metodologice, altele prezintă conotații teoretice.

Studiile interdisciplinare realizate în unele așezări (Hârșova, Bordușani-*Popină*, Bucșani), au relevat că mormintele din zona locuințelor au un caracter sacrificial (*ritualuri de fundare a spațiului locuit*), indivizii sacrificați (mai ales copii) prezentând anumite deficiențe de dezvoltare datorate unor maladii congenitale. Aceste cazuri, împreună cu oasele descoperite în zonele menajere indică existența unor comportamente diferite față de cei decedați (Popovici și Rialand 1996: 56; Popovici 1996: 76; Marinescu-Bîlcu et al. 1997: 93-5; 1998: 111; Marinescu-Bîlcu 2000: 116). Puncte de vedere asemănătoare împărtășesc și alți autori, cu toate că substratul religios are o pondere mai mare în teoriile acestora (Voinea 2001: 35-41).

De asemenea, se poate observa o preocupare crescândă pentru problematica oaselor umane descoperite în contexte nefunerare. Unele dintre aceste demersuri se rezumă doar la prezentarea tehnică a materialului osteologic uman, analizat din punct de vedere antropologic, fără a interpreta semnificația acestui tip de descoperire, dar insistând asupra altor aspecte relevate de patologie - existența unor afecțiuni datorate alimentației sau unor factori biotici din mediului natural (Vasile 2003: 95-101; Soficaru et al. 2003: 113-22). Alte studii merg pe vechiul schelet teoretic pus la punct de Hortensia Dumitrescu și interpretează aceste descoperi prin prisma sacrificiilor, fără a exclude însă posibilitatea altor variante (Marinescu-Bîlcu și Bolomey 2000: 153-5). Alți autori, în ciuda unui lot osteologic consistent și a observațiilor tafonomice realizate de antropologi, bazându-se pe argumente difuzioniste, leagă aceste descoperiri de cultul craniilor, practică specifică Orientului Apropiat (Lazarovici 2003: 232-6; 2005: 297-306), ignorând astfel anumite realități/diferențe contextuale, cauzale și comportamentale. Există și demersuri care au mers mai departe, pe baza datelor tafonomice și analizelor comparative (pe loturi osteologice, dar și exemple etnoarheologice), punând sub semnul întrebării existența unor practici precum cultul craniilor în zona balcanică, propunând explicații comportamentale alternative celor existente deja (Lazăr și Soficaru 2005: 297-316; Ion 2008: 109-24).

În ultimii ani se constată și încercările unor autori, de reluare și reinterpretare a unor descoperiri publicate deja, prin intermediul procedurilor statistice (Kogălniceanu 2005: 265-302) sau pe baza datelor topografice, în vederea realizării unei analize spațiale (Morintz și Kogălniceanu 2008: 33-40).

Nu pot fi ignorate nici demersurile privind realizarea unei terminologii unitare, în domeniul funerar și sacrificial, indispensabilă unei analize corecte și coerente a acestor fenomene (Sîrbu 1998: 7-17; 2003: 7-77). Acest demers terminologic este absolut necesar arheologiei românești deoarece, nu de puține ori, termenii folosiți pentru descrierea diverselor artefacte, situații, complexe, au fost înțeleși și utilizați *în mod diferit, de multe ori greșit* (Sîrbu 2003: 7), ignorându-se limbajul comun, acesta reprezentând 'cheia' către rezolvarea problemei obiectivității interpretărilor (Lévi-Strauss 1978: 446-7).

De asemenea, amintesc și criticile realizate de unii autori la adresa modului în care arheologii tratează/analizează descoperirile cu caracter funerar (Chicideanu 2000; 2003). Deși acest excurs teoretic nu depășește nivelul ideilor procesualiste, rămâne deocamdată prima poziție de acest fel din arheologia românească.

Deși puțin numeroase, pentru perioada ultimilor ani, pot fi amintite și o serie de abordări post-procesualiste asupra unor aspecte legate de domeniul funerar (Dragoman și Oanță-Marghitu 2007; Oanță-Marghitu 2007)¹⁶.

În final doresc să mai amintesc și preocupările metodologice ale ultimilor ani, privind identificarea unor necropole preistorice, fie pe baza unor metode de prospectare geofizică (Sultana-*Malu Roșu*, Pietrele-*Gorgana*), fie prin aplicarea unor metode tradiționale (Măriuța-*La Movilă*) (Song 2006: 8; Lazăr și Parnic 2007; Lazăr et al. 2008). În două dintre aceste cazuri (Sultana-*Malu Roșu*, Măriuța-*La Movilă*), săpăturile efectuate au relevat existența cimitirelor eneolitice în apropierea așezărilor de tip *tell* (Lazăr și Parnic 2007; Lazăr et al. 2008). Acest demers poate marca începutul unei noi etape de cercetare a practicilor funerare neo-eneolitice.

Concluzii

În cei aproape 150 de ani trecuți de la primele încercări de interpretare a fenomenelor funerare, arheologia și disciplinele conexe acesteia, prin metodele specifice, au formulat diverse

concepte, idei, ipoteze privind comportamentele funerare, grupate în cadrul unor curente teoretico-metodologice.

Dincolo de aceste direcții de cercetare, este greșit să presupunem că doar una dintre aceste perspective teoretice poate rezolva numeroasele probleme ridicate de descoperirile cu caracter funerar. *"Clearly it was a volume of the archaeology of its time and the context today is very different. Rather than follow conventional wisdom that processual archaeology has been replaced by postprocessual archaeology, I would argue that the discipline as a whole (and not just its Anglo-American branch) is highly fragmented: archaeologists use a wide range of theoretical approaches drawn from the social and natural sciences, some attempt to build bridges between such approaches, others adhere rigidly to theoretical purity, a wide range of problems are under study and philosophical perspectives range from relativist idealism to deterministic materialism"* (Chapman 2003: 310).

În aceste condiții este necesară o evaluare reală și critică a tuturor teoriilor formulate de-a lungul timpului în privința fenomenelor funerare, pentru formularea unor ipoteze de lucru viabile, optime și aplicabile realităților arheologice pe care le analizăm.

Note

¹ Autorul în discuție recunoaște 'carențele' sistemului tipologic, considerându-l arbitrar, raportându-se la funcționalitatea obiectelor, locul de proveniență și materia primă din care erau confecționate (O'Shea 1984: 60-61).

² Dacă inițial, la începutul anilor '80 ai secolului trecut, în momentul afirmării acestui nou curent de idei, exista o anumită omogenitate, reprezentanții noii doctrine putând fi considerați ca aparținând unui curent teoretico-metodologic unitar, la ora actuală, post-procesualismul este caracterizat de mai multe direcții de studiu (gender archaeology, cognitive archaeology, contextual archaeology etc.), cu perspective teoretice variate, adesea aflate în contradicție unele cu altele, dar unificate de critica la adresa procesualismului și de rolul acordat actului interpretativ (Marwick 2005).

³ Această tendință interpretativă inițială s-a datorat influenței exercitate de unii autori post-structuraliști francezi, unii post-procesualiști făcând apel la analogii literare, în scopul susținerii conceptului conform căruia 'cultura materială poate fi citită asemenea unui text' (Olsen 2003: 90; 2006: 89-90).

⁴ Deși, aparent, din perspectiva curentelor teoretice școala arheologică germană (la fel ca și cea franceză, ce va fi prezentată în cadrul următorului subcapitol) nu reprezintă o 'entitate' distinctă, am optat pentru prezentarea acesteia mai ales datorită influenței pe care a avut-o aceasta asupra dezvoltării disciplinei arheologice din diverse zone geografice (inclusiv România) și pentru a înțelege procesul de evoluție al conceptului limitativ *interpretare prin intermediul metodei*.

⁵ Numele acestui subcapitol este dat după titlul articolului *France: A Continental Insularity* (1981), semnat de F. Audouze și A. Leroi-Gourhan.

⁶ Asemenea încercări au existat și anterior (în anii '80), însă la o scară mult mai mică, fiind implicați un număr mic de specialiști. Cel mai relevant exemplu în acest sens îl constituie șantierul arheologic Drăgușeni (Marinescu-Bîlcu et al. 1981: 7-31; 1984: 41-6).

⁷ După cum precizam anterior, demersul meu se va opri doar asupra descoperirilor preistorice, în special cele din perioada neo-eneolitică.

⁸ De exemplu, Vl. Dumitrescu considera că primul schelet descoperit la Gumelnița, în interiorul unei locuințe incendiate, nu aparținea unui mormânt ci unui locuitor surprins de incendiu; oasele izolate descoperite în cuprinsul așezării le consideră legate de practica înmormântărilor în preajma locuințelor (Dumitrescu 1925: 38, 43).

⁹ I. Andrieșescu considera fragmentele ceramice de mari dimensiuni descoperite la Sultana-Malu Roșu, ca provenind de la urne funerare (Andrieșescu 1924: 106).

¹⁰ Am decis să detaliez acest text deoarece aceasta reprezintă una dintre primele încercări de analiză funerară demarate în arheologia românească preistorică, reprezentând în fapt un demers metodologic. Cu câteva excepții, acest model va fi urmat *ad fontes* de majoritatea arheologilor ce vor trata problematica descoperirilor funerare. Interesant este că acest model nu s-a perpetuat doar în perioada comunistă, ci și după 1989.

¹¹ Amintesc că anterior, Milutin V. Garašanin publicase un *corpus* cu descoperirile funerare neo-eneolitice (Garašanin 1956: 205-236).

¹² Nu trebuie uitat că antropologia, alături de arheologie, sunt produse și difuzate în funcție de anumite medii sociale, economice, culturale și politice, fiind influențate de presiunile și tendințele ideologico-politice. După cum am arătat anterior, în perioada comunistă a existat o relație de dependență între aceste științe și ideologia națională. Astfel, linia impusă de regimul politic, a vizat manipularea rezultatelor în favoarea propagandei oficiale. În antropologia fizică și implicit în paleoantropologie, teza continuității fondului autohton a reprezentat principalul element vizat de această politică. Demersurile de identificare a tipurilor antropologice (și implicit integrarea acestora în clasificările rasiale), sau realizat cu scopul de-a demonstra și susține *teza continuității* (Lazăr și Soficaru 2004).

¹³ Trebuie precizat că până la acel moment descoperirile de acest tip (oasele umane dispersate, izolate) erau interpretate ca provenind de la morminte deranjate din vechime sau depuneri rituale (Morintz et al. 1955: 87-8, 154-6).

¹⁴ Nu vom insista asupra contribuțiilor antropologiei fizice la studiul practicilor funerare deoarece acestea vor fi analizate detaliat în cadrul următorului număr al Buletinului Muzeului Județean Teleorman.

¹⁵ Din nefericire, observația aceasta este valabilă și la ora actuală.

¹⁶ În articolul *Against functionalism: review of Pietrele archaeological project* (2007), Al. Dragoman și S. Oanță-Marghitu prezintă noi puncte de vedere asupra oaselor umane descoperite dispersat, în perimetrul așezărilor, iar teza de doctorat *Începuturile epocii bronzului la Dunăre între Porțile de Fier și Argeș* (2007), semnată de S. Oanță-Marghitu, propune o interpretare alternativă a mormintelor din eneoliticul final și începutul epocii bronzului.

Bibliografie

- Alekshin, V.A. (1983) 'Burial Customs as an Archaeological Source', *Current Anthropology* 24 (2): 137-49.
- Andreescu, R.R. (2003) 'S.R.A.P. (South Romania Archaeological Project)', *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2002*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2003/cd/index.htm>, [accesat 12.09.2009].
- (2004) 'Proiectul «Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos»', *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2003*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2004/cd/index.htm>, [accesat 12.09.2009].
- (2005a) 'Proiectul «Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos»', *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2004*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm>, [accesat 14.10.2009].
- (2005b) 'Valea Teleormanului. Mediul și comunitățile umane în mil. V a.Chr. ', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* 22: 141-50.
- (2006) 'Proiectul «Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos»', *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2005*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2006/cd/index.htm>, [accesat 11.05.2009].
- (2007) 'Proiectul «Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos»', *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2006*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2007/cd/index.htm>, [accesat 10.05.2009].
- Andrieșescu, I. (1924) 'Les fouilles de Sultana', *Dacia* I: 51-107.

- Angheliescu, N. (1955) 'Cercetări și descoperiri arheologice în raioanele Călărași și Slobozia', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* VI (1-2): 311-30.
- (1961) 'O necropolă birituală geto-dacică în Câmpia Munteniei (Andolina, jud. Ialomița)', *Arhiva Muzeului Dunării de Jos Călărași*, mss.
- Angheliniu, M. (2002) 'De ce nu există teorie în arheologia preistorică din România?', *Sargeția* 30: 39-49.
- (2003) *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- (2006) 'Spațiul teoretic al pluridisciplinarității în arheologia preistorică din România', în Popovici, D. și Angheliniu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp. 16-24, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Arnold, B. și Hassmann, H. (1995) 'Archaeology in Nazi Germany: the legacy of the Faustian Bargain', în Kohl, P.H. și Fawcett, C. (eds.) *Nationalism, Politics, and the Practice of Archaeology*, pp.70-81, Cambridge: Cambridge University Press.
- Audouze, F. și Leroi-Gourhan, A. (1981) 'France: A Continental Insularity', *World Archaeology* 13 (2): 170-89.
- Audouze, F. (1999) 'Etnologie preistorică', în Bonte, P. și Izard, M. (coordonatori), *Dicționar de Etnologie și Antropologie*, pp. 76-77, Iași: Ed. Polirom.
- Bailey, D.W. și Andreescu, R.R. (eds.) (1998), *Southern Romania Archaeological Project: Preliminary report 1998*, Cardiff: School of History and Archaeology.
- (2001) *Southern Romania Archaeological Project: Second preliminary 1999-2000*, Cardiff: School of History and Archaeology.
- Bailey, D. W., Andreescu, R. R., Howard, A. J., Macklin, M. G., Mills, S. (2002) 'Alluvial Landscape in temperate Balkan Neolithic: transition to tells', *Antiquity* 76: 349-55.
- B. Bartel 1982, 'A Historical Review of Ethnological and Archaeological Analyses of Mortuary Practices', *Journal of Anthropological Archaeology* 1: 32-58.
- Băcuet-Crișan, S. (2004) 'Elemente de rit și ritual funerar în grupul Suplacu de Barcău', *Carpatica* 31: 87-91.
- (2005) 'Rituri și ritualuri funerare în neoliticul din Nord-Vestul României', *Marmatia* 8 (1): 5-24.
- Bălășescu, A. (2006) 'Statutul și perspectivele cercetării arheozoologice (pluridisciplinare) în România', în Popovici, D. și Angheliniu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp. 77-80, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Bejinariu, I. (1997) 'Despre un mormânt de incineratie neolitic descoperit la Zalău (jud. Sălaj)', *Crisia* XXVI-XXVII: 9-15.
- Berciu, D. (1939) 'Arheologia preistorică a Olteniei', *Arhivele Olteniei* XVIII, Craiova.
- Berciu, D. și Morintz, S. (1957) 'Șantierul arheologic Cernavoda (reg. Constanța, r. Medgidia)', *Materiale și Cercetări de Arheologie* III: 83-92.
- 1958, 'Săpăturile de la Cernavoda (reg. Constanța, r. Medgidia)', *Materiale și Cercetări de Arheologie* V: 99-114.
- Berciu, D., Morintz, S., Roman, R. (1959) 'Săpăturile de la Cernavoda (reg. Constanța, r. Medgidia)', *Materiale și Cercetări de Arheologie* VI: 95-105.
- Berciu, D., Morintz, S., Roman, R., Ionescu, M. (1961) 'Șantierul arheologic Cernavoda', *Materiale și Cercetări de Arheologie* VII: 49-55.
- Binford, L.R. (1962) 'Archaeology as Anthropology', *American Antiquity* 28 (2): 217-25.
- (1963) 'An Analysis of Cremations from Three Michigan Sites', *Wisconsin Archaeologist* 44: 98-110.
- (1968) 'Methodological Considerations of the Archaeological use of Ethnographic Data', în Lee, R.B. și de Vire, I. (eds.) *Man the Hunter*, pp. 268-73, Chicago: Aldine.
- (1972) *An Archaeological Perspective*, New York and London: Seminar Press.
- (1987) 'Data, Relativism, and Archaeological Science', *Man N.S.* 22: 391-404.
- Bloch, M. (1999) 'Marxism și Antropologie', în Bonte, P. și Izard, M. (coordonatori), *Dicționar de Etnologie și Antropologie*, pp. 410-413, Iași: Ed. Polirom.
- Bolomey, Al. (1983) 'Noi descoperiri de oase umane într-o așezare cucuteniană', *Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie* VI: 159-173.
- Boroneanț, V. (1987) 'Les sepultures de la couche du tell de Chitila-Fermă Bucurest', în Srejović, D. și Tasić, N. (eds.), *Hugelbestattung in der Karpaten-Donau-Balkan-Zone wahrender Äneolithischen Period*, pp. 127-9, Belgrad: Balkanoloski institut SANU.
- Braidwood, R.J. (1960) 'The agricultural revolution', *Scientific American* 203: 130-41.

- Brown, J.A. (1981) 'The search for rank in prehistoric burials', în Chapman, R., Kinnes, I., Randsborg, K. (eds.) *The Archaeology of Death*, pp. 25-38, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cantacuzino, Gh. și Morintz, S. (1963) 'Die jungsteinzeitliche Funde in Cernica', *Dacia Nouvelle Série*. VI: 27-89.
- (1968) 'Descoperirile arheologice de la Cernica și importanța lor pentru cunoașterea vechilor culturi din țara noastră', *București. Materiale de Istorie și Muzeografie* VI: 7-26.
- Cantacuzino, Gh. (1965) 'Observations concernant les rites funéraires néolithiques de la nécropole de Cernica', *Dacia Nouvelle Série*. IX: 45-58.
- (1967) 'Necropola preistorică de la Cernica și locul ei în neoliticul românesc și european (în lumina ultimelor descoperiri arheologice)', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* XVIII (3): 379-400.
- (1969) 'The Prehistoric Necropolis of Cernica and Its Place in the Neolithic Cultures of Romania and of Europe in the Light of Recent Discoveries', *Dacia Nouvelle Série*. XIII: 45-59.
- (1970) 'La nécropole de Cernica. Sa place parmi les civilisations néolithiques de l'Europe', *Archeologia* 35: 54-61.
- (1975a) 'Un rituel funéraire exceptionnel de l'époque néolithique en Europe et en Afrique Septentrionale', *Dacia Nouvelle Série*. XIX: 27-43.
- (1975b) 'Morminte cu scheletele așezate pe torace din necropola neolitică de la Cernica și semnificația acestui ritual preistoric', *Muzeul Național* 2: 224-35.
- Cantacuzino, Gh. și Fedorovici, C. (1971) 'Morminte de femei decedate în timpul nașterii din necropola neolitică de la Cernica', *București. Materiale de Istorie și Muzeografie* VIII: 37-53.
- Chapman, R. și Randsborg, K. (1981) 'Approaches to the Archaeology of Death', în Chapman, R., Kinnes, I., Randsborg, K. (eds.) *The Archaeology of Death*, pp. 1-24, Cambridge: Cambridge University Press.
- Chapman, R. (2003) 'Death, Society and Archaeology: The Social Dimensions of Mortuary Practices', *Mortality* 8 (3): 305-12.
- Chicideanu, I.M. (2000) 'Mormânt', în Preda, C. (coordonator), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*, vol. III, pp. 108-12, București: Ed. Enciclopedică.
- (2003) 'Câteva remarci asupra studiului descoperirilor mortuare', în Istrate, D. M., Istrate, A., Gaiu, C. (coordonatori) *In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în contextul european*, pp. 65-76, Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud: Ed. Accent.
- Childe, G.V. (1929) *The Danube in Prehistory*, London: Oxford U. P.
- (1942) 'Prehistory in the U.S.S.R. II. The Copper Age in the South Russia', *Man* 42: 130-6.
- (1945) 'Directional Changes in Funerary Practice during 50.000 years', *Man* 45: 13-19.
- (1958) *The Dawn of European Civilization*, Sixth Edition Revised, New York: Vintage Books.
- (1966) *Făurirea Civilizației*, București: Ed. Științifică.
- (1967) *De la preistorie la istorie*, București: Ed. Științifică.
- Cleuziou, S., Coudart, A., Demoule, J.-P., Schnapp, A. (1991) 'The use of theory in French Archaeology', în Hodder, I. (editor), *Archaeological theory in Europe: the last three decades*, pp. 91-128, London: Routledge.
- Clottes, J. (1982) 'Le mobilier dans sépultures néolithiques et chalcolithiques', *Les Dossiers Histoire et Archéologie* 66: 68-76.
- Comșa, Al. (2006) 'Arheologia și antropologia', în Popovici, D. și Anghelinu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp.66-68, Târgoviște.
- Comșa, E. (1952) 'Raport preliminar asupra sondajului de lângă Luncavița, raionul Măcin', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* III: 413-16.
- (1958) 'Câteva date despre ritul funerar al culturii Boian', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* IX (2): 401-6.
- (1960a) 'Contribuție cu privire la riturile funerare în epoca neolitică de pe teritoriul țării noastre', în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, pp. 83-103, București: Ed. Academiei RPR.
- (1960b) 'Considérations sur la rite funéraires de la civilisation de Gumelnița', *Dacia Nouvelle Série*. IV: 5-30.
- (1961) 'Mormântul neolitic descoperit lângă satul Andolina', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* XII (2): 359-63.
- (1974) 'Die bestattungssitten im rumänischen neolithikum', *Jahresschrift für Mitt-eldeutsche Vorgeschichte für das Landesmuseum für vorgeschichte in Halle-Forschungsstele für die Bezirke Halle und Magdeburg* 58: 113-56.

- (1980) 'Contribuție la cunoașterea ritului funerar al purtătorilor culturii Gumelnița. Grupul de morminte de la Dridu', *Aluta. Publicația Muzeului din Sf. Gheorghe* I: 23-32.
- (1986) 'Săpăturile de salvare de pe Măgura Cuneștilor', *Materiale și Cercetări Arheologice* XVI: 53-7.
- (1990) 'Complexul neolitic de la Radovanu', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* VIII.
- (1995a) 'Necropola gumelnițeană de la Vărăști', *Analele Banatului. Serie Nouă* IV (1): 55-193.
- (1995b) 'Ritul și ritualul funerar al purtătorilor culturilor Boian și Gumelnița din Muntenia', *Acta Musei Napocensis* XXXII (I): 257-67.
- (1995c) 'Morminte ale purtătorilor culturii Starčevo-Criș descoperite în Moldova', *Acta Musei Napocensis* XXXII (I): 245-56.
- (1998) 'Mormintele neolitice de la Radovanu', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 49 (3-4): 265-76.
- Comșa, E. și Nanasi, Z. (1972) 'Date privitoare la ceramica pictată din epoca neolitică din Crișana', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* XXIII (1): 3-18.
- Comșa, E. și Cantacuzino, Gh. (2001) *Necropola neolitică de la Cernica*, București: Ed. Academiei.
- Conte, E. (1999) 'Germană (Țări de limbă ~). Antropologia de limbă germană', în Bonte, P. și Izard, M. (coordonatori), *Dicționar de Etnologie și Antropologie*, pp. 270-1, Iași: Ed. Polirom.
- Coudart, A. (1999) 'Is post-processualism bound to happen everywhere? The French case', *Antiquity* 73: 161-7.
- Crubézy, É., Duday, H., Sellier, P., Tillier, A.-M. (1990) 'Avant propos. Paléanthropologie et archéologie de la mort: un dialogue vivant', *Bulletins et Mémoires de la Société d'anthropologie de Paris* 2 (3): 5-11.
- Crubézy, É. (2000) 'L'étude des sépultures ou du monde des morts au monde des vivants. Anthropologie, archéologie funéraire et anthropologie de terrain', în Crubézy, É. (ed.), *L'Archéologie funéraire*, pp. 8-54, Paris: Errance.
- Curta, F. (2002) 'Considerații privind conceptul de caracter etnic (etnicitate) în arheologia contemporană', *Arheologia Medievală* IV: 5-25.
- D'Agustino, B. și Schnapp, A. (1982) 'Les morts entre l'object et l'imaginaire', în Gnoli, G. și Vernant, J.-P. (dir.), *La mort, les morts dans les sociétés anciennes*, pp. 17-25, Cambridge-Paris: Cambridge University Press-Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Daisa, B. (2006) 'Importanța și rolul analizelor paleobotanice în arheologie', în Popovici, D. și Angheliniu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp. 88-92, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Davidescu, M. (1966) 'O așezare de tip Criș la Turnu Severin', *Revista Muzeelor* 6: 547-9.
- Dragoman, Al. și Oanță-Marghitu, S. (2003) 'Între monopol și diversitate: arheologie, conservare și restaurare în România', *European Archaeology-online*, http://www.archaeology.ro/rad_so_com.htm, [accesat 10.02.2009].
- (2006) 'Archaeology in Communism and Post-Communist Romania', *Dacia Nouvelle Série*. L: 57-76.
- (2007) 'Against functionalism: review of Pietrele archaeological project', *Studii de Preistorie* 4: 105-33.
- Dragoman, Al. (2006) 'Texte, discursuri și ideologie în cercetarea (e)neoliticului din România', *Studii de Preistorie* 3: 131-48.
- Drașovean, F. (2006) 'Burials in the area of the Foeni culture group', *Analele Banatului. Serie Nouă*. XIV (1): 129-34.
- Duday, H. și Vandermeersch, B. (1982) 'L'Archéologie et la mort', *Les dossiers Histoire et Archéologie*, 66: 7.
- Duday, H., Courtaud, P., Crubézy, É., Sellier, P., Tillier, A.-M. (1990) 'L'Anthropologie «de terrain»: reconnaissance et interprétation des gestes funéraires', *Bulletins et Mémoires de la Société d'anthropologie de Paris* 2 (3): 29-49.
- Duday, H. (2006) 'L'archéothanatologie ou l'archéologie de la mort', în Gowland, R. și Knüsel, C. (eds.), *Social Archaeology of Funerary Remains*, pp. 30-56, Oxford: Oxbow Books.
- Dumitrescu, H. (1954) 'O descoperire în legătură cu ritul de înmormântare în cuprinsul culturii ceramicii pictate Cucuteni-Tripolie', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* V (3-4): 399-429.
- (1957) 'Découvertes concernant un rite funéraire magiques dans l'aire de la civilisation de la céramique peinte du type Cucuteni-Tripolie', *Dacia Nouvelle Série*. I: 97-116.
- (1958) 'Deux nouvelles tombes cucuténiennes à rite magique découvertes à Traian', *Dacia Nouvelle Série*. II: 407-423.

- Dumitrescu, Vl. (1925) 'Fouilles de Gumelnița', *Dacia* II: 29-103.
- (1958) 'Poziția arheologilor români față de rezultatele metodei radiocarbonului', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* IX (1): 162-70.
- (1965) 'Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică târzie de la Căscioarele', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* XVI (2): 215-38.
- Dunnell, R.C. (1999) 'The Concept of Waste in an Evolutionary Archaeology', *Journal of Anthropological Archaeology* 18: 243-50.
- Dunnell, R.C. și Greenlee, D.M. (1999) 'Late Woodland Period 'Waste' Reduction in the Ohio River Valley', *Journal of Anthropological Archaeology* 18: 376-95.
- Dyson, S.L. (1993) 'From New Age Archaeology: Archaeological Theory and Classical Archaeology - A 1990's Perspective', *American Journal of Archaeology* 97 (2): 195-206.
- Earle, T. (2000) 'Archaeology, Property, and Prehistory', *Annual Review of Anthropology* 29: 39-60.
- El Susi, G. (2006) 'Perspectivele arheozoologiei în România', în Popovici, D. și Anghelinu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp. 74-76, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Eliade, M. (1991) *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, ediția a II-a, București: Ed. Humanitas.
- Flannery, K. (1976) 'Archaeology with a capital S', în Redman, C. L. (ed.) *Research and Theory in Current Archaeology*, pp. 47-53, New York: John Wiley and Sons.
- Fluehr-Lobban, C. (1979) 'A Marxist Reappraisal of the Matriarchate', *Current Anthropology* 20 (2): 341-59.
- Friedman, J. și Rowlands, M.J. (2006) Materialism, marxism and archaeology, în Renfrew, C. și Bahn, P. (eds.), *Archaeology. The key Concepts*, pp. 163-69, London.
- Galbenu, D. (1965) 'Așezării neolitice pe teritoriul orașului Constanța', *Revista Muzeelor* II (2): 414-15.
- (1970) 'Așezarea și cimitirul de la Limanu', *Materiale și Cercetări de Arheologie* IX: 77-86
- Garašanin, M. (1956) 'Die Bestattungssitten im Balkanisch-Anatolisches Komplex der jüngeren Steinzeit', *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu* II: 205-36.
- Gheorghiu, D. (2003) 'Centres and peripheries amongst archaeologists - archaeological theory after communism', *Antiquity* 77: 170-1.
- Gramsch, Al. (2006) 'Eine kurze Geschichte des Archäologischen Denkens in Deutschland', *Leipziger online – Beiträge zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie* 19: 1-18.
- Haită, C. (2003) *Sedimentologia și micro-morfologia. Aplicații în arheologie*, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- (2006) 'Statutul cercetării pluridisciplinare în arheologia românească', în Popovici, D. și Anghelinu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp. 97-100, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Härke, A. (1989) 'Die Anglo-Amerikanische Diskussion zur Gräberanalysen', *Archäologisches Korrespondenzblatt* 19: 185-94.
- (1991) 'All quiet on the Western Front? Paradigms, methods and approaches in West German Archaeology', în Hodder, I. (ed.) *Archaeological theory in Europe: the last three decades*, pp. 187-222, London: Routledge.
- (1997) 'The Nature of Burial Data', în Jensen, C.K., Nielsen, C.H. (eds.) *Burial & Society. The Chronological and Social Analysis of Archaeological Burial Data*, pp. 19-28, Oxford.
- (2000) 'Social Analysis of Mortuary Evidence in German Protohistoric Archaeology', *Journal of Anthropological Archaeology* 19: 369-84.
- Hartuche, N. (1966) 'Un vas de marmură descoperit într-un mormânt de tip Hamangia', *Revista Muzeelor* III (5): 445-6.
- Hașotti, P. (1997) *Epoca neolitică în Dobrogea*, Constanța: Bibliotheca Tomitana I
- Hawkes, C.F.C. (1942) 'Race, Prehistory, and European Civilization', *Man* 42: 125-130.
- Hegmon, M. (2003) 'Setting Theoretical Egos Aside: Issues and Theory in North American Archaeology', *American Antiquity* 68 (2): 213-43.
- Hodder, I. (1982) 'The identification and interpretation of ranking in prehistory: A contextual perspective', în Renfrew, A. C. și Shennan, S. J. (eds.), *Ranking, Resource and Exchange: Aspects of the Archaeology of Early European Society*, pp. 150-54, Cambridge: Cambridge University Press.
- (1989) 'This is not an article about material culture as text', *Journal of Anthropological Archaeology* 8: 250-69.
- (1990) *The Domestication of Europe. Structure and Contingency in Neolithic Societies*, Cambridge: Blackwell.

- (1991) 'Interpretive Archaeology and Its Role', *American Antiquity* 56 (1): 7-18.
- (1995) *Theory and Practice in Archaeology*. London: Routledge.
- (1999) *The Archaeological Process. An Introduction*, Oxford: Blackwell.
- (2006) 'Post-Processual and Interpretative Archaeology', în Renfrew, C. și Bahn, P. (eds.), *Archaeology. The key Concepts*, pp. 207-12, London: Routledge.
- Horedt, K. (1956) 'Așezarea de la Sf. Gheorghe-Bedeháza', *Materiale și Cercetări de Arheologie* II: 7-32.
- Iercosan, N. (2002) *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Cluj-Napoca: Neremia Napocae.
- Ignat, D. (1995) 'Despre mormintele și ofranda funerară în preistoria Bihorului', *Acta Musei Napocensis* XXXII (1): 269-72.
- (1998) *Grupul cultural neolitic Suplacu de Barcău*, Timișoara: Ed. Mirton.
- Ion, A. (2008) 'Oseminte umane descoperite în așezări din arealul culturii Gumelnița', *Studii de Preistorie* 5: 109-29.
- Jeunesse, C. (1997) *Pratiques funéraires au néolithique ancien. Sépultures et nécropoles des sociétés danubiennes (5500/-4900 av.J.-C.)*, Paris: Errance
- Johnsen, H. și Olsen, B. (1992) 'Hermeneutics and Archaeology: On the Philosophy of Contextual Archaeology', *American Antiquity* 57 (3): 419-36.
- Kernbach, V. (1978) *Miturile esențiale*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică.
- (1983) *Dicționarul de mitologie generală*, București: Ed. Albatros.
- Klejn, L.S. (1977) 'A panorama of Theoretical Archaeology', *Current Anthropology* 18: 1-42.
- (1980) 'On the Building of a Theoretical Archaeology', *Current Anthropology* 21 (4): 521-6.
- Kohl, P.L. (1981) 'Materialist Approaches in Prehistory', *Annual Review of Anthropology* 10: 89-118.
- Kogălniceanu, R. (2005) 'Utilizarea testului X^2 în arheologie. Studiu de caz - Necropola neolitică de la Cernica', *Arheologia Moldovei* XXVIII: 265-302.
- Kornbacher, K.D. (1999) 'Cultural Elaboration in Prehistoric Coastal Peru: An Example of Evolution in a Temporally Variable Environment', *Journal of Anthropological Archaeology* 18: 282-318.
- Kossinna, G. (1936) *Die Deutsche Vorgeschichte. Eine hervorragend nationale Wissenschaft*, Berlin: Curt Kabitzsch.
- Kosso, P. (1991) 'Method in Archaeology: Middle-Range Theory as Hermeneutics', *American Antiquity* 56 (4): 621-7.
- Kosven, M.O. (1969) *Introducere în istoria culturii primitive*, București: Ed. Științifică.
- Lazarovici, Gh. (1977a) *Gornea-Preistorie*, Reșița: Caiete-Banatica.
- (1977b) 'Inventarul a două morminte neolitice de la Cluj-Napoca', *Acta Musei Napocensis* XIV: 23-8.
- (1983) 'Șantierul arheologic Iclod (1977-1981)', *Materiale și Cercetări de Arheologie* XV: 50-61.
- Lazarovici, Gh. și Maxim, Z. (1995) *Gura Baciului. Monografie arheologică*, Cluj-Napoca: Bibliotheca Musei Naposensis XI.
- Lazăr, C. (2001a) 'Descoperiri funerare aparținând culturii Gumelnița pe teritoriul României', în Marinescu-Bîlcu, S. (coordonator) *O civilizație 'necunoscută': Gumelnița*, cd-rom, București: cIMeC.
- (2001b) 'Date noi privind unele morminte gumelnițene', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XVI-XVII: 173-83.
- Lazăr, C. și Soficaru, A. (2004) *Observații privind comportamentele funerare specifice comunităților Stačevo-Criș*, mss.
- (2005) 'Considerații preliminare asupra unor oase umane descoperite în așezarea gumelnițeană de la Căscioarele-Ostrovel', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XXII: 297-316.
- Lazăr, C. și Parnic, V. (2007) 'Date privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă', *Studii de Preistorie* 4: 135-57.
- Lazăr, C., Andreescu, R., Ignat, T., Florea, M., Astaloș, C. (2008) 'The Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)', *Studii de Preistorie* 5: 131-52.
- Leonard, R.D. și Jones, G.T. (1987) 'Elements of an Inclusive Evolutionary Model for Archaeology', *Journal of Anthropological Archaeology* 6: 199-219.
- Leroi-Gourhan, A. (1983a) *Gestul și Cuvântul, vol.1 Tehnică și limbaj*, București: Ed. Meridiane.
- (1983b) *Gestul și Cuvântul, vol.2 Memoria și ritmurile*, București: Ed. Meridiane.
- (1992) *Les chasseurs de la Préhistoire*, Paris: Editions A.-M. Métailié.
- Lubbock, J. (1865) *Pre-historic times, as illustrated by ancient remains, manners and customs of modern savages*, London: Williams and Norgate.
- (1890) *Scientific Lectures. Second Edition*, New York: Macmillan and Co.

- Luca, S.A. (1998) 'La nécropole appartenant à la culture Turdaş trouvée à Orăştie-Dealul Pemilor, point X₂', *Istorie şi Tradiţie în Spaţiul Românesc* IV: 36-45.
- (2006) 'La nécropole appartenant à la culture Turdaş trouvée à Orăştie-Dealul Pemilor, le lieu dit X₂', *Acta Terrae Septemcastrensis* V (1): 13-27.
- Lull, V. (2000) 'Death and Society: A Marxist Approach', *Antiquity* 74: 576-80.
- MacDonald, D. H. (2001) 'Grief and burial in the American Southwest: The role of evolutionary theory in the interpretation of mortuary remains', *American Antiquity* 66 (4): 704-14.
- Madsen, M., Lipo, C., Cannon, M. (1999) 'Fitness and Reproductive Trade-Offs in Uncertain Environments: Explaining the Evolution of Cultural Elaboration', *Journal of Anthropological Archaeology* 18: 251-81.
- Malinowski, T. (1983) 'More on Burial Custom as an Archaeological Source', *Current Anthropology* 24 (4): 525-6.
- Mantu, C.-M. (1991) 'The Starčevo-Criş Settlement from Poienişti (Vaslui County)', *Banatica* 11: 173-83.
- Mantu, C.-M., Mantu, A., Scorţanu, I. (1992) 'Date în legătură cu aşezarea Starčevo-Criş de la Poienişti, judeţul Vaslui', *Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie* XLIII (2): 149-77.
- Marinescu-Bîlcu, S., Cărciumaru, M., Murariu, A. (1981) 'Contributions to the Ecology of Pre-and Proto-Historic Habitations at Târpeşi', *Dacia Nouvelle Série*. XXV: 7-31.
- Marinescu-Bîlcu, S., Bolomey, Al., Cărciumaru, M., Murariu, A. (1984) 'Ecological, economic and Behavioural aspects of the Cucuteni A4 Community at Drăguşeni', *Dacia Nouvelle Série*. XXVIII (1-2): 41-46.
- Marinescu-Bîlcu, S., Trohani, G., Popovici, D., Andreescu, R., Bem, C., Voinea, V., Vlad, F., Bălăşescu, A., Haită, C., Bălţeanu, A.C., Radu, V., Venezel, M., Kessler, E., Gal, E., Moise, D., Tomescu, M. (1997) 'Archaeological Researches at Borduşani - Popină. Preliminary Raport 1993-1994', *Cercetări Arheologice. Muzeul Naţional de Istorie* X: 35-144.
- Marinescu-Bîlcu, S., Andreescu, R., Bem, C., Popa, T., Tănase, M., Bălăşescu, A., Tomescu, M., Haită, C., Tomescu, I. (1998) 'Şantierul arheologic Bucşani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998', *Buletinul Muzeului 'Teohari Antonescu'* II-IV (1996-1998): 93-114.
- Marinescu-Bîlcu, S. şi Bolomey, Al. (2000) *Drăguşeni. A Cucuteni Community*, Bucureşti-Tübingen: Ed. Enciclopedică - Wasmuth Verlag.
- Marinescu-Bîlcu, S. (2000) 'Mormânt', în Preda, C. (coordonator) *Enciclopedia Arheologiei şi Istoriei Vechi a României*, vol. III, pp. 112-17, Bucureşti: Ed. Enciclopedică.
- Marwick, B. (2005) 'Processual and Post-processual Archaeology or How to do archaeology: 1960-2005', presentation, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Masset, C. (2000) 'A mort aux préhistoriques at protohistoriques (-1000 À -750)', în Crubézy, É. (eds.) *L'Archéologie funéraire*, pp. 55-85, Paris: Errance.
- Matthews, C.N., Leone, M.P., Jordan, K.A. (2002) 'The political economy of archaeological Cultures', *Journal of Social Archaeology* 2 (1): 109-34.
- Mătasă, C. (1946) *Frumuşica, village préhistorique à céramique peinte dans la Moldavie du Nord, Roumanie*, Bucureşti.
- McHugh, F. (1999) *Theoretical and Quantitative Approaches to the Study of Mortuary Practices*, British Archaeological Reports. International Series 785, Oxford: Archaeopress.
- Miloia, F. (1934) 'Săpăturile de la Parţa' (campania 1931), *Analele Banatului* IV (2-4): 171-86.
- Monah, D. (2006) 'Radiocarbonul, o problemă insolubilă în România?', în Popovici, D. şi Angheliniu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp. 101-107, Târgovişte: Ed. Cetatea de Scaun.
- Morintz, S., Berciu, D., Diaconu, P. (1955) 'Şantierul arheologic Cernavoda', *Studii şi Cercetări de Istorie Veche* VI (1-2): 151-63.
- Morintz, Al. şi Kogălniceanu, R. (2008) 'Un prim pas către analiza spaţială a necropolei de la Cernavoda', *Buletinul Muzeului 'Teohari Antonescu'* 11: 33-58.
- Nestor, I. (1937) 'Cercetări preistorice la Cernavodă', *Analele Dobrogei* XVIII: 1-21.
- (1957) 'Raport despre sondajele de la Leţ-Vârhegy', *Materiale şi Cercetări de Arheologie* III: 59-62.
- Nestor, I., Alexandrescu, Al., Comşa, E., Zaharia-Petrescu, E., Zirra, V. (1951) 'Săpăturile de pe Valea Jijiei (Iaşi-Botoşani-Dorohoi)', *Studii şi Cercetări de Istorie Veche* II (1): 15-76.
- Nica, M. (1971) 'O aşezare de tip Starčevo-Criş lângă Basarabi (jud. Dolj)', *Studii şi Cercetări de Istorie Veche* XXII (4): 547-56.

- (1977) 'Nouvelles données sur le néolithique ancien d'Olténie', *Dacia Nouvelle Série*. XXI: 13-53.
- (1981a) 'Grădinile, o nouă așezare a neoliticului timpuriu în sud-estul Olteniei', *Arhivele Olteniei* N.S. I: 27-39.
- (1981b) 'Complexul cuptoarelor eneolitice de ars pâinea de la Curmătura, jud. Dolj', *Oltenia. Studii și Comunicări* III: 9-16.
- (1993) 'Câteva date despre necropola eneolitică de la Gârlești-Ghercești (com. Mischii, jud. Dolj)', *Arhivele Olteniei. Serie Nouă* VIII: 3-17.
- Nica, M. și Nicolăescu-Plopșor, D. (1975) 'A ritual complex of cranium cult found out in the neolithic settlement of Cârcea (Oltenia)', *Annuaire Roumain D'Anthropologie* 12: 15-17.
- Nicolăescu-Plopșor, D. și Wolski, W. (1974) 'Head-hunting, ethnoiatry or skull-cult during the neolithic in Romania?', *Annuaire Roumain d'Anthropologie* 11: 3-7.
- (1975) *Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România*, București: Ed. Academiei RSR.
- Niculescu, Gh.Al. (2000) 'The material dimension of ethnicity', *New Europe College Yearbook* (1997-1998): 203-62.
- (2002) 'Nationalism and the Representation of Society in Romanian Archaeology', *New Europe College Yearbook* (2001): 209-34.
- Oanță-Marghitu, S. (2007) *Începuturile epocii bronzului la Dunăre între Porțile de Fier și Argeș*, teză de doctorat, Universitatea București, Facultatea de Istorie, București, mss.
- Oliver, L. (1999) 'The Hochdorf 'princely' grave and the question of the nature of archaeological funerary assemblages', în Murray, T. (ed.), *Time and archaeology*. One World Archaeology No. 37, pp. 109-38, London: Routledge.
- (2008) *Le sombre abîme du temps. Mémoire et archéologie*, Paris: Editions Seuil.
- Olsen, B. (2003) 'Material Culture after Text: Re-Membering Things', *Norwegian Archaeological Review* 36 (2): 87-104.
- (2006) 'Scenes from a troubled Engagement: Post-structuralism and Material Culture Studies', în Tilley, C., Keane, W., Küchler, S., Spyer, P., Rowlands, M. (eds.), *Handbook of Material Culture*, pp. 85-103, London: Sage Publications.
- Palincaș, N. (1997) 'Câteva observații cu privire la utilizarea datelor radiocarbon', *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 48 (1): 17-30.
- (2006a) 'Asupra cauzelor nerestructurării cercetării în arheologia din România', în Popovici, D. și Angheliniu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp. 25-29, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- (2006b) 'On Power, Organisation and Paradigm in Romanian Archaeology Befor and After 1989', *Dacia Nouvelle Série*. L: 7-50.
- Parker Pearson, M. (1982) 'Mortuary practices, society and ideology: an ethnoarchaeological study', în Hodder, I. (ed.), *Symbolic and Structural Archaeology*, pp. 99-113, Cambridge: Cambridge University Press.
- (1993) 'The powerful dead: archaeological relationships between the Living and the Dead', *Cambridge Archaeological Journal* 3 (2): 203-29.
- (2001) *The Archaeology of Death and Burial*, Gloucestershire: Sutton Publishing.
- Patterson, T.C. (1989) 'History and the Post-Processual Archaeologies', *Man* N.S. 24 (4): 555-66.
- Peace, W.J. (1988) 'Vere Gordon Childe and American Anthropology', *Journal of Anthropological Research* 44 (4): 417-33.
- Pearson, M., Shanks, M. (2001) *Theatre / Archaeology*, London and New York: Routledge.
- Peebles, C.S. și Kus, S.M. (1977) 'Some Archaeological Correlates of Ranked Societies', *American Antiquity* 42 (3): 421-48.
- Politis, G.G. (2003) 'The Theoretical Landscape and the Methodological Development of Archaeology in Latin America', *American Antiquity* 68 (2): 245-72.
- Popescu, D. (1961) 'Săpăturile arheologice din Republica Populară Română în anul 1960', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* XII (1): 133-43.
- Popovici, D. și Rialland, Y. (1996) *Viața pe malurile Dunării acum 6500 de ani*, Paris: Caisse nationales des monuments historiques et des sites.
- Popovici, D. (1996) 'Date noi cu privire la sacrificiile umane din arealul Gumelnița', în *Lucrările Simpozionului de Arheologie*, pp. 76, Târgoviște: Universitatea 'Valahia' Târgoviște.
- (1999) 'Observations about the cucutenian (phase A) communities behavior regarding the human body I', *Annales D'Université 'Valahia' Târgoviște* 6: 25-38.

- (2000) 'Note pentru o viitoare și necesară istoriografie a arheologiei românești (I)', *Buletinul Muzeului 'Teohari Antonescu'* 5-6 (1999-2000): 17-22.
- (ed.) (2002) *Cercetarea arheologică pluridisciplinară. Concepte, metode și tehnici*, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- (ed.) (2003) *Archaeological Pluridisciplinary Research at Bordușani-Popină*, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- (2006) 'Hârșova: un studiu de caz?', în Popovici, D. și Anghelinu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp. 43-47, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Popovici, D. și Anghelinu, M. (eds.) (2006) *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Popușoi, E. (1980) 'Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Grivița, jud. Vaslui', *Cercetări Istorice. Serie Nouă* XI: 105-134.
- (1992) 'Morminte neolitice de tip Starčevo-Criș la Trestiana, com. Grivița, jud. Vaslui', *Carpica* XXIII (2): 27-50.
- (2005) *Trestiana. Monografie Arheologică*, Bârlad: Ed. Sfera.
- Radu, V. (2006) 'Studiile pluridisciplinare și arheologia, în Popovici, D. și Anghelinu, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp.81-4, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Randoin, B., Popovici, D., Rialland, Y. (2000) 'Metoda de săpătură și înregistrarea datelor stratigrafice într-un sit pluristratificat: tell-ul neo-eneolitic de la Hârșova', *Cercetări Arheologice* XI (I): 199-234.
- Roman, P. și Dood-Opritescu, A. (1989) 'Interferențe etnoculturale din perioada indo-europenizării reflectate în cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului', *Thraco-Dacica* X (1-2): 11-38.
- Rosenberg, M. (1994) 'Pattern, Process, and Hierarchy in the Evolution of Culture', *Journal of Anthropological Archaeology* 13: 307-40.
- Rosetti, D.V. (1934) 'Săpăturile dela Vidra. Raport preliminar', *Publicația Muzeului Municipiului București* 1: 6-39.
- O'Shea, J. (1981) 'Social Configuration and the Archaeological Study of Mortuary Practices: A Case Study', în Chapman, R., Kinnes, I., Randsborg, K. (eds.), *The Archaeology of Death*, pp.39-52, Cambridge: Cambridge University Press.
- (1984) *Mortuary Variability: An Archaeological Investigation*. New York: Academic Press.
- Sabloff, J. (2006) 'Processual Archaeology', în Renfrew, C și Bahn, P. (eds.) *Archaeology. The key Concepts*, pp. 212-17, London: Routledge.
- Saxe, A.A. (1970) *Social Dimensions of Mortuary Practices*, Ph.D. Thesis, University of Michigan.
- Schiffer, M.B. (1988) 'The Structure of Archaeological Theory', *American Antiquity* 53 (3): 416-485.
- (1996) 'Some Relationships between Behavioral and Evolutionary Archaeologies', *American Antiquity* 61 (4): 643-62.
- (1999) 'Behavioral Archaeology: Some Clarifications', *American Antiquity* 64 (1): 166-68.
- Schier, W. și Drașovean, F. (2004) 'Vorbericht über die rumänisch-deutschen Prospektionen und Ausgrabungen in der befestigten Tellsiedlung von Uivar, jud. Timiș, Rumänien (1998-2002)', *Praehistorische Zeitschrift* 79 (2): 145-230.
- Shanks, M. și Tilley, C. (1987) *Re-Constructing Archaeology. Theory and Practice*, London and New York: Routledge.
- (1988) *Social Theory and Archaeology*, second edition, London: Routledge.
- Shanks, M. (1992) *Experiencing the Past. On the character of Archaeology*, London and New York: Routledge.
- Sîrbu, V. (1998) 'Propositions pour une terminologie unitaire dans les domaines funéraire et sacrificiel – dictionnaire de termes', *Istorie și Tradiție în Spațiul Românesc* IV: 7-17.
- (2003) *Arheologia funerară și sacrificiile: o terminologie unitară*, Brăila: Ed. Istros.
- Soficar, A., Sultana, N.M., Mirițoiu, N. (2003) 'Expertiza antropologică a osemintelor umane descoperite la Chitila Fermă, în anul 2002', *București. Materiale de Istorie și Muzeografie* XVII: 113-22.
- Song, B. (2006) 'Die geomagnetischen Mesungen', în Hansen, S. et al. *Pietrele – Eine kupferzeitliche Siedlung an der Unteren Donau. Bericht über die Ausgrabung im Sommer 2005*, *Eurasia Antiqua* 12: 4-8.
- Stanciu, S. (2000) 'Mormântul neo-eneolitic cu mărgel de alabastru descoperit la Sânnicolau Român', *Analele Universității din Oradea. Istorie-Arheologie* X: 31-41.

- Sterling, S. (1999) 'Mortality Profiles as Indicators of Slowed Reproductive Rates: Evidence from Ancient Egypt', *Journal of Anthropological Archaeology* 18: 319–43.
- Székely, Z. (1958) 'Cercetările și săpăturile executate de Muzeul din Sf.Gheorghe (1959-1966)', *Materiale și Cercetări de Arheologie* IX: 150-51.
- (1970) 'Săpăturile executate de Muzeul din Sf. Gheorghe (1959-1966)', *Materiale și Cercetări de Arheologie* IX: 297-315.
- Șerbănescu, D. (1982-1992) *Chirnogi, jud. Călărași*, în: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campaniile din 1982-1992*, <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/cd/index.htm>, [accesat 11.09.2009].
- (1985) 'Vestigii neolitice descoperite la Ulmeni', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* I: 25-35.
- (1988) *Raport preliminar de cercetare arheologică asupra săpăturilor de salvare din zona gropilor de împrumut pentru canal Dunăre-București. Punctul Terasa Rudari, comuna Chirnogi, județul Călărași. Campania 1988*, Arhiva Muzeului Dunării de Jos Călărași, mss.
- (1999) 'Necropola neolitică de la Popești, com. Vasilați, jud. Călărași', în Neagu, M. (ed.), *Cultura Boian pe teritoriul României*, pp. 15-16, Călărași: cIMeC.
- (2002) 'Observații preliminare asupra necropolei neolitice de la Sultana, jud. Călărași', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XIX: 69-86.
- Tainter, J.A. (1975) 'Social Inference and Mortuary Practices: An Experiment in Numerical Classification', *World Archaeology* 7 (1): 1-15.
- (1978) 'Mortuary Practices and the Study of Prehistoric Social System', *Advances in Archaeological Method and Theory* 1: 105-41
- Tainter, J.A. și Cordy, R.H. (1977) 'An Archaeological Analysis of Social Ranking and Residence Groups in Prehistoric Hawaii', *World Archaeology* 9 (1): 95-112.
- Tilley, C. (1996) 'Editorial', *Journal of Material Culture* 1 (1): 5-14.
- Tokarev, S.A. (1974) *Religia în istoria popoarelor lumii*, București: Ed. Politică.
- Tolstoy, P. (1952) 'Morgan and Soviet Anthropological Thought', *American Anthropologist* 54 (1): 8-17.
- Treuil, R. (1983) *Le néolithique et la Bronze Ancienne Egeene*, Paris: Ecole Française d'Athènes.
- Trigger, B. (1981) 'Anglo-American Archaeology', *World Archaeology* 1 (2): 138-55.
- (1982) 'If Childe Were Alive Today', *Institute of Archaeology Bulletin University of London* 19: 1-20.
- (1984) 'Archaeology at the Crossroads: What's New?', *Annual Review of Anthropology* 13: 275-300.
- (1986) 'Prospects for a World Archaeology', *World Archaeology* 18 (1): 1-20.
- (1994) 'The coming of age of the history of archaeology', *Journal of Archaeological Research* 2 (1): 113-36.
- (1998) 'Archaeology and Epistemology: Dialoguing across the Darwinian Chasm', *American Journal of Archaeology* 102 (2): 1-34.
- Ucko, P.J. (1969) 'Ethnography and Archaeological Interpretation of Funerary Remains', *World Archaeology* 1 (2): 262-80.
- Ursulescu, N. (1978) 'Mormintele Criș de la Suceava - 'Platoul Cimitirului' ', *Suceava. Anuarul Muzeului Județean* V: 81-9.
- (2000) *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpătice ale României*, vol. 1, Iași: Ed. Universității 'Al. I. Cuza'.
- (2002b) 'Les commencements de l'incinération dans le Néolithique de la Roumanie et de l'Italie', *Studia Antiqua et Archaeologica* VIII: 39-50.
- (2006) 'Cercetarea arheologică interdisciplinară în centrul universitar Iași și unele probleme actuale și de perspectivă ale arheologiei', în Popovici, D. și Anghelino, M. (eds.), *Cercetarea Arheologică Pluridisciplinară în România. Trecut, Prezent, Perspective*, pp.34-8, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Van Pool, C.S. și Van Pool, T.L. (1999) 'The Scientific Nature of Postprocessualism', *American Antiquity*, 64 (1): 33-53.
- Vasile, G. (2003) 'Anthropologic study of the osteological remnants discovered on the Bordușani-Popina archaeological digging site (Ialomița county) during the field campaigns between 1997-2002', în Popovici, D. (ed.) *Archaeological pluridisciplinary researches at Bordușani-Popina*, pp. 95-102, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun.
- Virag, C. (2004) 'Cercetări arheologice la Urziceni-Vamă', *Acta Musei Porolissensis* XXVI: 41-76.

- Vlassa, N. și Palkó, A. (1965) 'Un mormânt de înhumăție aparținând culturii Criș timpurii din Transilvania', *Apulum* III: 13-17.
- Vlassa, N. (1970) 'Descoperiri arheologice în orașul Cluj', *Materiale și Cercetări de Arheologie* IX: 529-32.
- (1972) 'Cea mai veche fază a complexului cultural Starčevo-Criș în România', *Acta Musei Napocensis* IX: 7-28.
- (1976) *Neoliticul Transilvaniei, Studii, articole, note*, Bibliotheca Musei Napocensis 3, Cluj-Napoca: Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă.
- Voinea, V. (2001) 'Sacralizarea spațiului locuit. Sacrificii umane', *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XVI-XVII: 35-41.
- Volschi, V. și Irimia, M. (1968) 'Descoperiri arheologice la Mangalia și Limanu aparținând culturii Hamangia', *Pontice* I: 45-87.
- Vulcănescu, R. (1979) *Dicționar de etnologie*, București: Ed. Albatros.
- Wylie, A. (1985) 'Putting Shakertown Back Together: Critical Theory in Archaeology', *Journal of Anthropological Archaeology* 4: 133-47.

OPTICALLY STIMULATED LUMINESCENCE AS A TOOL IN ENVIRONMENTAL ARCHAEOLOGY

Piotr JACOBSSON

Abstract: *Optically Stimulated Luminescence (OSL) is a relatively new technique for dating the last exposure to light of crystal-lattice based materials. This technique requires a high degree of contextual knowledge about the site because the extent of bleaching must be known in order to accurately interpret the obtained dates. Alternatively, OSL readings can be used to test assumptions concerning site formation processes. This paper reviews some basic ideas behind composite applications of this dating technique.*

Rezumat: *Luminiscenta stimulată optic (OSL) este o tehnică relativ nouă care datează ultima expunere la lumină a unor materiale cu structură cristalină. Însă pentru obținerea unor date corecte este nevoie de o cunoaștere a gradului de decalcifiere a solului, astfel încât această metodă necesită o cunoaștere a contextului sitului respectiv. Ca alternativă, OSL poate fi utilizată și pentru a testa ipoteze privind procesele de formare a unui anumit sit. Articolul de față trece în revistă ideile de bază privind aplicațiile complexe ale acestei metode de datare.*

Keywords: *OSL; environmental archaeology; site formation processes; sediment deposition.*

Cuvinte cheie: *OSL; arheologia mediului; procese de formare a siturilor; depunere de sediment.*

Optically stimulated luminescence (OSL) is a luminescence based dating technique first published in 1985 by Huntley et al. Although the principles of the luminescence process have been known to physics since 16th century (Lian and Roberts 2006: 2458), its potential application to dating sediments was not explored until the late 1970's (Wintle and Huntley 1979). The thermoluminescence method which was used at the time required the demonstration that any given sediment had had electron traps in its lattice 'zeroed' at some point in the past, usually, by heating to temperatures over at least 350C° (Duller 2008: 6, although Wintle and Huntley (1979) omitted it by using a 'pre-OSL' method) and so, it was limited by difficulty in finding suitable samples. Development of the OSL method, which detects the time elapsed since particles were last exposed to sunlight for a sufficient period (100 sec in laboratory conditions (Duller 2008: 7), made it possible to obtain calendrical dates since deposition. This was initially limited to aeolian deposits (Duller 2008: 24), but is also applicable to alluvial and colluvial processes (Lian and Roberts 2006, Eriksson et al. 2000). The OSL method was further supported by the development of techniques for small aliquot (sub-sample) measurements (Bøtter-Jensen et al. 2000), which allowed more to be applied to a single sample leading to more accurate data and the ability to deal with complex bleaching histories (Duller 2008: 15).

A side effect of those developments was a growth in the awareness of heterogeneity of formation processes of the sediments studied. Dating of single grains allows for, and at the same time requires, determination of the pace and type of sedimentation event (Bailey and Arnold 2006: 2475, 2482), giving new insights into formation process of archaeological sites. Conversely accurate use of the technique requires more detailed and accurate description of the deposition processes by the fieldworker. OSL thus 'forces' a more geoarchaeological approach to the material record. Such an approach in turn allows for a more complete understanding of artefact patterns and hence more accurate interpretation of sites (Rapp and Hill 2006: 2).

This paper will argue that the properties of the OSL dating method, as well the demands it places on the excavator lead to an increased appreciation of the complexity of geoarchaeological processes.

Some OSL impacts

Recent years have seen a shift of interest in environmental archaeology away from global processes to micro-scale, local impacts (Mithen 2009: 4). As OSL dates provide chronologies for depositions on a local scale, rather than globally, the technique aligns itself with palynology, hydrology and other analytical tools used in this growing field. Changes identified in landuse can further archaeological hypotheses for the geographic area, beyond geoarchaeological concerns into the realm of human impact on the environment. Such an approach allowed the dating of the beginning of Iron Age in the Irangi Hills of Tanzania to ca. 1100 AD based on the colluvial deposition of sediments, as a

result of erosion generated by depletion of forest cover in order to support charcoal firing for iron production (Eriksson et al. 2000: 124).

The OSL-based interpretations of land use can be further strengthened by recourse to ethno-pedological data which allows assessment of how long a known practice has been used (Adderley et al. 2004: 61). Therefore, if one has access to areas where land practice in terms of the accumulation rates and soil mixing levels are known, one can establish what farming techniques were used, in which locations they were used and for how long. In general, assuming a constant geomorphology and climate for an area, any variation in deposition rate can be caused only by differentiation in human land use, making it possible to 'predict' a pattern for various types of practice (fallow, slash and burn, winter-sowing etc.). Therefore if one had a number of known ethnographic and historic cases from across geomorphological ranges and climates, a set of models for interpreting pre-historic depositions could be drawn up.

Roberts et al. (2001) conducted a study of sediment deposition rates in the Western Loess Plateau of China, which included dating of 19 samples from the Duowa section of the Linwusu river valley. The results showed three discrete phases of deposition: up to ca. 500 BC; from ca. 500 BC to ca. 1320 AD and from ca. 1320 AD, which show variation in the mean rate of sediment accumulation from 0.2 mm/year before 500 BC, 0.8 mm/year in the second period and 3.4 mm/year in the third period, establishing a long-term sequence of slow deposition (Roberts et al. 2001: 480). The main limitation of the study was the fact that only one location was examined and so its generalization applied to the whole area from this data is questionable. However, in the direct vicinity of the examined section, the results can be legitimately interpreted as changes in land-use practice. The initial period is identified as natural accumulation, while changes in the second are attributed to early farming practices. Sudden increase in the rate of deposition in the final period indicates the addition of extra material to the existing soils, perhaps in terrace construction (Roberts et al. 2001: 482).

Complex patterns of deposition do not relate only to resource management, but to any form of landscape management. This is demonstrated in the study of ancient canals in the Mekong Delta (Bishop et al. 2004). Sections of the Paris Canal 2¹ were dated using ¹⁴C and OSL and produced an internally consistent chronology for the use period of the canals (ibid: 334). Furthermore, OSL allowed detection of variation in dating samples (ibid: 333), suggesting differential bleaching. This led to further experiments on the impact of water on bleaching sediments (Sanderson et al. 2007: 324-326), a course of research which should allow in the long term for the estimation of opacity and hence amount of plankton and flowrate in an ancient water systems. Another important impact was the identification of numerous re-cuts of the Paris Canal 2, both indicating greater complexity of site formation and possible swamping (Bishop et al. 2004: 333).

Complexities of site formation were encountered by Fanning et al. (2008) in their study of aboriginal sites in Fowlers Gap, Australia. Thirty-three OSL samples were obtained from heaths in three locales named FC, ND, SC. The results were estimated using the minimum age model (Galbraith et al. 1999), a procedure which is questionable considering that each locale had a different site history and various forms of modelling were advisable (Bailey and Arnold 2006: 2475). The results showed that sediments at FC were much older than at the other two locales, and were created through a prolonged surface accumulation, characterized by a prevalence of local material. Any further conclusions were impossible. This contrasts with the other two sites, where shorter habitation periods are represented making cultural patterns more visible. This case study demonstrates the argument by Schiffer for the need to consider apparent pattern in the archaeological record as a part of a process of the archaeological context, rather than a direct 1:1 representation of synchronic human action (1987: Ch. 1).

Discussion of OSL impacts

In 1958 Binford and Papworth conducted a series of excavations where the focus was on the retrieval of burned stones. The rationale behind this was that, as the most numerous artefact, they would be most statistically significant (Binford 1972: 128). If we follow the assumption that the most important information comes from the most prevalent element of an archaeological site, then in the majority of cases it is immediately obvious that we should study sediments (Schiffer 1987: 200). While soil micromorphology delivers a set of methods for such endeavours, OSL comes in as a dating method to add a time-perspective to such studies. However, due to its nature, OSL requires a much better understanding of the sedimentation process in order to interpret the results of the electron-release measurements (Lian and Roberts 2006: 2458). As the event being dated is the bleaching by sunlight of the sediment it is necessary to estimate what proportion of the sample has been bleached.

This will depend on the nature of sedimentation. Aeolian deposits are most likely to expose single grains to sunlight and cryogenic ones least likely, and hence can be very problematic (Raukas and Stankowski 2005: 469). This means that for each of the possible sample formations a hypothesis is formed under which an appropriate model should be chosen (Bailey and Arnold 2006). The identification of an appropriate model becomes important with the advent of small-aliquot dating of sediments, as producing a mean between various sub-samples measured does not provide an accurate date (Roberts et al. 1999). This can be further aided by use of OSL profiling (Sanderson et al. 2009), which allows a general estimate to be made, aiding in the formulation of the formation hypothesis.

Knowledge of the pace of sedimentation can be used in turn to determine the type of process that caused it. Therefore environmental impacts and site formation anomalies can be detected. This is due to the fact that any sedimentation is possible only if enough energy is available in the system to mobilize particles. The minimum benchmark for energy can be estimated based on particle size and presence of bonding agents (eg. soils) (Dincauze 2000: 265-7), meaning that the larger the sediment grains the more energy was needed to move the particles. The energy can be supplied by water, gravitation, wind, glaciation and organisms. As each of the above acts on the sediments in a specific manner (Dincauze 2000: 263-74), any OSL dating will create additional environmental data.

The relation between deposition variables and sediment bleaching is the key to the impact OSL has had on the study of archaeological environments and site formation. While the technique itself only provides an alternative means of dating, its accurate implementation produces a variety of additional data that can be used to better estimate the process deposition of an archaeological context. Such observations can also be conducted on the basis of dating relative accumulation rates between deposits, making OSL a potential analytical technique even in areas where radiocarbon can produce more accurate absolute dates (Feathers 1997: 4-8).

This has two implications. Firstly, it means that even failed dating attempts can provide some information on the formation of the sediments. This was demonstrated in the Jinmium shelter debate where the 'wrong' dates provided new insights into formation processes. This resulted from the unusually early dates of up to 120,000 years, obtained through thermoluminescence dating, suggesting a much earlier colonization of Australia than conventionally accepted, also indicating a much higher level of cognitive development amongst archaic human populations (Fulgar et al. 1996). Further research however used smaller samples to evaluate those claims by using both AMS radiocarbon dates and re-dating the OSL samples. This resulted in much more recent dates of as little as 10,000 years, which indicated that the sample was not fully bleached prior to entering the deposits (Roberts et al. 1999) therefore indicating a high-energy deposition process.

Further, it provides basis for detecting and timing key impacts on the sediment system. The study by Eriksson et al. (2000) provides a good example of such a situation. The mobilisation of sediments at ca. 1100 AD provided a proxy for anthropogenic activity, as humans are very often the largest single cause of change in local environments, especially through farming techniques and industry. As a result the great majority of post-Neolithic case studies in OSL dating support Dincauze's argument for an integrated environmental archaeology, as an ecological study of interactions between various agents within human ecological systems (2000: 77-79). Beyond the 'ultra-environmental' end of the spectrum the before-mentioned increased awareness of the possible human-environment interactions makes it possible to approach problems of technology, and through it problems of social practices (Lemonnier 1992, Dobres 1995). Knowledge of those social practices will allow better prediction of environmental impacts and deposition patterns of the society studied and so provide grounds for more accurate OSL models, which will provide more information on sediments. This will in turn lead to better knowledge of the before-mentioned practices and so a spiral of increasingly accurate inferences will be established. The further asset of such a general approach is that it allows the formulation of questions in a number of disciplinary discourses, allowing to tap into a single project knowledge from such diverse disciplines as sociology, geography, ecology or physics.

Conclusions

While the impact of OSL dating techniques on mainstream archaeological interpretation is still minimal (as proven by briefness of the sections on OSL in most textbooks (Renfrew and Bahn 2008: 156-158, Dincauze 2000: 123, Aitken 1990: 175-8) studies applying OSL data indicate a much higher awareness of the complexity of archaeological contexts. As the number of such case studies increases there will be a growing pressure to increase consideration of site-formation processes. While

not all such supporting studies would require employment of OSL, one can expect that a situation will arise under which it will be expected that a similar level of geoarchaeological 'hygiene' should be demonstrated in all publications. This in turn should result in better awareness of contextual associations, and while an extreme version of environmental archaeology proposed by Dincauze might not become prevalent, the critical weight of OSL studies will have a major impact on integrating Schiffer's (1987) critique into archaeological research.

Notes

- ¹. Named after notation in original survey of the area by Pierre Paris (Bishop et al. 2004: 321).

Bibliography:

- Adderley, P. W., I. A. Simpson, H. Kirtsch, M. Adam, J. Q. Spencer and D. C. W. Sanderson (2004) 'Enhancing ethno-pedology: integrated approaches to Kanuri and Shuwa Arab definitions in the Kala-Balge region, northeast Nigeria', *Catena* 58, pp. 41-64.
- Aitken, M. J. (1990) *Science-based Dating in Archaeology*, London: Longman.
- Bailey, R. M. and L. J. Arnold. (2006) 'Statistical modelling of single-grain quartz *De* distributions and an assessment of procedures for estimating burial dose', *Quaternary Science Reviews* 25, pp. 2475-2502.
- Binford, L. R. (1972) *An Archaeological Perspective*, New York: Seminar Press.
- Bishop, P., D. C. W. Sanderson and M. Stark. (2004) 'OSL and radiocarbon dating of a pre-Angkorian canal in the Mekong Delta, southern Cambodia', *Journal of Archaeological Science* 3, pp. 319-36.
- Bøtter-Jensen, L, E. Bulur, G. A. T. Duller and A. S. Murray (2000) 'Advances in luminescence instruments systems', *Radiation Measurements* 32, pp. 523-8.
- Duller, G.A.T. (2008) *Luminescence Dating: Guidelines on using luminescence dating in archaeology*, Swindon: English Heritage.
- Dincauze, D. F. (2000) *Environmental Archaeology: principles and practice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dobres, M-A. (2000) *Technology and social agency: outlining a practice framework for archaeology*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Eriksson, M. G., J. M. Olley and R. W. Payton (2000) 'Soil erosion history in central Tanzania based on OSL dating of colluvial and alluvial hillslope deposits', *Geomorphology* 36, pp. 107-28.
- Fanning, P. C., S. J. Holdaway and E. J. Rhodes (2008) 'A new geoarchaeology of Aboriginal artefact deposits in western NSW Australia: establishing spatial and temporal geomorphic controls on the surface archaeological record', *Geomorphology* 10, pp. 524-32.
- Feathers, J. K. (1997) 'The Application of Luminescence Dating in American Archaeology', *Journal of Archaeological Method and Theory* 4.1, pp. 1-66.
- Fullgar, R. L. K., D. L. Price and L. M. Head. (1996) 'Early human occupation of Northern Australia: archaeology and thermoluminescence dating of Jinmium rock-shelter, Northern Territory', *Antiquity* 70, pp: 751-73.
- Galbraith, R. F., R. G. Roberts, G. M. Laslett, H. Yoshida and J. M. Olley (1999) 'Optical dating of single and multiple grains of quartz from Jinmium rock shelter, northern Australia: Part I. Experimental design and statistical models', *Archaeometry* 41.2, pp. 339-64.
- Huntley, D. J., D. I. Godfrey-Smith, M. L. W Thewalt (1985) 'Optical Dating of Sediments', *Nature* 313, pp. 105-7.
- Lemonnier, P. (1992) *Elements for an Anthropology of Technology*, Ann Arbor, Mich: Museum of Anthropology, University of Michigan.
- Lian, O. B. and R. G. Roberts (2006) 'Dating the Quaternary: progress in luminescence dating of sediments', *Quaternary Science Reviews* 25, pp. 2449-68.
- Mithen, S. (2009) *Water, life & civilization*, Reading: University of Reading/CBRL.
- Rapp, G.R. and C. L. Hill (2006) *Geoarchaeology: the earth-science approach to archaeological interpretation 2nd Ed.* New Haven: Yale University Press.
- Renfrew, C. and P. G. Bahn (2008) *Archaeology: Theories Methods and Practice 5th Ed*, London: Thames & Hudson.

- Raukas, A. and W. Stanowski (2005) 'Influence of sedimentological composition on OSL dating of glaciofluvial deposits: a case study from Estonia', *Geological Quarterly* 49.4, pp. 463-70.
- Roberts, R. G., R. F. Galbraith, J. M. Olley, H. Yoshida and G. M. Laslett (1999) 'Optical dating of single and multiple grains of quartz from Jinmium rock shelter, northern Australia: Part II: Results and Implications', *Archaeometry* 41.2, pp. 365-95.
- Roberts, H. M., A. G. Wintle, B. A. Maher and M. Hu (2001) 'Holocene sediment-accumulation rates in the western Loess Plateau, China, and a 2500-year record of agricultural activity, revealed by OSL dating', *Holocene* 11.4, pp. 477-83.
- Sanderson, D. C. W., P. Bishop, M. Stark, S. Alexander and D. Penny. (2007), 'Luminescence dating of canal sediments from Angkor Borei, Mekong Delta, Southern Cambodia', *Quaternary Geochronology* 2, pp. 322-9.
- Sanderson, D. C. W. and S. Murphy (2009) 'Using simple portable OSL measurements and laboratory characterisation to help understand complex and heterogeneous sediment sequences for luminescence dating', *Quaternary Geochronology* (forthcoming), pp. 1-7.
- Schiffer, M.B. (1987) *Formation processes of the archaeological record*, Salt Lake City : University of Utah Press.
- Wintle A. G. and D. J. Huntley (1979) 'Thermoluminescence dating of a deep-sea sediment core', *Nature* 279, pp. 710-12.

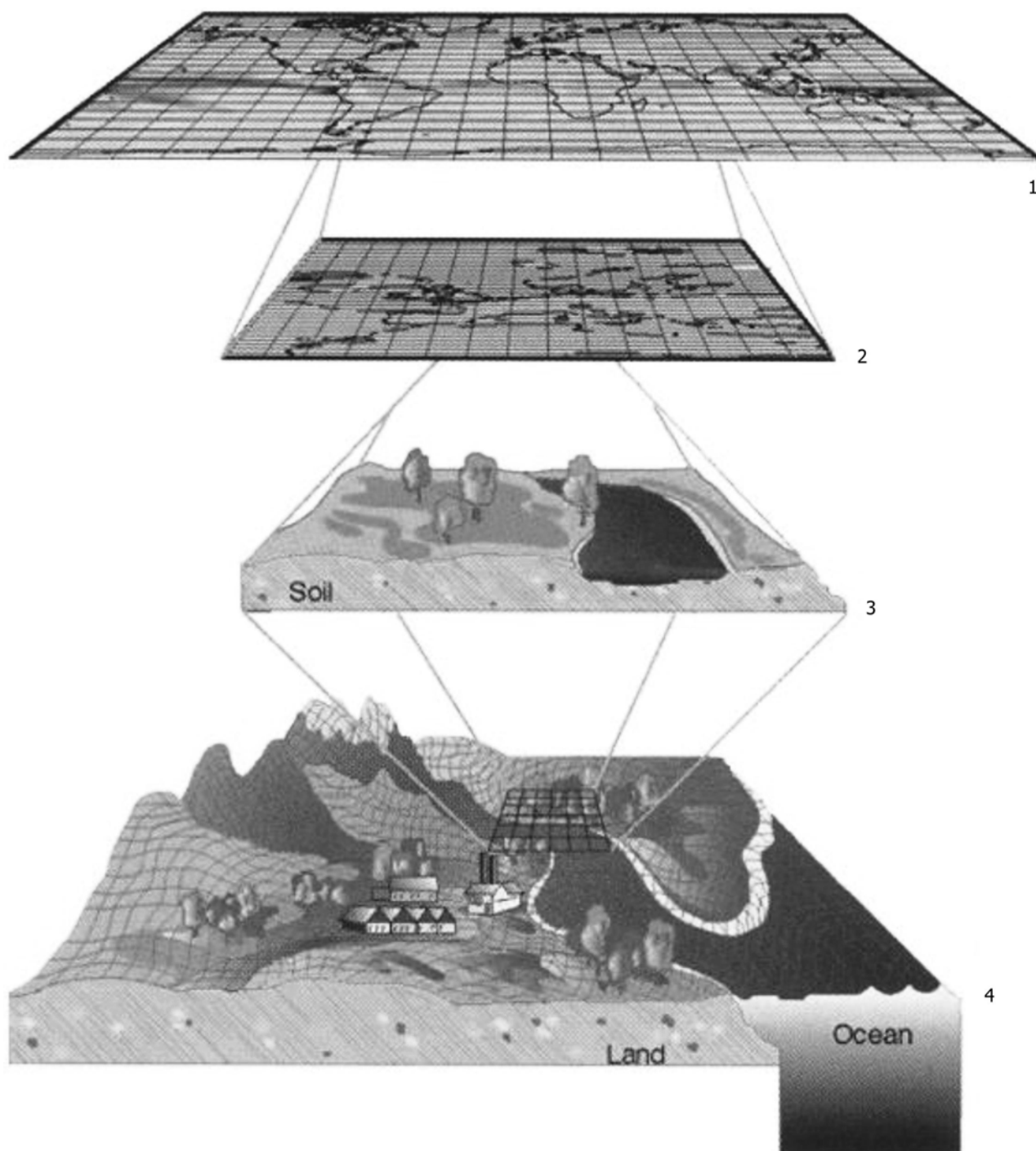

Figure 1 Various scales of environmental archaeology: from global (1), through regional (2) to local (3). Reintegration of the local scale permits monitoring of cultural adaptations to changing conditions (4). (Reproduced from Mithen 2009: 4).

Diferite scări ale arheologiei de mediu: de la nivel global (1), prin intermediul regional (2), la nivel local (3). Reintegrarea la scară locală permite monitorizarea adaptărilor culturale la schimbări (4) (după Mithen 2009: 4).

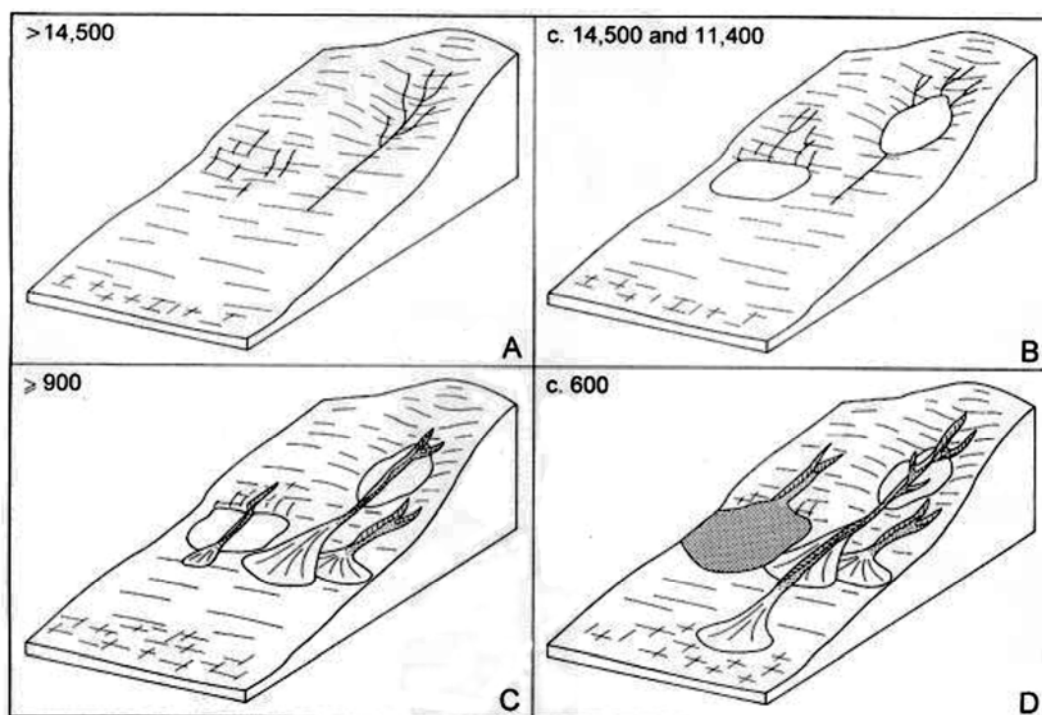

Figure 2 Geoarchaeological phases of the Irangi Hills Tanzania, as established by OSL. Dates BP. Reproduced from Eriksson et al. (2000: 122).

Fazele geoarheologice la Irangi Hills, Tanzania, așa cum au fost stabilite de măsurătorile OSL. Date BP. După Eriksson et al. (2000: 122).

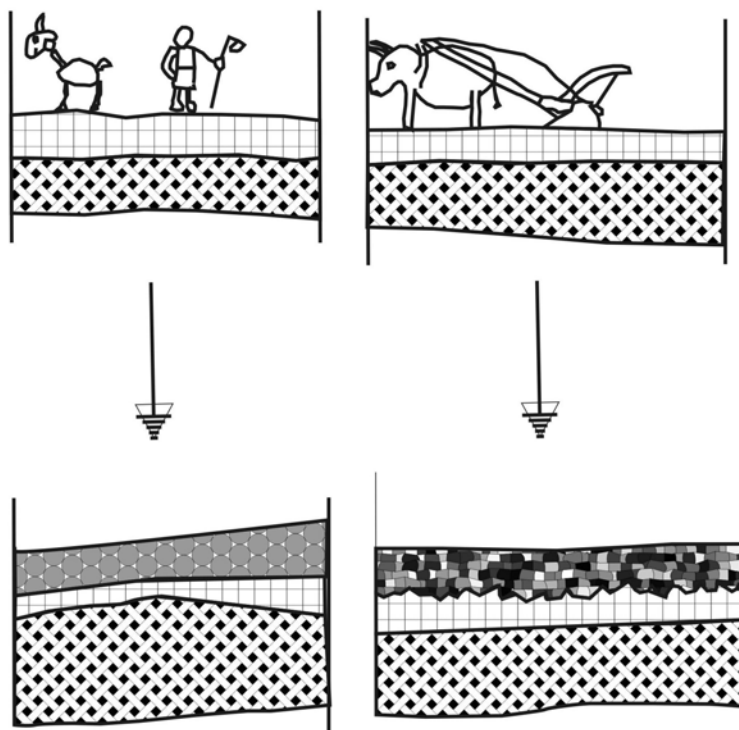

Figure 3 Various farming practices under the same conditions can lead to the formation of different deposits.

Diversele practici agricole, în aceleași condiții, conduc la formarea de depozite diferite.

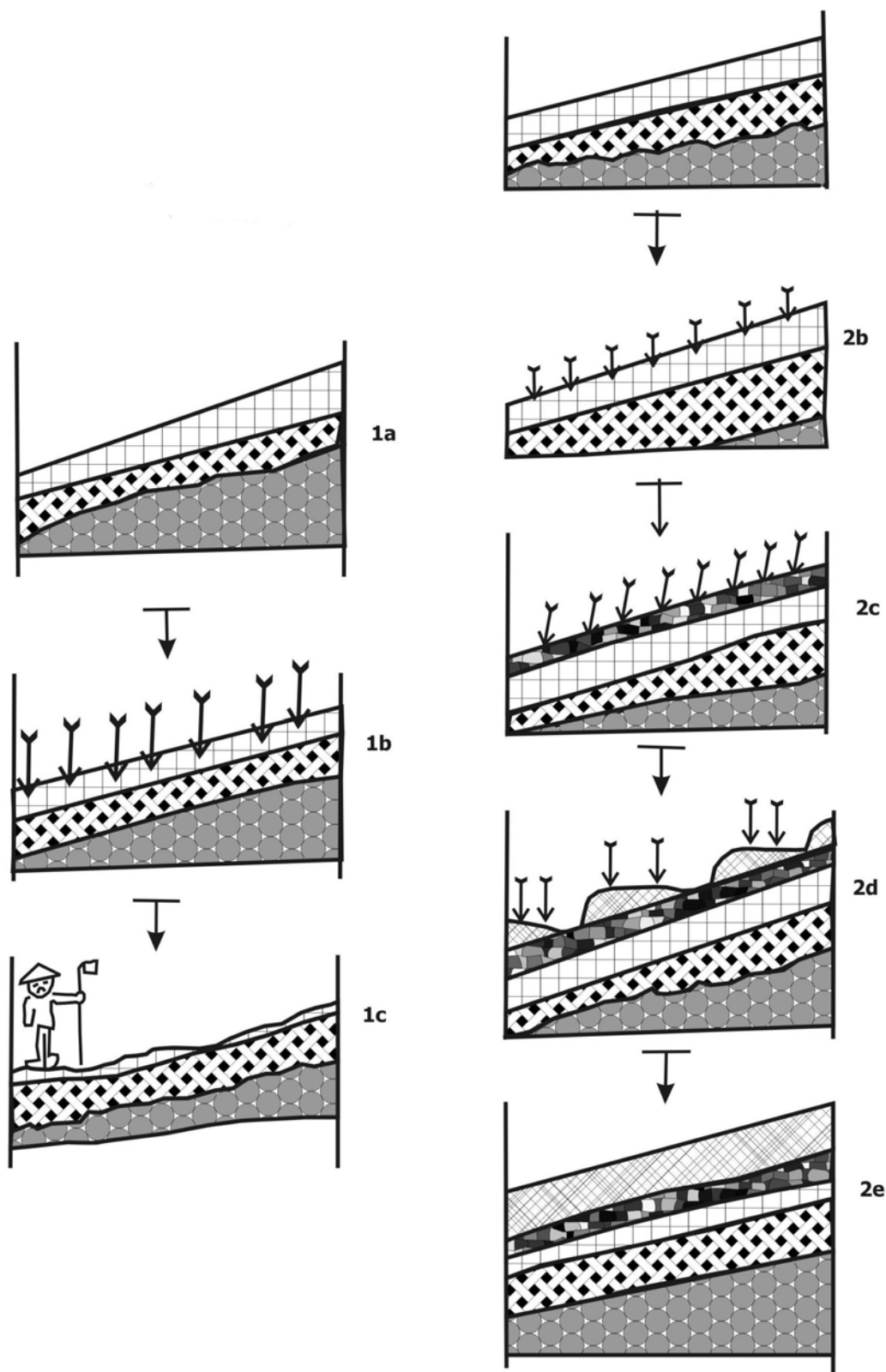

Figure 4 Two models of deposition at Linwusu River: (1) Prior OSL and (2) post-OSL. This case study demonstrates that OSL can be used to eliminate false common-sense assumptions.

Două modele de depunere de la Linwusu River: (1) înainte de OSL și (2) post-OSL. Acest studiu de caz demonstrează că măsurătorile OSL pot fi utilizate pentru a elimina ipotezele eronate.

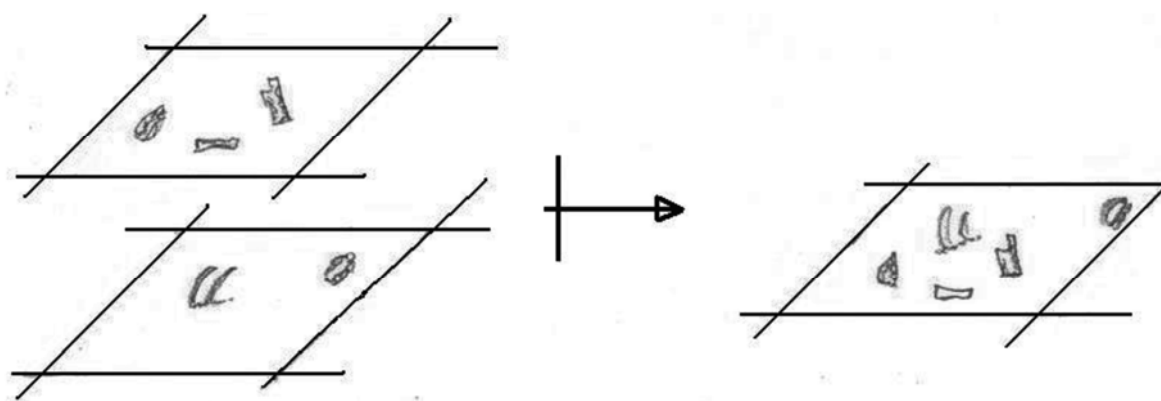

Figure 5 A simplified outline of amassing cultural patterns due to erosion which occurred at FC. O schiță simplificată a acumulării de modele culturale datorate eroziunii care a avut loc în situl FC.

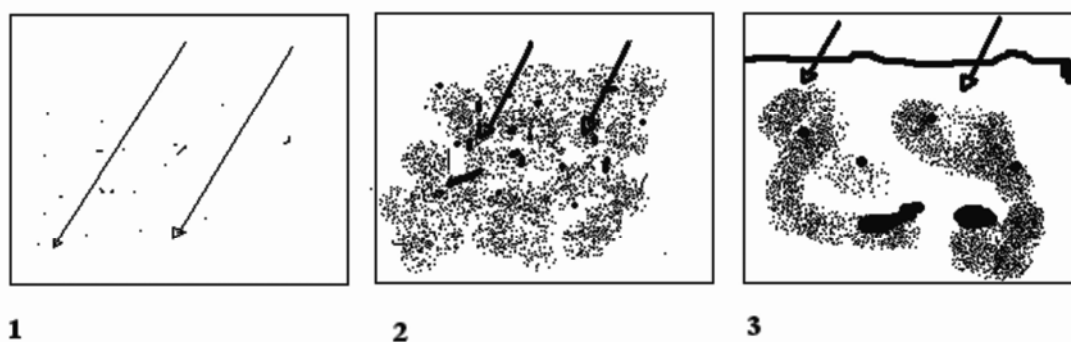

Figure 6 Bleaching according to deposition energy: 1. low energy aeolian, 2. high energy aeolian, 3. cryogenic.

Albirea în funcție de depunerile de energie: 1. energie eoliană redusă, 2. energie eoliană mare, 3. energie criogenică.

COLABORATORI
CONTRIBUTORS**Abraham van As**

Archaeological Centre
P.O. Box 9515
2300 Leiden, The Netherlands

a.van.as@arch.leidenuniv.nl

Adina Boroneanț

Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan'
Str. Henri Coandă nr. 11,
Sector 1, București, România

boro30@gmail.com

Bogdan Ciupercă

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova,
Str. Toma Caragiu, nr. 10,
100042, Ploiești, jud. Prahova, România

bogdanciuperca@yahoo.com

Alin Frânculeasa

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova,
Str. Toma Caragiu, nr. 10,
100042, Ploiești, jud. Prahova, România

alinfranculeasa@yahoo.com

Ana Ilie

Complexul Național Muzeal Curtea Domnească
Str. Justiției, nr. 7,
130014, Târgoviște, România

ana_arheo@yahoo.com

Piotr Jacobsson

School of History, Classics and Archaeology
University of Edinburgh, William Robertson Building,
50 George Square, Edinburgh EH8 9JY, UK

p.jacobsson@sms.ed.ac.uk

Cătălin Lazăr

Muzeul Național de Istorie a României,
Calea Victoriei, nr. 12, sect. 3,
030026, București, România

lazarc@arheologie.ro

Dragoș Măndescu

Muzeul Județean Argeș
Str. Armand Călinescu, nr. 44,
110032, Pitești, jud. Argeș, România

dragos_mandescu@yahoo.com

Steve Mills

Cardiff School of History and Archaeology,
Cardiff University, Humanities Building,
Colum Drive, Cardiff, CF10 3EU, Wales, UK

millssf1@cardiff.ac.uk

Pavel Mirea

Muzeul Județean Teleorman
Str. 1848, nr. 1,
140033, Alexandria, jud. Teleorman, România

pavelcmirea@yahoo.com

Iulia Neaga

Universitatea Valahia din Târgoviște,
Str. Lt. Stancu Ion, nr. 34-36,
130105, Târgoviște, România

iulianeaga@hotmail.com

Octav Negrea

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova,
Str. Toma Caragiu, nr. 10,
100042, Ploiești, jud. Prahova, România

octavnegrea@yahoo.com

Ion Torcică

Muzeul Județean Teleorman
Str. 1848, nr. 1,
140033, Alexandria, jud. Teleorman, România

iontorcica@yahoo.com

Ecaterina Țânțăreanu

Muzeul Județean Teleorman
Str. 1848, nr. 1,
140033, Alexandria, jud. Teleorman, România

ecaterinaan@yahoo.com